

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
VAZIRLAR MAHKAMASI HUZURIDAGI
PREZIDENT, IJOD VA IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLARNI
RIVOJLANTIRISH AGENTLIGI JIZZAX VILOYATI
HAMID OLIMJON VA ZULFIYA NOMIDAGI IJOD MAKTABI**

**“ZULFIYA IJODI VA ADABIY-BADIIY MEROSINING XALQARO
AHAMIYATI”
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya maqolalari to‘plami**

**THE INTERNATIONAL IMPORTANCE OF ZULFIYA’S CREATIVITY
AND LITERARY AND ARTISTIC HERITAGE**

Guliston - 2021

КБК: 84

УЎК: 82-82

3 - 91

**“Zulfiya ijodi va adabiy-badiiy merosining xalqaro ahamiyati”
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya maqolalari to‘plami
Guliston – 2021. – 204 bet**

Mas’ul muharrir:

D.Xamdamova – Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabi direktori

Tahrir hay’ati:

M.Yusupova – Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabi direktor o‘rinbosari

Sh. Mavlyanova – Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabi direktor o‘rinbosari

Taqrizchi:

Sh.Siddiqova – Jizzax davlat pedagogika instituti filologiya fanlari bo‘yicha
falsafa doktori (PhD)

Musahhih:

S.Okanov – O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a‘zosi

*Ushbu to‘plamda taniqli jamoat arbobi, shoira Zulfiyaxonimning hayot yo‘li,
adabiy merosi hamda uning ijodiga bag‘ishlangan ilmiy maqolalar o‘rin olgan.*

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabi pedagogik kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

Maqolalar mualliflik tahririda taqdim etilgan.

ISBN: 978-9943-6948-4-2

Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maskani yoshlarimiz, eng avvalo munis va loabar qizlarimizning iste'dod va qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish, ularning Zulfiyaxonim kabi vafodor, dono va oqila, o'z yurtiga sadoqatli etib tarbiyalashga mustahkam zamin bo'ladi.

**O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Sh.MIRZIYOYEV**

Achinmay qo‘ydim

Hayot kitobimni bexos varaqlab,
Men o‘tgan umrga achinmay qo‘ydim.
Tabassum o‘rnida kuldim charaqlab,
Suyish kerak bo‘lsa, telbacha suydim.

Kiyganim ipakmi, chitmi yo kimxob,
Yurak boyligidan qilmabman parvo.
Meni og‘ushlagan hayot naq oftob,
Yangi qo‘shiq talab unda har saboq.

Men o‘tgan umrga achinmay qo‘ydim,
Hech kimda ko‘rmayin umringa o‘xshash:
Suydim,
Erkalandim,
Ayrildim,
Kuydim,
Izzat nima – bildim.
Shu-da bir yashash!..

ZULFIYA

**“ZULFIYA IJODI VA ADABIY-BADIIY MEROSINING
XALQARO AHAMIYATI”
MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
ISHTIROKCHILARI VA MEHMONLARIGA
QUTLOV NUTQI**

Assalomu alaykum, hurmatli mehmonlar va anjuman qatnashchilari!

Anjumanimizning mamlakatimiz ma'naviy hayotida sezilarli o'zgarishlar ro'y berayotgan bir paytda tashkil etilishi ham o'ziga xos ramziy ma'noga ega. Ma'rifatparvar xalqimiz doimo ma'naviyatni yuksaltirish yo'lidan borar ekan, bunda, avvalo, adabiyotning beqiyos kuchiga tayangan!

Adabiyotimizda o'ziga xos sahifa ochgan lirik shoiramiz Zulfiyaxonimning ijodi ma'naviy, adabiy hayotimizda o'z o'rniga ega. Adabiyotshunos olim Ozod Sharafiddinov ta'rifi bilan aytganda, shoirani "... odamlarga ardoqli qilgan, adabiyotimizning yorqin yulduzlaridan biriga aylantirgan, XX asrning buyuk ayollari qatoriga qo'shgan asosiy omil ... bu uning e'tiqodi, juda yuksak ma'naviy va axloqiy fazilatlari, dili bilan tilining birligi, she'rlarida madh etgan insoniylik, vafo, sadoqat va diyonat degan narsalarga o'zi hayotda og'ishmay amal qilganida".

Hazrat Navoiyda: "Yaxshi nom ibratga qoldirish – insonning ikkinchi umridir",– degan hikmat bor. Zulfiya she'riyat olamiga har bir buyuk ijodkor kabi o'z qo'shig'i bilan kirib keldi va bu qo'shiq ayol sadoqatining yuksak tarannumiga aylangan vafo qo'shig'i bo'ldi.

Zulfiyaning go'zal, otashga to'liq she'rlari allaqachon mamlakatlar chegarasini hech bir qiyinchiliklarsiz kesib o'tib, dunyoning 20 dan ortiq tillarida yangrashi ham bizga g'urur bag'ishlaydi. Uning she'rlari rus, ingliz, nemis, hind, bolgar, xitoy, arab, fors va boshqa tillarga tarjima qilingan. Shoira Nekrasov, Lermontov, V. Inber, Lesya Ukrainka, Edi Ognetsvet, M. Dilboziy, Amrita Pritam asarlarini o'zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan. Bolalarga bag'ishlab turkum she'rlar ham yozgani barchamizga ma'lum.

Zulfiyaxonimning xalqaro Javoharla'l Neru, "Nilufar" mukofotlari, shuningdek, Hamza nomidagi O'zbekiston Davlat mukofoti, Bolgariyaning "Kirill va Mefodiy" ordeni sovrindori bo'lgani ham bu o'zbek ayolining tengsiz ijodkor ekanidan dalolatdir. O'zbek adabiyotining buyuk darg'alari qatorida, shoira Zulfiya ijodiga yuksak baho berib, Mustay Karim, Rasul Hamzatov, qirg'iz yozuvchisi Chingiz Aytmatov, Konstantin Simonovlar uning o'zbek she'riyatining malikasi ekanini ta'kidlaganlar.

O'ylaymanki, bugungi konferensiyamiz Zulfiya ijodining ochilmagan qirralarini kashf etishda, shuningdek, uni tarjimon va publisist sifatida yanada yaqindan o'rganish imkonini beradi.

Qadrli konferensiya qatnashchilari, adabiyot ixlosmandlari! Barchangizga Prezident, ijod va ixtisoslashgan maktablarni rivojlantirish agentligi nomidan konferensiya ishiga muvaffaqiyat tilab qolaman. Bizni bu yerda birlashtirgan adabiyotimizni rivojlantirishdan aslo charchamang!

O‘z so‘zimni esa Zulfiyaning quyidagi satrlari bilan yakunlamoqchiman:

“... Agar kishilar mening biror satrimni esga olsalar, o‘sha satr ular uchun kerakli bo‘lsa, qalbining bo‘sh bir nuqtasini to‘ldirsa... Qalamimga shu umid kuch beradi. Zotan, shu ilinjsiz yozishning keragi yo‘q! Shoir faqat buguni uchun shoir bo‘lsa, bo‘lmagani yaxshi!”

E’tiboringiz uchun rahmat!

**Hurmat bilan Hilola Umarova,
O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi
huzuridagi Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan
maktablarni rivojlantirish agentligi direktori**

SO‘Z BOSHI

**D.Xamdamova,
Hamid Olimjon va Zulfiya
ijod maktabi direktori**

O‘zbek xalqining atoqli va ardoqli shoirasi Zulfiyaxonim XX asr o‘zbek adabiyotida ilhomining tozaligi, hislarining nafisligi, she‘rlarining samimiyligi bilan yorqin yulduzga aylandi. Shoira ijodiyot mashaqqatidan zavq, nash’a tuyub, xalq bilan birga, xalq yuragidan kuylab yashadi.

Davr va poeziya ayol erki, ayol qalbi, ona baxti va armonlarini kuylovchiga intizor bo‘lgan paytda Zulfiyaxonim bir chaqmoq kabi ana shu bo‘shliqni to‘ldirib yuzaga chiqdi. Uning sadosi chaqmoqday bo‘lsa-da, davriyligi qisqa bo‘lmadi. Hayot sinovlari, yo‘qotishlar baxtga, muhabbatga limmo-lim qalb tug‘yonlarini to‘sa olmadi. Zulfiyaxonim sermashaqqat ijod bog‘ining haqiqiy malikasi edi. Surati va siyratidan ibo, andisha, muhabbat va mehr yog‘ilib turgan she‘r shaklidagi nafosat malikasi!

Uning ijodida tabiatga oshuftalik, muhabbat, ayolning pokiza hislari, onalik, mas’uliyat va sadoqat o‘zgacha jaranglaydi. Yuzlab shoira qizlarning ijod bog‘ida quloqchilik yoyishi, minglab ayollarning o‘z qadr-qimmatini va erkini to‘la anglay olishi Zulfiyaxonimning sharofati bilan ekanligi hech kimga sir emas, u nafaqat shoira, balki jamoat arbobi sifatida ham dovuq qozondi, qisqacha aytganda, u haqiqiy o‘zbek ayolining ma’naviy qiyofasini yaratdi.

Zulfiyaxonim o‘zbek she‘riyatini jahon minbaridan jaranglatganlardan biri. Qozoq ham, arman ham, tojik ham, ukrain, bulg‘or, hind, arab ham shoiramiz ijodidan bahramand va uning odamiyligiga, san‘atiga, mahoratiga, jasoratiga shaydo.

Ko‘pincha vaqtning ahamiyati, uni hayrli ishlarga sarf etish haqida yoshi ulug‘lar nasihat qilishadi. Zulfiyaxonim esa vaqt, umr oldidagi mas’uliyatni hamisha teran his etadi. U “Hayot kitobim bexos varaqlab...” deb boshlanuvchi mashhur she‘rini oltmish yoshi ostonasida yozgan ekan. Undan keyingi kechgan umri ham shu satrlar mag‘zidagi e’tirof hamohang:

“Hayot kitobimni bexos varaqlab
Men o‘tgan umrga achinmay qo‘ydim.
Tabassum o‘rnida kuldim charaqlab,
Suyish kerak bo‘lsa, telbacha suydim”.

Bu hayotda boshiga tushgan har qanday mushkul sinovni ham, quvonch-u omadni ham, muvaffaqiyatni ham sabr-u qanoat, shukronalik bilan yengish aynan Zulfiyaxonimga xos edi.

Zulfiya nomidagi davlat mukofotining ta'sis etilganligi, Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabining faoliyat yuritayotganligi, suyuqli shoiramizning davlat va xalq e'tirofida ekanligidan dalolatdir. Ayni paytda ijod maktabi erishgan yutuqlar ham talaygina.

Ijod maktabi o'quvchilari, ya'ni shoira izdoshlarining ijodiy ishlari jamlangan "Ikki qalb izdoshlari" kitobi viloyat hokimligi homiyligida 2019-yilda chop etildi. Shu o'rinda "Ijod gulshani" deb nomlangan ma'rifiy-badiiy va ijtimoiy ijod maktabining davriy jurnalida ham o'quvchi yoshlarning barcha turdagi ijodiy ishlari doimiy tarzda e'lon qilinib kelinmoqda. Shu kunga qadar besh nafar o'quvchilarning she'riy kitoblari nashr etilgan. Bu kabi yutuqlar hali debocha desak, yanglishmaymiz.

Qo'lingizdagi mazkur to'plam Zulfiya adabiy merosini keng targ'ib etishga qaratilgan bo'lib, undagi maqolalar quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

Zulfiya lirikasining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari.

Zulfiya dostonlarida badiiy mahorat masalasi;

Zulfiya – tarjimon va publitsist;

Kitobxon ma'naviyatining shakllanishida Zulfiya adabiy-badiiy merosining ahamiyati;

Zulfiya asarlarining til xususiyatlari;

Zulfiya – taniqli jamoat arbobi.

Mazkur to'plamdan Respublika miqyosida, balki xalqaro doirada tan olingan olimlar, professorlar, doktorant, magistr, maktablarda o'z faoliyatini yuritayotgan o'qituvchilar va mustaqil tadqiqotchilarning ilmiy maqolalari o'rin olgan. O'ylaymizki, ijod maktabi tashabbusi bilan chop etilgan to'plam uzoq yillar Zulfiya ixlosmandlari, o'quvchi yoshlar va keng jamoatchilik vakillari tomonidan sevib o'qiladi.

HAYOTIY CHIZGILAR

**M.Ulug‘ova,
O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan madaniyat
xodimi, Zulfiyaxonim shogirdi**

Men yigirma yillik hamkorlikdagi faoliyatim, uylari va dala hovlilarida haftalab birga yashashim davomida Zulfiya opa bilan bor-yo‘g‘i bir marta suratga tushgan ekanman. O‘shanda hozirgidek har qadamda suratga tushish, tushirish imkoniyati yo‘q edi, faqatgina fotograflar rasmga olishardi. Lekin imkoniyat, vaziyatlar kam emasdi, faqat biz ustozning oldilarida ortiqcha xatti-harakatlar qilolmasdik. G‘oyat salobatli mulohazali insonning sinchkov nigohi qarshisida o‘z o‘rnimizni bilib, qadamlarimizni ham o‘ylab bosishga mas‘ul edik, nazarimda. Zero, Zulfiya opa bu borada ham, avvalo, o‘zlari ibrat edi. Bir surat tarixi bu fikrga dalil:

Hikoya qilib berishlaricha, 1970-yili xalqaro “Nilufar” mukofotini topshirish marosimiga sobiq Sovet ittifoqidan taklif etilganlar orasida Zulfiya opa yagona ayol bo‘lganlar. Hind diyoridagi muhtasham saroyda tantana boshlanishini kutib o‘tirishganda suratkashlar Zulfiya opadan mukofotni olish chog‘ida uni topshiruvchi ayol arbob – Hindiston Premyer Ministri Indira Gandini quchoqlab minnatdorchilik bildirishlarini iltimos qilishadi. Shunda Zulfiya opa: “Indira Gandi – davlat rahbari. Men esa bir ijodkorman, o‘z mavqeyim va darajamni yaxshi bilaman. Shuning uchun Indira xonim mukofotini topshirishda qilgan muomalasiga mo-munosib javob qaytaraman. Ortiqcha hech qanday harakat qilmayman”,– deydilar.

Bir payt Indira xonim shahd bilan kirib keladi, sovrindorlarga mukofotlarni topshiradi. Keyin tadbirni yakunlab yana shahd bilan tashqariga yo‘nalarkan, bir necha qadam qo‘ygach, shartta orqasiga buriladi va Zulfiyaxonim tomon kela boshlaydi. “Shunda men ham o‘rnimdan turib unga peshvoz yurdim, u quchog‘ini ochdi, men ham”, –degandilar. Shu birgina voqeadan anglash mumkinki, Zulfiyaxonim kimningdir yonida, soyasida, qo‘llab-quvvatlashida, himoyasida ekanini ko‘rsatib obro‘ orttirish degan illat, ojizlikdan yiroq yashadi. Darvoqe, yuqoridagi voqeaning davomi bor: suratkashlarning niyati xolis ekan-da, u amalga oshadi. Lekin bunga sabab Zulfiya opa emas... Bu haqda keyingi sahifalarda batafsil o‘qishingiz mumkin.

IBRATGA CHORLAB TURADI

Zulfiya opa har qanday vaziyatda ham tilga erk berishni yoqlamasdilar. Hazillashib bo‘lsa-da, kimningdir sha‘ni yoki biror ishini kamsitmadilar. Bir kuni

“Saodat”ga kelgan materiallar to‘g‘risida gap ketganda, qay bir ijodkor asarida haqiqatga umuman to‘g‘ri kelmaydigan fikr yozganini aytdilar. “Endi... shoir-da”,– dedi hamkasblarimizdan biri. “Shoir degani aqlsiz, farosatsiz odam deganimi?”– deb ajablanib qaradilar...

* * *

Shoshilib, qoshiq to‘ldirib taom olib ovqatlanganlarini bilmayman. Hatto “Juda ochqab ketdim”, –deganlarida ham, xayollari dasturxonidagi ne‘matlardan juda uzoqda bo‘lardi, nazarimda. Yon-atrofga xayolchan tikilib, oz-ozdan tamaddi qilardilar.

Ishxona tomonidan biriktirilgan “Volga” mashinasining haydovchisi Sobir akaning o‘ttiz yilcha umri mana shu vazifada o‘tdi. Ustozni “opam” derdi. Lekin Zulfiya opa yoshi ham, mansabi ham o‘zlaridan ancha kichik bo‘lgan bu insonga “Sobirjoon”, deb bosiqlik bilan murojaat qilar, xizmat vazifasi bilan bog‘liq topshiriqlarniyam iltimos ohangida aytardilar. Ha, garchi rahbar arbob oilada o‘zlari boshliq bo‘lsalar-da, har qanday erkaklar bilan ayollikning chiroyli darajasida turib munosabatda bo‘lardilar.

Muharrirlarga ish jarayonida so‘zga, fikrga saxiy bo‘lishni o‘rgatadilar. “Biror muallifning maqola yoki asarini tahrir qilayotganingizda juda chiroyli fikr kelib qolsa, uni o‘zining asarimdan qo‘llayman, deb saqlab qo‘ymang. O‘sha joyda ishlatavering. Sizga yana yangi fikr kelaveradi”,– deb edilar. Har gal saxiylikni oqar suvga o‘xshatib, “Suv oqib tursagina, o‘rniga yangi, tiniq suv kelaveradi”,– degan gapni eshitganda ustoz shoiraning yuqoridagi maslahatlarini eslayman.

Kishini bir ibrat, qalbgga ta’sir etadigan so‘z bilan yaxshilikka yo‘llab qo‘yardilar. Yosh edik, dugonam Qutlibeka Rahimboyeva bilan Zulfiya opa ham bo‘lgan davrada taniqli, hurmatli ayollar bilan birga o‘tirib qoldik. Gap aylanib keldimi yoki Zulfiya opa ataylab suhbatni shu oqimga olib keldilarmi, eslolmayman: bizga xuddi o‘z farzandlariga qaragandek mehr-iftixor bilan tikilib turadilar-da, so‘zlarni ta’kidlab-ta’kidlab: “Bular – og‘ziga juda mahkam qizlar”,– dedilar boshqalarga bir haqimizda. O‘sha paytda bu ta’rifga munosibmidik – yo‘qmi, bilmayman. Lekin keyinchalik shu ishonchning mas’uliyatini his etib yashadim.

Betob bo‘lsalar, buni o‘z farzandlaridan boshqalarning bilishi, eshitishini, odamlarni ovora qilishni, xastahol qiyofada ko‘rinishni istamasdilar. Ayniqsa, shunaqa paytda uylariga yoki shifoxonaga erkaklar borishini yoqtirmasdilar. Darvoqe, tug‘ilgan kunlaridayam uylariga faqat ayollar borardik. Erkak-u ayol uchtami, yuztami bo‘lib olib, bitta dasturxon atrofida xohlagancha o‘tirib turgan, bir-biriga mulozamatlar qilgan, qadahlar urishtirib spirtli ichimliklar ichish oddiy-odatiy hol bo‘lgan o‘sha davrlardayam na ishxonada, na Zulfiyaxonimning

xonadonida bunaqa manzarani ko‘rmaganman. Ustoz jamoadoshlari orasida har kimni hamma vaqt o‘z izzat-obro‘yida yurishga odatlantiradigan muhit yaratgan edilar.

Zamondoshlari Zulfiyaxonim haqida

**G‘afur G‘ulom,
O‘zbekiston xalq shoiri**

O‘zbek poeziyasida Zulfiya degan nomning chaq nab paydo bo‘lishi tong yulduzining tug‘ilishiga teng voqea bo‘lgani hanuz esimda, o‘sha tongning o‘ziday rost va yorqin bir haqiqat bu o‘zi!

**Mirtemir
O‘zbekiston xalq shoiri**

Zebi zamona Zulfiyabegim!

She‘r shaklidagi nafosat malikasi! Koinotning quyoshi, tabiatning bahori, ayolning sehrli iffati va go‘dakning dunyoga teng tabassumi bor, uzukning ham yuksak ezgulik va go‘zallik ramzi bo‘lgan ko‘zi bor, badiiyatimizda esa Siz bor...

Ha, ko‘zimiz o‘ngida ajib korgoh-u sirgoh – xilqatning qayerlariga va nimalarda qanchadan qancha hamda ne-ne hayratomuz go‘zalliklar, mustasno bebaholiklar bor. Shularni eslagandan keyin butkul asosli tarzda va taqqoslash qonuni taqozo qilgan holda yana g‘urur ortadi: she‘riyatimizda Siz bor, begim...

Vohid Zohidov, akademik

Quraman tog‘larining chinor qishlog‘ida xalq ijodi asarlarini to‘plab yurganimda Zulfiya ismli qizni uchratdim. Otasi o‘qituvchi ekan. “Shoira bo‘lsin deb yaxshi ot qo‘yibsiz”,– desam, u : “Shoira ham bo‘lsin, izzat-u hurmatli, burchiga vafoli bo‘lsin deb shoira opamizning otlarini qo‘ydik”,–dedi. Men qattiq ta’sirlandim. Ziyrak, sog‘lom xalq biladi. Zulfiya Alisher Navoiy aytgan “Pok vaslig‘a kerakdir poklik!” deganlardan.

Y.Begaliyeva,
Jizzax viloyat tarixi va madaniyati muzeyining
Hamid Olimjon va Zulfiya filiali bo‘lim boshlig‘i

KOMILA AYANING ATLAS KO‘YLAGI

Hamid Olimjonning o‘limidan keyin Zulfiya qaynonasi Komila ayani, qaynsingillari Sohiba, Rohatoy, Muhabbat va qaynukasi Sarvarlarni Jizzaxga jo‘natmay, Toshkentda olib qoladi. Ayajon qaynonasi Komila ayani juda hurmat qilganlar. Zulfiya ayajon ishdan kelgunlaricha qaynonasi Komila aya ovqat pishirib, kirlarni yuvib qo‘yarkanlar. Zulfiya:

Ayajon, siz ro‘zg‘or ishlarini qilmang, bolalaringiz va nabiralaringizga bosh bo‘lib o‘tirsangiz bo‘lgani, - desalar, Komila aya:

Yo‘q, bolam, siz Hamidjonning o‘rniga ham ishlayapsiz, ham ayol, ham erkak o‘rnida bizni boqayapsiz, uyda bekor o‘tirib nima qilaman, - der ekan. Shundan keyin Zulfiya ayajon qaynonasini ro‘zg‘or yumushlaridan ozod qilish uchun uy xizmatchisi yollagan ekan.

Komila aya hamisha mayda gulli oq chit ko‘ylak kiyib yurarkanlar. Zulfiya ayajon qaynonasiga atlas, shoyi ko‘ylaklar olib kelsalar:

Bolam, shunday o‘g‘lim yer ostida yotsa-yu, men atlas ko‘ylak kiyamanmi,- deb chiroyli ko‘ylaklarini kiymas ekan.

Komila ayaning Omon aka va Hulkar opa bilan tushgan rasmlari bor. Bu suratda Komila aya qora atlas ko‘ylakda, Hulkar opa 4-5 yoshlarda, Omon aka esa 2-3 yoshlarda. Zulfiya ayajonning aytishlaricha, suratchi yigit iltimos qilib Komila buvini atlas ko‘ylak kiyib rasmga tushishga ko‘ndirgan ekan. Qaynona kelinning tuprog‘ini bir yerdan oladi, deyishadi.

Zulfiya ayajonning ham biron bir suratda o‘zlariga oro berib bo‘yangan holatini ko‘rmaymiz. Sobiq ittifoq davrida chiqadigan “Советская женщина” jurnali muqovasida Zulfiya ayajonning xon atlas ko‘ylak kiyib, ozgina pardoz bilan yanayam chiroyli bo‘lib tushgan suratlari bor. Shu surat tarixini so‘raganimda, Moskvadan chiqadigan bu jurnal muxbiri va suratchisi o‘zbek ayolining timsolini yaratish uchun ayajonni shunday pardoz qildirgan ekan. Zulfiya ayajonni Alloh o‘zi chiroyli qilib yaratgandi. Qiyofalariga ortiqcha zeb-ziynatning, yuzlariga oro berishning hojatiyam yo‘q edi. Sharqona latofat, go‘zallik nurlanib turgan ayol edilar.

CHORSHANBA – DIYDORLASHUV KUNI

Zulfiya ayajonning xotiralari ichida ulkan adib Shayxzodaning Zulfiyaxonimga yozgan maktubi bilan bog‘liq voqea meni juda to‘lqinlantirgan. Maqsud Shayxzoda shoir, dramaturg, pedagog, juda mehribon, ko‘ngilchan inson

bo‘lgan ekanlar. Biz maktab darsliklarida Shayxzodaning “Mirzo Ulug‘bek” dramasi o‘rganganmiz.

O‘tgan asrning 60-yillari Mirtemir, Shayxzoda, Zulfiya, G‘afur G‘ulom, Oybek kabi shoir, yozuvchilarning ijodlari gullagan davr edi. Ayajonning xotiralaridan bu ulug‘ insonlarning bir-birlariga hurmatlari ham do‘stona munosabatlari ham havas qilarli bo‘lganini chuqurroq his qilib borardim.

Maqsud Shayxzoda umrining so‘nggi kunlarida Moskvadagi hukumat kasalxonasida davolanayotgan ekan. Zulfiya ayajonga maktub yozib, javob kutgan ekan. Xat mazmunli shunday edi: “Hurmatli va qadrdonim Zulfiyaxonim, men sizga chorshanba kuni maktub yozmoqdaman, sizga bu yozganlarim shanba kuni yetib boradi. Maktubimni o‘qib o‘sha kunning o‘zidayoq, javob yozsangiz, menga yana chorshanba kuni maktubingiz yetib kelib, siz bilan g‘oyibdan diydorlashish baxtiga muyassar bo‘lar edim.”. Zulfiya ayajon maktubni oliy o‘qiydilar-u, u-bu tashvishlarga andorman bo‘lib, javob yozish yodlaridan ko‘tariladi. Kelgusi shanba kuni esa Shayxzoda vafot etgani haqidagi xabar keladi.

Zulfiya ayajon bu voqeani afsus va hijolatda yodga oladilar:

Balkim, e‘tiborli bo‘lib javob xati yozganimda, chorshanba kuni maktubimni olib o‘qigan bo‘lardilar, afsus... Senga qadrdon, hamfikr, hammaslak bo‘lgan insonlar bilan xabarlashib, diydorlashib turish kerak ekan. Bizning Maqsud aka xonadoni bilan oilaviy bordi-keldimiz bor edi. Rafiqalari Sakinaxonim bilan opa-singildek edik. Ular eru-xotin mening bolalarimdan xabar olib turishardi. Bir-birimizdan yordamimizni ayamas edik. Bayram kunlari bolalarimizni sovg‘a-salom bilan yo‘qlardek.

Hamid Olimjon vafotidan keyin G‘afur G‘ulom, Asqad Muxtor, Mirtemir, Maqsud Shayxzoda, Oybek, Sobir Abdulla kabi zabardast shoir-yozuvchilar Zulfiyaxonimga aka-singildek munosabatda bo‘lib, ham oshkora, ham pinhona himoya qilib yurganlar. Zulfiya ayajon shoir-yozuvchilar bilan ittifoqdosh Respublikalarga ijodiy tashrif bilan borganlarida, Zulfiyaxonim erkak yozuvchilar ichida yolg‘izlanib qolmasin deb, G‘afur G‘ulom doimo ayoli Muharramxonni birga olib yurar ekan. Zulfiya ayajon G‘afur G‘ulomning odatlarini minnatdor bo‘lib esladilar.

“Muhabbat saroyida qolganlar” kitobidan olindi.

WERE I SAW YOUR FACE FOR A MOMENT

N. Kha, South Korea

The period of physical puberty is the most exciting, spiritually exciting period of a person’s life. According to the laws of nature, the puberty of girls

begins earlier than boys, and is intense. During this period, they develop femininity and motherhood, as well as profound changes in their psyche. His heart is full of emotions, sweet dreams, experiences. This period can be called the period of spiritual flight of girls. Meanwhile, they dream, first of all, about love, family life, marriage, motherhood, and live in the midst of lofty dreams. 1

In school textbooks, Zulfiyakhanum's life and work were introduced in the 6th grade. At that time, I was also a 6th grade student. Our teacher introduced the life and work of the creative hero. They showed their pictures. It was his turn to read the first poem in the textbook. "Spring has come, asking you," the teacher read aloud first, and then we read alternately. Observing the topic was given as a homework assignment.

When I arrived at home after lesson, I first looked at the information in the textbook and then thought about what our teacher had said. Since I loved literature so much, I had a wonderful childhood desire. That is, I wanted to meet in person every writer I studied in our literature class. I would sit and chat imaginatively with the authors. As I did my homework, I felt the same prompt again. In fact, Zulfiyakhanum was no stranger to us. Calling them the "Mother of the Nation" at home, my parents and all the teachers in our literary circle respected them. Every year on March 8, Women's Day opens with congratulatory remarks from Zulfiyakhanim, and I used to watch them only on TV. At that time, she lived in Tashkent. Then I promised myself. When I finish school and grow up, I will definitely go to Tashkent and meet Zulfiyakhanim. I had a heart-to-heart conversation.

While doing my homework, I looked at the black-and-white pictures of the author in the book, looked into their thoughtful eyes, and entered into an imaginary conversation.

Munisam, Zulfiya nechuk o'ksuksiz?
Ne bor ko'nglingizda ko'rayin baham.
Men ham bir ojiza Olloh bandasi
Ey, ko'klardan najot kutgan farishtam. 2

Siz so'ylang, men yonib tinglayin sizni,
Dardingizga men ham bo'layin sherik,
O'ylamang "menda dard ne qiladi", deb
Siz buyuk ayolsiz, qalban pok, yetuk.

¹ Abdullayeva N. Maftunkor qalb sadolari. Namangan. 2010. y. 3-bet.

² Abdullayeva N. Sog'inch o'rtar. Farg'ona. 2010. y. 7-bet.

Men o'tgan kunlardan najot so'radim
Bir lahza yuzingiz ko'rolsam hayhot.
Azizam, dilbarim, munis farishtam -
Hamon yodimdasiz, hamisha hayot.

Words of mine stopped here. I asked my questions, expressed my intentions, and my heart felt relieved. I memorized the poem "Spring has come asking you" and began to prepare for the next lesson. But I understood all the feminine qualities of the creator that our literature teacher told us in that lesson, such as perseverance, devotion, patience, diligence, and humility, as qualities that must be present in me as well. As a result, I began to encourage my "I" with such qualities.

In due course, I finished 9th grade. At home, discussions began to send me to an academic lyceum in Tashkent. I was glad that day I come to the big city, I will go toward the writers' union and meet Zulfiyakhan. But ... but I didn't have time. In August of that year, first in the newspaper "Khalq so'zi" and then in the television program "Akhborot" there was a report about the heavy loss of Uzbek literature. The Mother of the Nation had died. I thought for a long time and tried to comfort myself with the following lines.

Xizmating, burchlaring, his-tuyg'ularing
Ko'lamin anglashim bag'ishlar g'urur.
Yelkanga ololmam aql zarrasin,
Qodirman suyunib tilashga umr!

Everyone passed through the period of youth, which is the flower of human life. There are also secrets of this period that no one knows yet, with its graceful, and cheerful taffeta. Today, Zulfiyakhanum, who encourage high art with a delicate moral culture, is not only a philologist-researcher like me, but also a true educator of girls and women of our nation. The reason is that today I am also a laureate of the Zulfiyakhanim Award, established by the Government of Uzbekistan, and I serve among such happy young people. In my path of destiny, I chose the direction of language and literature.

ZULFIYA QALAMIDA JAHON SHE'RIYATI

D.Rahmonova,
Bobojon G'afurov nomidagi
Xo'jand davlat universiteti dotsenti,
Pedagogika fanlari nomzodi, akademik
Tojikiston Respublikasi

Adabiy jarayonni xuddi kimyoviy laboratoriyadagi holatga o'xshatish mumkin. Chunki kimyoviy unsurlar bir-biriga mos kelsagina, biron-bir yangilik

yaratishga imkon tug'ildi. Ijodkor ham o'z asaridagi qahramonlarini, voqea-hodisalarni bir-biriga shunday payvandlashi kerakki, kitobxon asarga ipsiz bog'lanib qolsin. Kitobxon kitobni mutolaa qilish paytida asar kechinmalariga g'arq bo'ladi. Asar qahramoni bilan birga tug'ilib birga hayot kechiradi, xayolan dard-u qayg'usida sherik, quvonchini ko'rganda esa ko'zi quvnaydi. Asarda salbiy qahramon bo'lsa, unga nisbatan dilida nafrat uyg'onadi.

Biz barcha asarlarni ham o'z holimizcha mutolaa qila olmaymiz. Bizga bunda tarjimonlar beqiyos xizmat ko'rsatadi. Tarjimonni haqli ravishda adabiy diplomat deyish mumkin. Diplomat mamlakatlar o'rtasidagi munosabat uchun mas'ul bo'lsa, tarjimon adabiyot vositasida millatlarni o'zaro bog'laydi. Biror chet tilini bilgan mutaxassis ham o'z bilimini ko'rsatish uchun badiiy tarjimaga qo'l urishi to'g'ri emas. Chunki yuzaki tarjima orqali bir xalqning zabardast adibi boshqa bir xalq kitobxonini uchun havaskor yozuvchi yoki shoirga aylanib qolishi mumkin. Badiiy tarjimonlik – yillar davomida to'plangan tajribaning, turli davralardagi ilmiy, ijodiy va adabiy suhbatlarning, to'plangan bilimning in'ikosidir. Tarjimon deganda professor A.Rasulov tasvirlagan daryoda qutqaruvchi rolini o'ynovchi kishi ko'z oldimizda gavdalanishi kerak. Jahon adabiyotining yetuk asarlarini o'z tiliga o'girib, o'z xalqining adabiy durdonalarini oshno qiladi. Asarlar tarjima qilingach, o'z holiga tashlab qo'yilmaydi. Ular kitobxon hukmiga havola etiladi. Yaxshi va sara asarlar avloddan avlodga o'tib, sayqallanib, qayta-qayta tilga olinib, bir qator tadqiqotlarga predmet sifatida ham xizmat qiladi.

O'zbek adabiyotida ham kitobxonlar ko'ngliga o'z tarjimalari bilan kirib borgan yetuk tarjimonlar bisyor. Shunday mutarjimlardan biri Zulfiyaxonim Isroilovadir. Zulfiya nafaqat O'zbekiston, balki butun dunyo kitobxonlariga tanilgan shoira, taniqli jamoat arbobi, inson qalb kechinmalarini nafis chizgilar ila tasvirlashga qodir qalam sohibasi haqida xotiralarni jonlantirar ekanmiz, uning mohir tilmoch ekanligini ham aytmaslikning iloji yo'q. Ardoqli shoira Zulfiyaxonim o'zining boy adabiy merosi, ijodkor sifatidagi faoliyatida o'zbek ayolining salohiyati naqadar yuksak ekanini ko'rsatib berdi. U latif ijodi bilan million lab kishilarga ezgulik, muhabbat va sadoqatdan saboq berdi. U qoldirgan boy merosda jahon she'riyatidan qilingan tarjimalar o'zbek adabiyoti xazinasidan munosib o'rin topdi.

Jang-jadallarda har otilgan eng birinchi o'q

Eng avvalo, ona qalbini teshib o'tadi.

So'nggi jangda kim g'olib-u kim mag'lub – farq yo'q,

Lekin ona qalbi dard-u alam yutadi.

Zulfiya she'riyatni ruhan, qalban, jisman his qila oladigan, tushunib uni yetkazib ham bera oladigan kamdan-kam tarjimon shoiralardan biri edi.

Tarjimonlik, adabiy mutarjimlik, kasb yo hunar emas, bu san'at, mehr va mahorat, muhabbat, iztirobdir. Zulfiya she'rlarini mutolaa qilayotganimizda qanchalik quvonch, baxt, mehr muhabbat ufurib tursa, shu darajada hijron, ayriliq, iztirobni ham ma'nan his qilib turamiz. Biz bunday tuyg'ularni nafaqat shoira she'riyatida, balki uning tarjimonlik ijodida ham yaqqol kuzatishimiz mumkin.

Birovlarning ko'nglida boshqalarga nisbatan nafrat qo'zg'atish, yomon taassurot qoldirish juda oson, biroq boshqalar, hatto butun boshli millat haqida ezgu tuyg'ular, insoniy mehr-muhabbat uyg'ota bilish hammaning ham qo'lidan kelavermaydi. Bu oliyjanob ishni amalga oshirishda adabiyotning roli va ahamiyati naqadar beqiyos ekanligiga jahon madaniyatida misollar talaygina. Zulfiya o'z tarjimasida asliyatning mazmunini berish bilan birga she'rning shakliga ham katta e'tibor qaratgan. Asliyatning ruhini, ohangini, butun jozibasini, ritmini berolgan. Shoira Zulfiya Ukrainka she'rlarini o'zbek tiliga barmoq vaznida tarjima qilgan. Shuningdek, ikkita oq she'rini ham barmoq vaznida o'g'irgan. Lekin u barmoq vaznidayam shu ohangni berishga erishgan. Oq she'r hozirgi paytda bizning poeziyamizga ham kirib kelgan. U she'riy shaklda ko'pgina asarlar yaratilgan. Shoira Zulfiya ham bu shaklda tarjima qilishi mumkin edi. U o'zbek xalqining diliga yaqin bo'lgan barmoq vaznini tanlagan.

Shoira Zulfiyaning san'atkorona tarjima qilgan she'rlaridan biri bu "Umid"dir. Unda mazmun bilan shakl uyg'unligini ko'ramiz. Original sillabik she'r shaklida yozilgan. Bu she'riy uslub xususiyati jihatdan o'zbek adabiyotidagi barmoq vazniga yaqinroq turadi.

Na tole na xo'rlik bermadi hayot,
Faqat umid bilan yashayman, hayhot.
Go'zal Ukrainam erk olsa yana,
Aziz, sho'rlik xalqim, qilsa tantana
Moviy Dneprga to'ymayin boqsam,
O'lsam ham mavjida sollanib oqsam.

Tarjimon mukammal ifodaga erishish uchun badiiy matn yaratish ustida ijodiy mehnatini davom ettirishi uni muvaffaqiyatga eltadi. Hech ikkilanishlarsiz aytishimiz mumkinki, shoira tarjimalari bu muvaffaqiyatga erishdi. Zulfiya tarjimalari eng go'zal ijod namunalaridan sanaladi. Asliyat ruhini, ohangini, ritmini mazmun bilan uyg'unlashtirishga erisholgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zulfiya "Mushoira" she'ri, "Adabiyot", Toshkent, 2017
2. Zulfiya asarlari. 2 tomlik. Toshkent.: Adabiyot va san'at nashriyoti. 1974

FAVOURITE POETESS OF KAZAKH NATIONS

**G.Maykotova,
Al. Forobiy nomidagi
Qozoq milliy universiteti dotsenti,f.f.n**

From old times the friendship between uzbek and kazakh nations become strong. Especially, creative unity and mutual understanding are more vividly manifested in literary meetings and conversations.

Zulfiyakhonim not only the symbol of the Eastern woman, but also favourite poetess of kazakh people. The symbol of devotion and fidelity, she is famous for not only with her unique works, but also translations.

Zulfiya sang the beautiful traditions of the fraternal people. Talked cordially with the ordinary people from there. Particularly, women and girl's issue was the most important for her, the only meaningful conversation with her made people love her. In his article "I miss you, sister Zulfiya" a famous literary critic Ozod Sharafiddinov said that:

... In 1962, there was an uzbek literature decade in Kazakhstan. I went there, too. We sat together in the plane with sister Zulfiya. During flight, we talked about various topics, while we were conversate she asked:

-Ozodjon, why you did not write anything about my poems? Or did not you like them? I stuttered and said something, but then I thought-by the way, why I have not written anything about her so far? Am I a real critic if I do not notice and propagandize quality works? Wait, I read the poems of Zulfiya, of course, but do I understand the meaning, do I know about poetess through her works? Honestly speaking, that was the decade which I discovered Zulfiya for myself.³

Another example of fraternity is that the people welcomed Zulfiya with sincerity, Gafur G'ulom wrote a chust duppi in a half way and spoke pure kazakh.

At that time, Abdilda Tadjibayev who had white hair and a long beard, was shaking his cane and walking around Mirtemir and said "I heard a lot about the friendship and cooperation between uzbek and kazakh writers, but I did not expect such sincerity, such closeness. "At that time, Zulfiya was accompanied by our Kazakh poetess Tursunkhon Abdurahmanova. The love of our people for Zulfiyakhonim was so wide that at every meeting our people mentioned her name in poetry. Poems were heard from her. Such meetings, of course, not only

³ "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasining 2002 yil 10-sonidan olindi.

strengthened the friendship of peoples, but also served to preserve the spiritual and national literary heritage. Zulfiyakhanim also traveled the world through meaningful translations.

Contemporaries who lived with the poetess spoke of her humanity, her unique simplicity and humility. She had many qualities that one could learn in dealing with others, colleagues and guests.

As the artist Kamil Yashin said, "Zulfiya's lyrics and poems are imbued with the motive of friendship of nations. The value of the poetess' works is that they encourage women to do creative work and struggle. He knows the fate of women very well.

In many of Zulfiya's poems, the songs of peoples and nations play an important role. Zulfiya's poem " Kazakhstan " contains the following lines:

To your rod, I fell
By magic, Kazakhstan
I am not fish I healed
With your shore, the Sun

I fell myself
To the rod of love
Because of this love
My soul in peace

Spin a grass
With your rod
Perhaps, with it
If I die, I will die.⁴

The figurative lines of the poetess, who dreamed of staying with the grass, are a sign of harmony with native people. Therefore, the study of Zulfiya's work and literary heritage, its transmission to future generations is exemplary in all respects.

⁴ Zulfiya. Asarlar.1-jild.Shalola. 243 bet

USEFUL ACTIVITIES IN TEACHING GRAMMAR FOR LEARNERS

**Z. Alibekova,
Jizzakh state pedagogical institute**

One of the supreme ways of laying a solid foundation for students' understanding of grammar points, from the simple to the most complex, is to provide a clear and well-organized model right at the beginning.

Once the solid model or one can say a grammatical tool box is followed with many relevant examples, students can immediately begin to build up their own sentences. Learners will quickly be on their way to controlled practice, and followed by the ultimate aim of language learning, to express what they desire to say.

There is a knack to providing good grammatical models, and thus given vital recommendations below for building up a strong foundation for learners:

Activity 1. Divide and Conquer

Before reaching for a grammar textbook, it is crucial to isolate grammar points and take a really close look and find answers to the following questions:

How it works?

What constituent parts does it have?

How is it formed and used?

What kind of conjugations visible in the textbook?

In what forms are the verbs made up?

In what ways are the different elements systemized?

Activity 2. Call the Professionals

The present guidance is taken up from the grammar experts. A solid grammar book is indispensable to successful ESL teaching, thus it is suggested to find proper one packed with clear explanations and fine examples. Some of the experts believe that the textbooks guide teachers towards explanations of strange exceptions to the rule, and justify oddities of the language in ways and it seems to be impossible to discover by oneself. Numerous online resources are available at the current time and one of the remarkable ones can be "Busy Teacher".

Activity 3. Test the Rules

Composing one's own examples seems to be a terrific way to make intimate contact with the grammar point. However, it is vital to prove the rules that can be encountered in the textbooks. The following process of the teacher is ought to respond the questions such as: Do they always apply? When changes are made up in the structure, why does it sound wrong? Which aspects of grammar are learners

likely to find difficult? Hence the teacher uses the given structure, it will be entirely convenient as the same material that learners will shortly be working with.

Activity 4. Ask, Don't Tell

Most of the time, depending on which level a teacher can be working with, learner may actually be familiar with the target structure in advance. As learners are fluent with the structure itself, grammar point as a brief review might be unchallenging, though learners may not be yet able to use the structure independently. Hence, it is recommended for a teacher to elicit the structure, even before introducing as whole.

While the teaching process, it is significant to move rapidly from presentation of this material - diagrams on the board, initial examples from the textbook, a quick story - to practice, so that the teacher backs away and allows learners to begin using the structure by composing examples. Questioning play an essential role throughout this process; and some good check questions come from making deliberate mistakes with the structure and seeing if learners can spot them from asking about time, direction of action, etc. It is believed that this kind of active, engaged dialogue is the best way to encourage learners to really wrap their minds around the structure and its implications, rather than simply repeating a dry, academic process. Grammar work needs to be relevant and personalized by using learners themselves and little narratives through which the meaning of the structure becomes clear. Adding other structures like tense categories of modals cements this understanding by connecting the new structure to language that learners may be familiar with.

Activity 5. Using Timelines

In this process, drawing a straight line across part of the board on which the word 'NOW' is written will be the initial step for a teacher. When presenting a tense, especially a continuous or perfect form, it is approved to mark the actions and events on the line and illustrate the connections between them. Thus, understanding the tense category of verbs of learners can be transformed with the given manageable tool.

Activity 6. Using Direction Arrows

The fastest way to teach the passive form, for example, can be to use directional arrows to explain the action of the verb, i.e. who is doing and who is receiving the action. These can be used to connect the words of the sentence, or cartoon characters who are playing out the events of the sentence.

Activity 7. Indicating Strength

A vertical line with the lexical group hanging off in descending order of strength can quickly show the relationships between the group's members. Modal verbs are a good example here:

Must
Need to Should
Can / May
Ought to

Coloring the words (from red down to blue) also gets this point across well.

Activity 8. Using Cartoons

Simple line drawings help immensely and it is recommended to encourage newer teachers to include basic drawing in their new skills set. They can replace the verbs along a timeline, requiring learners to remember both the verb and its conjugation. Thus, learners can express the strength of modal verbs, as above, or express count ability in nouns, the direction of action in presentation of the passive/active grammar point, etc.

BIBLIOGRAPHY

1. Barrow, M. *Project Britain* in <http://www.woodlands-junior.kent.sch.uk/>
2. Biber, D, Conrad, S. & G. Leech. 2002. *Longman Student Grammar of Spoken and Written English*. Essex: Longman. (or full version)
3. Borich, G. D. and Tombari, M.C. 1995. *Educational Psychology: A Contemporary Approach*. New York: Harper Collins College.
4. Carter, R. & M. McCarthy. 2006. *Cambridge Grammar of English: Written and Spoken Grammar and Usage*. Cambridge: Cambridge University Press. Sites of Internet
5. www.cec.jyu.fi/tilauskoulutus/henkkeh/clil.html
6. www.teachingenglish.org.uk/think/methodology/clil.html

ZULFIYA – DIAMOND OF UZBEK POETRY

N. Abirkulova,
English teacher of Creative School named
after H.Olimjon and Zulfiya
Z.Ashurova,
English teacher of Creative School named
after H.Olimjon and Zulfiya

“Nowadays united and friendly life of Hamid Olimjon with People’s poetess of Uzbekistan Zulfiya, love, loyalty of these two great creators is a model for our youth in all aspects”

SH.MIRZIYOYEV

Zulfiya Israilova is a famous and respected representative of our people. She is a People's Poet of Uzbekistan, winner of the International Award "Nilufar", Jawaharlal Nehru and State Prizes. Zulfiyakhanim Isroilova was born in 1915 in the ancient Degrez mahalla of Tashkent. She went to primary school and then she studied in an educational college for girls. In 1935, Zulfiya was accepted to do her PhD in the Language and literature institute in Tashkent. After that she worked in various publishing houses. From 1935 to 1980, she was the editor-in-chief of the women's magazine "Saodat", where she worked for about thirty years. Zulfiyakhanim Isroilova got married to a famous Uzbek poet Hamid Olimjon. But while they were living a life full of dreams, she lost her husband in a car accident in 1944. With her loyalty and true love to her husband, she couldn't let herself get another marriage, her conscience didn't let her do so. Talented Uzbek poetess died in 1996 at the age of 81.

Our great figures, who introduced to the world the glory and greatness of our nation, illuminate our history. People's Poet of Uzbekistan Zulfiya has a worthy place among the famous and respected artists who have made a worthy contribution to the development of our literature, its introduction to the world, with her versatile work, sharp pen and bright thinking.

She was a public figure, an ardent poetess, a skilled translator and a leader who devoted her entire life to the service of the country. During the years when she was the head of the magazine "Saodat", which serves to raise the morale of women in the country, increase their participation in social and political life, increase the prestige of women in the family and society. She made a worthy contribution to the development of Uzbek literature. As a gifted interpreter Zulfiya translated a lot of works of Russian and other foreign authors. Her skillful translations into Uzbek of world-renowned poets such as Pushkin, Nekrasov, Mustay Karim, Kaysin Kuliev ensured the development of friendship and cooperation between nations. Zulfiya is an artist who has lived an exemplary life for all women through the exemplary life of an Eastern woman. Zulfiya's life and work are a symbol of spiritual courage, love and devotion.

Being born on the first day of spring is a blessing in disguise. Every year, the arrival of spring, the spring holiday is celebrated in our country in conjunction with the birthday of the queen of our poetry - Zulfiyakhanim. In other words, the beginning of spring in our country will become a real holiday of our literature and poetry. Indeed, Zulfiyakhanim can be a role model for all Uzbek women as a mature poet, a symbol of loyalty. She lives forever not only in our literature and poetry, but in the memory of our people. Everyone who starts talking about the

personality and work of the poet begins with the words of the queen of fidelity and devotion, Zulfiyakhanim.

Zulfiya's poetry has opened a new page in the twentieth-century of Uzbek literature, has the power to show its height, and teaches the reader fidelity and devotion, kindness and love.

My trust is still real end truth,
I speak looking at the holy Kaaba.
Transient fate cannot frustrate,
My spirit will pass peaceful forever.
Thanks for honor, thanks for respect,
You're the Sun in fact, I'm it's light.
May your dawns smile freely, I expect,
I'm fortunate Zulfiya of the Uzbeks, bright.

The subject and interpretation of this poem is very wide, we see in it the love of the Motherland, the glorification of the glorious life of the Uzbek woman, the poetry of those who dream of peace and prosperity in mankind, as well as important life problems and human sufferings. All this arises in the process of ideological highness, charm and purity, deep-rooted features of the poet's poetry. Such vitality and patriotism in her poetry, her devotion to the spiritual life of the country made her a loyal daughter and poetess of her people.

Zulfiya's mother Khadicha opa knew numerous folk tales and myths and told them their children. Zulfiya wrote in her memories "Those folk tales and poems gave us immense pleasure, conquered our hearts and each time they were played in a new sense. And also Zulfiya says about her mother: "I was my mother's youngest. My mom! As the years go by, I get to know this noble woman better, and sometimes when I was alone with her, it was as if her voice was coming from the layers of my memory. We loved reading poetry, it was kind, gentle, musical, meaningful... If I had a talent, its source was my mother. If I have given a handful of new poetry to the people of literature, its seeds were first planted in my heart by my mother".

Zulfiya has visited India, Austria, Japan, Burma, Sri Lanka, Yugoslavia, Bulgaria and many other countries as a representative of the Afro-Asian Solidarity Council, the Writers' Union and the Women's Committee. There she recited poems expressing feelings of friendship and peace. Irrigated with the ideas of peace and friendship of peoples, the poem "Mushoira" further enhanced Zulfiya's international fame.

What a nice! I also want to try on them,
And travel round the great Hindustan.

Having spend time with friends, then
I present love of my Uzbekistan!

China's and Bagdad's shoes wonderful,
They are standing side by side.
Iran's, Ceylon's shoes colorful,
They seem elegant, snug and tight.

So, let's sing songs of peace, oh, dear bards,
Let cheerful tunes amuse the hearts.
Let great mushoira will never die,
Let peaceful friends accompany by !

Our famous and respected poetess Zulfiyakhanim Israilova is in the depths of our hearts. Zulfiyakhanim Israilova's poems still ring in our hearts. According to President Islam Karimov, "Her poems, which have been published in world sources, have taught millions of fans of poetry human love and devotion as a brilliant expression of the intellect and grace of an Eastern woman."

The poetess, who praised kindness, goodness, faithfulness and devotion and won the deep love of our people is greatly respected and honored always and everywhere.

To immortalize names of great poets H.Olimjon and Zulfiya the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M.Mirziyoyev wrote 346-347 lines about them in his book "We build our great future with our brave and thankful people" and on visiting Jizzakh on April 27.2017 he recommended to establish their statue and museum, public garden and a school named after them.

ПОЭЗИЯ ЗУЛЬФИИ КАК ЛИРИЧЕСКИЙ ДНЕВНИК ЕЕ ЖИЗНИ

**Гудзина Виктория Анатольевна,
Бухарский государственный университет**

Удивительная, чистая, искренняя поэзия Зульфийи Исроиловой покорила сердца многих поколений читателей подкупающей правдивостью образов и силой переживаний самого автора. И тем значительнее поэтический и гражданский подвиг Зульфийи, сумевшей и в искусстве, и в жизни каждой строчкой, каждым прожитым днем посвятить себя служению своей Родине, народу.

Лирика Зульфийи очень структурирована. Каждый поэтический сборник – это копия трогательной композиции определенного периода. Интересно в

этом отношении мнения В.Мухамеджановой, которая в книге «Сердце всегда в пути» пишет о том, что «трудно назвать тему, которая не была воплощена в творчестве поэтессы. Ее художественный мир – вся страна, Узбекистан – независимый и суверенный» [4, с.10].

Большая роль в творческой эволюции Зульфийи принадлежит Хамиду Алимджану. Зульфийа так отзывалась о нем: «Крупный знаток родного языка и литературы, человек редкого дарования и дисциплины, добрый к друзьям, беспощадный к врагам, Хамид Алимджан был для меня не только спутником жизни, отцом моих детей, но был для меня и чутким наставником, соратником моей души и сердца. Я училась у него мыслить, работать, писать стихи» [2, с.272].

Первый сборник стихов поэта «Наёт варақалари» («Листы жизни») вышел в 1932 году. В ее стихах «Мен ишчи қизи» («Я работающая девушка»), «Механик Қумри» («Механик Кумри»), «Колхозчи қизи» («Колхозница»), «Бизлар» («Мы»), «Икки ўртоқ» («Две подруги»), «Она» («Мама»), «Озод қиз» («Свободная девушка»), «Мактаб йўлида» («По дороге в школу»), «Заводлар йўлида» («По дороге на фабрики») изображены образы трудолюбивых узбекских девушек.

В своих первых произведениях, в том числе и стихотворении «Куйларим Сизга» («Мои песни Вам»), поэтесса воспевала свободу, равенство, счастье и достоинства узбекских женщин.

Нур Ватан қўйнида қушдайин озод,
Эркин қанот ёздим, яшнаб гулладим.
Шу ҳаётда чексиз қувноқман ҳам шод,
Шод дилдан шодликни мағрур қуйладим

На протяжении своей творческой карьеры Зульфийа глубоко исследует современный ей период развития узбекского общества, выражая в художественных образах трагическую судьбу восточной женщины в прошлом и ее счастливую жизнь сейчас. Она создавала произведения, посвящая свое перо и творческую силу узбекскому народу.

В своих стихотворениях Зульфийа выражает радость жизни, которую находит в своей душе. Ее поэтические темы красочны, а кругозор широк. Обаятельное, веселое и красивое сердце поэтессы бьется в ее стихах. Каждый человек, читающий стихи Зульфийи, ощутит ее любовь к Родине и народу, восхищение самоотверженным трудом современников, мужеством и отвагой народа в военные годы. В стихах поэтессы воспевается «чувство равенства, человеческой гордости, материнской радости» узбекской женщины.

Зульфийа предстает перед читателем как певец женского сердца, поскольку лирическая героиня в ее стихах позиционируется как сильная

личность с благородными человеческими качествами. Зульфия всегда идет в ногу со временем и народом. В своих произведениях она умело описывает активное участие узбекских женщин в жизни общества, их внутренние переживания, мечты и надежды на будущее.

Образ самой поэтессы воплощен во всем поэтическом творчестве Зульфийи. Лирический главный герой предстает в образе «я», «он», «ты», «мы». Знаменитый поэт узбекский Миртемир в своей статье «Благородные и знаменитые» так говорил о лирической героине Зульфийи: «В лирике любимой поэтессы «Я» – это выражение полной воли узбекской женщины, чувства равноправия, человеческой гордости, материнской радости, товарищества и горя» [3, с.8].

Лирика Зульфийи тематически широка, ярка и идейна. Отношение поэтессы к жизненным событиям и важным вопросам общества ярко прослеживается в созданных ею стихотворениях. В каждое стихотворение добавлено сердце поэта. Сама Зульфия так пишет об этом: «Жизнь идет, унося с собой наши годы, взамен оставляя стихи, где жизнь души – ослепительная, до боли щемящая радость бытия, и старые шрамы, и новые кровоподтеки, которыми нас щедро одаривают наши дни. Но она, жизнь, этим все дороже и желаннее» [1, с.9.].

В своих первых стихотворениях поэтесса описывает стремление свободных узбекских женщин к новой жизни. Она поет о женской свободе, тех переменах, которые подарили ей новую жизнь, идет в ногу с обществом, пишет об актуальных проблемах. Ее произведения, глубочайшие по содержанию, всегда отображают важные общественные события. Она ощущает силу творчества того времени, раскрывает новые темы в узбекской поэзии – женская свобода, жажда знаний и многое другое.

В годы войны творчество Зульфийи раскрылось по-новому. Заслуга поэтессы заключается в том, что Зульфия подходит к анализу военных событий глазами женщины, раскрывая женский взгляд на ужасы войны. Ее лирическая героиня не может оставаться равнодушной к событиям того времени. Стихотворение «G'олиблар қайтганда» («Когда возвратятся победители») – яркий тому пример. С большим мастерством поэтесса передает страдания лирической героини по погибшему в бою любимому:

Нечун сенга бўлган пок мухаббатим,
Шунча тез фирокқа бўлди гирифтор?
Жонлар берар эдим бир нафасига
Мен ҳам сенинг билан кўришсам дийдор...

В послевоенные годы тема мира стала играть важную роль в узбекской литературе. В эти годы голоса узбекских поэтов стали звучать еще громче.

Наряду с другими известными узбекскими поэтами Зульфия посвящает этой теме многие свои стихи. В ее стихах, таких как «Салом Сизга, эркпарвар эллар» («Здравствуйте, свободные люди»), «Биз тонгни севган-чун» («Почему мы любим утро»), «Юртимни куйлайман» («Я пою свое отечество»), мы видим образы простых людей, работающих во имя мира и процветания.

Поэма Зульфии «Ўғлим, сира бўлмайди, уруш» («Сынок, никогда не будет война») – одно из лучших произведений, воспевающих мир с высоким пафосом. Главная героиня стихотворения – мать, переживающая за своего сына. Иногда лирическая героиня грустит, поскольку рядом с ее сыном из-за войны нет отца. Хотя утешением для материнского сердца служат Родина и родной народ, мать тревожит и пугает беспокойная обстановка в мире:

Йўқ, урушнинг номи ҳам ўчсин,
Менинг ўғлим керак ҳаётга.
Истамайман унинг дудлари
Қўнсин лаби узра қанотга.
Кўкрак сути ва меҳнат билан,
Биз жаҳонга берганмиз турмуш.
Она қалби оёққа турса,
Ўғлим, сира бўлмайди уруш.

В основе стихотворения лежит идея призыва людей к миру, напоминания им о последствиях войны и необходимости для всех матерей встать и бороться за мир. Зульфия чувствует волнение и тревогу всех матерей и простых людей за мир и свободу, и пропускает их через свое поэтическое сердце. Народная тревога превращается в личную тревогу поэтессы, рождая очень содержательные и художественно зрелые стихи.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Адхам Акбаров. Зульфия. Т.: Издательство литературы и искусства, 1985; печатная периодика 1985-2007 годов.

2. «Жизнь и творчества Зульфии» Х Сулаймонов, Тошкент 1980 г.

3. Г. Умурова. Творчество Зульфии и русская литература, автореф. докт. дисс. Самарканд, 2014.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЧЕЛОВЕКА И ПРИРОДЫ В ПОЭЗИИ АХМАТОВОЙ И ЗУЛЬФИИ

Х. Арипова,

канд.пед.наук, доцент

С.Авезов,

преподаватель Бухарский государственный университет

Узбекистан богат своей древней историей, культурой, и талантливыми людьми, оставившими свой звёздный след. Мы, наследники, живущие сегодня, должны помнить и знать о них, потому что это часть нашей истории, часть нашей жизни.

В узбекской литературе XX века особое место занимает творчество народной поэтессы Узбекистана Зульфийи (1915-1996). Она не только ярчайшая представительница так называемой женской поэзии новейшего периода в узбекской литературе, но и поэт-лирик, способствовавший созданию «женской» поэтической школы в национальной литературе XX века, как в своё время Анна Ахматова (1889-1966) – в русской литературе. Надо отметить, что до Ахматовой история знала много женщин-поэтесс, но только ей удалось стать женским голосом своего времени, женщиной-вечного, общечеловеческого значения.

В творчестве двух представителей женской поэзии особое место занимает взаимосвязь человека и природы. Понятия человек и природа, человек и литература, литература и пейзаж настолько тесно переплелись, что представить их в разрозненном состоянии практически невозможно. Если говорить о человеке как о неотделимой части природы, то и в его формировании как личности роль общества велика. Лирика, являясь продуктом взаимосвязи природы и общества, нежнейшей трелью соловья затрагивает самые сокровенные уголки души человека. И появляется вопрос: о чем она? Взаимосвязь человека и природы вопрос не столько философский, сколько экологический, эстетический и этический. Этот последний приближает проблему к художественной литературе, в частности, поэзии. Человек сам часть природы и живет в стихии природы. «Когда творческая личность начинает творить свои произведения, она вдохновляется природными явлениями, получает импульс от их чарующих красот, но здесь все — так первенствует душа и дух творческой личности, ибо и объект соответствующей поэзии, есть бесконечное царство духа», — писал Гегель[1]. Здесь же он подчеркивает, что «подлинный предмет поэзии составляют не солнце, не горы, не лес, не пейзаж и не внешний облик человека, кровь, нервы, мускулы, а духовные интересы. Поэтому весь этот

круг только в той мере входит в поэзию, в какой дух обнаруживает в них стимул или материал для своей деятельности...». Естественно, что все это индивидуально и зависит от художника, его мастерства, его видения мира. «Человек, будучи неотделимой частью природы, независимо от своих желаний, живет во взаимосвязи с ней. В пейзажной лирике герой, восхищаясь красотой природы, ее богатством, разнообразием и мощью, передает всю эту гамму чувств». Если обратиться к классической литературе, то можно пронаблюдать, что явления природы, либо какие — то ее детали, либо сравнения, либо символы были использованы в пейзажной лирике для воссоздания душевных переживаний героя. Общеизвестно, что природа каждого края индивидуальна, своеобразна. Ее воздействие на поэта и его творения мы решили проследить на творчестве русской поэтессы Анны Ахматовой (1889-1966) и народной поэтессы Узбекистана Зульфийи (1915-1997). Следует отметить, что судьбы этих двух великих женщин объединяет горечь разлуки, тоска по любимому. И естественно, что это отразилось на их творчестве. Сила поэзии Анны Ахматовой, прежде всего в том, что перед читателем воспроизводятся картины природы и все, что связано с ней. Но если добраться до самой сути, то можно наблюдать как в действительности силы природы и все, что связано с ними, находят полную гармонию с внутренними переживаниями героев. Например, в ее поэзии часто встречаются образы осени, зимы, весны, неба, солнца, луны, звезд, рассвета, ночи, сада, полей, снега, деревьев, льда, холода, мороза, птиц и т.д. Возьмем для примера следующее стихотворение поэтессы:

Память о солнце в сердце слабеет,
Желтеет трава.
Ветер снежинками ранними веет,
Едва — едва.
В узких каналах уже не струится, стынет вода.
Здесь никогда ничего не случится,
О, никогда!
Ива на небе пустом распластала
Ветер сквозной.
Может быть, лучше что я не стала
Вашей женой.
Память о солнце в сердце слабеет.
Что это? Тьма? Может быть!
За ночь придти успеет Зима. [3].

Стихотворение, являясь изображением природы в конце осени и начале зимы, только дважды делает намек на то, что в сердце героя господствует

осень. В первый раз мы это ощущаем, когда поэтесса говорит о памяти, где солнце слабеет. Образ солнца не олицетворяет физическое явление, распространяющее вокруг свет, а напротив — оно стынет. А это значит, что в душе поэта также происходит угасание чувств. Во второй строке «трава желтеет» душа сравнивается с полем, где жизнь постепенно угасает, она сродни природе, где трава желтеет неумолимо. Обычно в лирике желтый цвет олицетворяет лицо, пожелтевшее от горя и глубоких переживаний. «Угасли красные оттенки, остались на лице шафрановые краски...» [2] А. Ахматова для полного раскрытия этого качества, углубляя его значение, использует его как символ души. Следующие строки стихотворения еще больше обостряют это состояние: не только снег, но и ветер, бушующий в сердце, обещает сильный буря. Очевиден вопрос: откуда, в только, что пожелтевшей душе снег? Мы уже отмечали, что речь идет о последних днях осени. Поэтесса употребляет сочетание «первый снег». Наступает зима. Переживания души идут в унисон с погодными условиями. Небо завлакивают тучи. Это намек, что весь внутренний мир героя обволакивается темными предчувствиями. Речка покрылась льдом, заглохли песни птиц, оголились деревья. Все говорит об омертвелой душе. Следующие слова: «Может быть лучше, что я не стала Вашей женой» проясняют, что увядание природы — это не столько относится к осеннему пейзажу, сколько к внутреннему состоянию героя. С самого начала стих навеивает тоску. Но внутри этой грусти пробивается маленький лучик надежды — света. Лирический герой старается успокоить себя тем, что «не стала вашей женой». То есть, говоря словами Миркарима Осима «ищет луч света во тьме». За следующей строкой повторяется первая, и взволнованный голос поэтессы восклицает: «Что это? Тьма?» Лирический герой вроде спокоен, так как приход зимы констатирует очень спокойно. Образ холодной, заснеженной зимы у Ахматовой проходит как символ тоски, разлуки, грусти. Это наблюдается во многих стихотворениях поэтессы. Вот как об этом говорит известный поэт ХуршидДаврон: «В ее характере в состоянии покоя скрыты волны сильной бури». Действительно, какое бы стихотворение Ахматовой мы не читали, нас окутывает грусть, покой и тишина. Но в какое-то мгновение нас пронзает мысль, возбуждающая сердце. Словно это именно та буря, о которой говорил Х. Даврон.

Говоря о поэзии узбекской поэтессы Зульфийи, надо сказать, что при чтении ее поэтических произведений нас одолевает страсть и сила. Появляется чувство борьбы и сопереживания. За этим кроется едва уловимое чувство грусти и печали. В творчестве этих двух великих женщин можно найти общность, схожесть в описании природы, времен года, рассвета, дня,

вечера. Так, если говорить о роли природы в творчестве Зульфийи, то в отличие от Анны Ахматовой в ее поэзии времена года описываются последовательно, в приподнятом настроении. Например, в отрывке из ее стихотворения «Твой рассвет»:

На снегу гарцует январь,
На снегу серебро луны.
Ты спишь, на твоём широком лбу
Сверкает улыбка судьбы
Ты спишь, январский мороз
В ход пустил умелые руки
Приветствуя тебя, на окне
Нарисовал нежнейшие нарциссы. [4].

Поэтесса изящным рисунком создает образ зимы, находя в нем наслаждение и упоение счастьем. Если в поэзии Анна Ахматова олицетворяются грусть (Сердце мучает разлука, печаль и снег всю зиму давил тяжестью большой), а в поэзии Зульфийи снег – это символ чистоты и надежды. Цветок, нарисованный январским морозом на окне, говорит о светлом мировидении поэтессы. Увидеть в лютом морозе нечто удивительно прекрасное - это талант. В стихотворении же «Разлука» она описывает осенний холодный вечер. Название - разлука, объект изображения - осень, тема - разлука с любимым. Но лирический герой горд как созданный им образ. Он верит, после разлуки будет встреча, что у лютой зимы есть жаркое лето. Это стихотворение было написано в 1942 году, и для женщин, проводивших на войну мужей, оно было большой опорой.

Стихотворение «Тает снег» - образец пейзажной лирики Зульфийи. В стихотворении же «Золотая осень» воспеваются и золотые дни. Лирический герой, признаваясь в любви к осени, дает пояснение этому великому чувству. Поэта привлекают и дождливый вечер, и солнечное утро, бархатная природа, разноцветная одежда деревьев, покрытые золотом сады, желтеющая трава, переливы серебряного хлопчатника, танцы белых журавлей. Несмотря на то что в поэзии не только А. Ахматовой, но и других талантливых писателей осень олицетворяет увядание, безверие, в поэзии Зульфийи — это время года изображается совершенно по-другому. Она писала:

Я не смотрю печально
В душе моей весна,
И не устаю глядеть
На желтую листву... [4].

Литературовед Улугбек Хамдам отмечает: «Стремление к свету — это самое большое желание сильной личности, и литературные герои так же

используют этот источник. Известный поэт Миртемир писал: «Свет для глаз моих, свет для слов моих, душе своей прошу с рассвета...» [6].

В большинстве своих произведениях Зульфия придерживается этой тенденции, но из всего вышеуказанного не надо делать скоротечных выводов, что поэзия Анны Ахматовой соткана из духа пессимизма. В ее поэзии невидимая луна проливает лучи надежды, это чувствуется в каждом душевном переживании поэтессы. Например, в стихотворениях, где центральным объектом является сердце:

«Да ты очень устало,
Мою душу пронзила печаль
Знаешь я читала —
Душа не умирает никогда».[4].

Обе поэтессы умели передать самые тонкие душевные переживания в соответствии с природой. Таким образом, главное в поэзии Анны Ахматовой – это настойчивые искания духа, поиски смысла и высоты жизни, которые сопровождаются жестами волнения, совести, веры. Ахматова не боится быть откровенной в своих признаниях, мольбах. Зульфия же менее откровенна. Основная грань, которую она освещает – это описание светлых сторон в спокойной манере, без импульсивности, без драматичности и трагичности.

Литература

1. Гегель, В.П. Эстетика. В 4-х, т. -Т. 1.- М., 1971. -С. 355.
2. Навои, А. Чудеса молодости. -Ташкент, 1983. – С.394.
3. А.Ахматова. Сочинения в 2-х томах.Том I.– М.:Правда, 1990.
4. Зульфия. Избранное: Стихотворения; Поэмы; Пер. с узб. / – М.: Худож. Лит., 1985. – 303 с.
- 5.Салиджанов,Ю. Изучение творчества Зульфии в узбекском литературоведении».- Ж.: Преподавание языка и литературы, - 2015.- №-2,- С. 17.
- 6.Умурова Г. Творчество Зульфии и русская литература, автореф. докт.дисс. -Самарканд, 2014.-С. 22.

ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСТВА ЗУЛФИИ

**З. Рахимова,
Ургенчский государственный
университет, ст.преп.**

Зулфия – известная поэтесса и писательница, тонкий знаток души простого человека, внёсшая значительный вклад в развитие узбекской литературы. Она создала произведения самых различных жанров: поэмы, баллады, элегии, лирические стихотворения, рассказы, очерки, публицистические статьи и газетные корреспонденции.

Фактором, определяющим темперамент и дух творчества Зулфии, является возвышенный, жизнеутверждающий и активный гуманизм. Она усиленно работала над собой, изучала классику мировой литературы, философию Востока и Запада, осваивала многообразные формы восточной поэзии. Она с удовольствием читала произведения как Алишера Навои, Лутфи, Фузули, также Шекспира, Байрона, Н.А. Некрасова, М.Ю. Лермонтова. Читая произведения Зулфия пристально изучала и их творчество. Знакомство с творчеством гениев окрыляло её.

В своих стихотворениях поэтесса с восторгом воспеваает прекрасные пейзажи Родины, её цветущие сады, ярко выражает уверенный порыв женщин к новой жизни, к будущему. Зулфия много пишет о любви и преданности, о разлуке и смерти, о мире и жизни, о подвигах и мужестве соотечественников, всё это она рассматривает через призму своей жизни и опыта. Она стремится к метафорическому выражению своих мыслей, старается писать о разнообразных состояниях души человека, почти все образы в них взяты из мира женщин.

Одна из особенностей творчества Зулфии состоит в том, что она стремится писать о разнообразных состояниях души человека. В военные годы творчество Зулфии приобретает большую осмысленность и художественное совершенство. Поэтесса в своих произведениях старается прочувствовать и отразить дух народа, чужую разлуку, горе и радость как свои собственные. В одном из стихотворений посвященных военным годам, она пишет, что верит и знает, что настанет тот день и час, когда вернется любимый живой и невредимый в сады родные, где растёт райхон, этим она вселяет веру, надежду. В продолжение этого стихотворения, она показывает стойкость женщин, не все вернулись, но все равно, вытирая слезы, они выходят с цветами на улицу приветствовать вернувшихся, говоря “нельзя не выйти, у всего народа праздник”. Осознав умом, прочувствовав сердцем,

Зулфия воспринимает чужие горе и радость, как свои собственные, а личные отождествляет с народными, воспекает их поэтическим голосом, всесторонне прославляя ценности человеческой жизни. Поэтесса желает, чтобы счастье было вечным, постоянным, чтобы не было бед и войны... Зулфия не желает, чтобы в жизни были серость и одиночество, всё своё дарование она посвящает воспеванию счастья людей.

На протяжении своей жизни поэтесса побывала в разных странах, активно участвовала в движении писателей стран Азии и Африки, как представитель нашей страны посетила Индию, Югославию, Шри Ланка, Египет. Зулфия известна и, как талантливейший переводчик. Она перевела на узбекский язык произведения таких поэтов, как А.С.Пушкин, М.Ю.Лермонтов, Т.Г.Шевченко. Многие выдающиеся поэты и писатели отзывались о ней как о женщине Востока, которая, как новая заря освещает путь своим подругам. В стихотворение «Пушкину», Зулфия обращается к Пушкину:

„Знаете, я - женщина Востока,
А у нас законы таковы:
С тем, кого мы любим столь глубоко,
Говорить положено на «вы»“.

Поэтесса представляет процесс взаимообогащения двух культур. Она сопоставляет Пушкина с восточными поэтами: Навои, Хафизом, Физули, в виде беседы «старцев мудрых» с «кудрявым певцом». Зулфия особо выделяет образ Татьяны Лариной, который с точки зрения нравственности, супружеской верности более близок женским образам восточной поэзии. Для Зульфийи Пушкин - великий поэт, значимый для всех времён и народностей, имеющий «мудрость, ... милосердье, ... гордое бессмертье»...

Зулфия удивительный поэт и замечательная женщина Востока, которая достойно представляет свой Узбекистан. Поэзия её светла. Она учит любви и верности. Она учит ответственности жизни и слова. Она учит мужеству любить жизнь и верить в надежду будущего».

«Поэта проверяют не только по его стихам, но и по тому, как к его стихам относится народ. а вслед за этим слава твоя расходится по всей стране - это счастливая судьба поэта!» Дочь простого литейщика увидела всенародную славу и признание, но всегда оставалась человеком удивительной скромности, безграничного трудолюбия. Пусть же ещё не одно поколение людей осеняет добрый свет поэтических озарений и откровений Зульфийи.

Творческий путь поэзии Зульфийи как переводчика-публициста в литературно-художественном наследии народов мира.

Н.Холматова, Учительница русского языка и литературы творческой школы имени Х.Алимджана и Зульфийи города Джизака.

Ш.Куролова, Учительница русского языка и литературы творческой школы имени Х.Алимджана и Зульфийи города Джизака.

Зульфийа Исраилова известная узбекская поэтесса, истинная дочь своего народа, посвятившая свое творчество родному краю и народу. Трудно назвать тему, которая не была воплощена в творчестве поэтессы. Пожалуй, и не найдется темы в многообразной жизни Узбекистана, которую бы обошла вниманием Зульфийа. Ее художественный мир — вся страна Узбекистан — независимый и суверенный. Авторитет ее поэзии — в правдивом отражении пафоса нашей сложной эпохи, в самобытном, ярком изображении души и деяний человека нашей современности.

Вся жизнь Зульфийи - свидетельство неустанного труда, творческого поиска поэтессы. Она смогла достигнуть небывалых высот в поэтическом мастерстве, преодолела все, что выпало на ее долю, и оставила богатое поэтическое наследие, которое будет волновать и восхищать еще не одно поколение. Одаренная поэтесса и писательница, будучи тонким знатоком человеческих душевных порывов. Многие её стихотворения были посвящены борьбе за мир и дружбе народов.

Творчество Зульфийи отличается индивидуальностью языка и стиля. Ее стихи переведены на, украинский, белорусский, казахский, азербайджанский, туркменский, каракалпакский, английский, индийский, афганский, арабский языки. На русский язык стихи Зульфийи переводило много замечательных русских поэтов. Среди них — Семён Липкин, Светлана Сомова, Зоя Туманова, Юлия Нейман. Принесли ей заслуженный успех и художественно-публицистические очерки. Возглавляя долгое время женский журнал, Зульфийа объединила вокруг себя целый ряд поэтесс. Замечательные узбекские поэтессы Халима Худайбердиева, Ойдин Ходжиева, Гульчехра Джураева, Этибор Ахунова и многие другие являются последователями творчества Зульфийи. Прошли многие годы славного творческого труда Зульфийи, произошли большие жизненные перемены в судьбе республики и ее народа, а "огненная сила любви и сегодня согревает душу читателя, волнует его сердце и разум". Ее творчество яркой страницей вошло в историю современной узбекской литературы, являясь продолжением той большой поэзии, у истоков которой стояли великие Нодира и Увайси. И как поэтесса, и как гражданин, и как женщина, она является достойным примером для молодого поколения. Трепетным чувством восхищения наполнены стихи о природе, человеке, как ее неотъемлемой части, временах года. И каждое

произведение, словно пейзажный рисунок, в котором природа предстает в светлых тонах, ярких красках и образах.

Отдельная страница истории литературы – Зульфия-переводчик. Ее переводы Пушкина, Лермонтова, Некрасова, Леси Украинки и Тараса Шевченко, Маргариты Алигер и Сильвы Капутикян, поэтов Анголы, Болгарии, Египта, Пакистана, Индии отличают высокая духовность и интеллект. Переводческая индивидуальность Зульфии характеризуется глубокой лиричностью. При всем своем многообразии творчество Зульфии-поэта и Зульфии-переводчика представляет собой единый художественный мир со своими законами литературной эволюции, с характерными, ярко выраженными чертами индивидуальности, своим кругом художественных проблем, которые делают это творчество неповторимым. Познать индивидуальность поэта-переводчика Зульфии – значит глубоко понять то, что называется высоким творчеством. Стихи-переводы Зульфии не поддаются традиционному анализу. Порою кажется, что это точный, дословный перевод. Однако в этой точности, в этом как бы следовании за строкой оригинала преобладает интонация над орнаментом, непосредственность над описательностью, раскованность над строгой классичностью формы.

Зульфия умеет высветлить все, к чему она прикасается. Здесь свободно выраженный смысл, образы, интонация, ритм, направленные на создание единого эмоционально организованного стихотворного целого. И становится ясно: чтобы перевести таким стихом, надо мыслить в той же поэтической системе. Великолепным образцом является перевод пушкинского шедевра «Я помню чудное мгновенье». Нам известны и другие переводы этого прекрасного, вдохновенного творения Пушкина. Зульфия в этом переводе по-своему приблизилась к источнику, откуда струится «правды чистый свет». Здесь индивидуальность переводчика выразилась в ее эмоционально-художественной манере, давшей возможность почувствовать себя той музой, той женщиной, которую увидел Пушкин «в тревогах шумной суеты» и которой даровал эти вдохновенные строки. Эти «чудные мгновенья» пережила Зульфия-переводчик вместе с автором оригинала, вместе с Анной Керн. И еще раз пережила одна, погруженная в атмосферу любви, сумевшая постигнуть эту бурю чувств и щедрой рукой отдать своему читателю вместе с болью и счастьем своего сердца.

Зульфия перевела немало стихотворений Некрасова, и каждое из них – литературное достижение, литературный факт. «Русские женщины», подвиг которых прославил Некрасов, имеют особое значение в переводческом творчестве Зульфии. Некрасов воспел Женщину, подвиг, самоотверженность.

Именно это увидела Зульфия, и это стало лейтмотивом, движущим рычагом ее мастерства воссоздания. Она воспела женщин – жен декабристов, которыми движет не только высокое чувство любви, но и высокое чувство долга, верности. Не о точности слова, а о великой точности чувства можно говорить, исследуя ее творческую манеру переводчика. Зульфия-поэт и переводчик, которого привлекают прежде всего мужественная энергия слова, твердость и уверенность поэтического почерка, неповторимое своеобразие стиля.

Прошли многие годы славного творческого труда Зульфии, произошли большие жизненные перемены в судьбе республики и ее народа, а "огненная сила любви и сегодня согревает душу читателя, волнует его сердце и разум". Мы любим поэзию Зульфии: горячую, трепетную, очень личную, впитавшую своими корнями все тревоги, боль и радости народные. Она посвятила своему народу долгую плодотворную творческую жизнь; воспела его славные трудовые достижения, его многовековые нравственные и семейные традиции; прославила мать — Родину и мать — хранительницу семейного очага.

Использованная литература:

1. Зульфия. Такое сердце у меня. // Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма. Ташкент, 1979. 376 с.
2. Зульфия. Асарлар. Уч жилдлик. Биринчи жилд. Шалола Гафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент, 1985. 416 б.
3. Мамажонов С. Давр билан елкадош, халк билан такдирдош шеърият. // Зульфия. Асарлар. Уч жилдлик. Биринчи жилд. Шалола Гафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент, 1985. 416 б.
4. Салиджанов Ю. Изучение творчества Зульфии в узбекском литературоведении. // Преподавание языка и литературы, 2015. № 2. Стр. 17.
5. Сыздыкбаев Н.А. Образ весны в лирике Зульфии. История узбекской литературы. Ташкент, 2006.

ЧУВСТВЕННО-ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИРИКИ ЗУЛЬФИИ

**Г.Исаева, старший преподаватель
Бухарского государственного университета
М.Ибодуллаева, студентка 3 курса
филологического факультета отделения руслит**

Поэзия Зульфии и созданные её школой поэтические традиции играют важную роль в развитии узбекской поэзии. Многие поэты, такие, как Навои и

Бобур, Огахи и Машраб, Мукимий и Фуркат вошли в историю нашей литературы, но только в XX веке внимание и уважение к женщинам-поэтессам привело к тому, что многие женщины вошли в мир литературы с 1930-х годов. К сожалению, в сборниках того периода большинство поэтесс, опубликовавших свои первые стихи, исчезли по разным причинам. Но после них ряд поэтесс, пришедших к новой жизни, внесли в нашу национальную поэзию мечты узбекских женщин. Впечатление от эмоций и переживаний в поэзии стало важным фактором в узбекской поэзии. Зульфия была впечатлена традицией, инициированной ее учителями, их учениками, и она нашла свой путь, свой стиль и обогатила свой словарный запас. Ее стихи, посвященные таким известным как Чулпан и Ойбек, Гафур Гулам и Хамид Олимжон, Миртемир и Уйгун, торжественны и искренни. Благодаря хрущевской «оттепели» не только в русскую, прибалтийскую, грузинскую, но и в узбекскую поэзию вошел свежий, жизнеутверждающий ветер перемен. Поэтесса, до сих пор в своем лирическом герое отображавшая мечты и чаяния своих сверниц, работавших на колхозных полях и у заводских станков, теперь имела возможность в полной мере самовыражаться, писать о своей боли и тревоге, отображать спектр своих чувств и волнений. И эта рожденная и обновленная новым временем поэзия Зульфийи нашла широкий отклик в душах ее читателей.

Если романтический аспект переходного феномена трансцендентности (то, что принципиально недоступно опытному познанию, выходит за пределы чувственного опыта) объективных явлений реального времени, реалисты подошли бы к реальному миру как к независимым ценностям. Зульфия, как представительница своего времени, сразу пошла по пути поэтов, которые опирались на эту программу и не хотели жить под влиянием прошлого. Зульфия полностью изменила эстетическое мировоззрение. Новый философско-эстетический срез обеспечил развитие поэтического мира. По результатам исследования творчества поэтессы мы поставили задачу определить поэзию Зульфийи и формы ее стихов (по общим показаниям). Решение этой задачи предполагает эволюционный подход к поэтическому творчеству (так как во второй половине двадцатого века обновился мир утонченности и письма Зульфийи). Это, в свою очередь, ставит вопрос об обновлении в творчестве Зульфийи.

Для каждого из периодов творчества Зульфийи характерны общность поэтических инструментов, конкретизирующих ту или иную из этих идей и мотивов: 1-й период – 1930-1940 гг. (Сборники «Страницы жизни», «Стихи», «Девичьи песни»); 2 период – 1941-1970 гг. (Хулькар», «Я пою зарю», сборник стихотворений «Близкие сердцу моему», «Сердце в пути», «Дар

долины» «Моя весна», «Водопад»; 3 период – 1971-1995 гг. («Свидание», «Годы, годы», «Воскресенье с рассветом»). Художественное понимание действительности у каждого поэта находится в рамках определенной модели мировоззрения. Это мировоззрение, в свою очередь, определяет в своей поэзии основные поэтико-эстетические направления, такие как его авторская позиция, тип лирического героя, система лейтмотивов, статус слова, образное выражение, композиционно-методическая уникальность. В творчестве Зульфийи представлено несколько моделей видения и понимания мира. Мы делим их на а) феноменологические, б) мифопоэтические, в) культурологические модели. В то же время творчество Зульфийи создает общие идейно-логические отношения, объединяющие лирическую систему поэзии. Вот некоторые из центральных идей поэзии Зульфийи – от эмоционального выражения духовной жизни до глобальных ценностей цивилизации. Мы интегрируем художественную мысль Зульфийи в мир мироощущения, различающегося в различные периоды её творчества. Лирическая поэзия Зульфийи очень структурирована. Каждый сборник стихов – это копия трогательного сочинения определенного периода, о котором мы стараемся помнить при его анализе. Годы, когда Зульфийа начала писать стихи, были годами перемен для узбекской поэзии. До этого времени вся узбекская поэзия создавалась в своем ритме. На масштабные изменения в обществе первыми отзывались наши поэты - Хамза, Фитрат, Чулпан. Продолжили эту «революцию форм» Г. Гулом, Х. Олимжон, Уйгун и другие, перенимая опыт мировых поэтов и классиков русской литературы. Зульфийа понимала, что ее знание стихов было недостаточным; она начала изучать классическую литературу и понимать загадочные законы художественной мысли. Помимо изучения богатого наследия узбекской литературы, она изучала русскую классическую литературу: стихи поэтов Лермонтова, Некрасова, Пушкина, Фета, Тютчева впервые на русском языке. Зульфийа рассматривает классическую поэзию как источник вдохновения и обращается к гениальным поэтам («Пушкин»). В стихотворении, посвящённом Пушкину, упоминаются восточные традиции:

Знаете, я – женщина Востока,
А у нас законы таковы:
С тем, кого мы любим столь глубоко,
Говорить положено «на Вы».
Пушкин!.. Люди разных поколений
Чтут у нас ваш лучезарный гений!

В первых сборниках поэтессы Зульфийи мировосприятие питается двумя основными принципами – гармоничностью природного мира и

назревшим внутренним кризисом. Представление о реалиях поэта сформировали философские положения об улучшении жизни людей. Эти идеи были направлены против «конформизма» символистов. Дискуссия о символизме обострила аксиологическое значение реального существования для потомков поэтессы Зульфийи. Категория «доступность» стала отправной точкой их философии. Они верят, что все вещи и события, независимо от их места в мире, являются их существованием и выживанием. Точно так же объективная вещь – это не аномалия вселенной, а живая материя человеческого жилья, живая сфера конкретного содержания. Такое понимание существования индивида означает объективную причастность к предмету человечества. По той же причине отношение Зульфийи к образу жизни вращается вокруг принципа «оживления» и «воскрешения» окружающей среды. В результате в её стихах о явлениях природы мир вещей очеловечивается. Большинство работ Зульфийи ускользает от человеческой изысканности, которая может многое рассказать о личности. О любви к миру в своих стихах Зульфийа часто говорит открыто, и это является доминирующим фактором её поэтического мира. Главный источник такой большой любви к миру – это субъективное ощущение того, что она «причастна» ко всему, что есть во вселенной:

Я двигаюсь водным, земным и воздушным путем.

Державы, поля, города, кишлаки пролетели.

Земля расстилается пестрым лоскутным шитьем:

Различны привалы, дома, и раздумья, и цели.

Видно, что лирический герой поэта чувствует себя близким к материальному миру. Поэтесса охватывает все: водные, земные и воздушные просторы. В своем стихотворении лирический герой также демонстрирует свою сопричастность к движению мира:

К деяньям людским тяготею земным притяженьем.

О чем ни пишу, все движением жизни полно,

И движется сердце мое непрерывным движеньем.

Принятие реальных активов в качестве отдельной ценности создало новый эмоциональный облик в поэзии. Зульфийа должна была больше комментировать превосходство мира. Как известно, первые книги поэта в основном говорят о любви. В своей литературной критике Зульфийа сказала: «Это ценная вещь, не отдельная тема, но с тонкой настойчивостью в этих предметах». Интересно, что эти темы не говорят сами за себя, но отчетливое произношение отражено в особой высоте тона. Особое место в поэтическом стиле занимают тематические мотивы, возникшие в результате глубоко процесса. Дело не в теме (например, любовь – очень древняя тема), а в новом

подходе к этой теме. Художник как бы успокоил наши злые инстинкты, враждебные нашей культурной жизни, и направил их на путь добра. Он избавляет нас от внутренней жестокости и делает счастливыми. Действительно, главная цель искусства – научить человечество добру, воспевать любовь. В стихах Зульфийи пламя любви проходит красной нитью. В любви поэтесса видит спасение. Любовь наполняет её лирического героя божественными чувствами. С концепция трёх видов любви в творчестве Зульфийи началось психопоэтическое обновление узбекской лирики XX века.

Литература:

1. Топоров В. Н. Ахматова и Блок (к вопросу о формировании поэтического диалога: «блоковский» текст Ахматовой). - Беркли, 1981.
2. Тынянов Ю.Н. Поэтика. История литературы. Кино. - С. 118. Подробнее о Лирическом персонаже: Степанов Х.Л. Лирика Пушкина. - М., 1959.
3. Зульфийа. Труды. Три тома. Том 1. Шалола - Ташкент: Изд-во им. Г. Гулома, 1985.
4. Зульфийа. Посреди рассвета и ночи. Выборы. - Ташкент: «Шарк», 2006.
5. Куронов Д. Упражнения на чтение и мышление. - Ташкент: «Дом Академии издательств», 2013.
6. Гасанов Ш. Состав и природа дастана. - Самарканд: Издательство СамГУ. 2011.

ОТРАЖЕНИЕ БЛАГОПОЛУЧИЯ РОДИНЫ КАК СЕМЕЙНОГО ДОСТОЯНИЯ В ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ ЗУЛЬФИИ

К. Саидова,
старший преподаватель филиала ФГБОУ ВО
«Астраханский государственный технический университет»
в Ташкентской области, доктор философии по философским
наукам (PhD)

Жизненный уклад каждой семьи – есть частичка жизни всего государства. Именно в семье дети получают первые уроки гражданственности и патриотизма. Эти благие чувства согласуются с неразрывной связью к Родине, с осознанием ответственности за её процветание и безопасность. И если ребёнок с малых лет видит в своей семье проявление благих чувств к родному краю, принимает активное участие в его созидании, то его отношение к Родине — патриотично.

Литературное творчество одной из величайших поэтесс узбекского народа, Зульфийи, наполнено искренней любовью к Родине, которая отождествляется с большой семьёй. В своих прекраснейших произведениях, Зульфийа воспеваёт одни из самых драгоценнейших завоеваний народа - свободу и благосостояние Родины [1, с.65]:

«Тобой одной, Отчизна, я живу,
Всю жизнь отдам в залог моей любви
За твой простор, за неба синеву...
А кто своей Отчизне предан, тот,
Ей жизнь отдав, бессмертье обретёт...».

В.Мухамеджанова отмечает, что «наиболее ярко и полно расцвёл талант Зульфийи в трудные годы войны: в её стихах отчётливо звучит голос патриота, ощущается лирически тёплое отношение именно к тем, кто с оружием в руках сражался за независимость своей Родины и кто в глубоком тылу повседневным и изнурительным трудом снабжает фронт всем необходимым» [2, с.13]. В стихотворениях поэтессы особенно выражена ненависть к войне против фашистских захватчиков, с обязательной верой в победу над ними [1, с.68]:

«Запел боец под вспышками зарниц:
Тебе, Отчизна, сердце отдаём,
На битву за родной народ пошли.
Сквозь дым войны, сквозь орудийный гром,
Любовь и верность в сердце пронесли».

Зульфийа наделила певца символами мужества и самоотверженности, чьё пламенное сердце призывало беречь родную, благодатную землю, возвращая спокойствие, благополучие и мирное небо над головой [1, с.66]:

«И все пути, что он освободил,
Небесный свод перед певцом явил,
Фашистов всех, что он в бою убил,
Зеркальный свод перед бойцом явил».

Эти поэтические строки являются образцом беззаветной преданности к родному краю, во имя служения своему народу. Подчёркивается, что именно «любовь к Родине, к своему краю, с высоким чувством патриотизма, сочетаясь с неубывающей верой в благополучный исход военного положения, является не просто плодом фантазии поэтической души Зульфийи, а свойством национального характера узбекского народа» [2, с.15-16], и что отчётливо отражено в следующих стихах [1, с.26]:

«Ведь счастье живо лишь в стране родной,
А без неё горька услада жизни...»

Вот почему мне Родина милей,
Дороже мне, чем свет дневной для глаза.
Когда ворвался враг в родной предел,
Творя смертоубийственное дело,
За каждый дом, который там горел,
Я жаждой мести, гневом пламенела.
Я верила, что светлый день придёт,—
Исчезнут эти тучи с небосвода,
И жизнь опять счастливо зацветёт
Под солнцем правды, мира и свободы».

Таким образом, художественно-литературное наследие Зульфий становится неотъемлемой частью высокой духовности и нравственной чистоты людей, а жизненные трудности, к которым и относится период войны, – примером того, что верность долгу и призванию способно помочь в преодолении самых тяжких преград.

Благосостояние Родины является священным, бесценным даром для каждого человека. При этом, «призывы к борьбе с врагом сочетаются с материнской песней о сыне — солдате, тревожным переживанием супруги за своего мужа — фронтовика и храброго бойца, который тоскует по матери и жене» [2, с.13]. А ведь ещё с колыбели, именно родители, играют наиболее важную роль в воспитании своего чада, в его жизненном становлении [1, с.28]:

«Спит ребёнок. Спит поле в сиянии месяца,
А душе материнской покой не знаком.
Понимает ли мать, что мечты её, помыслы,
Её думы — впитает дитя с молоком?
Понимает!.. Поэтому с ласковой гордостью
Смотрит в детские очи, в просторы степей...».

Таким образом, Родина и семья – два критерия, которые в поэзии Зульфий связаны навечно, способные влиять на судьбу человека. И если семья является ячейкой общества, то это означает, что именно от неё зависит, каким будет это общество, в каком направлении оно будет жить и развиваться. При этом сама Родина - это то самое общество, в котором каждый её гражданин должен испытывать самые возвышенные чувства — восхищение, гордость, и, конечно же, патриотизм. Кроме того, в душе каждого из нас должно присутствовать чувство того, что необходимо разделять и все происходящие волнения, тревоги, радости и победы своих соотечественников.

Благодаря вдохновляющему творчеству Зульфийи, сегодня можно воспитывать гармонично развитую личность, приобщая молодёжь к духовно-нравственным ценностям, чувству любви к Родине, к своему семейному очагу. И вчитываясь в бессмертные строки, которые слагались из-под пера поэтессы, мы должны понимать, что наша сила именно в том, как человек служит добру и миру, являясь показателем истинной человечности.

Список использованной литературы:

1. Зульфийа. Я пою зарю. – Ташкент: Гос-ое изд-во УзССР, 1951. – 71 с.
2. Мухамеджанова В. «Сердце всегда в пути». К 95-летию со дня рождения узбекской поэтессы Зульфийи (1915-1996). – Самарканд: Изд-во «ZARAFSHON», 2010. – 44 с.

ЗУЛФИЯ - МАСТЕР ПЕРЕВОДА

**М.А.Ярматова,
старший преподаватель кафедры
Узбекского языка и литературы
Каршинский инженерно-экономический институт**

Творчество Зульфийи своеобразно. Она глубоко мыслящий поэт, её воззрения на жизнь наполнили лирику философским содержанием.

Многие видные писатели высоко ценили талант Зульфийи. Поэт - наставник Миртемир говорил: «Своеобразна поэзия Зульфийи – ханум, ей доступно творчество во всех видах поэзии и во всех ритмах. И политическая лирика, и песни любви, и стихи трибунные, и вольные, все - одинаково доступны её перу... Стихи Зульфийи - ханум очень событийные, зрелищные, перед взором вашим возникает целая жизнь, каждое её мгновение ярко вспыхивает перед вами. Прежде всего, это признак большого мастерства, зрелости, признак того, что поэт близок к жизни. Искренность и никакого подражания - такова особенность её поэзии».

Зульфийа - мастер перевода. Её перу принадлежат переводы Пушкина, Лермонтова, Некрасова, Леси Украинки и Тараса Шевченко, Маргариты Алигер и Сильвы Капутикян, поэтов Анголы, Болгарии, Египта, Пакистана, Индии - отличают высокая духовность и интеллект. Переводческая индивидуальность Зульфийи характеризуется глубокой лиричностью. При всем своём многообразии творчество Зульфийи - поэта и Зульфийи - переводчика представляет собой единый художественный мир со своими законами литературной эволюции, с характерными, ярко выраженными

чертами индивидуальности, своим кругом художественных проблем, которые делают это творчество неповторимым.

Познать индивидуальность поэта - переводчика Зульфийи – значит глубоко понять то, что называется высоким творчеством. Стихи - переводы Зульфийи не поддаются традиционному анализу. Порою кажется, что это точный, дословный перевод. Однако в этой точности, в этом как бы следовании за строкой оригинала преобладает интонация над орнаментом, непосредственность над описательностью, раскованность над строгой классичностью формы.

Зульфийа умеет высветлить всё, к чему она прикасается. Здесь свободно выраженный смысл, образы, интонация, ритм, направленные на создание единого эмоционально организованного стихотворного целого. И становится ясно: чтобы перевести такие стихи, надо мыслить в той же поэтической системе. Великолепным образцом является перевод пушкинского шедевра «Я помню чудное мгновенье». Нам известны и другие переводы этого прекрасного, вдохновенного творения Пушкина. Зульфийа в этом переводе по-своему приблизилась к источнику, откуда струится «правды чистый свет». Здесь индивидуальность переводчика выразилась в ее эмоционально-художественной манере, давшей возможность почувствовать себя той музой, той женщиной, которую увидел Пушкин «в тревогах шумной суеты» и которой даровал эти вдохновенные строки. Эти «чудные мгновенья» пережила Зульфийа-переводчик вместе с автором оригинала, вместе с Анной Керн. И еще раз пережила одна, погруженная в атмосферу любви, сумевшая постигнуть эту бурю чувств и щедрой рукой отдать своему читателю вместе с болью и счастьем своего сердца.

Анна Кернга
Esimdadir ajib dam hali:
Ko‘z oldimda bo‘lding namoyon,
Pok go‘zallik dahosi kabi,
Bir lahzalik xayol, tushsimon.
G‘am alamdan dilim yonganda
Tushlarimda ko‘rdim chehrangni...

Зульфийа также перевела немало стихотворений Некрасова, и каждое из них – литературное достижение, литературный факт. «Русские женщины», подвиг которых прославил Некрасов, имеют особое значение в переводческом творчестве Зульфийи. Некрасов воспел Женщину её подвиг, самоотверженность. Именно это увидела Зульфийа, и это стало лейтмотивом, движущим рычагом ее мастерства воссоздания. Она воспела женщин,

которыми движет не только высокое чувство любви, но и высокое чувство долга, верности.

Не о точности слова, а о великой точности чувства можно говорить, исследуя ее творческую манеру переводчика. Зульфия - поэт и переводчик, которого привлекают прежде всего мужественная энергия слова, твердость и уверенность поэтического почерка, неповторимое своеобразие стиля.

Когда-то Гейне сказал, что трещина мира проходит через сердце поэта. Сердце Зульфии, через которое проходит эта трещина мира, дарит людям свой жар, любовь и нежность.

Познать индивидуальность поэта-переводчика Зульфии – значит глубоко понять то, что называется высоким творчеством. Стихи-переводы Зульфии не поддаются традиционному анализу. Порою кажется, что это точный, дословный перевод. Однако в этой точности, в этом как бы следовании за строкой оригинала преобладает интонация над орнаментом, непосредственность над описательностью, раскованность над строгой классичностью формы.

Зульфия была талантливым поэтом, переводчиком, журналистом. Она для многих соотечественниц стала незримым понимающим наставником.

Ее произведения учат любить родной край и чтить традиции нашего народа.

Использованная литература:

1. По страницам узбекской литературы. Зульфия
2. Биография Зульфии
3. <http://www.zulfiya.edunet.uz/>

ZULFIYA DOSTONLARINING BADIY XUSUSIYATI

**X. Hamroqulova,
Alisher Navoiy nomidagi o‘zbek tili
va adabiyoti universiteti dotsenti,
filologiya fanlari doktori**

Zulfiyaning 1985-yil nashr qilingan “Tanlangan asarlar”ining “Mushoira” deb atalgan 2-tomida uning sakkizta dostoni kiritilgan. Bulardan “Zaynab va Omon” Hamid Olimjonning shu nomli dostoniga yozigan librettodir. “Xotiram siniqlari” dostoni ijodkorning eng oxirgi dostoni hisoblanadi.

“Uni Farhod der edilar” dostoni Qobil qori xotirasiga bag‘ishlangan.

Zulfiya bu dostonda Hamid Olimjon ijodidan oziqlangani ifoda uslubida namoyon bo‘ladi. Hamid Olimjonga xos takrorlar, so‘zni ta’kidlash orqali unga ma’no yuklash shubhasiz ijodiy ta’sir natijasidir:

Takror etar tog‘lardagi qor,
Takror etar kelganda bahor.
Shunda yashar asrlar bo‘yi,
Halok bo‘lgan san'atkor kuyi.

Dostonga hayotiy fragment asos bo‘lgan. Akademik Naim Karimov dostonning yaratilish tarixiga to‘xtalib, shunday yozadi: “Uning yoqimli ovozi bilan yozilgan “So‘lim” qo‘shig‘i minglab plastinkalar orqali qariyb har bir o‘zbek xonadoniga kirib, ular qalbilan bir umrga joy olgan edi. 30- yillar oxirida sahnalashtirilgan “Farhod va Shirin” operasida bosh partiyani katta mahorat bilan ijro etib, Zulfiyaning mehr-etiborini qozongan edi u⁵”.

Qobil qori Ukarina frontida qattiq yaralanadi. Shunga qaramay, qaddini tik tutib, “Farhod va Shirin”dagi mashhur ariyani aytib yiqilgan ekan. Qobil qorining so‘nggi lahzalardagi vatanparvarligi jangchilarga katta ruhiy kuch beradi. Qobil qori haqidagi ushbu ma’lumot Zulfiyaga ilhom beradi. Doston yoziladi. Doston fojiali yakun topsa ham, nekbin ruh bilan yozilganligi urush davri adabiyotining muvaffaqiyatini ta’minlagan omil hisoblanadi.

“Mening hamma she’rlarim yurakdan keladi”, – deb aytadi shoira bir o‘rinda. Shoiraning “Mushoira” she’ri fikrimizga dalil bo‘la oladi.

1956-yilda Dehlida Osiyo mamlakatlari yozuvchilarining birinchi konferensiyasi bo‘lib o‘tadi. Konferensiyada Osiyodagi 17 mamlakat yozuvchilari ishtirok etadilar. Ana shu yerda katta adabiy musobaqa – mushoira o‘tkaziladi. Shu yerda qiziq hol yuz beradi. Fayz Ahmad Fayzning she’rini yig‘ilganlar o‘n marta takroran o‘qitishadi va majlis ahli bu she’rni yod olishadi. Hindlarning o‘ziga xos mushoirasi shoira qattiq ta’sir qiladi. Oradan ikki yil o‘tgach, Toshkentda Osiyo va Afrika mamlakatlari yozuvchilari konferensiyasiga tayyorgarlik ko‘rilayotgan paytda Zulfiya “Mushoira” she’riga nuqta qo‘yadi va u “Qizil O‘zbekiston” gazetasida chop etiladi. Mazkur she’r samimiy e’tirof, nozik kuzatishlardangina iborat emas, ayni damda shoiraning mushoira muhabbati sezilib turadi.

Go‘zal tuproq uzra quyildi oqshom,
Kunduz olar dam,
Jo‘shqin mushoira etadi davom,
Do‘stim, kel sen ham!

Mushoira shoira samimiyatidan tug‘ilgan lirik dostonidir. Odatda, mushoiralar oqshomda – odamzot kunduzgi hayotdan tin olgan paytlarda

⁵ Karimov N. Zulfiya. –T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2015, 54-b.

uyushtirilgan. Sharqqa xos bu an'ana "Mushoira"ning debochasida ta'kidlanadi. Adabiy mushoira do'stlikka payvand bo'lishi, do'stlik san'atkor mahorati, san'at qoidasi – qofiya, misra, so'z bahsida tug'ilishini o'zining estetik qarashlari asosida ko'rsatib bergan.

Qay dil chamani boy, jozib nafasi,
Kimning fikri o'tkir, teran, bokira?
Bu gurung – shoirlar musobaqasi –
Sharq she'riy chamani, bu mushoira!

Shoira doston bir necha o'rinda "Jo'shqin mushoira etadi davom, Do'stlar bo'lib jam" deya mushoira davomiyligiga e'tibor qaratib boradi. She'r yurakdan silqib keladi. Shuning uchun mushoirada muhtasham zallarga hojat yo'q. Yuraklar jo'r, ovozlari hamohang bo'lgan yer – she'r bog'i, she'r makonidir.

"Lekin hokim edi davrada ilhom Va jasur qalam". Shoira dil she'riyatida "Nil qudrati", "Gang zamzamasini", "O'zbek supasiday sahnada" namoyon bo'layotganiga e'tiborni tortadi. Bu "haqiqat va nurga intilgan yurak"lar mushoirasi edi. Mushoira sharqona urf odatiga binoan o'sha yurtning urf odatlariga chuqur ehtirom samarasi o'laroq amalga oshgani ham shoira nazaridan chetda emas. Chordana qurib o'tirilgan gilam atrofidagi poyabzallar millat qiyofasiga chizgi beradi. Zero, millat qiyofasi uning har bir narsasida aks etadi.

Hindistonning mohir mirishkor kosib san'ati, Xitoyning bejirim, Bag'dodning puxta oyoq kiyimlari, "Mo'g'ulcha etiklar Panjob kafshiga Ertak so'zlaganday egilib" turishigacha ayolning sinchkov nigohidan omon qolmaydi. Shu orada shoira o'z oyoq kiyimiga sekin nazar tashlab qo'yishni ham unutmaydi: "Yomon emas, Ahmad, mohir, kamtarin Vatandosh, ishingga olqish o'qidim". Shu tariqa "Qo'shiq yuraklardan daryoday" oqayotgan pallaga zangori oqshomning go'zal tarjimonlik qilishi "Mushoira" husniga husn qo'shadi.

"Mushoira" she'ri Hind diyorida emas, oradan birmuncha vaqt o'tib o'zbek diyorida navbatdagi yig'in oldidan yozildi. Shoira mushoira ko'ngillar bahsi doimiy davom etishiga tilak bildirdi:

Davramiz mehrga to'liq bir olam,
Do'stlar bari jam,
Buyuk mushoira etadi davom,
Kelingiz siz ham!

Shoir va yozuvchilar ijodida bag'ishlovlar, xotira-esselar uchrab turadi. Ammo bir ijodkor boshqa ijodkorni yonidan kuzatib, uning ruhiy holatlarini qalanga tushirish hodisasi kamdan kam uchraydi. Zulfiyaning "Quyoshli qalam" dostoni Oybekka bag'ishlangan ana shunday kamyob hodisalardan biridir. Oybek, N.Karimovning ma'lumot berishicha, Buxoro amirligi tarixini yozishni reja qiladi. Zulfiya Oybek va Zarifa Saidnosirova bilan mana shu safarga o'tlanadi. O'lis yo'lda

shoir haqidagi doston shoiraning ongida pishib yetiladi. Ikki-uch kunlik qisqa safar shoirada katta bir dostonning yaratilishiga asos beradi.

Doston yo‘l safari, yo‘l ta‘rifi bilan boshlangan. Ammo u o‘zining birlamchi ma‘nosidan kengayib, falsafiy ma‘no kasb etadi. Shoir poetik olamini akslantiruvchi ko‘zguga aylanadi. Unda shoir umri sarhisob qilinadi. Oybekning “Yashash kerak daryoday uyg‘oq” degan xitobi doston mazmuniga singdiriladi.

“Quyoshli qalam” faqat Oybek haqida emas, uning vafodor ayoli Zarifaxonim uchun ham qo‘yilgan haykaldir. Zulfiya dostonning ikki-uch o‘rnida bu ayolga ishora qilib o‘tadi. Mana shu o‘rinlarda xotinning erga mehri, muhabbati, ardog‘i va alqovi bilinib turadi.

– Oybek ishlayapti, deydi baxtiyor.

Xotini adibga qiladi imo.

Taqdir adibiga hamdam etgan yor

Qalamday vafodor, ilhomday zebo.

Zulfiya Oybekning baxti Zarifaday ayol bilan tutashganida deb bildi. “Vijdoniday toza, hayotday dono” ayol Oybekning sertashvish umrida munis hamdami bo‘ldi. Zulfiya Zarifaxonimning “eriday zahmatkash, eriday tanti” ekanligini yashirib o‘tirmadi. Zarifaxonimga berilgan baho Oybekka berilgan baho edi.

Shoironing qisqalikka intilish, fikrni ixcham siqiq obrazli ifodalash prinsiplari uning dostonchilik mahoratida ham ko‘rinadi. “Uni Farhod der edilar”, “Quyoshli qalam”, “Xotiram siniqlari” lirik dostonlari ixcham yozilgan. Ko‘proq lirik tuyg‘ularga hamohang katta she‘rni yodga soladi.

“Zulfiya she‘riyati intellektual va psixologik she‘riyat”, – deb yozadi S.Mamajonov. – U tahliliy, falsafiy, o‘ychan, ayni chog‘da manzarali. Shoira hissiyot oqimini, kechinma manzarasini, o‘tkir dramatik holatni ham, dramatismning cho‘qqisi – fojeiy kolliziyalarni ham chizadi. Unda vaqt va makon qamroqi keng, yaxlit. Ijodida xotira, taqdirdosh, yuragiga yaqin kishilar, kelajak ohanglarining barqarorligi shundan⁶”.

“Xotiram siniqlari” Zulfiya ijodining alohida bosqichi hisoblanadi. Bu doston ijodning hamisha insonni mahliyo etadigan tomonlari bo‘laverishining isbotidir.

⁶ Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi, 354-b.

ZULFIYA POEZIYASIDA «TONG» VA «SHOM» SO‘ZLARI OPPOZITSIYASI

**S.Karimov,
Samarqand davlat universiteti**

Bir umr el ardog‘ida bo‘lgan O‘zbekiston xalq shoiri Zulfiya nafaqat she‘riyatimiz, balki umumbashariy madaniyatga qo‘shgan ulkan hissasi bilan hamon tillarimiz va dillarimizda yashamoqda. Uning bosh mavzusi Vatan va xalq, ayriliq va hijron, vafo va sadoqat bo‘lgan o‘lmas asarlari rus, ingliz, fransuz, nemis, hind, bengal, bolgar, arab, fors-tojik, qardosh turkiy va dunyoning boshqa tillarida hamon jaranglamoqda.

Zulfiya tavalludining 80 yilligi munosabati bilan mamlakatimizning birinchi rahbari yo‘llagan tabrik xatidagi: “Siz zamonamizning zabardast shoiri va jamoat arbobi sifatida O‘zbekistonning jarangdor ovozi bo‘ldingiz, deb aytak aslo mubolag‘a bo‘lmaydi. Jahon minbarlarida yangragan she‘rlaringiz – Sharq ayolining aqlu zakosi, fazlu kamolidan noyob nishonadir. Siz latif ijodingiz bilan millionlab kishilarga ezgulik, muhabbat va sadoqatdan saboq berdingiz. Siz Gulbadanbegim, Zebuniso, Uvaysiy, Nodirabegim kabi Sharqning buyuk fozila ayollari boshlagan an‘analarni boyitib, yangi pog‘onaga ko‘tardingiz. Sizning, el ardog‘idagi yetuk ijodkor, mohir tarjimon, atoqli noshir-muharrir va jamoat arbobining tavallud kuni milliy bayram sifatida nishonlanishi davlatimiz hayotida katta voqeadir”,– dil so‘zlarini yaxshi eslaymiz.

“O‘zbekiston xalq shoiri Zulfiya tavalludining 100 yilligini nishonlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qabul qilgan Qaror esa nur ustiga nur bo‘ldi. Ulug‘ shoiraning badiiy merosini, poetik tilini yanada chuqur o‘rganish va xalqimiz orasida keng targ‘ib qilishda muhim ma‘naviy-ma‘rifiy hujjat bo‘ldi. Ushbu qaror ijrosi bir yil doirasida chegaralanib qolmadi, albatta. U yoshlar ongiga milliy g‘oyamizni singdirishda, shoira Zulfiya g‘oyaviy-badiiy salohiyatini komil inson tarbiyasiga yo‘naltirishda hamon dasturulamal bo‘lib turibdi.

Insonni ulug‘lash, uning qalb kechinmalarini tarannum etish Zulfiya she‘riyatining asosini tashkil qilgan ekan, xuddi ana shu maqsadga bo‘ysundirilgan tasviriy vositalar tabiat va uning oliy mahsuli bo‘lgan inson o‘rtasidagi mutanosiblikning ma‘lum qirralarini ochishga xizmat qilganligini kuzatamiz. Insoniy kechinmalar shu yo‘l bilan tabiat hodisalariga uyg‘unlashtiriladi. Hatto o‘rni bilan tabiiy va ijtimoiy hodisalar muqoyasasi natijasida ayrim so‘zlar ramziylik darajasiga ko‘tariladi, shoira qalamida alohida qadr-qimmatga ega bo‘lgan so‘z va iboraga aylanadi. Tong va shom birliklarini ham ana shular sirasiga kiritish mumkin.

Izohli lugʻatlarda tong kunning chiqish payti, subhidam, sahar, azon; shuningdek, koʻchma maʼnoda biror narsaning boshlanish payti, ilk davri sifatida talqin qilinadi (Oʻzbek tilining izohli lugʻati, IV tom, 2008).

Darhaqiqat, shoira sheʼrlarida ishlatilgan tong soʻzining maʼnosi ancha keng. Uning Koʻksimda qoʻzgʻalib vulqonday koʻchkilar, Naq metin muz qatlam sukuti chok-chokdan soʻkildi, Chaqmoqli soniya parchalab, koʻzdagi uyqular Shafaqda tong otib, ol-alvon moʻjiza koʻrindi («O, ertam...») misolidagi kabi tabiat hodisasini anglatishdan koʻra, koʻproq ijtimoiy hodisalarning badiiy ifodalovchisiga aylangani kuzatiladi.

Birinchi navbatda, shoira tong timsolida eng toza, begʻubor, pokiza tuygʻularni koʻradi. Sof insoniy hissiyotlarning (Tongday sof tuygʻular qalbimda joʻshib Qalaming ol der. «Tongda soʻz qudugʻin tubiga choʻkib»), muhabbat lahzarining (Yigit sevgi tongini kutar, Qiz koʻziday quyuladi tun. «Muhabbat tongi kulganda»), farzandlar labidagi kulguning (Shuning-chun farzandlarning labida tongday kulgu. «Qizcha») tongga oʻxshatilishi Zulfiya qalamida ajib bir poetik mazmunga ega boʻladi.

Shoiradagi poetik mahoratning gʻoyatda kuchliligi bois ushbu soʻz ishtirokida favqulodda jonlantirishlar yuzaga kelgan. Ijodkor tasavvurida tong kuladi (Oqshom ogʻushiga nur toʻlib, Tong kulganday boʻldi yuziga. «Muhabbat tongi kulganda»); quyoshga yoʻgʻriladi (Sevaman oltin kuz, sevaman jondan! Tovusday bezangan daraxt, bogʻlarni! Yomgʻirli oqshoming, quyoshli tonging, Xayolga choʻmganim goʻzal onlarni! «Oltin kuz»); yorqinlashadi (Mana, Hulkar qarshimda chaqnar, Yorqin tongdan keltirib darak. «Tun»); tiniq boʻladi (Shu tong tiniqligini saqlar muqaddas Quadrat, sevgimizdan yaratilgan sad. «Biz tongni sevgan-chun»); oqlikka burkanadi (Siynaday oq tong uygʻonishi Husniga yoʻq kunduzda qiyos. «Mening tongim»). Qancha doʻstlar uyda kutganda maxtal, Uning koʻzlarida oppoq tong otdi. «Quyoshli qalam»); yangilanadi (Shoshqin qadam, kuy, pardalarda Yangi tongga kiradi tuproq. «Mening tongim»).

Eng noyob narsa-hodisalar, masalan yasharish (Kelajak! Bir umr koʻzimda turasan, Men sening baringni tutganda, Tong kabi yasharib, orzuni quchganda, Ertaga chorlaysan charogʻon Koʻrsatib xayolning oq chaqnoq silsila togʻligʻin! «Kelajak») va shafaqning (Shafaq nuri goʻzal, deydilar, Men shafaqqa keldim yuzma-yuz. Jilvalarim zarhal deydilar... Tong misoli tindirmaydi koʻz. «Shafaq»); shaftolining (Murgʻak, mushtday jonda bor hayot, qudrat, Tong rangda shaftoli, momiq yonoqlar. «Tong») tongga oʻxshatilishida ham faqat Zulfiya xos boʻlgan ifoda uslubini koʻramiz. Qiz naq yozilajak qoʻshiqqa oʻxshar, Kelajakka kirar oy tongi otib. («Quyoshli qalam») misolidagi oy tong singari epiteli birikmalarni faqat Zulfiya kabi yuksak poetik didli ijodkorlarga yaratishi mumkinligiga ishonch hosil qilamiz.

Shoira tong soʻzi zimmasiga shu qadar katta masʼuliyat yuklaydiki, u goʻyo lirik qahramon ruhiy olamining markazida turadi. Uning qalbidagi barcha kechinmalar, ezguliklar tongning otishi tarzida reallashadi: Ona tuproq oromda yotar Olib tungi risqi-qudratni. Mening tongim qalbimda otar, Oʻydan, koʻzdan haydab zulmatni. «Mening tongim»). Erta turilmaydi, balki tundan tong uzib olinadi va kunduzga qoʻshiladi: Tundan tongni uzib olaman, Katta boʻlsin deb ishli kunim. «Mening tongim»). Ertalabki toza havo tonggi yer nafasi tarzida tasvirlanadi: Tonggi yer nafasini toʻymay ichaman, Oʻttiz yoshli juvon shaydo diliday Xayol yetgan yerni kezib, kechaman. «Tunni sevmay qoʻydim»). Barcha hissiyotlarining ifodasi oʻlaroq u tongning suratini chizishga intiladi. Ammo bu ezgu tuygʻular ramzini tasvirlash oson ish emas, deydi u: Tong suvratini chizmoq boʻlaman hamon, Yurak toʻlqiniga yetmaydi ranglar. «Tong»).

Eng muhimi, Zulfiya tong timsolida ertangi kunni, kelajak koʻradi: Tonglaringiz kulsin dorilomon, hur, Baxtim shul – oʻzbekning Zulfiyasiman («Bu oqshom»). Quvon, yana yorqin tongga yetishding, Tundan omon chiqqan joning siylar nur («Oftob, sen borligʻim!»).

Shoira asarlari matnida tong ning sinonimi boʻlgan arabcha sahar soʻzi ham ishlatilgan: Salqin saharlarda, bodom gulida, Binafsha labida, yerlarda bahor. «Bahor keldi seni soʻroqlab»). Sahar bu - yoshlikday borligʻi orzu, Sahar oʻqilmagan gʻaroyib kitob. «Sahar men bilan»). Ammo qoʻllanish nisbati bir xil emas. Masalan, «Tong bilan shom aro» (Toshkent, 2006) saylanmasida tong – 62, sahar – 22 martada qoʻllangan.

Shom soʻzi esa lugʻatlarda tong ning zidi sifatida izohlanadi. Shom – f. quyosh botib qorongʻilik tusha boshlagan payt. Qorongʻilik (Oʻzbek tilining izohli lugʻati, IV tom, 2008). Unga maʼnodosh yoki maʼnosi birmuncha yaqin boʻlgan oqshom soʻzi ham bor. Oqshom – quyosh botishi bilan tun boshlanishi oʻrtasidagi gʻira-shira yorugʻ payt. Kech, kechqurun (Oʻzbek tilining izohli lugʻati, III tom, 2007).

Shoira poeziyasida ushbu maʼnolarda shom ham, oqshom ham qoʻllanilgan. Ammo oqshom ning qoʻllanishida koʻpincha tun va kecha ga maʼnodoshlik kuzatiladi: Boʻron quchogʻida qoldim bir oqshom, Tabiat va qalbim ichra toʻpolon («Boʻron quchogʻida»). Ey latif, fusunkor hind oqshomlari, Ne sehr bor edi zangor qoʻyningda? («Mushoira»). Shom ning qoʻllanishida esa vaqt nuqtai nazaridan birmuncha aniqlik mavjud: Kuylasang nilufarsimon ruxsoring Shomdagi shafaqdek zaʼfar-gʻussa rang («Kuylama hijronni»). Shom kelar uzoqlardan boʻshangan bogʻ qoʻyniga, Yoʻl-yoʻla ichib shuʻla («Lavha»). Ammo bu holatlar shoira ning soʻz qoʻllashdagi aniqligini koʻrsatadi, xolos. Zulfiya sheʼriyatida ularning ishlatilishida mahorat darajasiga koʻtarilgan holatlar ham talaygina. Bu jihat soʻzlarning ayni bir band yoki misralar tarkibida qoʻllashida ayon boʻladi.

Masalan, ular inson umrining ibtidosi va intihosi sifatida talqin etiladi: Kundan-kun saharga ortar sog‘inchim, Nahot hayot shomin yaqinligi bu? («Sahar men bilan»); hayot va o‘lim ma‘nosini beradi: Bugun shom ustidan yal-yal kulajak To umr boricha sahar men bilan («Sahar men bilan»); vaqtni umumlashtiradi: Shu tuyg‘u savalab, ko‘ksimni tirnab, Gohi shom, goh sahar o‘ylarim giryon. («Iqrorga vaqt yetdi»); ishq va hijron ma‘nolarini ifodalaydi: Kuylab ishqni, tongni muttasil Menga qo‘yding umr shomini («O‘riklar gullar»).

Shuningdek, tabiiy hodisalar ketma-ketligi (Oqshom og‘ushiga nur to‘lib, Tong kulganday bo‘ldi yuziga. «Muhabbat tongi kulganda»), tabiiy hodisalar tengligi (Sevaman oltin kuz, sevaman jondan! Tovusday bezangan daraxt, bog‘larni! Yomg‘irli oqshoming, quyoshli tonging, Xayolga cho‘mganim go‘zal onlarni! «Oltin kuz»). Har tongi - bir varaq, har shomi elga esh toledan bir insho, bitta bob, Hayotning hech qachon uzilmas rishtasi boriga ishona-ishona - Bitilgich bitta she‘r! «O, ertam...»), tabiiy hodisalar almashinuvi (Shu tuyg‘u savalab, ko‘ksimni tirnab, Gohi shom, goh sahar o‘ylarim giryon «Iqrorga vaqt yetdi») ma‘nolari ham ham aynan shu so‘zlardan kichik bir matn doirasida mohirona foydalanish orqali yuzaga chiqqan.

Zulfiya umri davomida tinimisiz ijod qildi, so‘z ustida ishladi. Uning yangi-yangi qarralarini kashf etishga intildi. Shukr, qalam hordiq qilmaydi talab, Demak, menga hordiq keksalikday yot («Kamalak») deydi shoira.

Shoira kelajagini o‘zidan keyin keladigan avlodlarda ko‘rdi. Ularni hayotining davomi deb bildi. O‘zi yetolmagan orzularga kelajak avlod yetishiga qattiq ishondi: Kelajak! Qo‘llarim yetmasa-yetmasin, Kuylarim bitmasa hech qachon bitmasin! Kelarlar qo‘li-la bitilur! («Kelajak»).

Shoira qilgan bashorat amalga oshdi. Xalqimizning tarixiy mustaqilligi qo‘lga kiritilib, Zulfiya kuylagan yuksak insoniy tuyg‘ular uning shogirdlari tomonidan yangicha bir mazmun va ohangda tarannum etilmoqda. Bugunimiz va ertamiz ozod va obod Vatanning yangi avlod ijodkorlari tomonidan alohida bir kayfiyat va shukronalik bilan kuylanmoqda.

Bir paytlar O‘zbekiston xalq shoiri Mirtemir Zulfiyaning she‘riyatga kirib kelishini tong yulduzining tug‘ilishiga qiyoslagan, «Zulfiyaxonim she‘rlarida tong timsoli, tong tasviri buyuk erk, buyuk baxt, buyuk davr, buyuk va yorug‘ dunyo timsoliday jaranglab ketganligi va hanuz o‘shandoq jaranglab turganligi»ni ta‘kidlagan edi. Bugun esa, manguликka daxldor ulug‘ shoiramizning ikkinchi hayoti uning qoldirgan boy badiiy merosi va tarbiyalagan Zulfiyaxonimlari misolida davom etmoqda.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoevning tashabbuslari bilan Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabining ish boshlagani nafaqat yangicha

badiiy tafakkur tongining otayotganidan, balki buyuk kelajagimizning nurli kunlaridan dalolat beradi.

SHOIRA ZULFIYA BADIY OLAMI

**G.Umurova,
Samarqand davlat chet tillar instituti,
Rus tili va adabiyoti kafedراسi mudiri,
filologiya fanlari doktori**

Taniqli rus shoirasi Marina Svetayeva: “She’riyat – eng kam so‘z bilan ifodalash san’atidir”,– deb yozgan edi. Boshqird shoiri Musa G‘ali esa o‘z she’rlarining birida she’riyatni soflik, qudrat va jasorat deb atagan.

Zulfiya qalamkash do‘stlarining she’riyat haqidagi bu so‘zlarini sharhlab, “haqiqatdan ham, jasorat yo‘q joyda she’riyatni payqamaydilar ham, qudrat yo‘q joyda esa she’riyat ham yo‘qdir. She’riyatning ana shu fazilatlari o‘zaro qattiq aloqador, o‘zaro bog‘langan, bir-birini taqozo etadi”,– deydi. U she’riyatning mangu joziba qudratini ana shu uch narsada: soflik, qudrat va jasoratda ko‘radi”.⁷

Zulfiya e’tiroficha, lirika shoirdan juda katta samimiyat va mehnatni talab qiladi. Har bir she’riy asarning vujudga kelishida yurakning ishtiroki nihoyatda faol bo‘lib, u – shoir yuragi – asarning har bir hujayrasiga qon va jon bag‘ishlab turadi. Shu bilan birga bu yurak, ayni paytda, ko‘pchilikning orzu va umidlarini, dard va iztiroblarini, kelajakka ishonchni ham ifodalay olishi, ular bilan payvasta bo‘la olishi talab etiladi. Shundagina hayotiy tuyg‘ular zamirida voqe bo‘lgan, chuqur fikr va samimiy hissiyotlar, hayotiy tajriba va keng dunyoqarash evaziga yaratilgan she’r kitobxonning qalbidan joy oladi, unga ruhiy va estetik ozuqa manbai bo‘la oladi, ilhom bag‘ishlaydi.

Adabiyotshunos Ibrohim G‘afurov Zulfiya ijodini yangicha ilmiy qarashlarda o‘rganar ekan, shoirasi iste’dodini shakllantirgan omillarga “tug‘ma aqliy tuzilma”, “tug‘ma g‘oya” kabi yangi ilmiy terminlar bilan yondashadi.⁸

Tug‘ilgan joyi, o‘sib - ulg‘aygan muhiti shoirning faqat taqdiriga emas, balki uning ijodiga ham ta’sir o‘tkazishi tayin. Ular borliqni intim tarzda o‘zlashtirish va o‘zgartirishga yordam beradi, tasavvur va tafakkurga bir butunlik bag‘ishlaydi. “So‘zni ilhom, tuyg‘uni zavq, fikrni dard boshqaradi” – deb yozadi Ibrohim Haqqul. Zulfiya ijodi borasida so‘z ketganda, uning she’riyatidagi so‘zni ham, tuyg‘uni ham, fikrni ham dard boshqargan desak, xato bo‘lmas.

⁷ Zulfiya. Adabiy o‘ylar. - Toshkent: «Fan», 1985. - B. 4.

⁸ G‘afurov I. Zulfiya siymosi // Sharq yulduzi, 2015, №1. - B. 114-120.

“Taqdir, taqdir dedim, yashadim uzoq,
Taqdir peshonaga yozuq deyishdi.
Boshimni devorga o‘rdimu biroq,
Men sindim qonimdan g‘ishtlari pishdi.”

Zulfiya e’tiroficha, lirikada yurakning faolligidan tashqari, ohangdorlik, musiqiylik ham katta o‘rin egallaydi. Musiqiylik har qanday davrda yaratilgan lirik asarga, har qanday xalqning she’riyatiga ham monand bo‘lgan. Chunonchi, musiqiylik – lirikaning muhim omillaridan biridir. “Men bu haqda shuning uchun so‘zlayapmanki, – deb yozadi shoira, – zamonaviy mavzulardagi ko‘pgina she’rlarni o‘qiganda, siz she’rning ohangini, musiqasini eshitmaysiz, shoirning o‘z yuragining urishi sezilmaydi, holbuki, busiz siz u she’rdan hayajonga tushmaysiz. Natijada shoirning kitobxon bilan aloqani yo‘qotib qo‘yish xavfi tug‘iladi. Betakror ohangdorlik, musiqiylik she’riyatda teran mazmun bilan chambarchas bog‘liqdir. She’riyatning yuragi, joni mana shularning tutashligidadir”.

Zulfiyaning qat’iy ishonchiga ko‘ra, “Shoirning yuragi katta: u azob va quvonchlarni tomchilab yig‘adi”. Ana shunday tuyg‘u, dard, g‘oya yiriklasha boshlaydi, sevgilar, fikrlar his-hayajon bilan to‘ladi. Va “butun vujudingni tug‘yonga solib”, bugun aytmasang, halok qilaman!– deb hayqirganda, qalb “portlaganda” she’r tug‘iladi. “Yurakdan yurakka bormog‘i shart” bo‘lgan she’rni, she’rga sindirilgan fikr va hislarning mag‘zini chaqish zavqini uyg‘otish qiyin kechishini doimo qalbiga tukkan shoira “har gal qo‘liga qalam olganda, birinchi she’rini yozayotgandek hayajonga tushaveradi, qiynalaveradi. Men bunday holni doimo boshdan kechiraman”, – deydi.

Darhaqiqat, Zulfiya she’riyati o‘zga bir dunyo. Serqirra, serjilo, rango-rang olam. Uning eshiklarini ochib, kirib boraversangiz, gullar bag‘rida uyg‘ongan bir gilamzor, g‘am shamollari kira olmagan bir kengliklar, nurlarga chayilgan mo‘jizaviy bir olam sizni bag‘riga olayotganday bo‘ladi. Bundan armonning ko‘ngli sitilib ketadi, ko‘ngil tinchiydi, qalbingiz orom oladi”.

Shuni aytib o‘tish joizki, Zulfiyaning har bir she’ri – o‘zgacha tarix. Shoiraning she’riyatini o‘qigan inson, har bir she’rda Zulfiyani qalam tebratishga sabab bo‘lgan nozik dil torlarini anglab oladi. Butun hayoti davomida uchragan yorug‘, muhabbatga limmo-lim, quvonch-u shodliklarga to‘la kunlarni, ayanchli, g‘am-anduh, ayriliq damlarni hissiyotlarga qo‘shib qog‘ozga tushirgan satrlari shoiraning turmushi, hayoti qanday kechganidan dalolat beradi.

Zulfiya she’rlarining qanday ro‘yobga kelishi ham, ularning yetilish jarayoni ham, qayta ishlanishi ham boshqa ijodkorlar tajribasiga o‘xshamaydi. Uning ijodida “daf’atan”, “bir onda”, “bir zarb bilan” yozilgan she’rlar yo‘q, balki ular uzoq vaqt yurakda va ongda obdan pishib yetilgach to‘kiladi.

Shoira “Mening hayotimda o‘ta baxtiyor kunlar ham, musibatli onlar ham ko‘p bo‘ldi. Biroq hatto eng og‘ir mushkul daqiqalarda ham o‘zimning dard-u hasratlarimni she’rga tushirar ekanman, meni hayotga muhabbatning g‘olib qudrati hech qachon tark etmadi. Mening shaxsiy hayotim xalq hayotining bir zarrasidir. Men xuddi shunda ham grajdanlikning ifodasini ko‘raman”, – deb aytar ekan, uning mardona she’riyatiga, grajdanlikning yuksakligiga qoyil qolamiz. H.Olimjon vafotidan bir yil o‘tgandan keyin yozilgan “Bahor keldi seni so‘roqlab” turkumidagi she’rlar qudratini chuqurroq tushunasiz. Shoiradagi umidning kuchi – qudratiga qoyil qolasiz.

Bu iqromnomalar hayotiy falsafa shoira she’riyatining kaliti vazifasini o‘taydi. Bu kalit shoira poetik olamining mohiyatini to‘la anglashning imkoniyatini tug‘diradi.

“Yurtim xaritasi - mening yuragim” suhbatida shoira yozadi: “Ezgulik va yovuzlikning kurashi har qanday she’riyatning mohiyatini tashkil qiladi. Men hayotim, undagi hamma yaxshi narsalarni tasdiqlash orqali yomonlik bilan kurashaman. Hamma kitoblarimda bunga misol bor. Hayotda qayg‘u ko‘p, ammo men uni yengish, shu jumladan, o‘z-o‘zini yengish jasorati to‘g‘risida yozaman. Men hayotning noxush tomonlari to‘g‘risida kinoya bilan, hajv bilan gapirmayman. Og‘riq va alam bilan, ezgu istak bilan gapiraman, ona yerimizdagi har bir odam baxtli bo‘lishini, hayot go‘zal, har birimizning ahilligimiz ibratli bo‘lishini xohlayman”.

Zulfiya o‘z qalbining tubsizliklariga nazar tashlay olgan edi. Shu tariqa o‘zbek ayoliga xos bo‘lgan qalb kechinmalarini nihoyatda ehtiyotkorlik bilan, mohirona yorita olgandi. Ayol qalbi dunyosining sirlarini xo‘b sirli qilib anglata bilgandi. Shoiramiz dunyo she’riyati ehromiga qalbining musaffo, pokiza, tiniq, shaffof ziyosi bilan esh bo‘lgandi. U hayotda ham doimo shunday pokiza ziyo taratib yashadi.

ONA NIDOSI

M.Xolova,

Samarqand davlat chet tillar instituti dotsenti

She’r hamisha daraddir. Kamdan kam hollarda shodlikdan she’r paydo bo‘ladi. She’rda inson kechinmalari, orzulari, intilishlari, armonlari aks etadi. Tomchida olam aks etganidek, yuksak she’riyatning qudratini ko‘rish, inson qalbi mudom she’rga talpinishining sabablarini mushohada etmoqlik uchun shoira Zulfiya she’rlariga qayta-qayta murojaat qilamiz.

Shoira Zulfiyaning she’rlari iliq lirizm bilan sug‘orilgan. Shoira she’rlarida vafo va sadoqatni insoniylikning bosh mezoni darajasiga ko‘tardiki, usiz haqiqiy

komil insonni tasavvur etish qiyin (H.Umurov). Shoira Zulfiya she'rlaridagi lirik qahramon – ona, vafodor yor. Shoira ayol muhabbatini, ona mehrini yurakdan his qilib qog'ozga tushiradi. Shoira Zulfiya lirik qahramoning muhabbati cheksiz, tunganmas. She'riyatda tugallik tushunchasi nisbiydir. Chunki asl she'r hamisha suvratlangan ruhiyat. Ruhiyatning esa, makonda ham zamonda ham tugallanishi mumkin emas. Xuddi mana shu kabi nisbatlarni shoira Zulfiya ijodida kuzatish mumkin. Shoiraning she'rlarini o'qigan kitobxon har bir she'rida Zulfiyaxonimni qalam tebratishga sabab bo'lgan nozik dil torlarini, qalb tebranishlarini his qilishi mumkin. Shoira she'rlarida muhabbat va hijron, urush va tinchlik, ona quvonchi va izzatoblari kabi mavzular mahorat bilan yoritilgan.

Mashaqqatli urush yillarida Zulfiyaning iqtidori butunlay ravnaq topadi va o'ta yorqin tus oladi. Uning she'rlarida vatanparvarning serg'ayrat ovozi jaranglaydi, Vatani mustaqilligi uchun qo'liga qurol olib kurashayotganlarga, har kunlik chuqur kurash ortida mashaqqatli mehnati ila frontni barcha kerakli narsalar bilan ta'minlayotganlarga nisbatan lirik iliqligi seziladi. "Uni Farhod der edilar" dostonida isyonkor fashistlarga nisbatan nafrat, g'alabaga ishonch ifodalangan. G'animga qarshi kurashga chorlov askar-o'g'il haqidagi ona qo'shig'i, xotini va onasini sog'ingan jasur frontchi, pahlavon eri uchun qayg'urayotgan ayolning qayg'uli xavotiri bilan bog'lanadi:

“Baxtning toza shu osmonida,
Go'zal bahor nahor onida.
Ofat kabi bosib keldi yov,
Fashist bo'ldi orzularga g'ov.
Aql, yurak, san'at, iste'dod,
Havo, tuproq, suv - butun hayot –
Hayot uchun otildi jangga,
Jonni tikib ona-Vatanga
Jo'nay berdi ishchi, paxtakor,
Jo'nay berdi olim, san'atkor...”

Doston Vatanga muhabbat, dushmanga nafrat va g'alabaga ishonch ruhida yaratilganligi bilan xarakterlidir. Vatanga, ona yeriga bo'lgan muhabbati - vatanparvarlikning oliy tuyg'usi bo'lib, harbiy janglarning saodatli yakuniga ishonch bilan birlashadi - bu shunchaki, Zulfiyaning shoirona qalbiga xos o'ylargina emas, balki o'zbek xalqining tabiatiga xos milliy fe'l-atvor qirralari bo'lib, shoiraning she'rlarida yorqin ifodalanadi.

Shuning bilan birga mana shu davrlarda yozilgan shoira Zulfiyaning “O'g'lim, sira bo'lmaydi urush!” she'rida ayol nolasi, ona muhabbati o'tli misralarda tasvirlangan:

“Bo'yi oshib ketdi bo'yimdan,

Bosa olar ko'ksiga boshim.
Sevgim ko'rib bergan uyimda,
O'sdi mening katta yo'ldoshim.

Yurak to'la shodlik, mehr, baxt,
Uning ko'zlariga boqaman.
Nigohiday tiniq va yorqin
Orzu to'loqida oqaman.

Orzulari qalbimga ziynat,
Hayotidir ko'zim qorasi.
O'kinaman, ba'zida faqat,
Yonida yo'q uning otasi".

Albatta, shoira Zulfiya urush mavzusida ko'plab umrboqiy asarlar yozgan. Lekin uning "O'g'lim, sira bo'lmaydi urush!" she'ri nafaqat Zulfiyaning, balki jahon she'riyatining yuksak namunalaridan biri, desak adashmagan bo'lamiz. Bu she'r urush vayronkorligini ko'rgan, azob-uqubatlarini boshidan kechirgan shoira - onaning qalb nidolaridir:

"Urush! Noming o'chsin jahonda,
Hamon bitmas sen solgan alam.
Sen tufayli ko'p xonadonda
Ota nomli buyuk shodlik kam.
Yulding ota demak baxtini,
Juda murg'ak go'daklarimdan,
Yaxshi ham bor shunday Vatani,
Dalda bo'ldi yuraklarimga.
Ota bo'lib soldim men yo'lga,
Ona bo'lib mehrimga oldim.
Mana, yurtga o'g'il o'stirgan
Bir davlatmand boy bo'lib qoldim".

Zulfiya ijodida o'zbek ayolining taqdiri muhim o'rin egallaydi, uning mamlakat hayotidagi faol o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. Zulfiya uzoq o'tmishda ayol o'rni uy-ro'zg'or yumushlari doirasida bo'lganligini, uyda ham bek, ham hukmdor bo'lgan eriga itoatli cho'ri bo'lib, bosh egishi lozim bo'lganligini yashirmaydi. Shoira nazdida ayol qalb tuyg'ulari cheksiz, uni asrash va undan doimo kuch olmoq lozimligini ta'kidlaydi:

"Bas, bas, ezgu onalar qalbi,
Yashay olsin bexavf, baxt bilan.
Mehnatimiz, g'azab, sevgimiz

Tinchlik, deydi butun xalq bilan.
Ko'krak suti va mehnat bilan
Biz jahonga berganmiz turmush,
Ona qalbi oyoqqa tursa,
O'g'lim, sira bo'lmaydi urush!"

Zulfiyaning olijanoblik, jasorat, haqqoniy xalq g'ururi, tabiat va insonga nisbatan samimiy tuyg'ular va hurmat, boy ranglar va kutilmagan yangi timsollar bilan bajarilgan lirikasi, kitobxon qalbini larzaga keltiradi, insoniyatning kelajakka bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Zulfiya lirik merosi bugungi globallashgan axborot texnologiyalari zamonida nihoyatda dolzarb va kerakli.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zulfiya. Asarlar. 3-jild. Kamalak. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1986. - B. 172.
2. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. T., "Yangi asr avlodi", 2006, 545 b.
3. Hotam Umur, Azmiddin Nosir. She'riyat malikasi. - Samarqand: "Zarafshon", 1996. - B. 35.

ZULFIYANING "QUYOSHLI QALAM" DOSTONIDA TAKRORLARNING USLUBIY VAZIFALARI

**E.Orazbayev,
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti**

Ijodkor o'z fikr va o'ylarini odatdagi tartibda ifodalashi uning tinglovchiga yetkazmoqchi bo'lgan sezgi hamda hissiyotlarini ifoda etish uchun kamday tuyuladi. Mana shunday hollarda ijodkor o'z hissiyotlarini, emotsiyasini odatdagi tartibga sig'dira olmasa, badiiy adabiyotda takror yuzaga keladi. Adabiyot sohasida takror – matniy, kompozitsion yoki tematik birliklarning ma'lum badiiy-estetik maqsadlarni ko'zlagan holda takrorlanishi, badiiy matn (va asar kompozitsion qurilishi)ga xos shunday usullarning umumiy nomi. Mana shu maqsadning yuzaga chiqishi tilshunoslik bilan bog'langan holda anglanadi. Takror bu nutqda emotsiyalikni, me'yordan ortiq his-tuyg'ularni ifodalashga xizmat qiladi. Bunday usullar esa umumiy nom bilan sintaktik figuralar deb nomlanadi. Sintaktik figuralar nutqni ohangdor, ta'sirchan va jozibali qilish uchun ishlatiladi. Asosan, tinglovchining tushunishiga osonlik yaratadi. Shu jihatidan ular nutq musiqasi deb yuritiladi.

Ushbu sintaktik figuralardan Zulfiya ijodining bebaho xazinalaridan biri bo'lgan "Quyoshli qalam" dostonida o'rinli foydalanilgan. Takror, bu figura

soʻzlovchi aytayotgan gapi oʻz hissiyotini ifodalashga mos emasligini anglab, miqdorni koʻpaytirish orqali sifatni taʼminlashga harakat qiladi. Shunda takror yuzaga keladi. Takror hissiyotli nutqni ifodalagan holda Zulfiya dostonida ham maʼnoni kuchaytirish va emotsionallikni taʼminlashga xizmat qilgan. Masalan, doston boshlanishida quyidagi misralar keltirilgan:

Yoʻl uzoq, yoʻl yaqin, boshsiz, soʻngsiz yoʻl,
Biri tor, biri keng ravon va soʻqmoq.
Tinglab koʻr, qarichi ming ertakka moʻl,
Tugʻilmoqday farzdir birini oʻtmoq.

Yoʻl... Tuproq chehrasin kesgan sonsiz yoʻl,
Yoʻl demak borligʻi izdir behisob.
Yoʻllarsiz koinot – misoli bir choʻl,
Na kurash, na safar, na haq, na sarob

Ushbu satrlarda aynan takror vositasida badiiylikning yuzaga kelishi, mazmunning esa muallif oʻzi xohlagandek ifoda etilishga erishilgan. Umuman, asar boshidan oxirigacha yoʻl soʻzi koʻp hollarda qoʻllanilgan. Bu esa takrorning vazifasi faqatgina maʼlum narsa-hodisalarni taʼkidlab koʻrsatish bilan chegaralanmasdan til birliklariga emotsional boʻyoq, alohida ohang, joziba berishini taʼminlashni ham koʻrsatadi.

Eng mahsuldor takror tipi sintaktik takror usulidir. Sintaktik takror maʼlum bir sistemani tashkil qiladi. Ular tuzilishi jihatdan quyidagi turlarga boʻlinadi: 1) gap boʻlamlari takrori; 2) soʻz birikmalari takrori; 3) gap takrori.

Badiiy asarda qoʻllanilgan har qanday takror turi maʼlum bir uslubiy vazifani bajaradi. Zulfiyaning “Quyoshli qalam” dostonida esa yuqoridagi turlardan ikkalasi, gap boʻlamlari takrori va gap takrori qoʻllanilgan. Quyidagi misralarda takrorning gap boʻlagi holatidagi koʻrinishi qoʻllangan:

Yoyilgan oyna band ulkan binolar:
Yangi institut, yangi fabrika,
Yangi mehmonxona, yangi kinolar,
Yangi taqdirililar abadiylikka.
Olib kirgan husn, yangi jilolar

Gap boʻlagining takrori natijasida qahramon ruhiyatini yaxshiroq namoyon boʻlishiga yordam bergan hamda oʻquvchi koʻz oʻngida yaqqol ifodalashga xizmat qilgan. Keltirilgan misralarda aniqlovchi takrorlangan. Ushbu takrorlar aniqlovchiga qoʻyilayotgan urgʻuning oʻquvchi yaxshiroq tushunishiga yordam bergan.

Gap takrori, (predikativ takror ham deyiladi) gap qurilishidagi bir butun predikativ birliklarning takrorlanib qoʻllanishidir.

Buyuk bu uyquni etarkan ardoq,
“Oybek ishlayapti!” deydi nasllar..
O‘z ko‘rkini ko‘rib tasvirlarida
“Oybek ishlayapti!” deydi asrlar...

Keltirilgan misolda sodda gap takrori ta’kidlash, anglatish ma’nosini ifodalashga xizmat qilgan hamda obyektga bo‘lgan subyektiv munosabatni ifodalash va baho berish uchun qo‘llanilgan.

Lirika shoirdan juda katta bilim, boy hayot tajribasi, nozikta’b, ammo ulkan qalb talab etadi. Qatrada quyosh aks etganidek, lirikaning eng kichik janrida ham katta hayotiy mazmun va olijanob tuyg‘ular ifoda etiladi. Mana shu tuyg‘ular ifodasida esa biz tahlil qilib o‘tgan sintaktik figuraning ham alohida o‘rni bor.

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, yuqorida keltirib o‘tilgan nazariy fikrlar hamda amaliy misollar takrorlarning umumiy vosita sifatida badiiy matnda o‘ziga xos funksiyani bajardi, boshqa sintaktik figuralar singari takrorlar ham asarning ta’sir kuchini orttirishga xizmat qiladi. Biz bunday usullarning Zulfiya ijodida mohirona qo‘llanganligiga yana bir bor guvohi bo‘ldik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quronov D, Mamajonov Z. va b. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: “Akademnashr”, 2013.
2. Sultonsaidova S, O‘.Sharipova. O‘zbek tili stilistikasi. – Toshkent: “YURIST-MEDIYA MARKAZI”. 2009.
3. Zulfiya. Quyoshli qalam. – Toshkent: “Kamalak”, 1995.
4. Zulfiya. Adabiy o‘ylar. – Toshkent: “Fan”, 1985.

ZULFIYA LIRIKASINING G‘OYAVIY-BADIIY XUSUSIYATLARI

**M.Yusupova,
Hamid Olimjon va
Zulfiya ijod maktabi direktor o‘rinbosari,
Zulfiya nomidagi davlat mukofoti sovrindori**

She’r shoir qalbining tarjimoni, uning orombaxshidir. Inson yuragidan kechuvchi turli g‘alayonlar, uning turmush tashvishlariga xos ayrim chizgilar ijodida gavdalanishi ayni muqarrar. Chunki shoir dilidagini qog‘ozga tushiradi, qalamga yukinadi. Zulfiyaning bolaligi Xadicha aya aytgan allalar bilan birga ustaxonaning daranglagan chaqmoq sadolariga hamoxang tarzda o‘tdi. Uning ijodiga nazar tashlar ekansiz, “chaqmoq”, “alanga” va barcha “o‘t” bilan bog‘liq obrazlar, tashbehtar va iboralarga yuzlanasiz. Bu ham bo‘lsa bolalikdagi yoniq

xotiralar bilan bog‘liqdir. Shoira bir she‘rida qahramonning mehnatga oshuftaligini nur misol singishga mengzaydi:

“Mehnatga nur misol singib ketasan,
Etaging momiqqa to‘ladi tez-tez.
Quvonib mardliging ta‘rif etaman,
She‘r bo‘lib kelasan qarshimga sen, qiz.⁹”

Shoira o‘zidagi baxtiyorlikni nurlarga ko‘milgan ko‘yi qarshilaydi va she‘riy hayajonini kitobxonga ilinadi:

“Gavhar marjon kabi yaltirab tursa,
Meni ham o‘raydi she‘riy hayajon
Quyoshni qarshilab chiqib ayvonga,
Nurlarga ko‘milib yuraman shodon.¹⁰”

Zulfiya haqida zamondoshlari xotiralarini o‘qir ekansiz, uning nihoyatda kamtarin, insonlar tashvishiga oshno, ko‘mak beruvchi, jihatlar bilan birga yorqin tuyg‘ularga oshnolikni ilg‘ay boshlaysiz. Shu o‘rinda fikran teranlik, qat‘iyat bilan o‘ziga xos xulosalar qilganligiga guvoh bo‘lasiz.

“Igna bilan men qazib quduq,
O‘sha chashma ko‘zin ochaman.
Kor bilmasa qalbimdagi o‘t,
Sochim yoqib uchqun sochaman.¹¹”

Shoira ta‘biri bilan aytganda do‘stlik ham ko‘ngilga o‘zgacha harorat taqdim etgan olov misolidir:

“Bugun ham visoldan yashaymiz, yayraymiz,
Yuraklar,
Ko‘zlarda,
Qonlarda sen olov,
Olovki, quyoshning umriga barobar!
Shu sabab, ey do‘stlar!
Ko‘zu qosh singari siz biz,
Abadiy yelkadosh,
Taqdirdosh birodar,—
Bosh uzra do‘stlik deb atalgan harorat nur olov. ¹²”

Adabiyotshunos olim Ibrohim G‘ofurov ta‘biri bilan aytganda, “Zulfiya ijodiyotiga mundarija tomondan bir butunlik bag‘ishlaydi. Ushbu varaqlar hammadan ortiqroq muallim, ibrat va zakoning koni edi. U degrezning qizi ilk

⁹ Zulfiya. Asarlar. 1-jild. Shalola. 47-bet

¹⁰ Zulfiya. Asarlar. 1-jild. Shalola. Adabiyod va san‘at nashriyoti. 1985 y. 62t-bet

¹¹ Zulfiya. Asarlar. 1-jild. Shalola. Adabiyod va san‘at nashriyoti. 1985 y. 249-bet

¹² Zulfiya. Xayollar, tuyg‘ular. 1981. 17-bet

she'rlarini, balki "Hayot ko'rasi" deb ataganda ma'noliroq bo'larmidi? Ya'ni hayot cho'g'lari alanganadigan degrez ko'rasi, rus tilida buni gornilo degan shoirona so'z bilan yuritishadi. "Doim olov isi kelardi otamdan. Otam po'lat quyuvchi edilar. Men otamning cho'g'day po'latni istagan shaklga sola olganlarini, undan turli buyumlar yasaganlarini, bundan rosa hayratga tushganlarimni ham kechagiday eslayman... otam... uning qo'lida jilmayib turgandek qizg'ish cho'g'..." Axir, bo'lajak shoira otasining hech qachon o'chmaydigan ko'rasidan toblanib chiqmadimi, ko'zlari po'lat eritadigan cho'g'larning alangasidan yulduzday porlamadimi va o'zi yigirma to'rt yosh, aqli esa ming yosh Hamidni maftun qilib qo'ymadimi? Zulfiyaning yarqiroq yulduzi yer yuziga kelib tushguncha degrezlarning necha-necha avlodlari hayot otashgohiga kelib ketmadi? O'qchilar, degreklar, cho'yan quyuvchilarning avlodlari mashhur edilar ko'hna Shoshu Iroq diyorida! Uzoq ko'z ilg'amas tarixdan mashhur ko'hna Shosh kamonchilari! Oybolta, kamon, shamshir, qozon ustalari! Yuz yil kapkir urilganda ham teshilmas, siyqalanmasdi ularning turmushbop, ro'zg'orbop qozonlari! Temir g'o'lalari mumday erirdi va muloyim bo'lib qilichlarga do'nardi! To'rt unsuridan biri cho'g' dunyo yaralishi va qurilishida hamisha faol qatnashadi. Suv va havodan cho'g'ning kuchi ortadi va toshlarni eritadi, Zulfiya bobosi mulla Muslim va otasi usta Isroilning ko'rasida lovullagan cho'g'day edi.¹³

Shoironing qalbidagi cho'g' olov misol ko'ngillarga kirib bordi. Go'yo adabiyot bo'stonini nur misol yoritgan bu shu'alalar hali hamon yoniqdir. Albatta, bu kabi g'oyalar zamirida "Sakson yil lovullab so'nmagan o'tman", degan nido bor go'yo.

Shoira shaxsiyatiga samimiylik, kamtarlik kabi fazilatlar singigan. Bunga uning shogirdlari O.Hojiyeva, Q.Rahimboyeva, M.Ulug'ova singari ko'plab shogirdlarining hayotiy misollaridan amin bo'lasiz. U bilan hamnafas bo'lgan inson borki, ajib bir entikish bilan yodga oladi. Ayni paytda Zulfiyaxonimning izdoshlari safi tobora kengayib bormoqda. Jamiyatning turli soxalarida yutuqlarga erishib kelayotgan qizlarimiz shoira fazilatlaridan tom ma'noda ibrat olsa, nur ustiga nurdir.

2017-yildan o'z faoliyatini boshlagan Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabining aksariyat o'quvchilari iqtidorli qizlardir. Kelajakda bu kabi yoshlarimizdan Zulfiya ijodi, adabiy badiiy merosini dunyoga tarannum etuvchi, o'zining yorqin so'zi va ovozigaga ega yetuk ijodkorlar chiqishiga tilakdoshmiz.

¹³ I.G'afurov.Sharq yulduzi jurnali.2015-1

TA'LIM JARAYONIDA ZULFIYA HAYOTI VA IJODINI O'RGANISHGA DOIR TAVSIYALAR

**Sh. Mavlyanova,
Hamid Olimjon va Zulfiya ijod
maktabi direktor o'rinbosari**

So'z san'atkorlari o'z xalqining elchisidir. Ular inson fazilatlarini, orzu-armonlarini o'z o'quvchisiga, o'z muxlislariga, kelajak avlodlarga yetkazib beradilar. O'zbek xalqining sevimli shoirasi Zulfiya ham ana shu toifaga kiruvchi ijodkorlardan biridir. Chunki uning sermazmun she'riyatida xilma-xil hayotiy, insoniy tuyg'ular, fikrlar, g'oyalar ifodalanadi. Shu bois, uning she'riyati o'z muxlislarini rom etib kelgan. Ayniqsa, maktab o'quvchilari bu shoira nomini yaxshi bilishadi. 6-sinf adabiyot darsligida berilgan Zulfiya hayoti va ijodiga oid mavzu ularning shoira haqidagi taassurotlarini yanada kengaytirishda katta ahamiyatga egadir. Bu mavzuga ajratilgan vaqt 2 soatni tashkil etgan bo'lib, shoira haqidagi ma'lumotga, uning ayrim she'rlarining tahliliga bag'ishlangan.

Ma'lumki, shoira haqida televideniya ko'rsatuvlar namoyish qilingan. Suratlar asosida fotoalbomlar yaratilgan. Dastlabki suhbatni ko'rgazmali qurollar asosida o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Ajratilgan vaqt qisqaligini inobatga olib, mashg'ulotni o'quvchilarning shoira haqidagi mustaqil ma'lumotlarini aniqlash jarayonida uning tarjimai holi haqida qo'shimcha ma'lumotlar ham taqdim etilishi mumkin. Chunki o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlari, vaqtni iqtisod qilish imkonini beradi. Dars davomida Zulfiyaning o'zi yozgan "Hayot varaqlari", "Xotiram siniqlari" kabi durdona asarlaridan parchalar o'qib berish orqali shoira shaxsiyati haqida tasavvurlari kengaytiriladi.

Zulfiya o'z xotirasini "Mening bolaligim... Toshkentning mahallalaridan birida o'tgan" – deb boshlaydi. Shundan so'ng bolalik davrining eng muhim o'rinlariga, xususan, uning hayotida o'chmas iz qoldirgan onasi haqida so'z yuritadi. Otasi haqida, akalari haqida, ular bilan bo'lgan o'zaro munosabatlari haqidagi xotiralarini ta'sirli hikoya qiladi, o'z mehr-muhabbatini, hurmatini bayon qiladi. Bu ma'lumotlar shoira yuksak ma'naviy siymosini ochib berishi bilan muhim ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Shu bilan bir qatorda uning qanday oilaviy sharoitda tarbiyalanganligini o'quvchilar bilib oladilar. Zulfiya bilim yurtiga o'qishga kirgach, hayotining boshqa sahifasiga duch kelganligini hikoya qiladi. Hayotning bu sahifasi esa, u yashagan davrning ijtimoiy-siyosiy voqealari bilan bog'liq, o'sha davr yo'llarining taqdirleri bilan bog'liq lavhalardan iboratdir.

Shoira 6-sinf darsligiga kiritilgan she'rlarining yaratilish tarixi bilan bog'liq lavhalarni ham o'z xotirasida ishora qilib o'tadi. Ma'lumki, shoira

«Ko‘rganmidim ko‘zlarimda yosh», «Bahor keldi seni so‘roqlab» kabi she‘rlari, ustozi, do‘sti, umr yo‘ldoshi Hamid Olimjon xotirasiga bag‘ishlangandir. Zulfiya o‘z xotirasida mazkur she‘rlarning yaratilish tarixini ochib beruvchi muhim mulohazalarni keltiradi. U: «Hamid Olimjon mening uchun talabchan ustoz, mehrlil do‘st edi. She‘rlarimni ilk bor hayajondan titrab unga o‘qirdim. U ayovsiz tahrir etardi. Yillar o‘tdi, yillarning biri bilan qo‘shilib, Hamid Olimjon ham ketdi. Endi men satrlarimga uning nigohi bilan qarashga o‘rgandim» – (qarang: “Hayot varaqlari”) deya hikoya qiladi. Zulfiya o‘z xotirasida yillarni, sanalarni keltirmaydi. Bu ma‘lumotlarni dars jarayonida, «Zulfiya hayoti va ijodida muhim sanalar» nomli jadval asosidagi ko‘rgazmali qurol bilan o‘quvchilarni tanishtirish mumkin. Yoki Zulfiya ijodini maktabda o‘rganish bilan bog‘liq uslubiy qo‘llanmalardan foydalanish lozim.

Shunday qilib, Zulfiya ikkinchi jahon urushidan so‘nggi davrda butun dunyoda tinchlik uchun kurash va xalqlar do‘stligi mavzularini tasvirlashga alohida e‘tibor berdi va bu ishda katta yutuqlarga erishdi. Shoiraning Hindiston respublikasining Javoharlarl Neru nomidagi davlat mukofoti (1968) va Xalqaro “Nilufar” mukofoti (1970), shuningdek, bulg‘orlar mamlakatining “Kirill va Mefodiy” ordeni bilan taqdirlanligi bejiz emas, albatta.

1999-yil 10-iyundagi Birinchi Prezidentimiz I. Karimovning “Zulfiya nomidagi Davlat mukofotini ta‘sis etish bo‘yicha takliflarni qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi farmoniga muvofiq adabiyot, san‘at, madaniyat, fan, ta‘lim sohalarida faol, tashabbuskor qizlar ushbu mukofotga sazovor bo‘lmoqda. Ayni shu kunlarda ularning soni 200 nafardan oshgani, ayniqsa, quvonarli. Bugungi kunda Prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning tashabbusi bilan “Zulfiya” nomidagi Davlat mukofoti sohibalari sonining kengayganligi va magistratura mutaxassisligiga imtiyozli kirish imkoniyatining berilishi shoira xotirasiga hurmatdir.

Prezident, ijod, ixtisoslashtirilgan maktablar agentligi tasarrufida tashkil etilgan Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabining faoliyat yuritishi ham yuksak ma‘naviy qiyofaga ega bo‘lgan ijodkorlar hamisha kelajak avlod uchun o‘rnak va tarbiya namunasi ekanligidan dalolatdir. Zero, bugungi kunda iqtidorli, teran fikrli, fitrati toza, barkamol avlod tarbiyasida XX asr o‘zbek adabiyotimizning ko‘pgina namunalari singari shoira Zulfiya shaxsiyati va lirikasi ham muhim ahamiyatga egadir.

ZULFIYA SHE'RLARIDA BADIY SAN'ATLARNING QO'LLANISHI

**U. Hamroyev,
Buxoro viloyati Shofirkon tumanidagi
22-umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi**

O'zbek adabiyotining yorqin namoyondasi, O'zbekiston Xalq shoiri, el ardoqlagan shoira, sevgi va sadoqat kuychisi Zulfiya Isroilova ijodiga nazar solar ekanmiz, tabiat, vatan, do'stlik, sevgi-muhabbat kabi mavzularidagi asarlarni uchratamiz.

Adabiyot san'at turlaridan biri ekanligidan xabardorsiz. Bu san'at turi haqidagi ilm adabiyotshunoslikdir. O'zbek adabiyotining yorqin ijodkorlarining eng sara, tanlangan she'riy asarlari bilan tanishib kelmoqdamiz.

Asosiy ijod shakli she'riyat bo'lgan adabiyotni ilmiy jihatdan o'rganadigan soha adabiyotshunoslik deb ataladi. Adabiyotshunoslik fani uch qismdan iborat she'riy vaznlar ilmi, qofiya ilmi, badiiyat ilmi.

She'riy vaznlar qismida barmoq, aruz, va erkin vazni (o'lchovi) haqida, ikkinchisi qofiya tuzilishi, ahamiyati, unsurlariga ko'ra turlari to'g'risidagi bo'lsa, oxirgisi ilmi badi' deb ham ataladi. Ilmi badi' arabcha birikma bo'lib, chiroyli so'zlash, nodir, ajoyib ifoda ilmi degani. Badiiy tasvir vositalarining she'r badiiyatini ta'minlashdagi o'rnini tushunish uchun Zulfiya Isroilova ijodiga nazar tashlaymiz.

Shoira ijodi davomida turli xil badiiy tasvir vositalardan o'rinli foydalanganligi ko'rib chiqamiz.

Shoira ijodida talmeh san'atining qo'llanishi.

Talmeh arabcha so'z bo'lib, ma'nosi «chaqmoq chaqilishi», «bir nazar tashlash» demakdir.

Badiiy san'at sifatida u tarixiy va afsonaviy voqea, masal, shaxs, mashhur asar va qahramonlar nomiga ishora qilish vositasida fikrni qisqa, ixcham tasvirlashdir.

“Hamon e'tiqodim–haqiqat, haqdir,
So'zlayman, yuzimni tutib Ka'baga,
Yemira olmaydi o'tkinchi taqdir,
Osuda o'tadi ruhim abadga.”

(Zulfiya Saylanma 2016)

Yo'l yurdim, sog'indim, to'kildi baytim
Xorijning shomlari, saharlarida,
Ezgu istaklaring jaranglab aytdim

Osiyo, Afrika minbarlarida
(O'sha manba 5-6 bet)

Yuqoridagi misralarda Ka'ba, Osiyo, Afrika nomlari talmeh san'atini yuzaga chiqargan. Ka'ba– kub shaklidagi bino bo'lib, Saudiya Arabistonning Makka shahridagi Masjid al –Haram masjidining ichida joylashgan.

Osiyo va Afrika qit'a ma'nosida kelgan.

Talmeh sa'natini tarixiy shaxs nomlari ham keltirib chiqaradi. Bunga misol tariqasida Shoiraning “Xalqimga aytar so'zlarim” she'rida “So'z mulkingning sultoni” deya ta'riflangan Navoiy va o'z davrining “Malik ul kalomi ” deya e'zozlangan Lutfiy nomlari talmehni yuzaga keltirgan:

“Menga Navoiydan ayting alla deb,
Lutfiydan ongimga ziyo taratding,
Qiyналgan olamga bo'lgин dalda deb
Asli o'zing meni shoir yaratding...”
(O'sha manba 5 bet)

Osmon jismlarining nomlari ham tazod san'atini yuzaga keltiradi. Shoiraning “Tun” she'rida Hukar yulduzining nomi qalamga olinadi:

“Men yozaman, yulduzlar o'tar,
Har birisi so'ylar bir ertak.
Mana, Hulkar qarshimda chaqnar,
Yorqin tongdan keltirib darak.” (O'sha manba 15-bet)

Alisher Navoiyning “Xamsa ” asarining ikkinchi dostoni “Farhod va Shirin ” dostonidagi shaxzoda Farhodga ishora qilgan:

“Farhod tog'laridan daraging izlab,
Soylarga qulatdi tog'ning toshini.”

Demak, shoira she'riyatida talmeh san'ati juda o'rinli va juda ta'sirli va aniq tasvirlangan. Adabiyotga qiziqqan adabiyot muxlisi tarix, madaniyat adabiy asar qahramonlar, urf odatlar haqida yaxshi bilsagina, talmeh san'atidan bemalol foydalana oladi. Shoira tarixiy shaxs, voqea hodisa bilan o'zi yaratadigan lirik asardagi qahramonga ishora qiladi. Tarixda shunga o'xshash voqea va hodisalar sodir bo'lganiga ishora qiladi.

Tazod san'ati narsa-hodisalarni zidlash orqali hosil qilinadi.

Zulfiya she'rida yigitning sevgi tongini kutishi, lekin tunning qizning ko'ziday qop-qora bo'lib quyilishini yoki baxtga to'la kun yarqirashini tasvirlaydi. Bir-birini inkor etuvchi tong, tun, kun kabi tushunchalar ustalik bilan qo'llangani uchun ham sanamning tengsiz chiroyini o'quvchi yoki kitobxon ko'z oldida aniq va ta'sirchan tarzda tasavvur eta oladi:

“Yigit sevgi tongini kutar,
Qiz ko'ziday quyuladi tun.

Lekin uzun kipriklar o'ta -
Yarqiraydi baxtga to'la kun."

(O'sha manba 8- bet)

Yoki:

"Tog' ortiga o'tib ketdi kun,
Sekin cho'kdi toza, salqin tun..."

"Tun o'tadi, yana chorbog'dan
Ko'tarilar sahargi tuman.

Men-chi, asta chiroq so'ndirib,

Otayotgan tongni kutaman.

Ko'zlarimda erib ketdi tun,

Yoyilmokda yorqin juvon kun..." (O'sha manba 14-15 bet)

Yuqoridagi misralarda kun-tun so'zlari so'zlari o'zaro qarshilantirilgan. Qarama-qarshi ma'noli so'zlar tazod sa'natini keltirib chiqariladi.

Tashbeh hozirgi adabiyotshunoslikda o'xshatish deb yuritiladi. U shunday san'atki, unda so'zlarda ifodalangan ikki yoki undan ortiq narsa va hodisa, xususiyatlar o'rtasida mavjud bo'lgan o'xshashlik, sifat va belgidagi umumiylik qiyoslanadi, o'zaro solishtiriladi, tasvirlanayotgan narsa-hodisaning ayrim xususiyati yorqin, chuqurroq va ta'sirliroq ochib beriladi.

Shoirlar she'rlarida tashbehdan o'zlarining g'oyalari, fikr va istaklarini badiiy ta'sirchan ifodalash uchun foydalanishadi.

Tashbehning bir necha qismlari mavjud. Bular o'xshatilgan narsa (mushabbah) o'xshagan narsa (mushabbahbihi), o'xshatish sababi (vajhi shaboh) hamda o'xshatish vositasi (holati tashbeh)dan iborat.

O'xshatishlarning fazilati shundaki, ular ko'zda tutilgan har qanday fikrning aniqlashishida, shu obrazni to'liq tasavvur etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

O'xshatishlarning yana bir xususiyatini ta'kidlash zarur. Bu ma'lum bir o'xshatishning turli obrazlarni yoritishda qo'llanishidir. Masalan, yilqi (hayvon) obrazi qora xalqqa, nodon, bilimsiz, zakovatsiz, ochko'z va, umuman, yomon xulqli, yaramas odatli kimsaga nisbatan qo'llanadi. Bo'ri obrazini esa lashkarboshiga, yov-dushmanga, mard erga, o'limga ham nisbatan qo'llanganini ko'rish mumkin. Lekin ularning hammasida ham bo'ri o'xshatishi aynan bir xil ma'noda kelmaydi.

Zulfiyaning quyidagi misralarida ham tashbehning go'zal namunasi yaratilgan:

	Tashbeh qo'llangan misra	Qaysi she'r
	Hali qalbing juvon yuragiday yosh,	"Baxtim bor ajoyib

	Asablar ko‘tarar, tog‘ni ortsang ham. Ko‘zingga, qoningga olaver, quyosh, Hali ko‘p tebranar qo‘lingda qalam...	kishilar aro ” 146-bet
	Onaday ardoqlab, boladay sevib Saqlaymiz tuproqni, sharafni, shonni, O‘tkir ko‘zimizni ufqdan uzmay Har kun qarshilaymiz safobaxsh tongni.	“Biz tongni sevgan- chun” 17-bet
	Yana yilday uzun bo‘ldi tun, Ko‘zlarimga kelmadi uyqu. Turli xayol chulg‘ab o‘yimni, O‘tday yoqdi boshimni parquv.	“Hayot jilosi” 27- bet
	Har uyg‘ongan kurtak hayot bergani kabi, Ko‘zlaringga surtib o‘parding uni.	“Bahor keldi seni so‘roqlab” 21- bet

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, u yoki bu shoir ijodiy olamiga baho berar ekanmiz, ijodkor foydalangan badiiy tasvir vositalari, ijtimoiy-siyosiy, falsafiy-axloqiy, ma’rifiy-tarbiyaviy muammolarning mohiyati va ko‘lami badiiy timsollar jilosi bilan asoslanishi asar mazmunini ochishdagi o‘rni va ahamiyati kabi masalalarga e’tibor berilishi lozim. Bu kabilar ijodkorlarning badiiy san’atlardan qay darajada foydalanganini uning badiiy salohiyati qanday ekanini belgilovchi unsuri bo‘lib xizmat qiladi.

ZULFIYA LIRIKASIDA HIJRON TASVIRI

**G.Abdullayeva,
Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabi o‘qituvchisi**

XX asrda o‘zbek she’riyati an’anaviy aruz vaznidan xalq ijodi uchun xarakterli barmoq vazniga o‘tganida, Cho‘lpon «Go‘zal» singari so‘lim she’rlari bilan yangi o‘zbek lirikasini boshlab berdi. Uning barmoq vaznida yozilgan lirik she’rlari o‘zbek adabiy tilining imkoniyatlari kengligini, o‘zbek she’riyatining esa shakl va vositalarga boyligini namoyish etdi. Cho‘lpondan keyin o‘zbek lirikasining eng yaxshi namunalari uning izdoshlari tomonidan yaratildi.

O‘zbek lirikasi taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan shoir va shoirlar orasida Zulfiya ijodi alohida ajralib turadi. Hassos qalb sohibasi, sadoqat kuychisi deya nom olgan shoira Zulfiyaning she’riy olami, lirikasining bosh mavzusini muhabbat tashkil etadi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Darhaqiqat, shoira qo‘liga qalam olgan chog‘dan boshlab umrining so‘nggiga qadar shu pok tuyg‘uni ulug‘ladi, sadoqat, vafo, or-nomus, hayo, iffat, qo‘yingki, butun odamiylikni ishq torlarida kuyladi. Lirika – har bir milliy adabiyotning xalq ommasi tomonidan sevib o‘qiladigan turi.

Biz o‘zbek adabiyoti deganda, birinchi navbatda, Navoiy g‘azallarini, rus she‘riyati deganda Pushkin she‘rlarini ko‘z oldimizga keltiramiz va bu g‘azal-u she‘rlar qulog‘imiz ostida jaranglay boshlaydi.

Zulfiyaning ijodiy kamolotida o‘zbek va rus klassiklari, xalq og‘zaki ijodiyoti va jahon adabiyoti an‘analarining roli benihoya bo‘ldi. Uning she‘rlari rus, ingliz, nemis, hind, bolgar, xitoy, arab, fors va boshqa tillarga tarjima qilingan. Shoira Nekrasov, Lermontov, S. Shchepachev, V. Inber, Lesya Ukrainka, Edi Ognestvet, M. Dilboziy, Amrita Pritam asarlarini o‘zbek tiliga mahorat bilan tarjima qildi.

Zulfiya deganda ko‘z oldimizda sadoqatga, vafoga yug‘rilgan satrlar gavdalanadi. Bu vafo va sadoqat tuyg‘ulari iste‘dodli shoir Hamid Olimjonga bag‘ishlangan manzumalarida jo bulgan satrlar edi. Hassos shoir – Hamid Olimjon bilan kechirgan qisqa turmushi, undan judo bo‘lib qolishi, umuman, shoiraning hayot yo‘li sadoqat va vafo timsoli bo‘lib qoldi.

Ulkan shoir, nodir insoniy fazilatlar sohibi Hamid Olimjon Zulfiyaga, hamma narsada o‘rnak bo‘ldi. Zulfiya ulkan shoirdan fikrlash, mehnat qilish va she‘r yozishni ham, do‘stlarga mehribon, dushmanga esa shafqatsiz bo‘lishni ham o‘rgandi, uning ijod maktabida ta‘lim oldi. Hamid Olimjon shu ma‘noda Zulfiya qalbiga uyg‘un hamroh va sezgir maslahatchi bo‘ldi. Zulfiya shoir bilan birga kechgan ana shu baxtli yillarda har qanday iste‘dod doimiy mehnat tufayli charxlanib borishi, Haqiqiy san‘atkor buyuk mehnat intizomiga ega bo‘lishi lozimligini ko‘rdi.

Shoira Zulfiya uchun Hamid Olimjon faqat turmush o‘rtoq, farzandlarining otasi bo‘lib qolmasdan, qattiqqo‘l ustoz ekanligini doimo e‘tirof etgan. Zulfiya o‘zining har bir she‘rini uning nazaridan o‘tkazar, ammo Hamid Olimjon bu she‘rlarga qalam urmas, balki ulardagi kuchli va kuchsiz satrlarini ko‘rsatar, tushuntirar edi.

Lekin bu taqdir Hamid Olimjonni Zulfiyaga ko‘p kurdi. Ayni yashash zavqi jo‘sh urgan paytda Hamid Olimjon avtohalokat tufayli bu olamni tark etdi. Bu ayriliq Zulfiya uchun nihoyatda og‘ir va alamli edi. Zulfiya endi ikki inson uchun yashashi, ijod qilishi lozimligini hayot saboqlari unga uqtira boshladi:

“Ota bo‘lib soldim men yo‘lga,
Ona bo‘lib mehrimga oldim.
Mana, yurtga o‘g‘il o‘stirgan
Bir davlatmand boy bo‘lib qoldim.
Qancha ishonch, umid baxsh etar
Ham Vatanga, ham menga bu dil.
Qoya kabi yonimda chiqib,
Suyan, – deydi, – kiftimga dadil.

Shoira ana shu satrlarda yor ma'naviy olamining yuksakligini, intilishlarining el va yurt taqdiri bilan bog'liqligini nafis bir yo'sinda, kitobxonni ishonarli bir tarzda ochadi. Biz Ikkinchi jahon urushining oshiq va ma'shuqalar muhabbati uchun sinov maydoni, farzandlar kamoli uchun mas'ullik ekanligini doimo yodda saqlamog'imiz kerak. Zulfiya she'rlarining lirik qahramoni yorning ruhiy olami va intilishlaridagi pokizalik va ulug'vorlik bizda unga nisbatan hurmat tuyg'ularini uyg'otadi.

“Qirlarga ilk chiqqan qo'ychivonlardan,
Qayda shoir, deya ayladi so'roq.
Barida sukunat ma'yuslik ko'rib,
Horib-charchab keldi, toqatlari toq... ”

“Bahor keldi seni so'roqlab” deb nomlangan mazkur xotira she'rida yuqorida ta'kidlanganidek, bahor faslining fusunkor qiyofasi lirik qahramon ko'nglida kechayotgan hislarga madad bo'lish barobarida, jamiki mavjud hodisa, predmetlardan “ma'shuq” haqidagi sirlarni ochishga kalit vazifasini o'tamoqda. Bahor – poetik obraz bo'lib, shoira jonlantirish usuli bilan yaxlit kechinmani idrok qilishga erishgan. Nazmning sirli tabiati ham, aslida, jonsiz narsalarga jon ato etishdir.

Shoira Zulfiya o'zligida o'z meni bilan sirlashganidek til tashqi faoliyat munosabati bilan emas, botinan his, sezgi, kechinma, ruhning fazoviy parvozi bilan munozaraga kirishadi:

“Qani o'sha kuychi, xayolchan yigit?
Nechun ko'zingda yosh, turib qolding lol.
Nechun qora libos, sochlaringda oq,
Nechun bu ko'klamda sen parishonhol?”¹⁴

Shoira atrofidagi odamlarga emas, tabiatning bir bo'lagi, fasllar nazokati bahorga yukunadi. Bahor ikki oshiqning xayolan visolga yaqinlashtirish maskani. Unda “tole va baxt” simfoniyasi o'z ovozi bilan yangray boshlaydi.

Zulfiya she'rlarining mutolaasi – uning sadoqat va vafu kuychisi ekanligini bot-bot uqtirib turadi. Shoira ijodida ana shu ulkan va poydevor g'oya poetik obraz darajasiga ko'tarildi. Bahor, kuz, hijron, ayriliq, sevgi va sadoqat mavzulari har bir she'rdan obrazlilikni kuchaytirishga, talqin rang-barangligini oshirishga, qahramon tabiatini oydinlashtirishga xizmat qiladi. Zulfiya she'rlari bugungi globallashtirilgan axborot asrida har bir o'zbek kitobxonni qalbiga yorug' nur bo'lib porlaydi. Shoira Zulfiyaning vafoga, sadoqatga yo'g'rilgan o'tli chaqirig'i har qalbdan jaranglaydi, yangraydi, mangu yashab qoladi.

¹⁴ Zulfiya. Tong bilan shom aro. – T.: “Sharq”. 2005.19-20-betlar.

ZULFIYA SHE'RLARIDA SUBYEKTIV BAHO SHAKLLARINING IFODALANISHI

Siddiqova Shoxida Isoqovna
Jizzax davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va amaliyoti kafedrası
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ne'matova Shahnoza Axmadjanovna
Jizzax davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich talim magistranti

Bugungi kunda har bir ijodkorning yozib qoldirgan merosi, asarlari, bosib o'tgan hayot yo'li biz uchun katta maktab vazifasini o'tamoqda. Ana shunday el suygan va betakror ijodkorlardan biri sadoqat kuychisi deb nom olgan taniqli o'zbek shoirasi Zulfiya Isroilova o'zbek adabiyotida o'chmas iz qoldirgan, ulkan adabiy meros sohibasi, o'zbekim qizlarining onasi desak arziydigan darajadagi buyuk ayol. Har bir kitobxonning qalb torlarini chertadigan, o'tmishga hurmat, bugungi kunga shukr, kelajakka umid uyg'otuvchi she'rlari bilan do'st tutinuvchi, mehribon, dilkash shoiradir. Xususan, Zulfiya haqida: "...Men uni yuragimda she'r kurtaklagan kezlari topgandayman. Keng peshonali, jayron ko'zli, sochlari chiroyli turmaklangan, muloyim nigohli siymo – kitobdagi Zulfiya surati meni sehrlab olgan edi. Noyob chashmalarning suvidan bir hovuch ichsangiz, tami og'zingizda qoladi, qayta-qayta uning zilolidan bahramand bo'lsam, deysiz. Zulfiya poeziyasi shunday chashmaga o'xshaydi. Undagi baxtning oliy zamzamasini sizni yuksaklarga olib uchadi"- deydi Oydin Hojiyeva.

Zulfiya lirikasidagi samimiyat, rostgo'ylik, o'quvchiga nisbatan ehtirom tuyg'usi benihoya kuchli. Uning qalami so'ylaganlariga o'quvchi ishonadi, o'ziniki deb qabul qiladi. Zulfiya she'rlarida insonga hurmat, mehr-muhabbat, erkalash, suyish shunchalar kuchliki, subyektiv baho shakllaridan oqilona foydalanganligini ko'rishimiz mumkin.

Tilimizda -cha,-choq,-chak, -gina (-kina, -qina), -loq,-xon,-jon, -toy kabi bir qancha qo'shimchalar mavjud bo'lib, ular subyektiv baho shakllari deb umumlashtiriladi. Ular kichraytirish-erkalash qo'shimchalari nomi bilan ham ataladi. Bu qo'shimchalar otlar va sifatarga qo'shilib, shu so'zlarda ifodalangan narsa yoki tushunchaga so'zlovchi (yozuvchi)ning subyektiv munosabatini bildiradi, ya'ni bu so'zlarda ijobiy yoki salbiy bo'yoqni yuzaga keltiradi. Bunday qo'shimchali so'zlar ko'proq so'zlashuv, badiiy va publisistik uslublarda kuzatiladi, ilmiy va rasmiy uslublarda esa ular juda nafaol, kam qo'llanadi.

Shoiraning “Rashk” she’ridan olingan parchada xuddi shu holatni kuzatishimiz mumkin:

*“... Hovuch-hovuch ichadi qizcha,
Serob bo‘lib ketar tashna lab”.*

Parchadagi “qizcha” so‘zida otga -cha qo‘shimchasini qo‘shish orqali yoki “Oydinda” she’ridan olingan misolda ham bog‘ so‘ziga -cha kichraytirish qo‘shimchasini qo‘shish bilan subyektiv bahoning kichraytirish shakli hosil qilingan. Subyektiv baho shakllari so‘zning leksik ma’nosini tamoman o‘zgartirib yubormaydi, balki negizdan anglashilgan ma’noga qo‘shimcha ma’no kiritadi: qiz-qizcha, bog‘-bog‘cha: ... *“Charx to‘lganda oy ko‘kda*

Bog‘chada bo‘lganmisiz ?”

Shoiraning “Uzoqlarda bir qush sayraydi” she’ridan olingan misralarda “dumbulginam” so‘zida otga -gina erkalash qo‘shimchasi qo‘shilib erkalash otining subyektiv baho shakli ifodalanyapti.

*“Dumbulginam, qishga bo‘ysunmay,
Qo‘shiq ko‘rding tush?”*

Subyektiv baho shakllari faqatgina kichraytirish va erkalatish ma’nolarini bildirmaydi, balki bundan ham bosh qa turli xil ekspressiv ma’nolarning kelib chiqishida ishtirok etadi. Ya.Grimm shunday yozadi: “...Erkalatish formalari faqatgina kam va kichiklik ma’nosini emas, balki iltifot, mehribonlik, erkalatish ma’nolarini ham ifodalaydi. Shuning uchun ham biz kichraytirish formalarini ulug‘, muqaddas, hatto dahshatli predmetlarga ham ularga yaqinlashish, uning muruvvatini, iltifotini qozonmoq uchun qo‘shamiz”.

*“...Bolajonlar, bir kun shamday bu jon so‘nur,
U chog‘ kimdan so‘roqlaysiz, men bo‘lmasam?”*
(*“Men bo‘lmasam” she’ridan*).

Bu satrlarda erkalash formasi -jon qo‘shimchasi bilan yasalayotganini ko‘ramiz.

Yoki:

*“...Farzandim, she‘rginam, bor tezroq,
Makon qur, eng toza yurakda...”* (*“Shalola” she’ridan*)

Berilgan misralarda esa -gina qo‘shimchasi yordamida erkalash oti yasalyapti.

Xulosa qilib aytganda, Zulfiya hayoti va ijodi haqida so‘z borar ekan, uning she’rlarida subyektiv baho formalarining o‘z o‘rnida ifodalanganligi, bu satrlar kitobxonning qalbiga tezda kirib borishi va unda mehr-muhabbat, hurmat, iltifot tuyg‘ularini yanada shakllantirishga yordam berishini ko‘rishimiz mumkin. Zero, samimiy ifodalar ko‘ngillarni zabt etgusidir.

MARDONA VA ZABARJAD SHE'RIYAT XAZINASI

Q.Ermatov,
Farg'ona Davlat universiteti talabasi

“ Shoirlar o‘z tarjimai hollarini yozmasliklari joiz. Negaki, shoirlar haqida she‘rlari tavsif beradi. Ular haqida hamma narsani aytib bermasa ham, ijodlarida hayotlarining ko‘pchilik tomonlarini sharh etib berishga qodir she‘rlar bo‘ladi”

Zulfiya Isroilova

Ma'lumki, so'z sana'tkorlarining o'z xalqining elchisi, timsoli sifatida qarashadi. Xalqning milliy xususiyatlari, noyob fazilatlari ezgu tuyog'ulari va orzu-armonlari shoirlar, yozuvchilar orqali boshqa xalqlarga va kelajak avlodlarga yetib boradi. O'z xalqining zamonlar bilan, turli millt, elatlar bilan taqdirdosh, yelkadosh ekanligini ifodalab, inosniyat ma'naviyati yuksaltirishdek ezgu maqsadlarga katta hissa qo'shadiganlar ham aynan qalam ahlidir. Butun insoniyatni yorqin kelajakka, yuksak parvozlarga, so'nmas umidlar olamiga ilhomlatiruvchilar ham aynan so'z san'atkorlaridir. Mana shunday umuminsoniy qadriyatlarni o'z she'rlarida aks ettirgan, tengsiz iste'dod va sabr-matonat egasi bo'lmish atoqli Zulfiyaxonim Isroilova ham ayni mana shunday xalqparvar, millatparvar va fidoiy shaxslardan biri sifatida o'zbek adabiyoti va o'zbek she'riyatida o'chmas iz qoldirgan.

Zamonlar o'tsa-da, yillar oqimida butun dunyo, butun koinot ko'plab evrilish va imtixonlarni boshidan kechirgan bo'lsada, o'z xalqi, o'z millati taqdirining ma'nan yuksalishiga hissa qo'shgan har ne qalam ahli borki, hamisha avlodlar yodi va xotirasida mangu barhayot yashayveradi. Jumladan, oradan shuncha yillar o'tsa ham biz sevgan va ardoqlagan shoira Zulfiya Isroilova ham hamisha va har doim kitobxonlar va keng adabiy jamoatchilik nazarida bugungi kun qahramoni sifatida e'tirof etiladi va olqishlanadi.

Zulfiya ijodining yana bir inja qirrasini shundaki, uning she'riyati teran fikr va qaynoq hissiyot uyg'unligidan hosil bo'lgan. Uning ijodi ko'tarinkilik, bahtiyorlik ohangi bilan birga ayriliq, hijron, sog'inch kabi tuyg'ularning yonmayon kelishi bilan ham turli taqdir egalari bo'lgan keng kitobxonlar ommasini bir doiraga birlashtira olganligi bilan ham tahsinga loyiq.

Shu o'rinda yana bir haqiqatni aytib o'tish kerak: Zulfiyaxonim hayotidagi hamma narsa – she'riyat va ilhom beruvchi xilma-xil mavzularda qalam tebratar ekan, ularning barchasini ayol qalbi bilan tinglab, ayol ko'zi bilan ko'rib, idrok etib, ayol so'zi – bo'yog'i bilan tasvirlagan. Uning ohangi – ovozi kuyladi. Shoironing qaysi she'riga nazar tashlamaylik, undagi obrazlar ham ayol

dunyosidan topilgan. “Bahor keldi seni so‘roqlab...”, “O‘g‘lim, sira bo‘lmaydi urush”, “Ne baloga etding muftalo?”, “Sen qaydasan yuragim”, “Ko‘rganmiding ko‘zlarimda yosh?”, “O‘ylar”, “Seni kuylayman, hayot”, “Yuragimga yaqin kishilar”, “O‘zbekning Zulfiyasiman” va shu kabi turli mavzularda yozilgan she‘rlari hali hanuz o‘zbek kitobxonlari tomonidan sevib o‘qilmoqda. Uning nafaqat she‘riy mavzulari, balki o‘sha mavzuga doir tashbehlari ham ayollar ayollar bisotidan to‘qilgan. Ularning tuyg‘ulari, kechinmasi, ruhiyati, taqdiri, orzu-istagini ifodalashga xizmat qiladi.

Aslini olib qaraganda, insoniyatni o‘rab turgan borliq barcha ijod ahli uchun yagona olamdirdi. Biroq she‘riyat deb atalmish bu murakkab va sirli olamni hamda insonning tubsiz qalbining darchasini har bir qalam sohibi o‘z kaliti bilan ochadi.

Shoirilar qalbi g‘oyat nozik, dilgir, sezgir, bezovta, musiqiy, taxlikali va... va o‘ta bardoshli... ularda insoniyatga o‘z farzandiday boqish, ona yer va undagi barcha go‘zalliklarni ko‘z qorachig‘idek asrash, olamni tinch, osoyishta saqlab turish uchun kuyinish, kelajakni go‘dakdek yo‘rgaklab olishga va uni o‘zini fido qilib uni himoya qilib qolishga tayyorlik tuyg‘usi, ayniqsa, Zulfiyaxonim ijodida yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Zulfiyaxonim ijodining kitobxonlar nigohida qamrovi keng bo‘lishining muhim tomonlari ham, aytib o‘tganimizdek, she‘rlarning badiiy go‘zalligi, samimiyligi, iffatliligi va ixchamligidandir. Shuningdek, uning ijodida haqiqiy o‘zbek ayoli fazilatlarini shundaygina ayon bo‘lib turadi. Shoira qaysi mavzuda fikr yurtimasin, ushbu lirik olamning tub-tubigacha o‘zining, ya‘ni ayol qalbidagi yo‘lak bilan kirib boradi. Shu boisdan u shoira sifatida vaqt va makon chegarasidagi keng hamda yaxlit hodisotlar va inson taqdirining kechagi kuni, buguni va ertasi bilan uyg‘unlikda yozilgan, ma‘naviy boy, ruhan tetik, mag‘zi but, hayotbaxsh hamda mardona va zabarjad she‘riyat xazinasini kelajak avlodga, har bir avlod kitobxonlariga meros sifatida qoldirdi.

Uning ijodidagi, she‘riyatidagi kitobxonlar auditoriyasining nihoyatda keng qamrovda ekanligining yana bir e‘tiborli tomoni shundaki, buni 1985-yilda G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti tomonidan nashr etilgan Zulfiyaning uch jildlik asarlarining “Shalola” deb nomlangan birinchi jildiga “Davri bilan yelkadosh, xalq bilan taqdiridosh she‘riyat” nomi bilan so‘zboshi yozgan filologiya fanlari doktori Salohiddin Mamajonov so‘zi bilan aytganda, “Zulfiya she‘riyatida hayot zavqi ham, yashash shavqi ham, g‘oliblik g‘ururi ham, kelajak sururi ham, insonlar baxti ham, oshiqlar axdi ham, xalqning yovdan, yomonlikdan g‘azabi ham, qirg‘in urush keltirgan hijron azobi ham, ayolning ulug‘

toqati ham, chin sadoqati ham, kemptik armoni ham, do‘stlik darmoni ham, xullas, insoniy fikrlar, g‘oyalar ifodalanadi”¹⁵

Zotan, Zulfiyaxonim ijodining yuragini, haroratini, ruhini belgilagan omil ham undagi yuksak, jo‘shqin va faol insonparvarlikdir. U butun borlig‘ini, jonitani tabiat toji bo‘lmish insonga bag‘ishladi: insonning shodligiga shodlik, baxtiga baxt qo‘shish, dardiga sherik, yarasiga malham bo‘lishga intildi. Uni oppoq tong sari, porloq kelajak tomon yetaklashga oshiqdi. U insonlar yuragiga yaxshilik urug‘ini sepib, qalb harorati bilan isitib, uni ko‘klarga ko‘tardi.

Ma’lumki, milliy adabiyotimizning yorqin sahifalar bilan boyitib ketgan Zulfiyaxonim ko‘klamni sevgan, ko‘klamga mehr qo‘ygan. Shuning uchun ham taqdir uni hassos shoir, o‘zbek milliy she’riyatining zabardast vakili Hamid Olimjon bilan birga umr yo‘llarini tutashtirdi. Qushning juft qanotidek bu ikki buyuk qalb sohiblari hali hanuz chin ma’nodagi “Bahor kuychisi”, “Hayot ijodkori”, “Ko‘ngillar gulchisi” sifatida o‘zbek adabiyoti, she’riyat ixlosmandlari va barcha kitobxonlar qalbidagi yashab kelmoqdalar.

Sir emaski, mustaqilik yillarida ibratli hayot kechirgan, keng ijtimoiy faoliyat olib borgan shoiraning xalqimiz madaniyati va ma’naviyati taraqqiyotiga qo‘shgan yuksak hissasi uchun 1999- yilda O‘zbekiston hukumati tomonidan Zulfiya nomidagi Davlat mukofoti ta’sis yetildi. Shoira tavalludining 100 yilligi esa O‘zbekiston Respublikasining birinchi prezidentining 2014-yil 31-oktabrdagi qarori bilan 2015-yilda keng ko‘lamda nishonlandi. Bundan ko‘rinib turibdiki, shoira Zulfiya hali ham o‘z adabiy merosida, she’riyati va ijodida barhayot yashab kelmoqda. Shunday ekan, uni yanada bardavom etish, kitobxonlar tafakkuriga uning cheksiz badiiy qimmatga ega asarlarini chuqurroq singdirish uchun uning ijodiga, hayot yo‘liga bag‘ishlab respublika miqiyosida, ta’lim muassasalari, maktab va mahallalar, uyushmagan yoshlar, umuman jamiyatning barcha qatlamidagi yosh avlodlar o‘rtasida keng qamrovli ko‘rik tanlovlarni tashkil etish, ta’lim maskanlarida shoira ijodini o‘rganish, uning bosib o‘tgan umr yo‘llarini chuqur tahlil qilish borasida targ‘ibot ishlarni tashkil etish, bu jarayonda faol ishtirok etganlarni ham moddiy ham ma’naviy qo‘llab-quvvatlash, Zulfiyaning asrlari jamlangan yon daftar ko‘rinishidagi kitobchalar chop etilib, ta’lim muassasalarga bepul tarqatish, ko‘ngilli kitobsevarlar tomonidan taqdimotlar tashkil qilish – Zulfiya ijodi va badiiy merosini yanada mukammal va yanada kengroq tarzda o‘rganishga zamin hozirlaydi.

15 Zulfiya. Tong bilan shom aro. – T.: “Sharq”. 2005.19-20-betlar.

ZULFIYA IJODI TIBBIYOTCHI TALABALAR TALQINIDA

**T.Bobomurodov,
Toshkent tibbiyot akademiyasi prorektori,
tibbiyot fanlari doktori, professor**

Zamonaviy tibbiyot ilmining mazmun-mohiyati inson salomatligidek bebaho ne'matni himoya qilishdan iborat ekan, tibbiy bilimlar xazinasini har qachon ma'naviyat va ma'rifat durdonalari bilan boyitib borish mas'uliyatini his etib yashamog'imiz kerak. Xuddi shu maqsaddan kelib chiqqan holda Toshkent tibbiyot akademiyasi talaba-yoshlari bilan Zulfiyaxonim ijodini targ'ib etish, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etish va sevimli shoiraning katta adabiy me'rosini o'rganish bo'yicha ko'plab ibratli tadbirlar amalga oshirilmoqda, Zulfiyaxonimning boy ijodiy merosini chuqur o'rganish, shoiraning ona Vatanni madh etuvchi yuzlab nodir nazmiy asarlari, vafo va sadoqatni tarannum etuvchi she'r va g'azallarini talaba yoshlar qalbiga ko'chirish uchun maxsus loyihalar ishlab chiqilmoqda, talabalar turar joylarida adiba ijodiga bag'ishlangan turli tanlov, mushoira, she'riyat kechalari o'tkazilmoqda.

Toshkent tibbiyot akademiyasida Zulfiya nomidagi ijod xonasi tashkil etildi. Toshkent tibbiyot akademiyasining Axborot resurs markazi va barcha talabalar turar joylarida shoira ijodiga mansub asarlar burchagi tashkil etilib, unda shoira Zulfiyaning barcha ijod namunalari jamlandi. Shuningdek, Toshkent tibbiyot akademiyasi rasmiy veb saytida "Zulfiyaxonim ijodini o'rganamiz" sahifasi tashkil etildi.

Toshkent tibbiyot akademiyasi talabalarining "Keling, Vatanimizga qanot bo'laylik", "TTAning ijodkor talabalari" telegram guruhlarida Zulfiyaxonimning hayot va ijod yo'llariga bag'ishlab erkin yo'nalishlarda (audiroluk, videorolik, taqdimot, she'r, insho, qo'shiq, kuy, rassomchilik mahorati) ijodiy ishlar tanlovlari e'lon qilinib, tanlov tashkilotchilariga bugunga qadar talabalar tomonidan Zulfiya qalamiga mansub she'rlar asosida tayyorlangan audiosherlar, talabalarning o'z badiiy va tasviriy ijod namunalari, Zulfiya asarlari bo'yicha talabalar tomonidan ijro etilgan kuy, qo'shiqlar taqdim etilmoqda.

Toshkent tibbiyot akademiyasida "Zulfiyaxonim izdoshlari" qizlar klubi tashkil etilgan bo'lib, unda hozircha 20 dan ziyod Toshkent tibbiyot akademiyasining ijodkor talaba qizlari faoliyat yuritishmoqda. Ayni kunlarda Toshkent tibbiyot akademiyasi talabalari Zulfiya hayoti va ijodiy faoliyatiga oid ma'lumotlar asosida ko'rgazmali banner va planshetlar tayyorlash jarayonida qizg'in ishtirok etmoqdalar. Talaba yoshlarimiz tayyorlagan ma'lumotlarda adiba ijodiga xos sermazmun joziba, har qaysi davrda ham eskirmaydigan dolzarblik

jihatlari alohida e'tirof etilgan. Zulfiyaning ijodiy kamolotida o'zbek va rus mumtoz adabiyoti, xalq og'zaki ijodiyoti va jahon adabiyoti an'alarining roli benihoya ekanligi hammamizga ma'lum. Shoira «She'rlar» va «Qizlar qo'shig'i» (1938) kabi poetik asarlarini ona Vatan va uning dala, cho'llarida mehnat qilayotgan paxtakorlar, mexanik, traktorchi qizlarning qaynoq hayotlariga bag'ishlaydi. Bu esa uning hamisha xalq orasida bo'lib, odamlar tashvishi, ularning orzu va maqsadlari bilan yashaganligiga ishoradir. Zulfiyaxonim ijodini bugungi yosh avlodga chuqur o'rgatayotganimiz bejiz emas. Adibaning teran fikri, insoniylik xislatlari bilan yo'rilgan oliyjanoblighi yoshlar tarbiyasiga ijobiy ta'sir etib, ularni har bir ishga chinakkam sadoqat, mehr va ishtiyoq bilan yondashishga o'rgatadi.

Talaba yoshlarimiz Zulfiya she'rlarini o'rganish asnosida shoirani nafaqat yetuk ijod kishisi, balki o'z davrining kuyunchak, fidoiy fuqarosi sifatida ham yaqindan tanib, uning eng oliyjanob xislatlaridan o'rnak oladilar.

Shoiraning «Uni Farhod der edilar» (1943), «Hijron kunlarida» (1944) kabi to'plamlaridan o'rin olgan asarlarini o'qir ekanmiz, adibaning ikkinchi jahon urushi davrida o'z ona vataniga cheksiz muhabbat, dushmanga nafrat va g'alabaga ishonch ruhida jamiyatning eng kerakli so'zini qahramonlarcha dadil ayta olganidan hayratga tushamiz.

Zulfiyaning «Mening Vatanim», «Qo'limda qurol-u, ustimda shinel», «Bizni kut» va «O'g'lim, sira bo'lmaydi urush» kabi umidbaxsh she'rlari urush davri o'zbek she'riyatining jangovar ruhini ifodalovchi asarlar edi. Shoiraning urushdan keyingi yillarda yozilgan «Dalada bir kun» (1948), «Tong qo'shig'i» (1953) kabi bir qator she'rlar turkumi, «Men tongni kuylayman», «Yuragimga yaqin kishilar» (1958), «Kuylarim sizga» (1965) to'plamlarida Vatan madhi, mehnat jarayonida fidokorlik ko'rsatayotgan kishilar hayoti jo'shib kuylanadi. Uni «So'roqlaydi shoirni she'rim» (1960), «Oydin» (1953), «Quyoshli qalam» (1967) kabi ocherk va dostonlari Oybek, Oydin, Hamid Olimjon kabi ustozlarning yorqin xotiralariga bag'ishlangan.

Talaba yoshlarimiz mazkur to'plamlar asosida tayyorlayotgan bannerlar orqali Zulfiyaxonim ijodining har qaysi davrda ham eskirmaydigan, odamlarni mehnat zavqi, o'z maqsadlari sari intilishi va kelajakka bo'lgan yuksak ishonchini ifodalashga harakat qilmoqdalar.

Hozirdanoq Akademiya yoshlarini bir makonda joylagan telegramm kanallarimiz va maxsus BOT lar orqali Zulfiyaxonim singari mumtoz va zamonaviy adiblar asarlarining elektron nusxalari, yozuvchi va adabiyotshunoslarimizning mahorat saboqlari to'planib talabalar o'rtasida keng targ'ib etilmoqda.

Kelgusida Jizzax shahrida tashkil etilgan Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi ijod maktabi bilan hamkorlik aloqalari asosida Zulfiya ma'naviy merosini keng targ'ib etish, ijodkor talaba va o'quvchilarni asarlarini to'plam shaklida chop etish kabi ishlarni amalga oshirish rejalashtirilgan.

SHOIRA ZULFIYA ASARLARIDA XALQLAR QARDOSHLIGI MOTIVLARI

Z.Erdanov,
Navoiy davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi

O'zbekistonning eng iqtidorli shoirasi Zulfiya 1947-yilda Tojikiston Respublikasi yozuvchilarining II s'ezdida ishtirok etish uchun Dushanbe shahriga boradi. Shoiraning "Tojikiston xotiralari¹⁶" nomli she'rida tavsif etilgan barcha xususiyatlar mazkur asar mazmunida o'z aksini topgan. Mazkur asar ikki qismdan iborat bo'lib, ular "Yaqinlik" va "Perronda" deb nomlangan. Mazkur kichik sarlavhalar mazmunida ham o'zbek va tojik xalqlarining hamdo'stligi va qon-qardosh birodorliklarini tavsif etivchi adabiy motivlar shoiraning poetik mahorati tufayli yaqqol ko'zga tashlanib turibdi.

Zulfiyaning serqirra poetik ijodiyotida adabiy aloqalar motivlari va adabiyot nazariyasi faninig takomillashuviga o'tgan tarixiy taraqqiyot davomida teran fikrlar va g'oyalarga boy mazmunli yaratgan asarlari bilan o'z hissasini qo'shib kelgan. O'zbek filologik ta'limida yangi adabiy aloqalarning ilmiy asoslarini yaratishga qaratilgan ilmiy yo'nalishlar o'z ilmiy faoliyatini boshlab yuborgan. Jumladan, qiyosiy va chog'ishtirma adabiyotshunoslik yo'nalishida O'zbekistonlik adiblar asarlari ingliz tili va rus tilidagi tarjimalari bo'yicha bir qancha o'nlab muammal tadqiqotlar olib borildi. Lekin bu ikki qardosh xalqning adabiy aloqalarining ilmiy takomiliga qaratilgan mukammal ilmiy tadqiqotlar ko'lamini kengaytirishga qaratilgan yetarli tadqiqotlar hozirgacha olib borilmadi. Shoira Zulfiyaning "Tojikiston xotiralari" 1947-yilda yaratilgan bo'lsa ham, bu she'r qiyosiy adabiyotshunoslik fani ravnaqiga muhim hissa qo'shadigan adabiy-badiiy manba hisoblanadi. Mazkur fan yo'nalishidagi dastlabki kuzatishlarimizni Shoira Zulfiyaning "Tojikiston xotiralari¹⁷" nomli asarining tavsifi va ilmiy tadqiqiga bag'ishladik.

Shoiraning mazkur genial asaridagi "Yaqinlik" sarlavhasidagi qismida shoiraning bu ikki buyuk xalq do'stligining yaqqol namunasi Sharq urf-odatlariga

¹⁶ Zulfiya. "Shalola" uch jildlik tanlangan asarlar. 3 jild, 6 bet.

¹⁷ Zulfiya. Asarlar. Uch jildlik. Birinchi jild. Shalola. Toshkent G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1985. 152- b.

xos “salom” bilan boshlangan she’r uvertyurasining (boshlanishi) motivi quyidagicha tavsiflangan:

“Elim yo‘llar ekan salomi bilan,
Mehrinq qanotida par kabi uchdim.
Seni bir ko‘rishni qilardim orzu,
Mana zumrad tongda bag‘ringga tushdim...” 18

Demak, mazkur parchada “salom” motivli do‘stlikning asosiy mazmuni bilan Tojikiston Respublikasi bag‘riga zumrad tongda tushganligi yuksak o‘xshatishlar bilan tavsiflanishi shoira ijodidagi ko‘tarinkilik motivini ko‘rsatmoqda.

Shoira o‘z asarining keyingi baytlarida mazkur ko‘hna zaminning tarixiy shaharlari nomiga ham qadimiy sharq urf-odatlarini bo‘yicha odob rishtalari asosida tavsif berishni amalga oshirgan:

“Shu yerda bo‘lganmish ko‘hna Dushanba,
Tuyani ko‘mgiday botqoqlik va loy,
Tikkaygan daraxt-u tangaday soya
Ko‘rmagan jazira, qashshoq, vayron joy”19.

Hozirgi Tojikiston Respublikasining poytaxti ilgari Stalinobod

deb atalgan. Chunki Sho‘ro saltanati davrida toponimik va geografik ob'ektlarning nomlari o‘sha davrda Sho‘ro qahramonlari nomi bilan atalishi odatiy bir holatga aylangan edi. Lekin shunday bo‘lsa ham, shoira mazkur shaharning qadimiy nomlanishiga hurmat bilan qaraydi.

Yana shoira go‘zal Dushanbe shahrining tog‘lar orasidagi tabiiy manzarasini yuksak peyzaj motivlari asosida tavsiflashga erishgan:

“Na go‘zal manzara ochar bu tog‘lar,
To‘shiga bahorning tekkanda labi.
Qo‘shiqday jo‘sh urar kumush irmoqlar
Shafaqday yonganda lola gilami20.”

Shoira tog‘lar manzarasini yuqori tashbeh va o‘xshatishlar bilan tavsiflashga kirishar ekan, tog‘larning nafaqat yuqori peyzaj tasviridagi go‘zal qiyofasi, balki tog‘ poetik obrazi orqali buyuk tojik xalqining tog‘day mag‘rur milliy mentalitetini ham kuylagandek tuyuladi bizga:

“Tog‘liqqa kiraman – o‘ng-u so‘limda
Bir tog‘ning ikki bo‘lingan qaddi –
Tosh bag‘rin qoq kesib nurga ochmish yo‘l

¹⁸ Zulfiya. Asarlar. Uch jildik. Birinchi jild. Shalola. Toshkent G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti. 1985. 152- b.

¹⁹ O‘sha asar. 152 -b

²⁰ O‘sha asar. 152 – b.

Ijodkor xalqingning istagi, haddi²¹.”

Demak, mag‘rur tog‘ning ikki bo‘lingan qaddini odamlarning mardonavor mehnati tufayli ochilgan yo‘l obrazi orqali ijodkor va mehnatkash xalqning istak va irodasi buyuk bunyodkorlik simvoli sifatidagi tavsiflar ham ijodkor xalqning o‘z ona zaminidagi tinch va osoyishta mehnat simfoniyasining kuylanishini Ona – zamin misolida tavsif etsa-da, Shoira bu bilan cheklanib qolmasdan, keyingi baytlarda mamlakatning boshqa muqaddasi zaminlaridagi bunyodkor xalqning otashin mehnat namunalari orqali erishayotgan yaratuvchanlik kuchini ko‘rsatishga intilgan:

“Varzob sohilida – tog‘ orasida –
Yangi barpo bo‘lgan shaharda turdim.
GES dan poytaxtga kokilday simdan
Nur berur qora ko‘z qizingni ko‘rdim.

Baxtlar vodiysi deb atalgan Vaxshda,
Millioner kechagi dehqon,
Bepayon yerlarining Farg‘ona kabi
Misr paxtasga bo‘libdi makon²².”

Demak, yuqoridagi baytlarda GESdan taralayotgan nur obrazi orqali xalqning o‘z Vatanidagi mehnati tufayli yurt farovonligiga nur taratish orqali o‘z hissasini qo‘shayotganligi tarannum etilsa, keyingi baytlarda mazkur zaminni Farg‘ona vodiysiga muqoyasa qiladi. Bunda ham mirishkor dehqonning yaratuvchanlik va beg‘ubor mehnati tarannum etiladi. O‘zbek va tojik xalqlarining milliy iftixori sanalmish paxtakorlik shijoati ham o‘tkir poetik ruh bilan sug‘orilgan. Bunda paxtakorlik kasbining milliy g‘urur va iftixor darajasida kuylanishi Sharqning uzoq hunarmandchilik va dehqonchilik an‘analariga borib taqaladi.

Yana shoira Zulfiya davom etib, Pomirdagi mehnatkash dehqonning tog‘ oldi hududlaridagi (joyga tavsif yuqori o‘xshatish bilan ta‘riflangan) fidokorona mehnati tavsiflanadi:

“Pomirda g‘allakor dehqon bayrog‘in
Yelpirkan tog‘liqning sarin yellari,
Hech ajab emaski u sharq dehqoni
Dilini yoritsa mash'al singari...²³”

Demak, Shoiraning yuqori poetik mahorat bilan qardosh tojik xalqining fidokorona mehnatini tarannum etgan bo‘lsa, ular yashayotgan Ona – zaminning

²¹ O‘sha asar. 153 -b

²² O‘sha asar. 153 -b

²³ O‘sha asar. 153 - b

saxiy va saxovatpesha xalqiga berayotgan in'omi haqida tavsif beriladi. Bu kabi fazilatlar o'zbek zaminida ham mavjudligi Farg'ona vodiysiga qiyoslash orqali tavsif etilgan.

Mazkur genial asarning ikkinchi qismi "Peronda" deb nomlanishi mazkur anjuman safaridan shoira Zulfiya qaytishida poezdda qaytayotganini tavsiflovchi yuqori poetik ruh yetakchilik qiladi:

"Keng shahar ustiga qo'nmoqda oqshom,
Tumanda mudraydi teraklar uchi...
Mening yuragimda shirin hayajon,
Shu qadar buyukmi do'stlikning kuchi?24"

Demak, xayrlashuv onlarida ham mazkur zaminga va uning fidoiy insonlariga hurmat bilan murojaat etishi esa, xalqlar o'rtasidagi do'stlik rishtalarining mustahkamligidan dalolat bermoqda.

Shoira Zulfiya xayrlashuv onlarida ham, temir izlardan yelib borayotgan poezddagi o'y-xayollar orqali qalbida bu muqaddas zamindagi yuqori peyzaj tasviri orqali yuqori poetik ruhning eng baland cho'qqisiga erishilganligini ko'rsatmoqda:

"Seni o'rab olgan tog'lar to'shiga,
To'lin oy yoymoqda kumush kokilin,
Bu kuch ohularining ko'rgan tushiga
Qulog'im solmayin ketmagim qiyin..."

* * *

"Lekin ona –Yerning zo'r ekan dami –
Mehribon qo'ningdan bukun ketaman.
Seni shoirlaring sevgani kabi
Toshkentni ham, seni birday sevaman25."

"Tog'lar to'shiga" iborasi asarning birinchi qismida ham ishlatilgan edi. Bu metoforik tavsif antropomorfizm prinsiplariga(tamoyillariga) tayanilganligi yaqqol ko'rinib turibdi. Demak, odam tana a'zolarining tog'larga ko'chishi metaforik ma'no ko'chishning antropomorfizm tamoyillari asosidagi badiiy bo'yoqdorlik va poetik mahorat hisoblanadi. "To'sh" somatizmi (inson gavda a'zolari) tog'larga ko'chishi shoira Zulfiya ijodidagi poetik tamoyillarni takomillashtirishdagi eng yuqori novatorlik hisoblanadi. Hozirgacha mavjud ilmiy yondashuvlarda antropomorfizm kabi tavsif va tadqiqotlar shoira Zulfiya ijodi tadqiqida mukammal darajada mavjud emas edi.

²⁴ O'sha asar. 153 - b

²⁵ O'sha asar. 154 - b

Shoira ijodidagi yangi poetik tamoyillar rivojiga xayrlashuv motividagi yondashuvlar ham dastlabki adabiy priemlardan hisoblanadi:

“Parvoz qo‘zg‘alar...
Dam sayin yiroq
Ketaman...Qalbim xayr demadi sira.
Demakki, yashaydi misli nur varaq
Sen menga baxsh etgan go‘zal xotira...26”

Mazkur parchaning birinchi baytidagi xayrlashuv “Parvoz qo‘zg‘alar...” motivi bilan boshlanadi. Adabiyot nazariyasi bo‘yicha manbalarda yuqori poetik obrazlar tavsifida uning yordamchi motivlari mavjud. Xayrlashuv onlarini poezdning qo‘zg‘alishiga qiyoslanadi. Poezd va ko‘zg‘alish motivlari poetik tamoyillardagi asosiy poetik detallar hisoblanadi. Bu yerda ham Shoira Zulfiyaning poetik tamoyillar rivojidagi novatorligi ko‘rinib turibdi.

“Ketaman... Qalbim xayr demadi sira,” bu baytda ham Tojikistonlik yozuvchilarning xalqaro hamkorligi yozuvchilar s'ezdi orqali tavsiflanib, ularning adabiy aloqalarga munosabati abadiy ekanligi ham quyidagi baytda o‘z aksini topgan:

“Demakki, yashaydi misli nur varaq
Sen menga baxsh etgan go‘zal xotira...”

Demak, shoira Zulfiyaning poetik mahorati orqali o‘zbek adabiyotshunosligi, qiyosiy adabiyotshunoslik hamda tarjima nazariyasi fanlariga nafaqat ilustrativ material, balki nazariy manba bo‘lib ham xizmat qidai. Bu qisqagina tavsifimizda shoira Zulfiyaning poetik mahoratidagi ozgina “dengizdan tomchi” mazmunidagi xususiyatlarni barcha ilmiy va badiiy parametrlar orqali yuzaga chiqarish imkoniyati keng. Albatta, keyingi kuzatishlarimizda adibning boshqa asarlari tavsifi hamda tarjima motivlariga ham ilmiy yondashamiz.

ZULFIYA ASARLARINING INGLIZCHA TARJIMASIDA TABIAT TASVIRI VA PEYZAJ MOTIVLARI TAVSIFI

Z.Erdanov,
Navoiy davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchisi,
N.Daminova,
Navoiy davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Lirik asarlar tarjimasida tillararo muloqot tarjimon tomonidan o‘z oldiga qo‘ygan asl maqsad va rejalashtirgan ma’lumotlarning tinglovchi yoki o‘quvchi

²⁶ O‘sha asar. 155 - b

tomonidan to‘liq egallanishiga xizmat qilishi lozim degan fikrlar yetakchi tarjima nazariyasi bo‘yicha olimlar tomonidan o‘z isbotini topgan. Jumladan, tarjima nazariyasining rang-barang uslub va ilmiy yo‘nalishlari G‘.Salomov, M.Xolbekov, N.Vladimirova, N.Komilov va boshqalarning ishlarida o‘z tasdig‘ini topgan. Bundan tashqari, M.Q.Baqoyevaning tadqiqotlarida esa tarjima nazariyasidagi fonetik va fonologik tamoyillarning asosiy ilmiy parametrlari tadqiq etiladi. Bu aksiomatik pozitsiya emas, balki bu tarjimashunoslar va she‘riyat tanqidchilari o‘rtasida turlicha qarash va kelishmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Har qanday lirik she‘r chet tiliga tarjima qilish barobarida asliyat bilan to‘yingan ma‘lumot tarjimada qanchalik ko‘p takrorlansa, bu tarjima shunchalik yaxshi natijaga erishganligidan dalolat beradi. Bunday holatlar B.Xolbekova inglizcha tarjimalarida o‘z aksini topgan.

Tahlillarga tayanadigan bo‘lsak, lirik asar tarjimasidagi murakkablik ham aynan shu asnodagi yuzaga keladi. Lirik matn yoki she‘r tarjimasida asliyatning saqlanib qolishligi mana shu vaziyatda ko‘zga tashlanadigan holatlar mavjud. Jumladan, lirik asar tarjimasida “Ikkita asosiy murakkablik ko‘zga tashlanadi: faktual va konseptual. Bu murakkabliklar asarning asosiy g‘oyalarini turlicha talqin qilib qolmasdan, balki ularning ma‘no jihatidan bir-biriga zid ko‘rinishda namoyon etishi ham mumkin”²⁷ S.Goncharenkoning fikriga ko‘ra, faktuallik murakkabligi lirik asardagi mavjudot, fakt, voqealar kabi ma‘lumotlarni o‘ziga mujassamlashtirgan bo‘lsa, konseptual murakkablik esa muallifning ichki kechinmalari, his-tuyg‘ularining asl mohiyatini namoyon etadi. Bu ikki mezonning talab darajasida ishlatilishi tarjimaning muvaffaqiyati garovi hisoblanadi. Hozirgi paytdagi filologik tadqiqotlarda dunyoning konseptual qiyofasi tahlilida konseptuallik konsepsiyalari Rossiya Federatsiyasi olimlari tomonidan batafsil yoritilgan. Jumladan, Ye.S. Kubryakova, akademik L.L. Nelyubin, N.D Arutyunova, V.P. Teliya va boshqalarning konseptual tahlil yo‘nalishlaridagi tadqiqotlarida masalaning ayrim xususiyatlari yoritadi.

Tarjima asarlarida faktuallik va konseptual konsepsiyalar yuqoridagi rossiyalik tadqiqotchilar ishlaridan tashqari o‘zbekistonlik olimlarning ishlarida ham uchraydi. Jumladan, shoira Zulfiyaning she‘rlaridagi lirik kechinmalar o‘ta mohironalik bilan ifoda etilganki, o‘quvchi she‘rlarni mutolaa qilish barobarida o‘zini shoira bilan birga his qiladi, uning quvonch va qayg‘ulariga sherik bo‘ladi. Bir so‘z bilan aytganda, shoira bilan birga yashaydi. Shuning uchun ham Zulfiyaning she‘rlarini tarjima qilish uchun avvalo, shoiraning dard-u quvonchlarini his qilish lozim. Ana shu his tuyg‘ularni yana bir marta oqqa ko‘chirish, boshqa tilga o‘girish har qanday munaqqid uchun g‘oyat mashaqqatli

²⁷ O‘sha asar. 155 - b

ekanligi ko‘rinib turibdi. Shoiraning pafos konsepsiyasidagi mohirona tamoyillarning amalga oshuviga to‘liq asos bo‘lgan desak, xato qilmaymiz.

Shoira Zulfiyaning “Daraxt” nomli she‘rini tahlil qilganimizda undagi poetik mahoratning yangi konsepsiyalarini o‘ziga xosliklarini e‘tirof etamiz.

DARAXT

Bir daraxt turardi yo‘l chekkasida,
Shamol urar edi uni muttasil.
Avval ko‘k, so‘ng za‘far-xazon tusida,
Ko‘rkini yo‘qotdi... hamon urar yel.
Qurg‘adi, bukchaydi kurashda tanho,
Zilol qonlaridan qolmadi zarra.
Shamol, shamol savab qo‘ymadi ammo,
Ildiz-la yiqildi oxir bir zarbdan.
Endi yel bo‘shlikda kezar darbadar,
Tanho qurbonining qaqshashin izlab...
Bilaman, daraxtday qulasam agar
Mening hayot bog‘im qolmas huvillab.²⁸

Mazkur manba mazmunida kitobxon birinchi qarashda tabiat hodisalarini chizgilar yordamida kashf etgandek tuyiladi. Muallif Peyzaj san‘atini she‘rda qanday ifodalash maktabidek ko‘rsatib bergan. “daraxt, shamol, xazon, yel, ildiz, zarra, zarb, bog‘, huvillamoq, yiqilmoq, qurg‘amoq, muttasil, kezmoq, qulamoq, darbadar” kabi so‘zlar lirik asarning poetik tamoyillarini yanada chiroyli va maftunkorligini ta‘minlaganligiga guvoh bo‘lamiz. Shoiraning ko‘zi tabiat hodisalarini qanday ko‘rishi, his qilishi har qanday kitobxonni maftun etmasdan qolmaydi. “Avval ko‘k, so‘ng za‘far-xazon tusida” jumlasida tabiatning kuz faslini tasvirlashda ajoyib so‘z bo‘yoqlaridan foydalangan. “Ildiz-la yiqildi oxir bir zarbdan” jumlasida umri nihoyalab qolgan daraxtning osongina qulashi mohirona bayon etilgan. Yuqoridagi fikrlarimiz oddiy kitobxon nuqtai nazaridan faktual mezon asosida ko‘rib chiqildi.

“Zulfiyaning qulog‘iga Xadicha aya aytgan jonuzor allalar bilan birga ustaxonaning daranglagan chaqmoq sadolari ham to‘xtamay kirgan. Shuning uchun “o‘t” “chaqmoq”, “alanga” va barcha o‘t bilan bog‘liq obrazlar, tashbehlar uning uchun tug‘ma va tabiiy... Zulfiyada shunday aqliy tuzilma tushunchasi bilan

²⁸ С. Гончаренко. Стиховые структуры лирического текста и поэтический перевод. стр.101. ПОЭТИКА ПЕРЕВОДА.СБОРНИК СТАТЕЙ.МОСКВА «РАДУГА» 1988

aniq izohlanadigan badiiy hodisalar, tug‘ma xususiyatga ega obrazlar va fikrlash oz emas.”²⁹

Endigi mulohazalarimiz shoirning mazkur she‘rida asosiy ko‘tarilgan g‘oya va motivlar nimadan iboratligi haqida boradi. Albatta, bizning bu tahlillarimiz kamchiliklardan iborat bo‘lishi mumkin. Shoria ushbu she‘rida tabiat unsurlari va hodisalaridan o‘ta unumli foydalanib, aslida inson umrining mazmuniga qarata fikr yuritgan. “Yo‘l chekkasida”gi inson shoiraning tushkunlik kayfiyatini ifoda etsa, “za‘faron xazon tus”ga kelib qolishi va hayot “zarbalari” to‘xtovsiz urishi, inson oxir oqibat “Ildiz-la ... oxir bir zarbdan” yiqilsada, muallif asar nihoyasida “hayot bog‘i qolmas huvillab” qolmaganligini mag‘rur ta‘kidlab o‘tadi.

Zulfiyaning har qanday she‘rlarini mutolaa qilar ekanmiz, borgan sari muallif bilan dardlasha boshlaymiz, uning ko‘tarinki ruhiyatidan zavqlanib boramiz. Tarjimon Begoyim Xolbekova ham mazkur she‘rni ingliz tiliga tarjima qilishda muallifning faktual mezonlari bilan bir qatorda, konseptual mezonlarini ham yoddan chiqarmaslikka harakat qilgan.

Tarjimon va shoira B.Xolbekovaning quyidagi tarjimalarida yuqoridagi peyzaj, tabiat tasviri kabi lirik motivlarning ingliz tilida berilishini quyidagi tahlilimizda ko‘ramiz.:

Daraxt– a tree(“a” noaniq artikli ham ”qandaydir bir daraxt ma’nosini beradi”), shamol– The wind, za‘faron xazon–saffron-colored view, yel– The wind, ildiz– Track, zarra, zarb– blow, bog‘, huvillamoq– Wind wanders kabi so‘zlardan foydalangan. Tarjimon o‘z his tuyg‘ularini shoiraning his tuyg‘ulari bilan yaqinlashtira olgan. Yuqorida aytganimizdek faktual mezon nuqtai nazaridan B.Xolbekova mohirlik bilan foydalangan. Ingliz tilidagi aniq va noaniq artikllardan ham o‘rinli foydalanilgan. Tabiat unsurlari va hodisalari tarjimada stilistik uslublar asosida o‘girilgan.

Shoiraning asliy maqsadlarini yoritishda hech shubhasiz bular kamlik qiladi. Konseptual tarjima uchun malaka munaqqid uchun asosiy zarurat hisoblanadi. Xo‘sh, B.Xolbekovaning bu boradagi tarjimasini o‘rganishga harakat qilamiz?

“Bir daraxt turardi yo‘l chekkasida,
Shamol urar edi uni muttasil.
Avval ko‘k, so‘ng za‘far-xazon tusida,
Ko‘rkini yo‘qotdi... hamon urar yel”

Tarjimasi:

“There’s a tree in the street corner,
The wind's blowing it continuously.

²⁹ Zulfiya. Asarlar. Uch jidlik. Birinchi jild. Shalola. Toshkent G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti. 1985. 245- b.

Before in green, then saffron-colored view,
Lost its beauty...wind is still blowing.”

Birinchi qarashda tarjimon oddiy soʻz va iboralardan foydalangandek tuyiladi. (Aslida oddiy soʻz va iboralarni topish ham qiyin ish), chuqurroq etibor bersak, sheʼriyat ixlosmandlarini dilini “qitiqlovchi” soʻz birikmalarini oʻz oʻrnida qoʻllay bilgan. “soʻng zaʼfar-xazon tusida” “then saffron-colored view” deb tarjima qilgan. “Koʻrkini yoʻqotdi... hamon urar yel” “Lost its beauty...wind is still blowing” tarjimasida Zulfiyaning ichki lirik kechinmalari toʻlaqonli oʻz aksini topgan.

“Bilaman, daraxtday qulasam agar, Mening hayot bogʻim qolmas huvillab” yakunida shoira magʻrurligini ingliz tilida ham

“If I fall down like a tree I know,

My life garden won't stay lonely even in a trice” oʻz asliyatini saqlab qolgan. Tarjimadagi “trice” “qisqa vaqt ichida” soʻzi inson hayotini qisqa vaqtga taqqoslaydi va sheʼrning lirik bahosini oshiradi.

“Hijron kunlarida” turkumidagi oʻzbek sheʼriyatida yangi yoʻnalishga – inson hayotining fojiaiy talqiniga asos soldi. Xususan, “Bahor keldi seni soʻroqlab”, “Koʻrganmiding koʻzlarimda yosh?”, “Oʻrik gullaganda” kabi sheʼrlarida lirik qahramon ruhiyatining rangin holatlarini – gʻam va iztirob kechinmalarini ham, ayriliq va sogʻinchga toʻlib toshgan dilgirlik kayfiyatlarini ham koʻramiz...”³⁰

Zulfiyaning sheʼrlaridagi maftunkorlik ham aslida soʻz sanʼatini qay darajada foydalanganligi boʻlsa, ajab emas. Shoiraning ichki dardlarini shunchaki oddiy soʻzlarga sigʻmasligini va har bir sheʼrning intihosida shoiraning oʻz aytar soʻzlari borligini va bu soʻzlarni tabiiy hodisalar bilan bogʻlaganligi asarning qimmatini yanada oshiradi.

Tarjimon B.Xolbekovanning yana bir sheʼri “Tingla, bulbul” “Listen, nightingale” xususida ham baʼzi fikrlarimizni bayon etmoqchi boʻldik.

Tingla, bulbul
Bulbul sayrar, irmoq kuylar, oʻynar yel,
Hamma yoqqa nur toʻlganga oʻxshaydi.
Shirin kuyga toʻlib ketdi maʼsum dil,
Sevgi unga yor boʻlganga oʻxshaydi.

Toʻxta, bulbul, men kuylayin, jon bulbul,
Sen tinglagin qalbimdagi torimni.
Bahor desam, rashk qilmasin chaman gul,

³⁰ Ibrohim Gʻofurov, Sharq Yulduzi №1. 2015 yil.115 b

Yuraginga kirib olgan yorimni.

Men yor sevdim, ishq o‘radi o‘yimni,
Erka dilning to‘lqiniga quloq sol.
Sen biyronsan, lekin mening kuyimni
Ko‘rki bo‘lgan sadoqatdan saboq ol...³¹
Listen, Nightingale
Nightingale’s warbling, stream's singing,
It seems everywhere radiant rays.
Tender soul's full of sweet tunes,
As if love’s companion in these days.
Stop, nightingale, let's I will sing.
And you listen to my heart's song.
If I call my beloved - spring,
Flowers may aflame in jealousy wrong.
I love. Love was in my thought.
Listen to my fondle soul's wave.
You are so tuneful,
But learn Loyalty is my song’s fame.

Bulbul sayrar, irmoq kuylar, o‘ynar yel,

Tarjimasi:

Nightingale’s warbling, stream's singing,

“Bulbul sayrar, irmoq kuylar, o‘ynar yel” “Nightingale’s warbling, stream's singing” tarjimasida “o‘ynar yel” jumlasini inglizcha tarjimada ko‘rinmagan. Ammo “stream” so‘zini tarjimasi “irmoq” va “yel” (shamol) so‘zlarini to‘ldirib kelgan.

“Hamma yoqqa nur to‘lganga o‘xshaydi”

Tarjimasi:

“It seems everywhere radiant rays”.

“nur to‘lgan” “radiant rays” jumlasini to‘liq asliy tarjimada ifodalangan.

“Bahor desam, rashk qilmasin chaman gul” jumlasini shoiraning o‘ta nozik tuyg‘ularini “gul”dan ustun qo‘yishi tarjimon nazdida “Flowers may aflame in jealousy wrong” jummalari bilan mohirona ifoda etilgan.

Demak, bu tahlillardan ma’lum bo‘lishicha, Zulfiya asarlari inglizcha tarjimasida uning rus tiliga tarjima qilingan asarlaridagi xususiyatlar keskin farq qilganini tavsif etdik. Bu bilan biz Zulfiya asarlarining ruscha tarjimasidagi asosiy motivlar inglizcha tarjimasida keskin farq qiladi degan xulosani bermasligi kerak.

³¹ Damin To‘rayev. Sharq Yulduzi. № 1 2015. 122 bet

Chunki B.Xolbekovada Zulfiya asarlari inglizcha tarjimasida tarjimon asliyat til xususiyatlarini saqlagan holda lirik asardagi adib obrazidagi intellektual yondashuv masalasini to‘liq hal etgan hamda o‘ziga xos original va reallikni to‘liq egallagan.

O‘ylaymizki, mazkur lirik asar tarjimasida faktuallik konsepsiyasi orqali falsafiy kategoriya ontologik konsepsiyalarni tavsif etgan bo‘lsa, konseptual kategoriyalar orqali falsafiy bilish nazariyasidagi tabiat tasviri va peyzaj muammosining gnosiologik ildizlarini to‘liq tavsifi va mantiqiy mazmunini ochishga erishgan desak asosli bo‘ladi.

“XOTIRAM SINIQLARI” DOSTONIDA DAVR VA SHAXS FOJIASI TALQINI

**B.Hasanova,
Qo‘qon DPI katta o‘qituvchisi, f.f.d**

Badiiy so‘z, badiiy ijod namunasi kunda paydo bo‘ladigan, kunda ro‘yobga chiqadigan hodisa emas. Buning uchun bir voqeot, qalam ahlida bir ruhiy to‘lg‘oq zarur bo‘ladi. She’rshunoslik tili bilan aytganda, muayyan bir “turtki” bo‘lsagina, she’r tug‘iladi – biror voqelik ta’sirida ko‘ngilda paydo bo‘lgan hayratlar tizimli nutq bo‘lib qog‘ozga to‘kiladi. Hayrat esa o‘z-o‘zidan paydo bo‘lavermaydi. Hayrat sir-sinoatga to‘la dunyomizning har kim ham ilg‘ayvermas jilvalaridan, dilni qitiqlovchi mo‘jizalaridan ahli qalamning ajablanishidir. Bu hayrat turli xil sabablar natijasi o‘laroq bo‘y ko‘rsatadi: kishidagi ajablanish yo biror sururli lahzalar, yoxud Xudo ko‘rsatmasin, kishi boshiga tushgan musibatning beaded azoblari oqibatida paydo bo‘ladi.

Mutaxassislarining qayd etishlaricha, bashariyat tarixidagi dastlabki she’r musibatdan tug‘ilgan ekan. Bashar zurriyodlaridan Hobil akasi Qobil tomonidan o‘ldirilganda aytilgan marsiya Odami atomiz tomonidan to‘qilgan she’r sifatida e’tirof qilinadi. Yoki Turonning birinchi hukmdori Alp Er To‘nga vafoti tufayli to‘qilgan marsiya (bu marsiya matni Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘atit turk”ida kelgan) ham shu xildagi she’r sirasiga kiradi. Hazrat Alisher Navoiyning betakror she’riyati, Mirzo Boburning taqdir o‘yinlaridan ozurda bo‘lgan qalbidan to‘kilgan iztiroblar, Mohlaroyimning suyukli yoridan ayriliq tufayli qog‘ozga tushgan dardlari, Erkin Vohid, Abdulla Orifning falsafalari, Muhammad Yusufning xalqonalari ana shunday tuyg‘ularning samarasi hisoblandi.

Shoira Zulfiya ijodi rang-barang tuyg‘ular olami. Bu she’riyatda har qanday kunda, har qanday sinovda o‘zini dadil va o‘ktam tuta olgan ayol qiyofasini ko‘ramiz, ovozini eshitamiz. Zulfiya ijodida butun bir asrning zalvorini, tarixini kuzatish mumkin. Turli shakllarda, xilma-xil mavzularda yozilgan she’riy

tizmalarda o‘zbek xalqining XX asr dovonlari osha bosgan yo‘liga ayolga xos nazokat bilan nazar tashlanadi.

Zulfiya doston janrida ham ijod qildi. O‘z davrida zamon shoirasining “Mushoira”si o‘quvchilar tomonidan iliq kutib olingan. Asar bundan salkam oltmish yil avval yozilgan bo‘lsada, undagi basharsevarlik ruhi hali-hamon eskirgani yo‘q. Ulkan qalb sohibi, ustoz ijodkor Oybekka bag‘ishlangan “Quyoshli qalam” dostoni ham Zulfiya mahoratining olmos qirrasini bo‘lib ijodini bezatib turadi. XX asrning 90-yillarida yaratilgan “Xotiram siniqlari” dostoni shoira ijodida tub burilish bo‘ldi. Insonning sirtiga qarab baho berib bo‘lmaydi. Sirtida kulib, xuddi baxtdan masrur bo‘lib turganday ko‘ringani bilan uning ichida dard-u alamlar yig‘ilib yotishi mumkin. “Mushoira”da ko‘ringan navjuvon bu dostonda boshiga oppoq harir ro‘molini tashlagan, nuroniy chehrasida cheksiz mung muhrlanib qolgan, bu dunyoning dardu alamlarini me‘yoridan ortiq tortgan ayol sifatida gavdalanadi. Ayol xotiralarining qat-qatlarida uzoq yillar davomida birovdan sir tutib kelgan mudhish hodisotlarni Hurriyatga aytishni lozim topadi. Zero, lirik qahramon (shoira) yillar davomida Hurriyatni pinhona sog‘ingan, pinhona kutgan edi. Shu sababdan uning kelganiga ishonib-ishonmay xuddi “yomg‘irga ko‘ksini tutgan sahrodek” hurriyat nasimiga qalbini tutadi. Dil izhorini qilayotgan qahramonning yuraklari hayot hadya etgan baxt va quvonch, boshqalar kabi uni ham benasib etmagan, chetlab o‘tmagan baxtsizlik – hijron, o‘kinch tufayli to‘kila-to‘kila ado bo‘lgan. Shuning uchun lirik qahramon barcha dardlarini – oz bo‘lsa-da nasib bo‘lgan quvonchlar-u, o‘kinch-u sog‘inchlarini Hurriyatga bir-bir aytishni ixtiyor etadi:

“Mana, qalb – baxtu dard to‘la dengizim,
Mavjlari shuhratim, hijron, o‘kinchim.
Qo‘rquv kalxatlari tegib sindirgan –
Yodim siniqlari ostida – cho‘kindi.”

Shoira xotirasidagi shukuhli damlarni emas, balki og‘riqli nuqtalarni bir-bir yodlashga o‘tar ekan, o‘ziga Yaratgandan madad so‘raydi. Negaki, o‘tmishning mana shunday og‘riqli nuqtalariga har qanday yurakning bardosh berishi qiyin. Shuning uchun bu mushtiparning qalbiga titroq turadi, ruhiy iztiroblardan yuragi larzaga keladi. Dostonning kirish satrlaridayoq “qo‘rquv kalxatlari tegib sindirgan” xotiralarning cho‘kindi misol yig‘ilib qolganligi aytiladi. Shu satrlardan boshlab qo‘rqitish va zulm bilan boshqarilgan davrda inson taqdirining ayanchlari haqida so‘z boradi. Ona, Ota, Akaning sho‘rishlari faqat bir oilaning emas butun bir millatning dardiga bog‘lanib ketadi:

“Onam qo‘llarida mushtday tugunchak,
Tosh shaharni kezar avaxta izlab,
Avaxta nechadir, zor ona necha,

Nechalar yashardi zamoni “siz”lab.”

Zulfiyaning mahorati shunda ko‘rinadiki, butun bir romanbop tarixiy voqeani kichik janrda jonlantirgan. Davr, tuzum, siyosat, boshqaruv, oddiy xalq, asl yigitlar, zamoni “siz”laganlar, “qirg‘in doyasi”, norg‘ul yigitlar qirilgan Sibir o‘rmonlari, yolg‘on aqidalar orqasidan ergashgan yosh qalamkashlar, ikkinchi jahon urushining dahshatlari, qabri noma‘lum qatag‘on qurbonlari, “yangi hayot” qurish yo‘lida aldangan umrlar, “rang-ro‘yi zahil” hokimlar kabi tasvirlar orqali XX asr fojialarini bor bo‘yi bilan ko‘rsatib bergan.

Qahramonlar tasvirini berishda ham ijodkor ortiqcha tashbehlar qidirmaydi, jim-jimador so‘zlarga yukinmaydi. Xotirasida jonlangan yaqinlarining insoniy qiyofasini chizib beradi. Dastlab Onasining yorqin siymosini nihoyatda mayin, samimiy ifodalash yo‘lini tutadi: “Qarog‘ida mehr shamlari yoniq – Gullagan o‘rikday orasta otin”. Onalarni mehnatkash, mehribon, mayin so‘zli kabi sifatlar bilan berish so‘z san‘atimiz tarixida ko‘p uchragan hodisa. Lekin “gullagan o‘rikday orasta otin” degan tashbehda jamiki Onaga xos fazilatlar bo‘y ko‘rsatgan deyish mumkin. Bu ham shoironing so‘z qo‘llash mahoratidan, zero bunday ifoda hech bir qalamkashda uchramagan. Shoira bundan keyingi misralarda ana shunday samimiyatni bardavom qiladi. So‘fi Olloyor-u Mashrablarning kitoblarini o‘pib qo‘lga olishi-yu, o‘yinqaroq bolalarni adabiyotning sehrlil olamiga olib kirishi tasvirlanadi. Farzandlarida she‘riyatga, so‘zga mehr-muhabbat uyg‘otadi, ularni mumtoz so‘zning hayotbaxsh qudratidan ogoh etadi. Shoira xotirasida jonlangan bu hodisotlar unda mehr va sog‘inch hislari misol ham shukronalik, ham o‘kinch-u dardlar bo‘lib sahifalarga inadi. Shoira bu kunlarni – munis va mo‘tabar onajonini, yangasi bilan palak tikkan kunlarini, hovlisining ziynati, otasini yodlar ekan, farahli kunlardagi o‘zining ahvol-ruhiyasi, qalbidan joy olgan orzu-umidlarini misralar qatiga singdiradi. Keltirilgan tasvirlar ma‘nisida shoira qalamining o‘ziga xos sehri, jozibasi, ayol qalbining o‘tli va ayni choqda, yashirin sirli nafasi ko‘zga tashlanib turadi. Va bular shoirona mahorat bilan uyg‘unlashib, o‘quvchi qalbiga ko‘chib o‘tadi.

Xotira siniqlari shoironing yangicha topilmasi. Insonning o‘tmishida ko‘rgan kechirganlari xotiraning sinig‘i bo‘la olmaydi. “Siniq” ifodasi ko‘proq inson hayotining qayg‘uli kunlarini ko‘rsatadi. Zulfiyaxonimning xotiralarida siniq nuqtalar oz emas ekan. Tuzumning qonli qo‘llari ularning xonadonini ham chetlab o‘tmagan. Uning akasi ham ana shu qatag‘onning qurboni bo‘lgan. Dostonda shoironing akasi haqidagi so‘zlari bir yo‘qlov-marsiya kabi mungli va dardchil yangraydi:

“Sizni-da qora tun oldilarmikin,
Qo‘lingizga kishan soldilarmikin,
Yukinish, yalinchmas – g‘ururni ko‘rib,

Vahshiy g‘azablarda yondilarmikin?!
 Aka, jonim akam, jondoshim akam,
 Oltimish yil izimga qaytib yig‘layin,
 Bo‘g‘zimga tosh bo‘lgan yo‘qlovlarimni
 “Oh”larim eritar, aytib yig‘layin.
 Singilni “mehr-dan bino” deydilar,
 Ko‘z yoshga yetdimi mehrimning kuchi.
 Gunohsiz jonimning qotillariga
 O‘q bo‘lib otdimmi nafratim, o‘chim?”

Farzandining manfur tuzumning begunoh qurboni bo‘lishini ko‘rish ota-ona boshiga tushgan eng og‘ir musibatlardan. Shoira mana shu nuqtalarda o‘g‘lidan sabab-besabab ayrilgan otadagi bardoshni, onadagi sabrni ko‘rsatishni tashbehlar zimmasiga yuklaydi. “Muncha chidam qaydan – po‘lat, olovdan, Metindan yaralgan jonmidi otam...”, “Qolganda azoblar iskanjasida Ota, bir ko‘r-madik ko‘zingizda yosh. Yashab umidlarning pok sajdasi, Hatto yovingizga otmadingiz tosh”. Ona o‘g‘lini avaxtalardan izlab, tosh shaharni har kun kezadi, mungli, keksa ko‘zlarida yoshlar tosh qotadi. Ana shu mahzun xotiralar davomida shoira bu xotiralardan chekinib, o‘tmishining farahbaxsh kunlariga nazar tashlaydi. Ishq otlig‘ bir jahon aro kezgani, she‘riyatga oshno tutingani, shirin turmushiga qaro kunlar soya tashlaganini shunday o‘tli misralar mazmuniga joylaydiki, bu siqqlik ichidan shoira hayoti xuddi kitob varaqlariday birma-bir o‘tadi. “Menmi? Men ishq otlig‘ bir jahon aro She‘r tinglab, she‘r tizib – she‘rlarda qoldim...” deydi shoira. Shu misralar adog‘ida quyidagi satrlar xalqonaligi bilan ajralib turadi va bunda ham shoira o‘zining o‘tmishini benihoya dardchil ifodalaganini ko‘ramiz: “Behishtiy jaranglar - jonimga oro – O‘zinning baxtimda o‘zim yo‘qoldim”. Dostonning mana shu o‘rnida shoira boshiga tushgan ikki musibatni beixtiyor yodga oladi. Biri – xalq boshiga tushgan mash‘um urush bo‘lsa, ikkinchisi – shoira-ning umr yo‘ldoshidan ayrilishidir. Zulfiyaxonimning bu misralarda ifoda etgan tashbehleri shoirona va o‘ta ta’sirchanligi bilan e’tiborni tortadi. “Baxt qasri” ifodasining o‘zi ko‘p ma’nodarga ishora qiladi, “urush” va “o‘lim” timsollarining xuddi yozda yoqqan qor kabi to‘satdan, bevaqt kelishini aytish sirdan oddiy tuyulsa-da, dostonning ayni o‘rnida qahramondagi jamiki dard-xasratni ochib berishga bo‘ysundirilgan. Sochning navjuvonlikda qor yalashi, ko‘z yoshlari soyiga gulning to‘kilishi kabi tashbehlar ham alohida yangilik. Bunday deyish, xotiralarni bunday tashbehlar doirasida berish doston ta’sirchanligini oshirib, asar tilini badiiy mukammal bo‘lishiga olib kelgan.

Dostonning keyingi o‘rinlari tazarrular sifatida qabul qilinadi. Shoira aldanganlar nomidan so‘zlar ekan, o‘zini ham ana shu so‘qir dillilar qatorida gunohkor deb biladi:

“Bu dunyoda ko‘rgan azob ko‘z yoshlar
Savob pasangisin xiyol bosarmi?
Gumrohlik pallasin to‘ldirsa toshlar,
Eng baland doriga meni osarmi?”

So‘qir dillilar kimlar? Shoira nazarida ular “yangi hayot”, “vatanparvar” deb aldanganlar, xalq ganjini qo‘sh qo‘llab birovlariga tutganlar, dengizlarni quritib, baliqlarini chiritganlar. Axir, kechagina shunday “o‘yinlar”ning girdobida mast bo‘lib yurmaganmidik, deya iztirob chekadi shoira. Savob deb urinishlar ham zamona soziga o‘yinmikan, deb o‘yga toladi. Bularning ildizlari nimalarga borib taqalishini bilolmay, xayol dengiziga cho‘madi. So‘ngra boshiga tushgan musibatlar qilingan gunohlar uchun ajr bo‘lishini o‘ylab, qalbiga oz bo‘lsa-da tasalli topadi:

“Yoshim ketib-ketib torday tarangman,
Kapalak sharpasi tegsa uzilar.
Chiday-chiday yupqa tortgan parangman,
Cho‘yan bo‘lsa ham dil qulfi buzilar”.

Misralar mazmunidan ayonki, shoira ana shu xotira siniqlarini bir azob, bir dard sifatida yodlar ekan, uning iztiroblari bir o‘zining dardlaridek ko‘rinsa-da, o‘quvchi qalbiga ham ko‘chadi. Unda anglab bo‘lmas bir tuyg‘uni, azob-u uqubatlarga to‘la tug‘yonni paydo qiladi.

Xullas, muayyan she‘rning dunyoga kelishi qalam ahlining qalbini to‘lqinlantirgan shoyon his-tuyg‘ularu uning xotirasiga o‘chmas cho‘g‘ bo‘lib o‘rnashib, yurak-yuragini muttasil kuydirib yuradigan dard-u xasratlardan boshqa narsa emas. Bu sabablar Zulfiyaxonimning mazkur lirik dostonida ko‘zga yaqqol tashlanib turadi.

SHE’RIY MATNLARDA AKSIOLOGIK MODALLIKNING IFODALANISHI

(Zulfiya she‘rlari misolida)

D.Boymatova,

Jizzax davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Tilshunoslikning zamonaviy rivojlanish bosqichida “modallik” tushunchasi turli xil mantiqiy-semantik ko‘rinishlarga egadir. Keng miqyosdagi modallikka quyidagilarni kiritish mumkin: “Modal munosabatning maqsadi (modalligi) shundaki, so‘zlovchi yetkazayotgan xabarini qanday fikrlasa, tushunsa, tahlil etsa,

voqelikka shunday munosabat bildiradi”³². Modallik tilshunoslikning kommunikatsiya paradigmasida qanday o‘rganilsa, kognitiv tilshunoslikda ham shunday tadqiq etiladi, chunki u matn tuzishda va uni qabul qilishda mental jarayonlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu bilan birga modallik inson tafakkurining turlicha qarashlarini tilda aks ettiradi. Bu aks etish jarayonida muallifning aqliy va nutqiy qobiliyatlari namoyon bo‘ladi.

Ma’lumki, dunyoning har bir milliy manzarasi ma’lum bir qadriyatlar ko‘rsatkichini o‘z ichiga oladi, u yoki boshqa ijodiy shaxs bilan o‘zaro nisbatlangan dunyoning individual, shaxsiy ko‘rinishlari uning tarkibiy qismlari hisoblanadi. Bu ijodiy jarayon qanchalik ahamiyatli bo‘lsa, ma’lum xalq qadriyatlari bilan shunchalik chambarchas bog‘liqlikda bo‘ladi. Ijodiy jarayon muallifi esa, shubhasiz, ijodkorlardir. Bunday ijodkorlar sirasiga haqli ravishda o‘zbek shoirasi Zulfiya kiradi. Zero, uning ijodida aks ettirilgan ezgu tuyg‘ular, umuminsoniy va milliy qadriyatlar manzarasi har bir kitobxon qalbiga kirib boradi. Bu esa shoira ijodi milliy va ma’naviy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liqligidan darak beradi.

Tilshunoslikda sub'ektning qadr-qiyamatga nisbatan munosabati “aksiologik modallik” deb nomlanishi ma’lum hodisadir. Zulfiya she’rlarida muallif modalligining aks etishi tabiiydir, chunki aynan shu kategoriya “she’r muallifi hayotni badiiy shaklda idrok etuvchi” sifatida asarlaridagi mazmun va aksiologik paradigmani ifoda etish rejasini to‘liq ochib berish imkonini beradi. Ushbu paradigmaning eng muhim tarkibiy qismi, uning matn yaratuvchi o‘zagi “baxt va muhabbat” konseptlari hisoblanadi. Shu o‘rinda “konsept” atamasining izohini keltirib o‘tishni joiz deb topdik : konseptlar, odatda, inson turmush tarzi bilan bog‘liq ma’lum tushunchalarni maxsus qoliplarga solish, lisoniy va madaniy mavjudligini belgilashga qaratiladi³³.

Ma’lumki, inson tuyg‘ulari turlicha bo‘ladi. Bu tuyg‘ular shaxsni ezgu maqsadlarga yo‘naltirib turadi. “Baxt va muhabbat” konseptlari shular jumlasidandir. “Baxt” leksemasi o‘ziga xos insoniy tuyg‘ularni anglatadi-da, shodlik, baxtiyorlik, quvonch, sevgi-muhabbat, do‘stlik, omad, tinchlik kabi tuyg‘ular bilan bevosita bog‘lanadi:

“Tinchlik va shodlikni yaratuvchi xalq,
Sizning qo‘lingizdan kiyinsa go‘zal.
Sizning yuragingiz faxr-la to‘lsa,
Azizlar, baxt bundan bo‘lurmi afzal?” (“Lobar qizlarga”)

³² Zulfiya. Asarlar. Uch jildik. Birinchi jild. Shalola. Toshkent G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti. 1985. 161- b.

³³ Н.Е.Петров. О содержании и объема языковой модальности, Новосибирск: Наука, Сибирское отделение, 1982. С.10.

Yuqoridagi misralarda o‘zbek qizining mehnati orqali yurtdoshlarining go‘zal liboslarga burkanishi, o‘z vazifasini sidqidildan bajarish va o‘zgalarga foyda keltirish ham eng ulug‘ baxt ekanligini shoira Zulfiya o‘quvchilarga eslatayotgandek bo‘ladi. Misraning yana bir ahamiyatli jihati shundaki, shoira “azizlar” undalmasi orqali o‘quvchilarga nisbatan hurmat-e‘tiborning yuksak namunasini bildirimoqda. Sub'ektning hurmat tamoyili orqali munosabat bildirishi ham aksiologik munosabatning bir ko‘rinishidir. Zero, aksiologik (baholovchi) modallikda ob'ekt yoki adresatning ma‘lum qadriyatlar tizimi nuqtai nazaridan baholangan xarakteristikasi aks etadi.

Baho-munosabatning ijobiy va salbiy munosabatlar kabi ikki turi mavjudligi barchamizga ma‘lumdir. Shu bilan birga, bahoning uchinchi turi ham mavjudligi tilshunoslikda qayd etiladi. G.G.Sokolova baho-munosabatning “ijobiy, salbiy, vaziyatbop (situativ) tiplari bor”³⁴ligini ta’kidlaydi. Olima ijobiy va salbiy munosabatlarni til, vaziyatbop munosabatni esa nutq hodisasi sifatida e’tirof etadi. Bundan tashqari, modallik (munosabat), xususan, aksiologik modallik umuminsoniy va milliy ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi. Sub'ektning ob'ektga nisbatan berayotgan aksiologik bahosi milliy-madaniy jihatdan o‘ziga xosligi va takrorlanmasligi bilan ham xarakterlanadi:

“O‘z yeri, o‘z erki, o‘z hur mehnati,
O‘qib yod olgani aziz kitobday.
Ne baxtdir, har damgi mehnat mahsuli
Qalbingiz yoritsa xuddi oftobday”. (“Lobar qizlarga”)

“Baxt” konsepti mazmunida insonning qadr-qiymati, istak-xohishi,omadi yotadi³⁵. Bu tuyg‘u muqaddas yurt, erk, mehnat va mehnat mahsuli tushunchalari orqali yanada qadrlanadi. She’riy misralarda bu kabi qadriyat semasiga ega leksemalar shoira “qalb tug‘yoni”ning so‘zdagi ifodasi sifatida yuzaga chiqadi. Adabiyotlarda ta’kidlanishicha, she’r shoirning “dardi”ni o‘zgalarga bildirishga bo‘lgan tabiiy ehtiyoji natijasida vujudga keladi. Ammo ma’no ahliga mansub sog‘lom zavqli shoirning bu dardi xalq dardidan iborat va inson manfaatiga qaratilgan bo‘ladi³⁶. Zulfiya she’rlaridagi “baxt” konsepti ezgu tuyg‘ular mujassam va har bir inson unga erishishga haqli bo‘lgan qadriyat sifatida e’zozlanadi. Negaki, bu konsept har bir til sohiblarining ob'ektiv dunyo to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni qabul qilishi, tizimga solishi va tasniflashi asosida lisoniy ongda zohir bo‘ladi.

³⁴ Mardiyev T. “Baxt” konseptining lingvomadaniy va semantik talqini (ingliz va o‘zbek tillari qiyosida) // Xorijiy filologiya, №4, 2016. 36-b.

³⁵ Соколова Г.Г. Фразеобразование во французском языке.-М.:Высшая школа, 1987.-С.18.

³⁶ Mardiev T. “Baxt” konseptining lingvomadaniy va semantik talqini (ingliz va o‘zbek tillari qiyosida) // Xorijiy filologiya, №4, 2016. 38-b.

ZULFIYA IJODINING QORAQALPOQ ADABIYOTIDA TUTGAN O‘RNI

T.Otarova,

**O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi,
Qoraqalpoq gumanitar fanlar ilmiy tadqiqot instituti tayanch doktoranti**

She‘riyat olamiga kirib kelish ijodkor hayotida birdan bo‘ladigan holat emas. Havaskorlikdan boshlangan yo‘l haqiqiy ijod pillapoyalarigacha anchagina g‘adir-budur yo‘llarni bosib o‘tadi. Ayniqsa, g‘ayrati ichiga sig‘magan yosh iste‘dodlarni o‘z o‘rnida rag‘batlantirib, to‘g‘ri yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish, ularning kelajak hayotining yorqin bo‘lishida katta ahamiyat kasb etadi.

Qoraqalpoq adabiyoti uchun Zulfiya Isroilova ijodi faqatgina ma‘naviy maktab bo‘libgina qolmasdan, adabiyotni badiiy tomonlama rivojlantirishga yoshlarni undagan, o‘z ijodi bilan adabiyotga hissa qo‘shishga chorlagan, bir so‘z bilan aytganda yo‘l ko‘rsatuvchi yulduz bo‘ldi...Sharq ayolining aql-farosati, go‘zal fazilatlarini-yu hislatlarining yorqin namunasi sifatida millionlab she‘riyat ixlosmandlari uchun insoniylik, muhabbat va sadoqat ramzidir³⁷...Zulfiya Isroilovanning ko‘plab qoraqalpoq yosh qalamkashlarining adabiyot maydoniga kirib kelishida, qoraqalpoq shoirlarining esa o‘zbek kitobxonlarining ko‘ngliga kirib borishida qilgan mehnatlari tahsinga loyiq. Masalan, «Kamalak» asarlarining III tomida uning «Bir daryoning ikki sohili» nomli ocherki berilgan. (Камалак. Ғ. Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Т., 1986,251). То‘plamda shoiraning qoraqalpoq yozuvchi, shoirlari haqida fikrlari keltirilgan bo‘lib, unda yozilganlar bejiz ketmadi. «Ibroyim Yusupov original, o‘ziga hos yetuk shoir ... barcha asarlarining tili boy, tuyg‘ulari alangali, ranglari betaktor».

«Men bu katta yozuvchining barcha asarlarini o‘qiganman. Kitoblaridagi qahramonlar deyarli ayollar. Ayollari qahramon va jo‘shqin yigitlariga so‘z topib berish va aytganini qabul qilish oson emas³⁸!» (yozuvchi T.Qayipbergenov haqida). «Qoraqalpoq adabiyotiga qobiliyatli yoshlarning kirib kelishi juda quvonarli hol. Men ularning ovozi eshitganimda har birining o‘z tili borligidan ko‘nglim to‘ladi... Menga ayniqsa, G.Matyokupovanning she‘rlari yoqadi. She‘r satrlarining harorati qalbingizni isitadi. Men bu shoiraning kelajagiga ishonaman³⁹», «Fotima Mirzaboyevaning: «Agar men uxlab qolib, uzoq yillardan keyin ko‘z ochsam, yana qoraqalpoq xalqi orasida uyg‘onishni xohlayman» degan fikrini doimo eslab yuraman⁴⁰». Ko‘rinib turibdiki, u diqqat bilan sevib o‘qigan,

³⁷ А. Rustamov. So‘z xususida so‘z. Toshkent: EXTREMUM PRESS, 2010.-51-b.

³⁸ «Халқ сўзи» газетасынан, 1995-жыл, 30-май.

³⁹ Зулфия. Камалак. Ғ. Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Т., 1986,252.

⁴⁰ Зулфия. Камалак. Ғ. Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Т., 1986, 255.

ba'zilarini tarjima qilgan. Shogird deb bilgan shu davrdagi yosh qalamkashlar bugungi qoraqalpoq adabiyotiga o'zining badiiy-estetik fikrlari bilan katta hissa qo'shgan ijodkorlar bo'lib yetishishdi. Shoiraning «katta shoir», «yetuk yozuvchi» deb baho bergan I.Yusupov va T.Qayipbergenovlar hozirgi kunda jahon minbarlarida e'tirof etilgan BUYUK iste'dod egalaridir.. G.Matyakupova va N.Toreshova «Qoraqalpog'iston xalq shoiri» bo'ldi. F.Mirzaboyeva ham ijodkorlar orasida o'z yo'liga ega shoira bo'lib yetishdi. Albatta, shoiraning fidoiyligi, maslahatlari, e'tibori qoraqalpoq ijodkorlarini ilhomlantirdi, izlanishga chorladi. O'z navbatida, shoiraning mehr-e'tiborini ham javobsiz qoldirmadi. Bir qator mo'yqalam egalari uning portretini, obrazini o'z asarlarida tasvirladi. O'zbekiston va Qoraqalpog'iston shoiri I.Yusupov: ...Sh.Rashidovning otalik g'amxo'rligini, Zulfiya opaning onalik mehrini unutmaysan⁴¹...» deb yozgan bo'lsa, shoira G.Matyakupova «Zulfiya opaning qoraqalpoq xalqiga nazari o'zgacha, sahro bulbullariga e'tibori baland bo'ldi», –deya ustozini alohida mehr, hurmat bilan o'z she'rlarida e'tirof etdi. Masalan, I.Yusupovning «Qizing go'zal bo'lsin, shoira bo'lsin», «Saqlaning bugungi iflos havodan» she'rlari bevosita Zulfiyaga atalgan bo'lsa, «Toshkentlik shoir do'stlarimga», «Keldim», «Bahor va sen» she'rlarida uning nomi tilga olingan. O'zbekiston qahramoni I. Yusupov Zulfiyaning tafakkuriga, ijodiga ixlos qo'yib, oddiy bayon va oddiy ta'rifdan holi holda, lirik qahramonning real turmushini o'rganib, unga etik va estetik baho bergan.

Jumladan,

“Bibi Fotimani men yodga olsam,

Ko'nglimda hurmatim ortadi sizga.

Agar men dindor musulmon bo'lsam,

Namoz o'qir edim etagingizda⁴²”.

«Namoz o'qir edim etagingizda», –deya shoiraning sofligini, vijdonining tozaligini, oqko'ngilliligini nazarda tutgan bo'lsa, yana «Vijdongingiz pokdir, yuzingiz yorqin» degan satrida shoiraning qoraqalpoq ijodkorlari haqida aytgan so'zlarining o'z tasdig'ini topgani, umidining besamar ketmaganligiga ishora qiladi. Buyuk shoira Zulfiya obrazini yoritganda quyidagicha ijobiy fikrlarini keltirib o'tadi:

Tarixiy jihatdan: shoirning hayot yo'lini, adabiyot va jamiyatdagi o'rnini,

Etika tomonidan: kamtar, xushfe'l, to'g'riso'zlik kabi g'o'zal fazilatlari bilan birga vafodorligini, joykuyarligini, fidoiyligini;

Estetik jihatdan: tabiiyligini, nozikligini,

⁴¹ Зулфия. Камалак. Ф. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Т., 1986, 255.

⁴² Юсупов И. Шығармалары II том. Н., Қарақалпақстан, 1992. 6-б.

Ijtimoiy kelib chiqishiga: oddiy, tarbiyali oilada o‘sganligini va taniqli shoira bo‘lib yetishishida oilaning ta’siri;

Siyosiy tomondan: xalqaro mukofotlarning laureti, xalq shoiri va bir qator medal, ordenlarga loyiq topilganligini faxr bilan tilga oladi.

Shuningdek, Zulfiya haqida G.Matyokupova, G.Shamuratova, N.Toreshova, F.Mirzabayeva, G.Davletova, G.Nurlepesova kabi bir qator ijodkorlar shoiraga bag‘ishlov she’rlarini yozdi.

Shular orasida G.Matyokupova Zulfiyaning ijod yo‘lini o‘ziga dastur qilib olgan shogirdlardan biridir. Uning ijodi g‘oya va janr tomondan lirik, didaktik, falsafiy, publitsistik, bag‘ishlov va boshqa bir qator rang-baranglika ega. Bu, so‘zsiz ustozini yaxshi tushunganligini, o‘qigan va o‘rnak olganligidan darak beradi.

“Uzun-uzun karvon, yelkada yukki,
Gohi hira, goh yorug‘ tonglardan o‘tar.
Shu karvon yo‘lida bir kuchli daraxt,
Baland shoxalari chirmashib o‘sar⁴³”.

deb boshlangan she’rda peyzaj, simvol, detal va badiiy ifoda vositalari orqali shoira obrazini yaratishga harakat qiladi. Xotin-qizlarning g‘amxo‘ri, sirdoshi, umuman yoshlarning ijodkorlik karvoniga sarbonlik qilgan ona shoirani «Balandga intilgan daraxt» ga qiyoslaydi. Still tomondan lirizmi bosim bu simvolik tasvirdan tabiyat bilan qahramon, qahramon bilan muallif sintezini ko‘ramiz. Bu uslubdan Zulfiya ijodining "nafasi" sezilib turadi.

Xulosa qilib aytganda, qoraqalpoq adabiyoti bilan o‘zbek adabiyotining "ko‘prigi" bo‘lgan Zulfiya Isroilova ijodi va uning qoraqalpoq adabiyotiga ta’siri, she’riyatda uning obrazi va otashin she’rlari xalqimiz ko‘nglida mangu saqlanib qoladi.

ZULFIYA – TARJIMON

**Z.G‘oyibova, D.Qambarova,
Jizzax davlat pedagogika instituti akademik litseyi o‘qituvchilari**

Har bir xonadonning o‘z kitob javoni bor va unda, albatta, jahon adabiyotining benazir namunalarini ham ko‘rishimiz mumkin. Shuni ta’kidlab o‘tish joizki, bu kabi asarlarning mo‘jizakor jumllarini kitobxonlarga yetkazib berishda, albatta, tarjimonlarimizning roli katta hisoblanadi. Noyob durdona asar qimmatbaho tosh-olmos kabidir. Ammo ishlov berilmagan toshni

⁴³ Юсупов И. Беглигинди бузба сен. Қарақалпақстан. Н., 1995, 40-б.

qimmatbaholigini oddiy ko‘z bilan ilg‘ab bo‘lmaydi va zargar unga mehr bilan inson qalbini egallaydigan shaklni bersa, shundagina olmosning betakrorligi va qanday qimmatga ega ekanligi yaqqol seziladi. Shunday ekan olmos bu benazir jahon adabiyoti namunasi, zargar esa tarjimon hisoblanadi. Axir, asar qanchalik ajoyib bo‘lgani bilan, u yozilgan tilni tushunmasangiz, asarning go‘zalligi, unda nimalar ifodalanganligini bila olmaysiz.

Ana shunday xalqimizning taniqli qo‘li gul zargarlaridan biri shoira Zulfiya Isroilovadir. Bizga shoiraning badiiy adabiyotda azaliy she‘riy asarlari ma‘lum va ular o‘zbek xalqining qalbiga jo bo‘lgan. Vaholanki, maqolamizda shoiraning yaratgan she‘rlari haqida emas, balki tarjimonlik faoliyati haqida so‘z yuritamiz. Ardoqli shoira jahonning taniqli adiblari bo‘lmish A.Pushkin, M.Y.Lermontov, N.A.Nekrasov. M.Voqif, L.Ukrainka, M.Dilboziy, S.Kaputikyan, E.Ognetsvet, Mustay Karim, Amrita Pritam, Y.Bagryana va boshqalarning asarlarini o‘zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan[1]. Zulfiya shu kabi tarjimalari bilan o‘zbek ayollarining aqliy salohiyati naqadar yuksak darajada ekanligini ko‘rsatib bera oldi.

Ko‘pchilikka ma‘lumki, shoiraning tajimalarida joziba va hissiyot sezilib turadi. Zulfiyaning mohirona tarjima qilish iste‘dodiga bir necha sabablarni keltirishimiz mumkin. Birinchidan, Zulfiya o‘zi shoira bo‘lgani sabab adiblarning she‘rlarida ularning ichki kechinmalarini his qila olgan va o‘zining hissiyotlarini ushbu she‘rlardagi misralarga bog‘lagan. Yana shuni misol qilib keltirishimiz mumkinki, shoira she‘rlarning yozilish uslubidan va grammatik qoidalardan mohirona foydalangan. Masalan, buyuk rus adibi Pushkinning she‘rlarni tarjima qilishda Zulfiya qanday san’atkorligi ko‘rsatib bergan:

Men sizga achinmayman
Men sizga achinmayman, vafosiz sevgilarda
Behuda oqib o‘tgan bahorimning yillari!
Men sizga achinmayman u otashin naylarda
Ehtiros-la kuylangan, ey tunlarning sirlari.

Men sizga achinmayman, bevafo do‘st, jo‘ralar,
Bazmlarning tojlari, davrada aylangan jom.
Men sizga achinmayman, xiyonotkor go‘zallar,
Meni xayol band etgan, xursandchilik qilmas rom.

Qayda, qayda qoldingiz, yoshlikdagi orzular,
Va qalbning sokinligi erkalatgan kezlari!
Qani avvalgi otash, ilhom baxsh etgan zavqlar,
Keling, keling, mushtoqman, bahorimning yillari[2].

Zulfiyaning eng mashhur tarjimalaridan ukrain xalqining buyuk shiorasi Lesya Ukrainkaning “Umid kutaman” she’ridan bir necha misralarni ham misol tarzida keltirish mumkin:

“Bas! Tarqaling, og’ir xayollar,
Yer yuzida yashnadi ko’klam,
Nahot yolg’iz g’ussa, faryodlar
Tumanida so’lar yoshlik dam?

Yo’q! Men ko’zda yosh bilan kulib
Qayg’uda ham qo’ymam kuylarim,
Men baribir umidga to’lib
Kulmoqchiman, keting, o’ylarim!”

Ustoz Zulfiya o’z tarjimasida asliyatning mazmunini berish bilan birga she’rning shakliga ham katta e’tibor qilgan. Asliyatning ruhini, ohangini, butun jozibasini, ritmini berolgan. Shoira Zulfiya Ukrainka she’rlarini o’zbek tiliga barmoq vaznida tarjima qilgan. Shuningdek, ikkita oq she’rini ham barmoq vaznida o’g’irgan. Lekin u barmoq vaznidayam shu ohangni berishga erishgan. Oq she’r hozirgi paytda bizning poeziyamizga ham kirib kelgan. U she’riy shaklda ko’pgina asarlar yaratilgan. Shoira Zulfiya ham bu shaklda tarjima qilishi mumkin edi. U o’zbek xalqining diliga yaqin bo’lgan barmoq vaznini tanlagan.

Xulosa o’rnida shuni ta’kidlash joizki, ustoz Zulfiya tarjimalari o’zbek tarjimashunoslik maktabining noyob durdonalaridan hisoblanadi. U o’zi tarjima qilgan she’rlarida insoniyat ruhini mazmun bilan uyg’unlashtira olgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Zulfiya>
2. A.S.Pushkin.Tanlangan asarlar.Toshkent.,1999.
3. Zulfiya.Asarlar.2-jild.Mushoira.Toshkent.,1985.

ZULFIYA IJODIY MAHORATINING DOSTONLARDA AKS ETISHI

**G.G’aniyeva,
Toshkent davlat stomatologiya instituti**

Shoira Zulfiyaxonim ijodi, she’riyati takrorlanmas obrazlarga boyligi, fikriy teranligi, o’ziga xos falsafiy ruhi bilan ajralib turadi. Xoh ixcham she’rlar bo’lsin, xoh keng qamrovli dostonlar bo’lsin, shoira sinchkov, serfikir she’riyat ixlosmandlariga yangi so’z aytadi, kutilmagan tasvir, obrazlarni taqdim etadi.

Zulfiya o‘z ijodida dostonchilikka o‘zgacha yondashgan. U tuyg‘ular toshqinligi va fikrlar teranligini tezroq, bir-biriga muvofiq holda kitobxonga yetkazish uchun ixcham dostonlar yaratgan. “Shakl ixchamligi va ixchamroq shaklga joylashgan fikrning rangdorligi menga ko‘proq yoqadi. Dostonlarim shuning uchun ham kichkina, ular ko‘proq uzun she‘rlarga o‘xshab ketadi”⁴⁴,– degandi u.

Zulfiyaning “Uni Farhod der edilar”, “Quyoshli qalam”, “Xotiram siniqlari” dostonlari ixcham yaratilgan. Ammo ularda katta hajmli asarlardagi salmoq, fikr, tuyg‘ular jo‘shib turadi. “Uni Farhod der edilar” dostonida toza obraz, yorqin bo‘yoq yarqirab ko‘rinib turadi. Doston markazida qahramonning vatanparvarlik, mardlik bilan to‘la dunyosi tahlil etiladi. O‘zbek xalqining taniqli san'atkori Qobilqori sahnalarda juda ko‘p rollarni ijro etgan, ularda qahramonlik, insonparvarlik, vatanga sadoqat kabi tuyg‘ularni targ‘ib qilgan edi. Ana shunday mahorat bilan ijro etilgan rollari orasida Farhod obrazi ham bor edi. Tomoshabinlar bu rolni shu darajada maromiga yetkazib gavdalantirgani uchun Qobilqorini Farhodning o‘zi-ya, der edilar. Shoira xalqning ana shu bahosidan kelib chiqib dostonni “Uni Farhod der edilar” deb nomlaydi. Qobilqorini frontga jo‘natadilar. Uning ishi bilan so‘zi bir edi, o‘zi obrazini yaratgan Farhod kabi xalq uchun, xalq farovonligi uchun jonini tikadi – qurbon bo‘ladi. Qobilqorining hayot yo‘li va fojiali taqdiri boshqa jangchilar uchun go‘yo bir chaqiriq, go‘yo bir yalov kabi ahamiyat kasb etadi. Jangchilar armiya gazetasida jonfido quroldoshlari haqida o‘z fikrlarini shunday ifodalagan edilar: “Har bir jangchidek Qobilqorining qalbi ham Vatanga sadoqat va yashashga muhabbat o‘ti bilan to‘lib turadi”⁴⁵.

Xalqimizning hassos shoiri Oybek haqidagi “Quyoshli qalam” dostoni ham ijodkorning Vatan, xalq, tarix, kelajak avlod oldidagi burchi to‘g‘risidadir. Shoira Oybekning ruhiy olami, yuksak orzu-armonlarini teran ifodalagan. Oybek o‘zining she‘riy va nasriy asarlari bilan o‘zbek adabiyoti tarixida butun bir davrni tashkil eta olgan ijodkor edi. Uning mana shu jihati Zulfiya dostonida bor zalvori bilan namoyon bo‘ladi.

Mamlakatimizning istiqloлга erishishi Zulfiya ilhom bulog‘ining ko‘zini ochib yubordi. Yangi davr, yangi qarashlar kelganini teran his etgan shoira bosib o‘tilgan yo‘lga yangi nazar – haqqoniylik, adolat ko‘zi bilan boqib, ularni o‘z nomi bilan atab, realistik she‘rlar yaratdi. “Sharqning o‘zi ona bo‘lgan hamisha”, “Iqrorga vaqt yetdi” kabi she‘rlari, “Xotiram siniqlari” dostoni Zulfiya ijodining yangi sahifasi, yangi bosqichi va hozirgi davr o‘zbek she‘riyatining chinakam yutug‘i deyishga arzigulik asarlar bo‘ldi.

⁴⁴ Матякубова Г. Гүлдәсте. Билим. Н., 2018,370-б.

⁴⁵ Zulfiya. Xotiram siniqlari. T., Sharq. 2000. 62-b.

“Sharqning o‘zi ona bo‘lgan hamisha” she‘rini shoira “boy o‘tmishimizga tuhmat toshlarini otayotgan xorijdagi ba‘zi olimlarga mening javobim”,– deya ta‘riflagan edi⁴⁶. She‘rda shoira xalqimizning hech qachon savodsiz, omi, mute bo‘lmaganini, aksincha, erk uchun, hurlik uchun mardonavor kurashib, jahon sivilizatsiyasiga buyuk hissa qo‘shgan ulug‘ zotlar berganini aytadi, yorqin misralarda ularning ulug‘vor xislatlarini ta‘riflaydi.

“Xotiram siniqlari” dostoni, hech mubolag‘asiz, o‘zbek she‘riyatida muhim voqea bo‘ldi. Bu asar yaratilganda shoiramiz 80 yoshni qoralagan edilar. Doston haqiqiy iste‘dod hech qachon keksalikka bo‘y bermasligini, har doim o‘zining yorqinligini saqlab, yangi-yangi qirralarini namoyish etishi mumkinligini tasdiqladi.

Dostonga shoira o‘z tarjimai holini asos qilib olgan. O‘z taqdiri misolida xalqimizning mashaqqatli, og‘ir, ammo qahramonona yo‘lini haqqoniy ifodalab beradi. Xalqimiz boshiga baloyi kulfat bo‘lib yopirilgan qatag‘on-qirg‘in yillari bo‘roni Zulfiya oilasini ham chetlab o‘tmaydi. Shoira bu voqealarni shunday ta‘sirli tasvirlaydiki, o‘quvchi ko‘z o‘ngida ota-onasi, akalari va o‘zining yorqin obrazi juda tiniq, jozibali gavdalanadi. Salohiyatli, bilimdon akasi hibsga olinganda “dillari vayron” onasini, “joni po‘lat, metindan yaralgan” otasini ko‘rib murg‘ak shoira ilojisiz qoladi, faqat “nafrati o‘tini o‘q qilib” ota oladi o‘sha qotillarga⁴⁷.

Shoira adolatsiz tuzumni qahr, alam bilan fosh etar ekan, odamlarning g‘ofilligini ham unutmaydi, zulm, nohaqlikka qarshi bosh ko‘tarmaganliklariga ishora qiladi. Buni yana oilasi misolida ko‘rsatadi: Otasi taqdirga tan berdi, “Hatto yovingizga otmadingiz tosh”, – deydi shoira.

Zulfiya zamon, davr, xalq boshiga tushgan dard, jabr-jafoni xuddi o‘zinikiday, o‘zinikini xalqnikiday qilib tasvirlab bergan. Dostonni bekorga “Xotiram siniqlari” deb nomlamagan. Bu siniqlar yurakni tilib, azob berib turadigan, o‘tmishni unutmaslikni eslatib turadigan saboqdir.

ZULFIYA IJODIDA SO‘ZLARNING VOQELANISHI

J. Abdumalikov,

Guliston davlat universiteti

O‘zbek tilshunosligi kafedrasida magistranti

O‘zbek tilida so‘z yasovchi qo‘shimchalarning qo‘llanilish doirasi chegaralangan bo‘lib, har qanday holatda ham so‘z yasovchi qo‘shimchalar yangi

⁴⁶ O.Sharafiddinov. Sizni sog‘indim, Zulfiya opa. O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati. 2002. 8-mart.

⁴⁷ S.Mamajonov. Zulfiya. T., O‘qituvchi, 1999.

soʻz hosil qilishi til meʼyorlariga mos kelavermaydi. Chunki har bir turkumning vujudga kelishida ularning tarkibini tashkil etuvchi soʻzlarning roli juda muhimdir. Bu borada tilda mavjud boʻlgan vositalar, birliklardan foydalanmagan holda yangi soʻzni hosil qilib boʻlmasligi barchamizga maʼlum. Yangi soʻzni hosil qilish holati ham tub mohiyat ekanligi tilshunoslikning yillar davomida aniqlangan meʼyorlaridan biridir. Gap aynan soʻz hosil qilish haqida borar ekan, qoʻshimchalarning turkumlar doirasida qoʻllanilishi yillar davomida tilshunos olimlarimiz tomonidan asoslanib kelingan. Shular qatorida sifat yasovchi qoʻshimchalar soʻz turkumlar orasida faol qoʻllanuvchi qoʻshimchalar sirasiga kiradi. Lekin soʻzlarga qoʻshilgan har qanday qoʻshimcha ham soʻz yasovchi qoʻshimcha sifatida talqin qilish tilshunoslik grammatikasiga zid qonuniyat boʻlib, soʻzlarning yasalishiga doir taʼlimotga salbiy taʼsirini oʻtkazadi.

Bugungi kunda tilshunoslikda soʻz yasovchi qoʻshimchalarning qoʻllanilishi, shakl hosil qiluvchi qoʻshimchalarning turli grammatik maʼnolarni ifodalanishi yoki soʻzlarni bogʻlovchi qoʻshimchalarning turli vazifalarning bajarishini chuqur tahlil qilish tilning jadal rivojlanib borayotganidan dalolat beradi. Tilshunoslik meʼyorlari maʼlum qoidalarga boʻysinmogʻi lozim, lekin nutqimizda ishlatilmaydigan shunday soʻzlar borki, ularni sheʼriy nutqda qoʻllash gʻalizlik belgilarining mavjudligini sezdirmaydi. Shoiraning sheʼridagi serjilva soʻzi aslida nutqi faoliyatda qoʻllanilishi mumkin boʻlmagan soʻzlar qatoridan oʻrin olsa ham, sheʼriy nutqda sifat soʻz turkumidan soʻng kelib, undalmaga oʻxshash vazifani bajarayotganligi sababli soʻz qoʻllanilishidagi nooʻrin holat sezilarsizday kuzatilgan. Aslida hokim soʻz bilan tobe soʻzning bir-biriga bogʻlanishi natijasida soʻzlarning oʻrtasidagi munosabatini aniqlash maqsadga muvofiqdir. Sababki, tobe va hokim bogʻlanishida soʻzlarning oʻzaro munosabatiga qarab sintaktik bogʻlanishining toʻgʻriligi hamda soʻzlarning tarkibidagi morfem oʻzgarishlarning tilshunoslik qoidalariga mos kelish-kelmasligini aniqlash mumkin. Bu sheʼrda aynan yuqoridagi holat kuzatiladi. Shundan kelib chiqib -ser qoʻshimchasi fors-tojik tilidan kirib kelgan old qoʻshimcha boʻlib sertashvish, serqatnov, sergʻayrat kabi soʻzlar grammatik qoidalar asosida yasalgan boʻlib, xalq tilidan oʻrin olganligi bilan voqelanadi. Lekin serjilva soʻzi esa faqatgina nutqning talabiga qarab qoʻllanilsa maqsadga muvofiqdir. Qolgan holatlarda esa soʻzning nooʻrin qoʻllanilishiga olib keladi.

Tilshunoslikning barcha qonun-qoidalari maʼlum bir meʼyorga qaratilgan boʻlsa-da, lekin har bir ijodkor ana oʻsha meʼyorlarning qirralarini ocha oladi. Shu sababli ijodkorning faoliyatida oʻziga yarasha uslub, shu uslubda oʻziga yarasha faoliyat va oʻzga ijodkorlardan farqli jihatlari sezilib turadi. Bu shoira Zulfiyaning okkazional, yaʼni odatdagi qoʻllanilish tusiga kirmagan soʻzlardan foydalanish ijodini oʻziga xosligini misralarida yaqqol koʻrishimiz mumkin.

Shuni alohida e'trof etish kerakki, shoiraning "Mening tongim" she'rida bizsimon, behosil so'zlari, "Qalbim qolgan edi bu yerda" she'rida esa yulduzlarimon, rashklilar so'zlarini qo'llagan, bu odatdagi uslubda qo'llanmasdan ijodkorning she'rlarida uning go'zalligiga xizmat qilgan. O'zbek tilining grammatik qoidalari asosida tahlilga tortilganda bizsimon so'zi bizdek so'zi shaklida, yulduzlarimon so'zi esa yulduzlardek shaklida namoyon bo'lishi mumkin edi. Lekin she'riy matn ifodasiga –dek qo'shimchasi mos kelmaganligi sababli, shoira –simon qo'shimchasini keltirishni ma'qul bilganligini ko'rishimiz mumkin. O'zbek tilshunosligida -simon qo'shimchasi predmetning yasovchi asosdan anglashilgan narsaga qo'shib o'xshashlik belgisini bildirishi ilmiy asarlarda o'z aksini topgan. Masalan, odamsimon, kumushsimon, sharsimon, gazsimon kabi. Bu qo'shimcha yordamida yasalgan sifatlar u qadar ko'p emas, lekin u o'z funksiyasini to'xtatgan ham emas. Ko'rib o'tilgan ma'noliy sifat yasash talabi tug'lsa, -simon qo'shimchasi yordamida shunday so'z yasash mumkin bo'ladi.

Shoironing ilmiy me'rosidan olingan misralarda berilgan behosil so'ziga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bu so'zda be- qo'shimchasi asosan tojik tilidan o'zlashgan so'zlar tarkibida uchraydi. Hozirgi o'zbek tilida uning yordamida yangi so'z (so'zlar) yasalishi kuzatilmaydi. Chunki be- qo'shimchasi yordamida yasalgan so'zlar asosdan anglashilgan narsa-hodisaning yo'qligini (inkorini) bildiradi: beminnat, beadab, beziyon, beparvo, besabab kabi so'zlar til qonuniyatlari asosida yasalgan bo'lib, xalq nutqida o'z o'rnini topgan desak maqsadga muvofiqdir. Bu qo'shimchalar qatorida -li qo'shimchasini ham misol tariqasida keltirish mumkin. Ot so'z turkumidan sifat so'z turkumini yasaydigan qo'shimcha juda ko'p so'zlarda qo'llanib unumli tarkibga kirishi ilmiy asarlarda keltirilgan. Masalan, aqlli, xushli, esli kabi. Lekin rashkli so'zi sifatga xos bo'lgan yasama so'z poetik nutqdagina uchrashi shoirlar nutqida kuzatiladi, chunki rashkli so'zi nutqda tayyor holatda uchramaydi, ammo she'riyatda rashklilar so'zining kuzatilishi so'z boyligining ortib borayotganligidan dalolatdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Zulfiya. Asarlar. Uch jildlik. 1-jild. Shalola. - T., G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1985.
2. Zulfiya. Asarlar. Uch jildlik. 2-jild. Mushoira. - T., G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1985.
3. Xojiyev A. O'zbek tili so'z yasalishi. Toshkent «O'qituvchi». 1989.
4. O'zbek tili grammatikasi 1 tom Morfalogiya «Fan» – T., 1975.
5. Tojiyev Yo. O'zbek tilida affiksial sinonimiya. «Universitet» - T., 1991.
6. Tojiyev Yo. O'zbek tili morfemikasi. - T., 1992.

HAYOTBAXSH BADIY MEROS XAZINASI

**F.Soliyeva,
Jizzax davlat Pedagogika Instituti
qoshidagi akademik litsey direktori**

Zulfiya Isroilova – taniqli va iqtidorli o‘zbek shoirasi. Yorqin rassom, oddiy inson qalbini o‘tkir his qilgan – mehnatkash, Sharq ayolining jamiyatdagi teng huquqi uchun mardonavor kurashgan ayol. Zulfiya she‘riyatining nufuzi bizning dabdabali murakkab davrimizning haqqoniy ifodasi, o‘ziga xosligi, zamondoshlarimizning qalbi va harakatlarining yorqin tasviridir. Shoira she‘rlarining el aro mashhurligi tasodifiy emas. U bolaligidan olamga hayrat ko‘zi bilan qarovchi, uning boshqalar ko‘rolmaydigan jihatlarini ilg‘ovchi qizaloq ekanligi bilan ajralib turardi. Buning ustiga, oilasidagi ijodiy muhit ham yosh Zulfiyada badiiy ijodga ishtiyoqni alangalatardi. Shoira bolaligini shunday eslaydi: „Otamni... Isroil degrez der edilar. Otam zahmatkash temirchi edi. Otamning hamma vaqt olovga yo‘ldosh kasbidan faqat zavq ko‘rar edim. Otamday qudratli odam yo‘q edi men uchun. Temirlar otam qo‘lida chaqmoqlar taratishiga boqib, hayratda qolar edim. Uning qo‘llari cho‘g‘ga aylangan temir parchasini istagan shaklga solib, inson uchun kerakli narsaga aylantirishga qodir edi. Men hali hanuz otamday bo‘lishni orzu qilaman, ammo na iloj, inson qalbiga kira bilish temirga ishlov berishdan mashaqqatliroq, yurakni chaqmoq kabi alanga oldirish har kimga ham muyassar bo‘lavermas ekan...” Zulfiya she‘riyati pokiza buloqlardan suv ichgan ijoddir. U baxtiyor ayollar ruhiyatini aks ettiruvchi she‘rlar, urush boshlanishidanoq xotin-qizlar irodasi va mardligini ochuvchi asarlar yozdi. Qolaversa, hijron mavzusi hali Hamid Olimjon tirikligidayoq Zulfiya she‘riyatida mavjud edi. Shoira „Uni Farhod der edilar“ dostoni Hamid Olimjon tomonidan tahrir qilinib, bosmaga tushirilgan „Hijron kunlarida“ she‘riy to‘plamida ham bu mavzu yetakchi o‘rinda kuylanadi. Bu Zulfiya ijodidagi mahzunlik, fojiaiylik faqat shoira kechinmalari bilangina bog‘liq bo‘lmay, uning lirik qahramonining umumlashma xarakterini, xalq turmushi va ruhiyati bilan hamohangligini ko‘rsatadi. Zulfiya hijron orqali xalq irodasi, jasorati va g‘alabaga bo‘lgan ishonchini kuyladi. Hatto shoira:

“Men sevgan dildorning sevgan yurti bor,

Ishq doim erk uchun hijronga rozi.

Bu hijron mangumas, visoli ham bor,

Qahraton qishlarning bo‘lganday yozi”,–deb yozib, hijronning o‘tkinchiligini ta’kidlaydi. Shoira xalq ruhini, uning dard va quvonchlarini o‘ziniki tarzda, o‘zgalarning hijroni, g‘ami, shodligini o‘ziniki sifatida chuqur his etib

kuylay oldi. Zulfiya baxtiyor ayollar ruhiyatini aks ettiruvchi she'rlar, urush boshlanishidanoq xotin-qizlar irodasi va mardligini ochuvchi asarlar yozdi. Zulfiyaxonimning ovozi, qalbi, ayol nazokati, mo'tabar inson orzusini kuylagan she'rlari faqat O'zbekistondagina emas, butun Osiyoda, jahonda kezib yuribdi. Rus yozuvchisi Nikolay Tixonov Zulfiyaga quyidagicha ta'rif bergan: „Sizning ovozingiz hamisha tetik. U kishiga quvonch bag'ishlaydi, uni go'zal hissiyotlar bilan to'la dunyo sari chorlaydi. Natijada hayot to'kislik va aniqlik kasb etadi“ . Zulfiyaning o'ziga xos ovozi ham uning hayotga, voqelikka o'z tajribalaridan kelib chiqib, o'z nuqtayi nazari, o'z qalb o'lchovi bilan baho bera boshlaganidan keyin qaror topib, shakllana va rivojlana boshladi. Urush yillari Zulfiya ijodi uchun kamolot davri bo'ldi. Uning ijodida yuzaki dard, ziddiyatlarni o'ylab chiqarishga o'rin qolmadi. Turmushning qat'iyat bilan haqqoniy so'z aytishini talab qildi. Zulfiya o'sha davrni eslab quyidagicha yozadi: «Men bu she'rlarga o'z ruhiy tariximning bir parchasini joylashtira boshladim, bu parchaning o'z tuguni va yechimi bor edi. Zulfiyaning butun she'riy ijodi – O'zbekiston diyorining ilhom madhiyasi, inson mehnati madhiyasi hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, shoira asarlari xalqimizning ulkan bunyodkorlik, yaratuvchanlik, insonning nozik tuyg'ulari tarannumida muhim omil hamda hayotbaxsh badiiy meros xazinasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Q. Yo'ldoshev. Ayriqlikning umidbaxsh tasviri., „Yoshlik“., 2015. 2-son.
2. Zulfiya asarlari. 2 tomlik. Toshkent.: Adabiyot va san'at nashriyoti., 1974.
3. Q. Yo'ldoshev. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. T.: „O'qituvchi“., 1996.

SADOQAT TIMSOLI

**B.Tursunova,
Jizzax Politexnika instituti
xotin-qizlar maslahat kengashi raisi**

Birinchi Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek, “Butun hayotlari davomida o'zbek ayolining ma'naviy qiyofasini namoyon etgan atoqli shoiramiz Zulfiyaxonimni ham men ana shunday fidoyi insonlar qatoriga qo'shgan bo'lardim. Uning jahon minbarlaridan yangragan she'rlari, Sharq ayolining aql-u zakosi, fazl-u kamolining yorqin ifodasi sifatida millionlab she'riyat muxlislariga odamiylik, muhabbat va sadoqatdan saboq bergan desak mubolag'a bo'lmaydi. Aslida, bu dunyoda ayriliq va hijron azobi barchaning boshida bor. Ammo g'am-

anduh va hasratlarni matonat bilan yengib, tog‘dek bardoshi bilan vafo va sadoqat ramziga aylangan Zulfiya opa singari ayollar har qanday yuksak hurmat va ehtiromga munosibdir”.

Zulfiya opa: “Nazarimda, shoirlar o‘z tarjimai hollarini yozmasliklari joiz. Negaki, shoirlar haqida she‘rlari tavsif beradi, ular haqida hamma narsani aytib bermasa ham ijodlarida hayotlarining ko‘pchilik tomonlarini sharx etib berishga qodir she‘rlari bo‘ladi”, – deb yozgan edilar.

“Bilasizmi, Zulfiya opa gaplarini shunday boshlar edilar, – deb yozadi taniqli yozuvchilarimizdan Maqsud Qoriyev, – ko‘pincha odamlar mening ijodim haqida so‘zlashmay, sadoqatim haqida gapirishadi. Mening ijodim Hamid Olimjonning ijodi bilan bog‘lanib ketgan. Uni yo‘qotib qo‘yganimdan so‘ng umrim bo‘yi uning dardi bilan kuyib-yonib yashadim. She‘rlarimda ham qadrdonimning ruhi bor”, – der edilar.

“Hayotda men uchun qolarding tirik,
Qalaming mujdasin kutardim mushtoq...
Ma’yus taqdiringga yashab men sherik,
Mushkul bo‘layotir shodlik yaratmoq.
Nega tirik ekan tashlab ketmading,

Tashlab ketmading-a, boshlab ketmading?!” (Sensiz she‘ridan)

Shoira “She‘rlar”, “Qizlar qo‘shig‘i”, “Bahor” va “Bahor kechasi” to‘plamlaridagi she‘rlarida ona, Vatan tabiatining go‘zal manzaralari, chaman bog‘larini, bahorini zavq bilan kuylaydi.

“Hojar”, “Nishonalar”, “Seni sevardim”, “Studentka” kabi she‘rlarida shoira xotin-qizlar tushunchalaridagi yangi hayotga, istiqbolga intilishini yorqin ifodaladi.

“Bu nazm bog‘iga kirolmas xazon,
Bizni mahv etolmas zavol lashkari.
Men ketsam mung‘aymas umrim hech qachon,
Bu bog‘lar bir bog‘lar bo‘ladi hali.”

Har yili bahor fasli ona diyorumiz go‘zallashib anvoyi gullar ochilganda betakror shoira, nazm mulkining malikasi Zulfiyaxonim tavallud kuni munosabati bilan respublikamizning barcha o‘quv yurtlarida keng nishonlanadi. Bu tadbirlarda go‘yo gullar nafasida shoiraning o‘tli ovozi eshitilganday, siz bahorni sog‘inmadingizmi deganday tuyulaveradi.

JO‘SHQINLIKKA TASHNA BOLALIK

Qish oqshomlarida butun oila sandal atrofida to‘planar va Xadicha xola katta ro‘molni asta ochib, uning ichidagi biror xalq kitobi yoki bayozni varaqlab, she‘r yoki jangnomani o‘qirdi. Zulfiya Navoiy, Bedil, Fuzuliy she‘rlarini birinchi marta

onasidan eshitgan edi. “Mo‘jizalar yaratishga qodir, jahonni ko‘zga keng ochuvchi, insonni go‘zallik sari yetaklovchi So‘z»ga muhabbat tuyg‘usini Zulfiyada ostona hatlab ko‘chaga chiqmagan oddiy ayol” –ana shu onasi uyg‘otgan edi.

Shu tarzda hayot dorilfununi bilan tanisha boshlagan Zulfiya boshlang‘ich ma‘lumotni olgach, 1931-yili O‘qchi mahallasidagi xotin-qizlar bilim yurtiga o‘qishga kirdi. Zulfiya shu davrda, boshqa dugonalari qatori, o‘qituvchi bo‘lishga axd qilgan edi. Lekin u «donolik va bilimning sira tunganmas konlari” – Navoiy va Hofiz, Pushkin va Bayron asarlari bilan tanishar ekan, o‘zi ham “qandaydir juftlangan, ohangdosh satrlar”ni to‘qiy boshlaganini sezdi. U she‘r yoza boshladi. Shu yillarda bilim yurtida Shukur Sa‘dulla va Toshpo‘lat Sa‘diy boshliq adabiyot to‘garagi ish olib borar, qizlar ular tufayli mumtoz va zamondosh shoirlarning asarlari bilan tanishar, G‘afur G‘ulom, Hamid Olimjon, Uyg‘un va boshqa shoirlar esa bilim yurtiga kelib, ular bilan uchrashuv kechalarini o‘tkazishar edilar. Hamid Olimjon bilim yurtidagi shunday kechalarda qizlar bilan suhbatlashib, ularni mumtoz va sho‘ro adabiyoti namunalarini o‘qishga chorlardi. Zulfiya shunday uchrashuv kechalarida butun vujudi quloqqa aylanib, taniqli o‘zbek shoirlarining she‘rlarini zavq bilan tinglardi.

Oradan ko‘p o‘tmay, she‘riyatga ixlos qo‘ygan qizlar Yozuvchilar uyushmasiga borib, Hamid Olimjon va Uyg‘un boshqargan seminar mashg‘ulotlarida ham qatnasha boshladilar.

Zulfiya tinimsiz kitob o‘qir, kechalari hammadan yashiringan va yashirgan holda she‘r mashq qilardi. Nihoyat, u o‘z mashqlarini to‘garak rahbarlariga ko‘rsatishga botindi. Uning “Men ish qizi” deb nomlangan birinchi she‘ri 1931-yil 17-iyul kuni Shukur Sa‘dulla vositasida «Ishchi» gazetasida bosildi.

Zulfiya she‘ri bosilib chiqqanidan behad darajada quvongan Normat aka bir dasta gazetani sotib olib, uni hammaga ko‘z-ko‘z qilib chiqdi. Uning bunday quvonchga berilishi Zulfiyaga ilhom bag‘ishladi.

1932-yilda Zulfiyaning birinchi she‘rlar to‘plami – ”Hayot varaqlari” matbuot yuzini ko‘rdi.

Bu she‘rlar Hamid Olimjonning ham nazariga tushdi. “Men, – deb yozadi Zulfiya, – Hamid Olimjonni ilk dafa o‘sha yilda ko‘rganman. Biz, yigirma chog‘li adabiyot ixlosmandlari, seminar mashg‘ulotlariga yig‘ilardik. Mashg‘ulotlarni Hamid Olimjon bilan Uyg‘un boshqarardi. Ularning o‘sha paytdagi faqat o‘ziga ishonadigan kishidagina bo‘ladigan bosiq, mag‘rur, kuchli qiyofalari meni hozirgacha hayratga soladi. Ular o‘zlarini nihoyatda erkin tutardi...

Yashirib o‘tirmayman. Hamid Olimjon ilk ko‘rishuvlardan oq ko‘zimdan ko‘nglimga o‘tdi. Men juda yosh hissiyotim bilan uning keng qalbi, ulkan iqtidorini tuydim”.

1934-yil edi. Hozirgi “Mustaqillik” metro bekati oldidagi maydonchada Hamid Olimjon Zulfiyani uchratib qoladi. Ular shu vaqtga qadar faqat adabiy kechalar tufayligina bir-birlari bilan tanish edilar. Hamid Olimjon tasodifiy uchrashuvdan mamnun bo‘lib, Zulfiya bilan uzoq suhbatlashadi.

–She’ringizni o‘qdim, – deydi u oshkora mehr bilan. – Yaxshi. Nimaligini aytaymi? She’rda qalbingizning surati bor. Bir parchagina bo‘lsa ham. U o‘zingizning qalbingiz. Xuddi shunday davom ettirish kerak. Ritorikasiz, haqiqatni yozish zarur...

Zulfiya o‘sha paytda « ritorika » so‘zini g‘ira-shira anglardi. Lekin u bu haqda indamay qo‘ya qoladi. “O‘shanda, – deb yozadi shoira, –men uyimizga yurib emas, uchib keldim. Keliboq yo‘l bo‘yi tug‘ilgan tuyg‘ularimni qog‘ozga tushirdim. Men bu she’rni shunday yengil, to‘lib-toshib yozdimki, yuragimga allaqanday afsonaviy bir qudrat kirib olib, fikrlarim, qo‘llaringa kuch baxsh etayotganday edi. (Bu “Bahor kechasi” deb atalgan she’rim bo‘lsa kerak.)”

O‘sha tasodifiy uchrashuvning bunday shoirona talqin etilishi ham, Zulfiyaning o‘sha unutilmas oqshom soatlarida «Bahor kechasi» she’rini yozishi ham bejiz emas. Hamid Olimjon bilan Zulfiya o‘rtasidagi do‘stlik va muhabbat saroyining muhtasham binosiga xuddi o‘sha kuni birinchi g‘isht qo‘yilgan edi.

Shu yillarda Til va adabiyot institutida Hamid Olimjon ham xizmat qilardi. U Zulfiya bilan uchrashgan kezlarda uning ijodi bilan qiziqar, unga turli maslahatlar berardi. Har bir uchrashuv ularni tobora yaqinlashtirar va bir-birlarining qalbiga muhabbat urug‘larini socha boshlar edi.

1935-yil ular hayotiga eng baxtli sana sifatida kirib keldi. Shu yilning 23-iyul kuni taqdir ikki shoirning hayot rishtalarini butun umrga bir-biri bilan bog‘lab tashladi. Shu davrda Hamid Olimjon 26 yashar qirchillama yigit bo‘lib, beshta she’rlar va hikoyalar kitobi muallifi, taniqli shoir, tirishqoq olim, yosh shoirlar uchun esa ustoz sifatida el og‘ziga tushgan edi. U Zulfiya uchun turmush o‘rtog‘i va do‘stgina emas, balki uning ijodiy taqdirida mislsiz ahamiyatga molik siymo ham bo‘ldi.

«Ikkinchi kitobni yozayotganimda, – deb yozadi shoira, – bir kuni Hamid Olimjondan shunday deb so‘raganim esimda: «Nima uchun men yozgan she’rlarning hech poyoni bo‘lmaydi? Qaysi bandeda to‘xtamasin, yana davom ettirsa bo‘laveradi-ya!» U kulib turib, bunday degan edi: «Chunki siz har bir she’ringizda birato‘la hamma gapni aytib olmoqchi bo‘lasiz, vaholanki, bunday qilish yaramaydi. Keyin, bilasizmi, she’rni oxiridan boshlab yozish kerak»... Uning maslahati naqadar nozik va aniqligini keyinchalik o‘zimda nazmxonlik qilish emas, balki biron muhim va yuragimda tug‘ilib qolgan fikrni bayon qilish zarurati yetilgach, tushundim».

Zulfiya Hamid Olimjon bilan bo‘lgan shunday suhbatlardan keyin she‘r yozgan, she‘rlari bosilib chiqqan har qanday kishi ham shoir bo‘la olmasligini, shoir bo‘lish uchun esa dunyoni o‘zgacha ko‘rish va idrok etish zarurligini tushundi.

ZULFIYA- TANIQLI JAMOAT ARBOBI

**V.Abdullayeva,
O‘zbekiston Milliy Universiteti talabasi,
Zulfiya nomidagi davlat mukofoti sohibi**

“Hijroning qalbimda, sozing qo‘limda.
Hayotni kuylayman, chekinar alam.
Tunlar tushimdasan, kunduz yodimda,
Men hayot ekanman, hayotsan sen ham!”

XX asrning o‘rtalarida adabiyotga yangi ruhdagi avlod kirib keldi. Zulfiyaxonim Isroilova o‘zbek adabiyotidagi ana shu avlodning peshqadam namoyandasi bo‘ldi. Iste’dodli siymo borki, zamon bilan munosabatini mustahkamlab oladi. Zulfiyaxonim Isroilova yigirma yoshida malakali shoira, jurnalist, tarjimon, publitsist, yirik jamoat arbobi havas qilgudek oila bekasi bo‘ldi. U ish faoliyatini Bolalar nashriyotida muharir, O‘zbekiston xotin-qizlari “Saodat” jurnalida bo‘lim boshlig‘i, 1953-1980-yillarda muharir bo‘lib ish faoliyatini boshlagan.

BAHOR KELDI SENI SO‘ROQLAB

“Salqin saharlarda, bodom gulida,
Binafsha labida, yerlarda bahor.
Qushlarning parvozi, yellarning nozi,
Baxmal vodiylarda, qirlarda bahor.

Qancha sevar eding, bag‘rim, bahorni,
O‘rik gullarining eding maftuni.
Har uyg‘ongan kurtak, hayot bergan kabi
Ko‘zlaringga surtib o‘parding uni”.

Shoira yozayotgan she‘rlarida nafislik vataniga bo‘lgan sevgi va sadoqatini aks ettiradi. Shoiraning she‘rlarida o‘zgachalik aks etadi. Shoiraning she‘rlarida o‘zgacha bir tuyg‘u va dardlar bor. O‘z sevgisiga sodiq qolib farzandlarini yaxshi tarbiya bilan shoira nafaqat xalq e’tibori, balki boshqa bir mamlakatlar olqishiga

sazovor bo‘lgan. “Bahor keldi seni so‘roqlab” she‘ri uning yori Hamid Olimjonga atalgandir. Hayot bor ekan Inson bor. Taqdir taqozosi bilan shoiraning hayotida kutilmagan burilish ro‘y berdi. O‘z yaqin insoni, ya‘ni bir elimiz suygan shoir bu yorug‘ olamni tark etdi. Ushbu she‘r ham ayni shu dard og‘ushida yaraldi. Bahorni sevuvchi she‘riyat shaydosi shoiriga atab ushbu she‘rni yozdi.

Azim Jizzaxning kelini bo‘lmish Zulfiya Isroilova o‘z she‘rlarida Baxmalning so‘lim joylarini ham eslab daftar qoralaydi. Shoirning bahorga bo‘lgan sevgisini o‘rik gullarining shaydiligini aks ettirgan Zulfiyaxonim yana vataniga bo‘lgan sevgisini shoir tirikligini ham aks ettirib daftar qoraladi. So‘zida aks ettirilmagan shoira, albatta, she‘rlarida qalbidagi tug‘yonlarini yozar edi. Ushbu she‘rda ham o‘zi tirik ekan shoirining tirikligini qalban birgaligini aks ettiradi. Tunlari tushida, kunduzlari yonida hamma vaqt xayolan qalbida yashagan shoiraning o‘z sevgisi. Shoira tirik ekan shoirning ham tirikligini his qilib yashagan. She‘rlarida ham aynan shoirining qalban har soniyada sog‘inganini aks ettirgan.

“Baxtim shu o‘zbekning Zulfiyasiman” degan gapni Zulfiya opa har bahorda aytganday tuyulaveradi menga. Iste‘dodli, kirishimli o‘zbek ayoli Hamid Olimjon, Mirtemir, Muxtor Avezov, Abdulla Qahhor, Chingiz Aytmatov singari adiblarning hurmatini qozondi.

Zulfiya ijodida o‘zbek ayolining taqdiri muhim o‘rin egallaydi, uning mamlakat hayotidagi faol o‘rni muhim ahamiyat kasb etadi. Zulfiya uzoq o‘tmishda ayol o‘rni uy-ro‘zg‘or yumushlari doirasida bo‘lganligini, uyda ham bek, ham hukmdor bo‘lgan eriga itoatli bo‘lib, bosh egishi lozim bo‘lganligini yashirmagan.

Zulfiya she‘riyati tabiatga hamda uning ajralmas qismi va yuqori cho‘qqisi bo‘lmish odamzodga nisbatan hayajonli sevgi bilan burkangan. Uning she‘rlarida tabiat och ranglarda, yorqin bo‘yoq va timsollarda gavdalangan.

Zulfiyaxonimning oliyjanoblik, jasorat, haqqoniy xalq g‘ururi, tabiat va insonga nisbatan samimiy tuyg‘ulari va hurmati, boy ranglar va kutilmagan yangi timsollar bilan bajarilgan lirikasi. Kitobxon qalbini larzaga keltiradi, insoniyatning kelajakka bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Zulfiyaxonimning butun she‘riy ijodi - O‘zbekiston diyorining ilhom madhiyasi, inson mehnati madhiyasi, sevgi va yerdagi madhiyasidir.

Zulfiyaxonimning qoyilmaqom ijod mehnatiga ko‘p yillar bo‘ldi, Respublika hayoti va uning xalqi taqdirida katta o‘zgarishlar sodir bo‘ldi, lekin “sevgining alangali kuchi bugun ham o‘quvchilarning qalbini isitadi, yuragini va ongini hayajonlantiradi.

Atoqli va ardoqli shoiramiz Zulfiya Isroilova yuragimizning tubidan joy olgan. Zulfiyaxonim Isroilovaning she‘rlari hamon dilimizda yangramoqda.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta'riflashicha "Uning jahon minbarlarida yangragan she'rlari sharq ayolining aql-u zakosi, fazl-u kamolining yorqin ifodasi sifatida millionlab she'riyat muxlislariga odamiylik muhabbat va sadoqatdan saboq bergan".

SO'ZNING MA'NO JILOLARI

F.Jumayeva,
Jizzax davlat pedagogika instituti O'zbek tili
o'qitish metodikasi kafedrasida f.f.f.d,
I.Abdurashidova,
Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabining
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi, magistr

So'zlar nutq jarayonida turli ma'nolarni ifodalaydi. Leksema sifatida lug'aviy ma'noga ega bo'ladi. Masalan, yomg'ir so'zi "bulutlardan suv tomchilari holda tushadigan, yog'adigan yog'in" lug'aviy ma'nosini bildiradi. Polisemem leksema sifatida yana bir qancha ma'nolari mavjud bo'lib, badiiy matnlarda "ko'z yoshi" ma'nosida, o'q yomg'iri birikmasida "o'qning miqdori, shiddati" ma'nosida qo'llaniladi. Bu ma'nolar yomg'ir so'zining o'z va ko'chma ma'nolari sifatida tahlil etiladi. Yomg'ir so'zi pragmatik ma'noga ham ega. Masalan: uydan tashqariga, ko'chaga, chiqayotgan kishiga "yomg'ir yog'yapti" gapi aytilsa, yomg'ir so'zi orqali "soyabon" ma'nosi anglashiladi, ya'ni bu gap orqali "soyabonni oling" gapi hosil bo'ladi. Ma'lumki, bir so'z orqali turli xil ma'nolarni ifodalash imkoni mavjud bo'ladi. Shu jihatdan, so'zning lug'aviy, uslubiy, pragmatik ma'nolarini chuqur o'rganish lozimdir. Ayniqsa, badiiy asarlarning mazmun-mohiyatini anglash, ijodkorning fikrini, his-tuyg'ularini ilg'ash uchun so'zning shakl va ma'no tomonlariga e'tibor qaratish kerak bo'ladi. Ijodkorlar so'z qatiga turli xil ma'nolarni joylaydiki, uni topish, anglash, fikr yuritish o'quvchidan zehn, aql, idrok talab etadi. So'z sememasining semalari nihoyatda ko'p bo'lib, bu semalardan keragini topish va shu semaning so'zda voqelanishini ta'minlash ijodkordan bilim, mahorat talab etadi. So'zning e'tiborga olinmagan, ilg'ash qiyin bo'lgan shunday semalari bo'ladiki, ijodkor bu semalarni badiiy matnda yuzaga chiqaradi. Xullas, matn mazmunini boyitishda so'zlarning shakl tomoni ham, ma'no tomoni ham alohida ahamiyatga egadir. Omonim, sinonim, antonimlar matn mazmunini boyituvchi asosiy vositalardir. Hamid Olimjonning "Oyguil bilan Baxtiyor" dostonida ham shunday so'zlar keng qo'llanilgan. Masalan:

"Jangga kirib qo'shinlar,
Urushib oy-u kunlar

Dunyoni qon qildilar.
Tinchlik tugab och elda,
Mamlakat qoldi selda.”⁴⁸

Ushbu misralarda antonimlar leksik, semantik jihatdan har xil turi qo'llanilgan. Jang, qo'shin, urush so'zlari tinchlik so'ziga zidlanadi. Shoir bag'rimni qon qildi iborasini dunyoni qon qildi tarzida qo'llab tinchlik so'ziga qarshilantiradi. Iborani dunyoni qon qildi tarzda qo'llash bilan jang tasvirini jonlantiradi, shuningdek, jangdagi insonlarning his-tuyg'ulari, ruhiyati obrazli tasvir etiladi. Och so'zida ham “urush”, “notinchlik” semalari mavjud bo'lib, shoir bu so'zni tinchlik so'ziga zidlash orqali antonim semalarni voqelantiradi. Sel so'zi ham ko'p ma'noli so'z bo'lib, “notinchlik” semasiga ega. Shu semasi asosida tinchlik so'ziga antonim bo'ladi. Shoir bu misralarda tinchlikni buzish oqibatida yuzaga keladigan holatlarni so'zning lisoniy va badiiy imkoniyatlaridan mohirona foydalangan holda bayon etadi. O'quvchi bu misralarni o'qir ekan, isyon qilgan qullarning iztiroblarini his qiladi. Urushning oqibatlarini tasavvur etadi. Shoir tinchlik so'ziga jang, qo'shin, urushib, dunyoni qon qildilar, och el, mamlakat qoldi selda kabi so'z va iboralarni zid qo'llaydi va urushning oqibatini obrazli ifodalaydi. Bunday zid ma'no ifodalovchi so'zlarni tahlil etishda so'zning lug'aviy, pragmatik, assotsiativ ma'nolariga e'tibor qaratish lozim bo'ladi.

Ayniqsa, antonim, sinonimlarning semantik xususiyatlarini polisemantik, assotsiativ birliklar doirasida tahlil etish orqali o'quvchilarning tilshunoslik, kognitologiya, psixologiya, adabiyotshunoslik kabi fanlarga oid bilimlarni boyitish imkoni bo'ladi. Ardoqli shoira Zulfiyaxonim she'rlarida sinonim so'zlar keng qo'llanilgan:

“Maktublar yozding sen, maktublar bitdim,
Goh ko'zda nam qalqib, gohida xushbaxt.
She'r bilan, so'z bilan qalbingga yetdim,
O'sha qalb men uchun eng sharafl taxt.”
(Zulfiya “Xalqimga aytar so'zlarim”)⁴⁹

Ushbu misralardagi yozmoq, bitmoq; she'r, so'z leksemalari ma'nodoshlik hosil qilgan. Yozding, bitdim so'zlaridagi semantik farq pragmatik xususiyatlarni aks ettirgan. Maktublar yozding va maktublar bitdim jumlaridagi o'ziga xoslik ularni ketma-ket keltirish orqali aniq ifoda etilgan. Yozding so'ziga nisbatan bitdim so'zida hissiy-ta'siriy bo'yoqdorlik, emotsionallik, munosabat kuchliroq

⁴⁸ H.Olimjon, “Semurg” yangi nashr 2019, 97-bet

⁴⁹ Zulfiya “Saylanma”. Nashrga tayyorlovchilar H.Olimjonova, O.Olimjonov.-T.: Sharq,2016, 5-bet

ifodalangan. Bitdim so'zining bunday xususiyatlari orqali shoira o'z muhabbatining yorining sevigisidan kuchliroq ekanligiga ishora qiladi.

Xullas, so'zning ma'no tomoni serjilo bo'lib, ijodkor o'z fikrini, munosabatini, his-tuyg'ularini ifodalashda undan oqilona foydalanadi. O'quvchi esa bu ma'nolarni ilg'ash uchun fikr yuritadi. Tafakkurini o'stiradi, dunyoqarashini kengaytiradi. Shu bois barkamol yoshlarni tarbiyalashda, so'z sehrini namoyon qiluvchi badiiy asarlarning o'rni beqiyosdir.

ZULFIYA ASARLARINING TIL XUSUSIYATLARI

**N.Maratova,
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
Xalq ijodiyoti fakulteti talabasi**

Ma'lumki, til har qanday adabiy, badiiy asarlarda hayotni yaqqol namoyon etishning asosiy omili nisoblanadi. Til orqali borliqdagi barcha voqea-hodisalarni aks ettirish mumkin bo'lganligi sababli u bilan adabiyotning tasvirlash doirasi ham beqiyosdir. Biroq shunchaki yaratilgan asar orqali voqelik ongimizga, qalbimizga yetib boradigan darajada samara bera olmaydi. Buning uchun yozuvchilar asar tili ustida qunt bilan ishlashlari, mazmuni ifodalashda yuksak badiiy aniqlikka va lo'ndalikka erishmoqlari zarur. Ana shunday muvaffaqiyatga erisha olgan, xalqimiz qalbidan chuqur joy egallagan, o'zbek adabiyotining zabardast shoiralardan biri Zulfiyaxonim ekanligiga hech qanday shubha yo'q. Ha, Zulfiyaxonim - mo'jizaviy uslub va mahorat egasi. Zulfiyaxonim she'riyati har bitta kitobxonni bag'oyat go'zal, o'zgacha olam bilan bog'laydi. Bu bo'stonga qadam qo'ygan har qanday inson fusunkor go'zallikdan bahramand bo'ladi. Negaki, bu olamda ajdodlar ruhiga hurmat, vatanga muhabbat va sadoqat, milliylik ifodasi, umuman olganda, insoniyatning sof-samimiy tuyg'ulari ufurib turadi. Shu boisdan ham Zulfiya she'riyati o'z muxlislarining ko'ngil mulkini zabt eta olgan. Ma'lumki, shoira hayoti og'ir ayriliqda o'tadi. Turmush o'rtog'i elimiz sevgan yozuvchi Hamid Olimjon vafot etgandan so'ng yozgan she'rlari deyarli hijron azobi bilan yo'g'rilgan. Zeroki, rus adibi Vasiliy Rozanov aytganidek, "Faqat musibatgina bizga buyuklik va ilohiylik eshiklarini ochadi". Ha, haqiqatan, dardi bor insongina ichidagini baralla ayta oladi. Zulfiyaxonim ijodida ham buni yaqqol ifodasini ko'ramiz. Xususan, "Seni kuylayman, hayot" nomli she'ri bunga namuna bo'la oladi:

“Yashash aziz hissi tanda kezganda
Umr ko'pi kechib armon dilni eziganda
Hatto, o'zni hasta, zaif sezganda,

Og‘ir, benaf o‘ydan yurak bezganda
Seni kuylayman, hayot!”

Shoira she‘r orqali inson qachonki g‘am-alam cheksa, qayg‘uga botsa hayotini sarhisob qila boshlashini qisqa, go‘zal satrlarda bayon etadi. Zulfiya asarlarining tili o‘ta sodda va tushunarli. Ko‘ngillarni taroj aylaydi, kishini o‘ylashga undaydi. She‘rlarini mutolaa qilgan adabiyot shinafondasi, Zulfiya ta‘biri bilan aytganda, “hayotni kuylashni boshlaydi”. Darhaqiqat, shoira ijodi, asarlarining tili, badiiy mahorati haqida zamondoshi O‘zbekiston Qahramoni Abdulla Oripov tomonidan quyidagi fikrlar bildirilgan: “...Adabiyotda sxematizm kabi ohanglar avj olgan yillarda Zulfiyaning Hamid Olimjon xotirasiga bag‘ishlangan chuqur insoniylik bilan sug‘orilgan, dardchil she‘rlari yaratildi. Bu she‘rlarga o‘z vaqtida hadiksirab qaragan tanqidchilar ham uchragan. Zulfiya opaning keying yillarda yaratilgan she‘rlarida esa falsafiylik g‘oyatda teranlashib borayotir. Adabiy davralarda Zulfiya opaga juda katta mehr bilan boqib u kishini “she‘riyatimiz malikasi” deya atashardi”. Aytish joizki, adabiyot– go‘zal gulshan. Bu gulshanga shoira vafo va sadoqat kuyi bilan kirib keldi. Sof muhabbatni, go‘zal baxtni tarannum etdi. Uning “Bahor keldi seni so‘roqlab” she‘ri she‘riyat muxlislari orasida mashhur. Shoira bu she‘ri orqali ishonch va katta jasorat ila hijron azobi ustidan g‘alaba qildi:

“Hijroning qalbimda, sozing qo‘limda,
Hayotni kuylayman, chekinar alam.
Tunlar tushimdasan, kunduz yodimda,
Men hayot ekanman, hayotsan sen ham”.

Bu she‘r Hamid Olimjon vafot etgandan bir yil o‘tib yozilgan. Ayriliq o‘tida jizg‘anak bo‘lib kuygan shoira uchun qo‘liga qalam olib bir yostiqa bosh qo‘ygan jufti halolini sog‘inib, uning yodi bilan o‘rtanib, unga bag‘ishlab she‘r bitmoq biz o‘ylaganchalik oson emas. Shoira Vera Inber shunday degan edi: “Bu qadar og‘ir musibatdan so‘ng bir yil o‘tib shunday umidbaxsh satrlarni bitish uchun qanchalar qudrat kerak”. Haqiqatan, bu chinakam jasorat. Zotan, shoira kashf etganlarini insonlarga shunchaki havola etmaydi. Shu sabab uning she‘rlari serbo‘yoq til bilan yozilgan. Umuman, o‘zbek adabiyoti she‘riyat olamining, so‘z san‘ati durdonasining ustasi Zulfiyaxonim, hech shubhasiz, xalqimiz qalbidan joy olgan ijodkorlardan biridir. Shoiraning insonlar qalbidan joy olishi, e‘zozlanishining omillaridan biri ham, aytish mumkinki, uning so‘zga asl e‘tiqodi va ehtiromi sababdir. Ana shu ehtirom bois, u so‘zdan zargardek mohirona foydalanadi. “Tong kuychisi” deya e‘zozlangan shoira she‘riyati har qanday insonni o‘ziga rom eta oladi. Shuning uchun ham uning she‘rlari kirmagan birorta xonadon bo‘lmasa kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zulfiya Ismoilova. "Bahor keldi seni so'roqlab". "Yangi asr avlodi" nashriyoti. Toshkent. 2016, 5-bet.
2. Sh. Sariyev. Adabiyot qo'llanma. "Sharq" matbaa-nashriyoti. Toshkent. 2014, 326-bet.
3. S. Jo'rayeva. "Haqiqat manzaralari". "Yangi asr avlodi" nashriyoti. Toshkent. 2013, 393-bet.
4. Darakchi. Uz "Zulfiya zamondoshlari xotirasida". 01.03.2018

ZULFIYAXONIM SHE'RLARIDA O'XSHATISH VA IBORALAR

**M.Sa'dullayeva,
Jizzax davlat pedagogika instituti**

Zulfiyaxonim o'zining betakror she'riyati, yuksak ma'naviy dunyosi bilan xalqimiz qalbidan joy olgan ajoyib shoira, o'zbek she'riyatining beqiyos vakilasidir. Zulfiyaxonim she'rlarining betakror jozibasi har bir satrida jilva qiladi go'yo. Bu borada Boshqirdiston adibi Mustay Karim shoira haqida quyidagi satrlarni yozadi: "Zulfiya va she'riyat, Zulfiya va qo'shiq– bu so'zlarni bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Uning she'rlari ko'p yillar muqaddam meni hayratga solgan, qalbimni rom etgan edi".

“Nafis satrlarda aks etar hayot,
Muhabbat taftida kuymalanar dil.
Bugun qalbimizda yangragan bayot
Ajib musiqaga raqs etar ko'ngil”.

Zero, ushbu satrlardan ko'rinib turibdiki, Zulfiyaxonim o'z jilvakor misralari bilan nafaqat o'zbek xalqi, balki boshqa millat vakillari qalbida ham chuqur iz qoldirgan. Shoira o'z she'rlarida xalqimizga xos turli o'xshatish va iboralardan ham keng foydalangan va chuqur ma'no kasb etgan satrlar yarata olgan. Shoira she'rlarining har bir satri, har bir inson qalbidagi hislarni jumbushga keltirishga qodir:

“Ko'z ochgani qo'ymaydi alam,
Boshim qo'ysam, kuydirar bolish.
Yupatolmas kitob va qalam
Misralarim ko'tarar nolish”.

Ushbu misralarda shoira hijron kunlarining beshafqat va ayovsiz alamlari iskanjasida chekkan dardlarini ifodalar ekan, har bir inson qalbida uyg'oq his-tuyg'ularni qo'zg'aydi va qalb dardini kuyga solgandek bo'ladi go'yo. Shoira shu o'rinda alamlardan qanchalik iztirobda ekanligini, "ko'z ochgani qo'ymaydi"

iborasi bilan sifatlaydi. Bu yerda ko‘z ochirmaydi iborasini biroz o‘zgartirib qo‘llaydi [1]. Bu esa she‘rga ta‘sirchan yo‘sin va musaffo ifoda bag‘ishlagan. Shoira o‘zini qo‘yishga joy topolmayotgan lirik qahramonning holatini jonli tasvirlar bilan ifodalaydi.

Shoira o‘z suyukli yori Hamid Olimjonning yorqin xotirasi bilan yashagan har bir kunini o‘z she‘rlari orqali kuyga solar ekan, quyidagi misralarda o‘ziga murojaat qiladi:

“Kel, kuysiz yurakka qo‘shiq bag‘ishlab,
Kulgusiz lablarga o‘rgat tabassum.
Baxting soch, dard bo‘lsa tishingga tishlab,
Yenga olsang yeng-u bo‘lma hech taslim”.

Ushbu satrlarda shoira o‘zidan bag‘oyatda ulkan jasorat va sabr kutib, yangi yo‘llar ochishni maqsad qiladi, o‘ziga katta sabr kerakligini, “dardni tishingga tishlab” yeng deya ifodalaydi.

Zulfiya she‘riyatida bahor tasviri ko‘p uchraydi, ammo har bir she‘r boshqasidan farq qiladi, har birida bahorning turli jilvasi aks etadi, har birida turfa xil hikoya bor, nazarimda:

“Inson ko‘zlaridan jon olar bahor
Barcha tomirida uning to‘lqini.
O‘tmishning behuda oni kabi qor
Beiz, bedard erib ketar uchquni.
Bahorning sehrigar boqiy chiroyi
Yosh-u keksa ko‘nglin ovlaydi birdak,
Ko‘zguni sindirib tashlar. Kiroyi
Har kishining yoshi bu fasl dildak”.

Bahor tarovati bilan yo‘g‘rilgan bu she‘r har kishini yashartiruvchi, qalbiga iliq tuyg‘ularni jo qiluvchi hissiyotlar jamlanmasidir. Shoira ushbu satrlarda ham iboralardan foydalanib, bahor tasvirini chizadi. Misralardagi “jon olar”, “ko‘ngil ovlaydi” kabi iboralar she‘rda ajoyib va mos o‘rin egallaydi. Go‘yo bahor inson ko‘zidan jonlangandek, chaqnoq va turfa ranglarga boy, uning jamoli esa sehrigar kabi yosh-u keksaning qalbiga birday yoshlikni olib kirganday.

Zulfiyaxonim o‘zi yashagan davrning yoshlariga qarata shunday satrlarni bitadi:

“Sizning zamon ajib, inson sehrigar,
Rejangiz yer qolib, o‘rlaydi ko‘kka.
Bizning yoqqa dil-la tashlangiz nazar,
Sizning orzularga biz shay ko‘makka”.

Ushbu satrlar xuddi biz yoshlar uchun, bugungi kun uchun yangraganday go‘yo. Shoira yoshlarning har bir rejasini amalga oshirishning imkoniyatlari ko‘pligini e‘tirof etib, rejalarining “ ko‘kka o‘rlashi” orqali ifoda etadi.

Zulfiyaxonim she‘riyati ajib o‘xshatishlar, hali hech biri jodkor qalami tegmagan ibora va jummalarga ham boy. Har misra yoki satrda bir olam hikoya, turfa xil his-tuyg‘u bordek, har bir so‘zda kimdir yashayotgandek jonli va betakror. Biz sevgi, muhabbatga boy satrlarni, sog‘inch aks etgan jummalarni har bir ijodkor qalami va asaridan topishimiz mumkin, lekin bunday jonli satrlarni uchratavermaymiz. Gohida qalbimiz tug‘yonini eshitgimiz kelib qolsa, ushbu o‘lmas she‘r va xotiralarga suyansak arziydi, gohida baxtni his qilsak ham shunday satrlarga talpinsak arziydi.

Taniqli rus qalamkashi Nikolay Tixanov Zulfiyaxonimga qarata shunday fikrlarni bildirib o‘tadi: “Sizning misralaringizni kuychi bulbullarimiz shunday kuylaydiki, ularni Moskvada turib ham eshitish mumkin. Sizning ovozingiz hamisha tetik. U kishiga quvonch bag‘ishlaydi, uni go‘zal hissiyotlar bilan to‘la dunyo sari chorlaydi. Natijada hayot to‘kislik va aniqlik kasb etadi”.

Zero, adib ta‘kidlaganidek, o‘zbek she‘riyatining yorqin yulduzi Zulfiyaxonim ovozi hech qachon tinmaydi, shoira doimo dillarda va tillarda barhayotdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boltayeva, B. (2020). Semantik transformation of phraseological units . *Архив Научных Публикаций JSPI*, 5(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/473

O‘ZBEK AYOLINING YORQIN TIMSOLI

B.Boltayeva, f.f.d,

D.Nishonova,

Jizzax davlat pedagogika instituti

“Hayot kitobimni bexos varaqlab
Men o‘tgan umrga achinmay qo‘ydim.
Tabassum o‘rnida kuldim charaqlab
Suyish kerak bo‘lsa, telbacha suydim”.

Aynan shu misralar har bir kitobxon qalbidan chuqur joy olgan desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Shoira ijodi o‘zining ta‘sirchanligi, barcha uchun daxldor bo‘lgan mavzularni yoritishi bilan o‘quvchi qalbidan chuqur joy egallaydi, yozganlari manzur bo‘ladi. Uning she‘rlarining el aro mashhurligi, barchaga birdek

manzur kelishi bejiz emas. U dunyoni mehr va muhabbatga yo'g'rilgan holda, faqat ezgulik, sadoqat, fidoiyluk ranglarida ko'radi. Zulfiya she'rlari mana shunday pokiza va sof, beg'ubor tuyg'ular bulog'idan suv ichgan mukammal asarlardir.

Asarlaridagi onalarga, ayollarga, umuman, tabiatga, insonlarga bag'ishlangan qismlar chin ma'noda inson ruhiyatiga, qalbimizning tub-tubiga chuqur kirib boradi. Xalq orasida uning "Oydinda", "Sensiz", "Bahor keldi seni so'roqlab", "O'g'lim, sira bo'lmaydi urush", "Mushoira" kabi she'rlarini yoddan bilmaydigan insonlar kam. Ayniqsa, uning hijron onlarida bitgan she'rlari minglab o'zi kabi ayriliq selida qolgan mushfiq ayollarning ichki kechinmalari ifodasi bo'ldi. Zulfiya 29 yoshida umr yo'ldoshidan ayrildi. Hamid Olimjon 1944-yil baxtsiz hodisa tufayli bu yorug' olamni tark etdi. Ikkinchi jahon urushi esa ko'pgina ayollarning o'zi kabi yolg'iz qolishiga, farzandlar dog'ini ko'rishiga sababchi bo'ldi. Balki, shuning uchun ham shoira nafaqat o'zbek, balki turli millat ayollarining sirdoshiga, darddoshiga aylandi. Shunday bo'lishiga qaramay kuchli matonat egasi bo'lgan Zulfiya o'zgalarga dalda bo'la oldi, uning she'rlari hayotdan sovigan ko'ngillarda umid uchqunini yoqdi. Shuning uchun Zulfiya faqat adabiyotimizdagina emas, umuman, hayotda ham o'zbek ayolining vafo va sadoqati timsoli bo'lib tarixda qoldi:

"Izlayman! Bilaman topmayman uni
Zotan, o'zim uni qachon yo'qotdim?
Farzand, nabiralar tug'ilgan kuni
Men uni har safar abadga topdim".

Zulfiya Isroilova yuqorida ta'kidlaganimdek nafaqat buyuk matonat, yuksak sabr egasi, balki qalami o'tkir shoira. U ijodkor sifatida ijodda yashashda davom etdi. O'zi ta'kidlaganidek "ikki kishi uchun yozdi". Aynan she'rlar shoira hislarini qog'ozga to'kdi:

"Qalam-la men to'qiyman qo'shiq,
U-insonga, elga xizmatim.
Burchin bekam ado etgan yo'q,
Qarzim uzar ikki farzandim
Farzand mehri va qalamimni
Xudo haqqi qo'ying o'zimga
Usiz qolsam o'ldi deb mani
Sekin parda torting yuzimga....
O'g'irlamang qalamim bir kun...."

Har bir ijodkor uchun uning asarlari hayotining bir qismiga aylanib qoladi. Shu asarlari bilan yashaydi, butun hayotini, borlig'ini shu asarlariga bog'laydi. Ijodkor qachon o'ladi? Qachonki uning ijodi to'xtasa.

Zulfiyaxonim o‘z mehnatlari evaziga munosib hayot kechirdi, farzandlari kamolini ko‘rdi, nabira suydi. El mehrini qozondi va el ardog‘ida bo‘ldi:

“Hamon e‘tiqodim –haqiqat, haqdir
So‘zlayman, yuzimni tutib Ka‘baga,
Yemira olmaydi o‘tkinchi taqdir,
Osuda o‘tadi ruhim abadga.
E‘zozlar, ardoqlar uchun tashakkur
Asli siz oftobim, men ziyosiman.
Tonglaringiz kulsin dorilomon, hur,
Baxtim shul: o‘zbekning Zulfiyasiman”.

Bir so‘z bilan aytganda, Zulfiya chinakam o‘zbek ayolining timsoli hisoblanadi. Zulfiyaxonim Isroilovaning ijodi barcha xotin-qizlar uchun ibrat yo‘li bo‘ldi. Negaki uning mehnatsevarligi, irodasi, insonparvarligi, o‘z maqsadi yo‘lida sobitqadamligi, yorga sadoqati, sabr-u matonati chin ma‘noda havas qilishga va o‘rnak olishga arziydi.

“Zulfiyani o‘qib o‘rtandim
Qaydan shuncha vafo, jasorat
Yurak qanday berdi-yu bardosh,
Kuyladi eng so‘nggacha nahot.

Har bahorda uni chorladi,
Kutdi bilib kelmasligini.
Sevdi yorning o‘rik gullarin
U deb yondi, yozdi deb uni.

Ular haqli, doston bo‘lishsin
Asragan-chun muhabbatini.
Avlodlar ham o‘qib bilishsin
Sadoqatning timsollarini”.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boltayeva, B., & Исмоилова, М. (2020). Художественно-изобразительное мастерство в романе “золото не померкнет”. *Архив научных публикаций jspi*, 16(1). Извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/855

ZULFIYA SHE'RLARIDA BADIY METAFORALAR

**G.Dushayeva, S.G'aybullayeva,
Guliston davlat universiteti**

O'zining ijod yo'llarida keng ijtimoiy faoliyat olib borgan shoira Zulfiya Isroilova betakror iste'dodi, vatanga muhabbati olijanob, insoniy fazilatlari, xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishdagi xizmatlari uchun sazovor bo'ldi. Serqirra iste'dod egasi, atoqli shoira Zulfiyaxonim Isroilovanning madaniyatimiz taraqqiyoti o'zining sermahsul ijodlari bilan katta hissa qo'shgan. Zulfiyaxonimning she'rlari to'g'ridan to'g'ri qalbimizning ajib bir torlarini chertib o'tadi. Shu jumladan, shoiraning ijodidagi yetuklik insonning qalb kechinmalarini, qalbimizda bo'layotgan xilma-xil tuyg'ularni rangli va serjilo bo'yoqlarda aks ettiradi. Inson ruhiyatini atrofdagi go'zal tabiat orqali uyg'unlashtirib ruhiy holati orqali ajoyib manzarani o'z qalamida aks ettirgan mussavvirdir desam, mutloqo yanglishmayman. Masalan, shoira ijodidagi sezilarli o'rin olgan badiiy metofaralarga nazar tashlasak:

“Bog‘lar qiyg‘os gulda yaxlit bir chaman,
Har daraxt anovi bir tarovotda.
Bir kaft bog‘ mehnat hosilga vatan.
O‘zga ko‘rk, o‘zga rang har bir daraxtda .
Har navda bir gulda, har gulda bir ro‘yo,
Ha daraxt bargi bir dunyo hikoya,
Har birin hosili o‘zgasiga ko‘rk,
Biri-biri uchun qudrat, himoya.
Vatanim ko‘zimda: qay burchi aziz,
Bilmam, qayda tole serzavq, serjilo?
Yalpi to‘lishadi bedaxl yurtimiz,
Naq har qarichi dil, jon tomir go‘yo,
Bir qarindosh tinchisiz- o‘zga beorom
Birining nonisiz-o‘zga emas to‘q...
Bu –qadim dunyoda yangi bir olam
Bunda orqa tog‘siz bir tirik jon yo‘q.
Tayanch bo‘lmasaydi odamzod albat,
O‘zi kashf etardi, kashf etganday baxt”.

Shu she'rni misol qiladigan bo'lsak, “bog‘lar qiyg‘os gulda – yaxlit bir chaman“ yoki “bir kaft bog‘ mehnat-u hosilga vatan “misralarni badiiy metofara

deb olsak bo‘ladi ya’ni tevarak atrofdagi chamanzorni “bir kaft “ deb vatanni nazarda tutmoqda.

“O‘zga ko‘rk, o‘zga rang har bir daraxt” – so‘zla rorqali badiiy metofarani ko‘rishimiz mumkin yok ibo‘lmasa

“Har navda bir gulda bir ro‘y,
Har daraxt bargi bir hikoya”

ya’ni har bir xalqning millatning o‘z “hikoyasi “ yoki “tarixi o‘tmishi“ bor deydi. Yana yaqqol chiroyli badiiy metofaraning yorqin namunasiga e’tibor bersak.

“Bu qadim dunyoda yangi bir olam,
Bunda orqa tog‘ siz bir tirik jon yo‘q”

misralari bilan “orqa tog‘ deyilib o‘zining xalqi, o‘zbek xalqini badiiy metofara orqali ta’sirli tasvirlagan.

O‘zining o‘tli nafasi bilan yo‘g‘rilgan yana bir she’riga e’tibor qaratsak,

“Onam sening issiq, aziz joningni ,
Zarradek chog‘imdan boshlab bilaman.
O‘zim ham zarra-yu qoningni,
Yangilab jismingdan o‘zni uzganman”.

misralariga e’tibor qaratsak, onam she’rida o‘zining jajji bir o‘spirinlik qalbi mussaffodek bo‘lgan yoshligini zarraga o‘xshatib badiiy metofora qo‘llagan.

Ikkinchi misrasida esa:

“Sen gul juvon hali mendan behabar,
Bulutday go‘daklar tortdi havasing.
Endi men sen desam qaynoq muattar,
Hovirin his qilaman iliq nafasing”.

O‘zining onasini chiroyli ta’riflab, gul deya atab, ajoyib bir badiiylikni yuzaga keltirgan yoki bo‘lmasa go‘daklarni bulutga qiyoslab, bolani osmon rangidek begubor ekanini ta’riflab, go‘zal tasviriy vositalardan foydalanganini ko‘rishimiz mumkin. Onalarimizning qalbi shunday bir samimiyatga to‘laki, ulardagi so‘z bilan ta’riflay olmaydigan mehmni, yuzidagi tabbassumini, bag‘ridagi iliq nafasni sezamiz va his qilamiz. Shoira ana shunday onalarga bo‘lgan ehtiromni, e’zozni, qadrni yuksak baholaydi.

Zulfiya she’rlari harorat bilan yog‘rilgan ehtirosli, hayotbaxsh she’rlardir. Ular xoh vatan, xoh uning go‘zal tabiati, mehnatkash odamlari haqida va insonlarning turfa his tuyg‘ulari haqida bo‘lsin, ularda mehr muhabbat, quvonch-u shodlik baxt-sadoqatni tarannum etgan.

Zulfiyaxonim she’rlarida ajoyib jimjimadorliklarni chiroyli tasviriy vostalardan, ko‘chimlardan foydalanib she’rlardagi ta’sirchanliklar yaqqol sezilib turadi. Bu narsalar esa serqirra ijodkorimizning badiiy mahorati yuksakligini ko‘rsatadi.

KITOBXON MA'NAVIYATINING SHAKLLANISHIDA ZULFIYA ADABIY-BADIIY MEROSINING AHAMIYATI

**S.Nuriddinova,
Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi**

Iqtidorli shoira va inson qalb tugʻyonlarining oʻtkir bilimdoni Zulfiyaxonim turli janrlarda ijod qilgan. Zulfiya sheʼriyati tabiatga hamda uning ajralmas qismi va yuqori choʻqqisi boʻlmish odamzotga nisbatan hayajonli sevgi bilan burkangan. Zulfiyaning oliyjanoblik, jasorat, haqqoniy xalq gʻururi, tabiat va insonga nisbatan samimiy tuygʻulari va hurmat kitobxon qalbini larzaga keltiradi. Inson qalbida kelajakka boʻlgan ishonchini mustahkamlaydi. Zulfiyaxonimning hayotga munosabati, bardoshi, orzu-umidlari, olam mavjlari sheʼrlaridagi mana bu soʻzlarda aks etgan:

“Mayli asta, mayli oz-ozlab,
Boʻyingizga boʻyimni chogʻlab.
Dilingizga dilimni sozlab,
Bir munosib soʻz boʻlgim kelar”.

Zulfiya boqiy baxt orzusi bilan turkum sheʼrlar yaratdi. Turkumga kirgan har bir sheʼr mustaqil asar darajasiga koʻtarildi. Ayni chogʻda mazmuni, ruhiy yoʻnalishi bilan oʻzaro bogʻlandi. Shoiraning sheʼriy turkumlari koʻp, har birida uning ruhiy olamining yangi qirrasini namoyon boʻlgan. Agar «Hijron kunlarida» turkumida urushning dahshatli kunlarida, shafqatsizlarcha ezilgan, azoblangan qalbning gʻolib chiqishi ifodalansa, «Yuragimga yaqin kishilar» turkumida shu insondagi matonat, sadoqat, nekbinlik ildizini odamlar mehrini, ona vatanga muhabbatni koʻradi. «Mushoira» turkumida inson taqdiri, tashvish-intilishlari mushtarakligi takidlanadi. Zulfiyaning har bir sheʼri kitobxon maʼnaviyatini yuksaltirishga munosib xizmat qiladi. „Bahor keldi seni soʻroqlab” sheʼrida kuchli dard, hijron, sheʼrdagi samimiy ifoda kitobxonning koʻnglini titratadi.

“Qancha sevar eding, bagʻrim, bahorni,
Oʻrik gullarining eding maftuni.
Har uygʻongan kurtak hayot bergan kabi
Koʻzlaringa surtib oʻparding uni”.

Shoira bu bandeda lirik qahramon izlayotgan odamning tabiatiga diqqat qaratadi. Bahorning nafis gullarini, har bir uygʻongan kurtak goʻyo unga hayot berganday koʻzlariga surtib oʻpadigan odamning tabiati, koʻklamning qishga munosabati olingan. Bu sheʼr Zulfiya umr yoʻldoshining porloq xotirasiga atab yozgan asarlardandir. Sheʼr bahor faslining kirib kelishi bilan boshlanadi. Odatda koʻklam kelishi quvonch-u shodlik bilan qarshi olinsa, bu bahor alam koʻz yoshi

bilan kutib olinadi. Zulfiya she'rlarining aksariyatida kuchli obraz, porloq fikr ko'pincha so'nggi bandda beriladi. Zulfiya ijodiy mahorati haqida Ozarbayjon xalq shoirasi Marvarid Dilboziy o'z fikrini mana bunday bayon qilgan: „Ajoyib tabiatli kishilarni ko'rganda nodir inju topgan kishidek quvonaman, hayotni yanada qattiqroq sevaman. Siz, Zulfiya, men uchun ana shu nodir inju va go'zal kishilardan birisiz... Siz o'zbek xotin-qizlari chamanida go'zal bir san'at binosini qurdingiz“. Zulfiya she'riyati manaviy boy, ruhiy tetik va mardona she'riyat. Zulfiya she'riyati kitobxonning ma'naviyatini yuksaltirishga munosib xizmat qiladi.

“Bog'lar qiyg'os gulda –yaxlit bir chaman,
Har daraxt anvoi bir tarovatda.
Bir kaft bog' mehnat-u hosilga vatan,
O'zga ko'rk, o'zga rang har bir daraxtda”.

Ushbu she'rda bahorning gulga burkangan ajoyib manzarasini tasvirlar ekan, uni ramziy ma'noda qo'llaydi. „Bir kaft bog', ya'ni bir manzil-vatanda turlicha tarovati borligini aytib o'tadi. Go'yo har bir daraxt bir-biriga o'xshamaydigan millat va elatlardir. Ularning har birining o'z tarixi, o'z urf-u odatlari, yashash tarzi bor. Lekin ular bitta bog'da bir maskanda, ya'ni bir vatanda O'zbekistonda jam bo'lganlar degan fikr ilgari suriladi. She'rda kitobxonga ona vatanga muhabbat, uni e'zozlash, har qarich tuprog'i inson uchun mo'tabarligi, uning qayda bo'lmay o'z vatani serjilo bo'lishi kitobxon uchun muhim tarbiyaviy ahamiyatdir. Zulfiya lirik qahramoniga xos yana bir xususiyat bor. U hayotdagi hamma narsa haqida va inson qalbidagi xilma-xil kayfiyatlar haqida qayg'uradi. Ularni ayol qalbi bilan tinglab, ayol ko'zi bilan ko'rib, idrok etib, ayol so'zi bilan tasvirlaydi, ayolning ovozida kuylaydi. Shoiraning qaysi she'riga nazar tashlamang, undagi obrazlar ham ayollar dunyosidan olingan, tashbehlari ayollar bisotidan to'qilgan. To'g'ri, asarning g'oyaviylik va badiiylik darajasi mezonlari shoirlar uchun ham, shoirlalar uchun ham bir xil. Biroq voqelikni ko'rish va badiiy tadqiq etishda mushtaraklik bilan birga o'ziga xosliklar ham mavjud. Yoshlar ma'naviyatini yanada shakllantirish uchun Zulfiyaxonimning qalamiga mansub „Xotiram siniqlari“ dostoni asosida spektakl „Diydor“ studiyasi tomonidan sahnalashtirildi. Bunda shoir Hamid Olimjon va Zulfiya o'rtasidagi mehr-muhabbat, o'tgan asrning 37-yillaridagi voqealar namoyish etilgan. Xulosa qilib aytganda, Zulfiya she'riyati o'zining teran falsafiy, hayotning murakkab jabhalarini, insonning turfa rang tuyg'ularini, ruhiyatini aks ettirgan ajoyib lirik asarlari, dostonlari va otashin publitsistik asarlari bilan o'zbek adabiyotida muhim iz qoldirgan ijodkor. Har bir she'ri yosh avlodga ma'naviy ozuqa, kelajakka ishonch, vatanga muhabbat, ota-onaga hurmat kabi yuksak tarbiya manbai hisoblanadi. Zulfiya she'rlarida vatan ozodligi, uni asrab-avaylash, urush davri

qiyinchiliklari ona vatanga muhabbat, xalq dardi va quvonchlari mujassamdir. Zulfiya ulug‘ ajdodlarimizni shunchaki tilga olmay, tarixning o‘zini guvohlikka chaqirib, o‘z fikrini isbotlaydi. Yosh avlodda ham o‘tmishimiz, ota-bobolarimiz bilan faxrlanish tuyg‘usini paydo qiladi:

“ Biling, Komil,
Fozil
Bashar yulduzlariga
Sharqning o‘zi ona bo‘lgan hamisha”,–

deb uqtiradi. Zulfiya xalqimizning mustaqilligi va sharafi uchun kurashgan xalq ekanligini, takidlaydi. Umuman jamiyatda, ma’naviy tiklanishlar davrida Zulfiya ijodini o‘rganish uni targ‘ib qilish ustuvor vazifadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Q. Yo‘ldoshev. Ayriliqning umidbaxsh tasviri, „Yoshlik“, 2015. 2-son.
2. Zulfiya asarlari. 2 tomlik. Toshkent., Adabiyot va san’at nashriyoti, 1974.
3. Q. Yo‘ldoshev. Adabiyot o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari. T., „O‘qituvchi“, 1996.я. Internet manbalari.

ZULFIYA – TANIQLI JAMOAT ARBOBI

**N.Narziqulova,
Hamid Olimjon va Zulfiya
ijod maktabi tarbiyachisi**

Zulfiyaxonim yetuk shoira, sadoqat va vafo timsoli sifatida butun o‘zbek ayollari uchun namuna bo‘la oladiga shunday ayol edi.

Hamid Olimjon va Zulfiya bu ikki otashqalb vakillari bir-biriga bo‘lgan muhabbati, sadoqati qisqa yillar davomida baxtli umr kechirishdi. Hamid Olimjon qalbim va ruhimga uyg‘un hamrohim va sezgir maslahatchim edi. Hamid Olimjon va Zulfiyaxonim birga ijod qilishlariga qaramay suyukli va mehribon turmush o‘rtoq hamda ijod yo‘llarida ustoz ham edi. Hamid Olimjon she’rlarini aksariyatini

Zulfiyaxonimga bag‘ishlab yozar edi. Shulardan biri:

“Xayolimda bo‘lding uzun kun,
Seni izlab qirg‘oqqa bordim.
Och to‘lqinlar pishqirgan tunda,
Topib ber, deb oyga yolvordim”.

Zulfiyaxonim she’rlarida chinakam shoirlik aksini ko‘rishimiz mumkin. Uning she’rlari barchaga birdek manzur bo‘lgan ishq va hijron, baxt va armon, xalq va inson taqdiri Zulfiya she’riyatida va barchaning qalbida jaranglab turganligi hech kimga sir emas, hammasi faqat mehnatdan, va tinimsiz ijoddandir.

Zulfiyaning shoirona qalbiga xos o'ylargina emas, balki o'zbek xalqining tabiatiga xos milliy fe'l-atvor qirralari bo'lib, shoironing she'rlarida yorqin ifodalanadi. Zulfiya uzoq o'tmishda ayol o'rni uy-ro'zg'or yumushlari doirasida bo'lganligini, uyda ham bek, ham hukmdor bo'lgan Hamid Olimjonga suyakli rafiqa hamda bosh egishi lozim bo'lganligini yashirmagan shoira. Zulfiya hali yosh ekan, Xadicha xola o'zi ipak qurti boqib, pilladan tolalar ajratib, undan olgan ipakni turli-tuman ranglarga bo'yab, inson ko'zini qamashtiradigan palak tikkan edi. Shu palak Xadicha xolaning kelin-kuyovga atagan to'yonasi bo'ldi. Hamid Olimjon nazdida, palak ular xonadoniga qandaydir o'zgacha fayz bag'ishlagandek edi. Ana shu onlardan boshlab sevgi va muhabbat atri ufurib turgan oshyonda yarim tunga qadar she'riyatning qo'sh chirog'i o'chmaydigan bo'ldi.

Zulfiyaxonim turmush o'rtog'i Hamid Olimjonga atab bir qator she'rlar yozgan shulardan:

“Ey sevgisi aziz, ey sevimli yor,
Ketma, also ketma ko'zimdan yiroq!
Garchi tushimda ham seni bir ko'rish –
Hijron kunlaridan ming bor yaxshiroq.
Na go'zal tunlarki sevgili tunlar,
Uzun qish tunlari o'zing tushimda.
Qora ko'zlaringning dilbar nigohi,
Kun bo'yi yashaydi aql-u hushimda.⁵⁰”

Shoira ushbu she'rida turmush o'rtog'i Hamid Olimjonni xotirlab, uni sog'inib kechalar uyqusi qochib Hamid Olimjonga bag'ishlab shu so'zlarni Xayolan unga aytgan: meni tashlab ketma, har doim xayolan sen bilan birgaman, sendan ayrilishim va seni sog'inganda ko'ra olmasligim bu men uchun qanchalik og'ir bir tuyg'uki buni so'z bilan ham ifodalay olmayman. Shoira o'zining bu haqdagi dil rozilarida shunday deydi: “Men hayotni undagi hamma yaxshi narsalarni tasdiqlash orqali yomonlik bilan kurashaman”. Shunday og'ir bir dard bilan esga oladi shoira o'z turmush o'rtog'ini va unga atab quyidagi she'rlarni ham yozadi. “Hijron kunlarida”, “Ne baloga etding muftalo”, “Sen qaydasan yuragim” kabi she'rlarni yozgan.

Shoir hayotida o'ta baxtiyor kunlar ham, musibatli onlar ham ko'p bo'ldi. Biroq hatto eng og'ir, mushkul daqiqalarda ham o'zining dard-u hasratlarini she'rga tushirar ekan, shoir hayotga muhabbatning g'olib qudrati hech qachon tark etmadi.⁵¹

⁵⁰ Zulfiya. Tanlangan asarlar. Toshkent. O'zbekiston davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1959.147-bet

⁵¹ Zulfiya «Xotira siniqlari» Toshkent 2018 55- bet

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Zulfiyaxonim o‘zbek she‘riyatida o‘ziga xos o‘ringa ega shoira bo‘lishi bilan birga xalqimizning sevimli shoirasi, turmush o‘rtog‘iga suyukli rafiq, farzandlariga mehribon ona bo‘lgan.

Bugun ushbu maqolani yozar ekanman, qalbimda titroq ila Zulfiyaxonimni ijodiga chuqurroq nazar solish orqali yana bir karra amin bo‘ldim. Bugungi istiqlol kunlarida Prezidentimizning tashabbuslari bilan Zulfiyaxonimning ijodlarini yanada qo‘llab-quvvatlash maqsadida Jizzax viloyatida 2017-yil Hamid Olimjon va Zulfiya haykallarining barpo etilishi hamda xuddi shu nom bilan ataladigan maktab-internatining o‘z faoliyatini olib borayotganligi fikrimning yorqin ifodasi bo‘lmoqda. Ushbu maktab-internatida kelajak- avlodlarni bilimli va ilimli yoshlar Hamid Olimjon va Zulfiyaxonim izdoshlari qilib tarbiyalashdan iboratdir. Ushbu maktabda ta‘lim olayotgan barcha o‘quvchi qizlarimiz ham kelajakda Zulfiyaxonim davlat mukofotini qo‘lga kirishga bel bog‘laganlar.

O‘tib ketdi oradan yillar,
Sizni hamon qo‘msaydi dillar.
Qalbimizda yashaysiz mudom,
Mehri ummon sadoqatli yor.

YOSH AVLOD TARBIYASIDA ZULFIYA SHE‘RLARINING AHAMIYATI

**G.Ko‘chimova,
Jizzax davlat pedagogika instituti
qoshidagi akademik litseyi o‘qituvchisi**

Barkamol inson tarbiyasi azal-azaldan xalqimizning ezgu orzusi, jamiyatning muhim talabi va maqsadi, yurt ma‘naviyatining uzviy qismi bo‘lib kelgan. Bu g‘oya nafaqat alohida shaxslarni, balki butun xalqlarning yuksaklikka ko‘tarilishida sababchi bo‘lgan, bir maqsad ostida birlashtirgan. Komillikni orzu qilmagan, barkamol inson tarbiyasini xayoliga ham keltirmagan xalq hech qachon yuksalmaydi, kelajagi ham bo‘lmaydi. Shu bois mamlakatimizda bola tarbiyasi, uni barkamol inson qilib tarbiyalash muhim masalalardan biriga aylangan. Zero ta‘lim va tarbiyaning uyg‘unligi yoshlarda bilim egallash bilan birga, vatanparvarlik, insonparvarlik, umuminsoniylik kabi qadriyatlarining shakllanishiga yaqindan yordam beradi.

O‘zbekistonning buyuk kelajagini bunyod etish, asosan, bugungi yosh avlodning zimmasida ekan, ularni bilimli, aql-zakovatli, har tomonlama yetuk, izlanuvchan etib shakllantirish hayot tajribasiga ega, qiyinchiliklarni boshidan o‘tkazgan yoshi ulug‘larimiz, qolaversa, ularning ta‘lim-tarbiyasiga birdek mas‘ul ota-onalar, ijodkorlar, o‘qituvchilarning asosiy vazifasi bo‘lib qolaveradi. Bu

yoʻlda yosh-avlodga taʼlim-tarbiya olishlari uchun toʻliq shart-sharoit yaratish, ularning odob-axloq, maʼnaviyat masalalariga katta eʼtibor berilayotganligi bejiz emas, aslida. Bularning barchasi olib borilayotgan oqilona siyosat namunasidir. Xususan, shoira Zulfiya sheʼriyati ham ana shunday masʼuliyatli masalaning nozikligini teran his qila olgan:

“Nevaram quyunday otilib kirib,
Qalamim tagidan qogʻozni yular.
Damda varrak yasab koʻkka uchirib,
Izidan qop-qora koʻzlari yurar”.

Yosh avlodni kamolga yetkazishda u yashayotgan jamiyatdagi muhit, hayotiy tajriba, taʼlim-tarbiyaning taʼsiri natijasida u oʻzlaridagi ijobiy va salbiy fazilatlarni namoyon qiladi. Buyuk allomalarimiz ham fikrimizning isboti sifatida ushbu fikrlarni bildirishgan: “Inson tugʻilganda kamolotli boʻlib tugʻilmaydi, ularning orasida aslida farq ham boʻlmaydi, ularning xulqi, faoliyati oʻxshash boʻladi, keyinchalik esa oʻzgaradi. Yana inson goʻzal fazilatlarga ikki yoʻl: taʼlim va tarbiya yoʻli bilan erishish mumkinligini aytib oʻtishgan.

Inson kamolotga, komillikka yolgʻiz oʻzi erisha olmaydi. U boshqalar bilan aloqada boʻlishga, ularning munosabatlariga muhtojlik sezadi. Chunki har bir odam ham baxtni, ham narsa-hodisalarni oʻzicha bila olmaydi. Unga buning uchun oʻqituvchi lozim. Bunga taʼlim-tarbiyani toʻgʻri yoʻlga qoʻyish orqali erishish mumkin. “Taʼlim-tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyat talablariga javob bera oladigan va shu jamiyat uchun xizmat qiladigan yetuk insonni tarbiyalashdan iborat”, – deb biladi Farobiy.

Yosh-avlod rivojlanishida taʼlim-tarbiyaning uygʻunligiga erishish uchun ilk tarbiya oʻchogʻi hisoblangan oilaga eʼtibor berishimiz lozim. Negaki oila farzand tarbiyasida juda muhim rol oʻynaydi. Bunda oilada ota ham, ona ham teng huquqli, farzand kamol topishida birdek ishtirok etishi bolaning yaxshi xulq-odob qoidalarini egallashiga zamin hozirlaydi. Sharq mumtoz adabiyotining buyuk namoyondalaridan biri Muslixiddin Saʼdiy Sheroziy fikricha, oila bolaning baxti, kelajagi uchun zamin yaratuvchidir. Oilada asosiy tayanch otadir. U masʼuliyatli tarbiyachidir. Ota oʻz bolalarini tarbiyalashi, oʻqitishi, hunarga oʻrgatishi, jismonan chiniqtirishi kerak. Zulfiyaning “Oʻgʻlim, sira boʻlmaydi urush” sheʼrida vaziyatlarning qay darajada boʻlishidan qatʼiy nazar farzand tarbiyasida ota-onaning oʻrni beqiyosligi, armon, iztiroblar qalbga ogʻriq berishi betakror misralarda ifodalangan:

Orzulari qalbimga ziynat,
Hayotidir koʻzim qorasi.
Oʻkinaman, baʼzida faqat,
Yonida yoʻq uning otasi.

Aytish joizki, ta'lim-tarbiya uyg'unligini ta'minlash hayot-mamot masalasidir. Mutaxassislar tomonidan olib borilgan izlanish va tadqiqotlar inson o'z umri davomida oladigan barcha ma'lumotning yetmish foizini yetti yoshgacha bo'lgan davrda va, albatta, ota-onasidan faol qabul qilishini isbotlagan. Demak, jamiyatga kirib kelayotgan shaxsning ma'naviy-ruhiy olami, dunyoqarashi, bilim-u salohiyati oila, ustozlar hamkorligiga uzviy bog'liq ekan degan xulosaga kelish mumkin.

Fikrimiz so'ngida mutafakkir alloma Abdulla Avloniyning quyidagi so'zlarini aytmoq joizdir: "Tarbiya – pedagogika, ya'ni bola tarbiyasining fani demakdir. Bolaning salomat va saodati uchun yaxshi tarbiya, tanni pok tutmoq, yosh vaqtida maslakni tuzatmoq, yaxshi xulqlarni o'rgatmoq tabiblardek kabi durki, tabib xastaning badanidagi kasaliga davo qilg'oni kabi tarbiyachi bolaning vujudidagi jahl markaziga "yaxshi xulq" degan davoni ichidan, "poklik" degan davoni ustidan berib katta qilmog'i lozimdir".

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I.A.Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch", "Ma'naviyat", Toshkent,. 2008, 62-bet.
2. K.Xoshimov, S.Nishonova "Pedagogika tarixi" Toshkent. 2005, 80-bet.
3. Internet manbalari daryouz.

ZULFIYAXONIM - BAHORNING TENGDOSHI

**G.Dushayeva, A.Xolboyeva,
Guliston davlat universiteti**

Zulfiya...Yuraklarning dardli kuychisi, ma'naviy jasorat sohibasi. U haqiqiy matonat, sadoqat va vafo timsoli. Zulfiya sharq ayoliga xos bo'lgan yuksak ibratli hayot yo'li bilan barcha ayollarga o'rnak bo'lib ijod qilgan shoiradir. Zulfiya Isroilovanning hayoti va ijodi ma'naviy jasorat, mehr va sadoqat timsolidir. Zulfiya she'riyati –maftunkor she'riyat.

Vaqt hamma narsani davolaydi. Zulfiyani ham mana shu vaqt deb atalmish oliy hakam o'z izmiga bo'ysundirdi. Zulfiyaning bosib o'tgan yo'li, shirin va achchiq kechinmalari uning she'riyatida o'z aksini topdi. Zulfiyaxonim she'rlarida o'zgacha samimiyat, tong nafasi, bahor nafasi insonni o'ziga tortadi. She'riyat ilohiy bir ne'mat sanaladi. Uni haqiqiy go'zal dunyoni, she'rni, insoniyatni seva oladigan, qalbi poklikka va musaffolikka yo'g'rilgan, yuragida aytilajak so'zi bor insongina yarata oladi.

Zulfiyaxonim Isroilova ilk bahorda tavallud topgan. Demak, u bahorning tengdoshi. Bahorga tengdosh insonning shoir bo'lishi –hech kimni ajablantirmaydigan tabiiy bir hol. Ammo barchaga suyukli, el ardog'ida yuradigan shoira bo'lish hammaga ham nasib etavermaydi. Shoira Zulfiya ana shu nasibadan bahramand edi:

“Xalq mehrida, yorman el shuhratiga,
Baxtli ayol desa xaloyiq...”

Ha, Zulfiyaxonim baxtli ayol, baxtli shoira. Xo'sh, o'zbek xalqining Zulfiya ismli farzandi kim, uning baxti nimada? Uning baxti o'z ijodida, o'z xalqini sevishida, ayol degan nomga loyiq inson ekanligida.

Zulfiya so'zlari gul singari nafis, nozik, ma'nodor, she'rlari yurakning nozik torlarini chertadi, larzaga soladi, yurakning tub-tubiga singib ketadi. Shuning uchun shoiraning har bir she'rida, har bir misrasida, har bir so'zida hayotiylik mujassam. Shoiraning satrlarida Vatanga muhabbat, shu elda tug'ilganiga shukronalik hissi barq urib turadi.

“Men shunda tug'ildim, ko'rdim dunyoni,
Hayotga ilk qadam qo'yganman shunda.
Tilim nutq topadi, ko'zim ziyoni,
Mehr va erk bilan yashadim kunda...”

Sabr insonga ziynat bag'ishlaydi. Biroq ko'ngil degan yaratiq har doim ham insonning xohishiga bo'ysunavermaydi. Firoq, hijron azobi insonning ruhiy kechinmalari bilan bog'liq. Zulfiya she'rlaridagi sog'inch, iztirob ohanglari ana shunday og'ir ruhiy kechinmalar mahsulidir. Bu holat, ayniqsa, “Ne baloga etding mubtalo” she'rida yuqori pardalarga chiqadi:

“O'tdi oylar g'am bilan boqib,
Dil topmadi zarra tasallo.
Firoqingda qoldim tutoqib
Ne baloga etding mubtalo!
Ko'z ochgani qo'ymaydi alam,
Boshim qo'ysam kuydirar bolish.
Yupatolmas kitob va qalam,
Misralarim ko'tarar nolish”.

Shoira tushida ham, o'ngida ham baxtini, baxtli kunlarini izlaydi. Hech bo'lmasa tushlarida o'sh damlarga qaytishni istaydi:

“Garchi tushimda ham seni bir ko'rish
Hijron kunlaridan ming bor yaxshiroq”.

Ammo shoiraning umr yo'llarida hijron gullari bilan bezalgan kunlar ko'p bo'lsa-da, u hayotni behad sevadi, unga hech ham ta'na qilmaydi, aksincha, ijodida hamisha uni kuylaydi, undan zavqlanadi.

“Yashash aziz hissi tanda kezganda,
Umr ko‘pi kechib, armon dilni ezganda,
Hatto o‘zni hasta, zaif sezganda,
Og‘ir, benaf o‘ydan yurak bezganda
Seni kuylayman, hayot!”

Zulfiya ijodini o‘zining chin ma‘nodagi hayoti deb biladi. Ijod ahli uchun she‘riyat bog‘ini kezish, uning rangin quchog‘ida bo‘lishdan ham buyukroq baxt yo‘qligini ta‘kidlaydi. Shu sababdan ijod qalamini barchasidan ustun ko‘radi. Qalamsiz u go‘yoki o‘zini tilsiz, oyoqsiz qolgandek his qiladi:

“O‘g‘irlamang qalamim bir kun

Meni etmang soqov va cho‘loq”, –deya o‘tinadi. Ijod ahli qalam bilan so‘zlaydi, qalam bilan shodlanadi, qalam bilan ruhlanadi, dardli kunlarida ham qalam unga oshno bo‘ladi, uning yuragini ezayotgan g‘amgin dardni qalam tortib oladi, ko‘nglining siym-u zari bo‘lgan she‘r shu qalam bilan to‘kiladi, ijodkorga qadrdon-u sirdosh bo‘ladi. O‘z satrlarida haqiqiy ijodkor qalamsiz yashay olmasligini, usiz qolish o‘lim bilan barobar ekanligini tasvirlaydi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, Zulfiya ijodi serqirra, serjilo va rang-barangdir. Uning she‘riyatida milliy o‘ziga xoslik, vatanparvarlik, vafodorlik hissi bo‘rtib turadi. Zulfiya tong kuychisi, nozik xilqat egasi, dilbar qalb sohibasidir.

ZULFIYA SHE‘RIYATIDA BADIY SAN‘ATLAR

**D. Mo‘minova,
Jizzax shahar 22-IDUM
Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi**

XX asr o‘zbek she‘riyatida “vafo va sadoqat” timsoli sifatida e‘tirof etilgan shoira Zulfiya o‘zining serqirra ijodkorligi bilan ko‘p kitobxonlar qalbidan joy olgani ma‘lum. Uning she‘rlari jahon minbarlarida, bir qancha xorijiy tillarga tarjima qilinib o‘qildi. Shoira mumtoz adabiyotimiz an‘analaridan ajralmagan holda ijod qildi. Shoira she‘riyatda ko‘plab badiiy tasvir vositalari qo‘llagan bo‘lib, ularni tahlil maydoniga olib kirish adabiyotimiz oldidagi vazifalardan biridir.

Zulfiya Ona Vatan timsolini, xalq do‘stligini tarannum etishda, tabiat manzaralari tasvirida, mehr-muhabbat, sadoqat tuyg‘ularini ifodalashda talmeh, tashxis, tajnis, tashbeh, irsoli masal, mubolag‘a, istiora kabi badiiy san‘atlardan foydalangan. Shoira “Xalqimga aytar so‘zlarim” she‘rida o‘zbek xalqiga murojaat qilib, mana bunday yozadi:

“Menga Navoiydan ayting alla deb,

Lutfiydan ongimga ziyo taratding.
Qiyналgan olamga bo'lgин dalda deb,
Asli o'zing meni shoir yaratding".⁵²

She'ning dastlabki ikki misrasida shoira ustozlari Navoiy va Lutfiyni yod etadi va talmeh san'atining go'zal namunasi yaratadi. Shuningdek, keyingi misralarda "Qiyналgan olam" deya tashxis san'atidan mohirona foydalanadi.

Zulfiya yana bir qancha she'rlarida o'tgan ajdodlarimiz nomlarini tilga olib, ularning jasoratlarini madh etadi:

"Duch kelsa, adovat yanchib beayov,
Zakovat, adolat, iymon, diyonat.
Qudratin o'ziga muqaddas yalov,
Bilgan Sohibqiron Temur,
Sarkardalar bor! "

Yana:

"Boburning zakosi sharqdan yo'l olib,
G'arblilar qalbini isitmadimi?
Ulug'bek yulduzga so'nmas o't solib,
Jahonning g'ayratin zabt etmadimi?"

Shoira quyidagi misralarda intoq va tashxis «jonlantirish» san'atini mahorat bilan qo'llaydi. Bahorga inson xususiyatlarini ko'chiradi, uni so'zlatadi, hayajonlantiradi.

"Mana qimmatligim, yana bahor kelib,
Seni izlab yurdi, kezdi sarsari.
Qishning yoqasidan tutib so'radi seni,
Horib-charchab keldi, toqatlari toq...
So'ngra jilo bo'lib kirdi yotog'imga,
Hulkar va Omonning o'pdi yuzidan.
Qishning yoqasidan tutib so'raydi".

«Toqatlari toq» «bahor shoira yotog'iga kiradi, Hulkar va Omonning yuzidan o'padi». Shoirni u erdan ham topmagach, «sarsari kezib» shoirani so'roqqa tutadi. Hamid Olimjonning fe'l-atvorini, qiyofasini bahor tilidan bayon etadi. Qarshilantirish usuli bahor tasviri bilan lirik qahramonning ruhiyatini bayon etadi. Ayriliq azobini his etgan bahor tabiatni larzaga keltiradi, qishning yoqasidan tutib so'raydi.

⁵² Zulfiya. Yillar sadosi: Saylanma.- T.: G'afur G'ulom, 1905.- 168 b.

Shoirni topmagach, sabr bardoshi tugab bo‘ronga aylanadi, «Soylarga qulatadi tog‘lar toshini». She‘r shoiraning sadoqati ifodalangan satrlar bilan yanada go‘zal mazmun kasb etadi. U tushida ham, o‘ngida ham bir daqiqa unutmaydi, usiz «nafas olmaydi», hijron alamini qalbida saqlab, shoir tugata olmagan ijod sahifalarini davom ettirajagini alam bilan so‘zlaydi. She‘r hayajonli satrlar bilan yakunlanadi.

Zulfiya quyidagi misralarda ham tashxis san'atidan unumli foydalangan:

“Hordiq bilmas, tolgan dilni parchalab,
Hislar mendan kutar otashday so‘zlar
Qalbimning tubida qoldimi yaxlab,
Men g‘urur baxsh etmagan nomsiz yulduzdar”.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, shoira o‘z dardlarini, xalqiga bo‘lgan muhabbatini, ichki his tuyg‘ularini, o‘z yoriga bo‘lgan vafo-sadoqatini quyma satrlar va badiiy tasvir vositalari orqali tasvirlaydi.

KNYAGENYA TRUBETSKAYA ZULFIYA TALQINIDA

S.Komilov,

O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi

Jizzax viloyat bo‘limi bosh mutaxassisi,

Oydin Komilova,

Jizzax Yuridik texnikumi kutubxona xodimasi

“Boshqa xalqlar hayotidan voqif bo‘lmaslik, g‘ofillik, milliy mahdudlikka olib keladi”

O‘zbekiston tarjimashunoslik fani asoschisi – G‘aybulla As-Salom

O‘zbekiston Xalq shoiri Zulfiya Isroilova badiiy tarjima sohasida ham muvaffaqiyatli va mohirona qalam tebratgan adibadir. U Cho‘lpon, Hamid Olimjon, Usmon Nosir, Oybek, Abdulla Qahhor, G‘ofur G‘ulom, Uyg‘un, Mirtemir, Maqsud Shayxzoda kabi XX asr ijodkor tarjimonlari bilan bir safda ko‘plab badiiy yetuk asarlarni o‘zbek tiliga o‘girib kitobxonlarning olqishiga sazovor bo‘lgan.

Aytish joizki, tarjima ishi ijodkordan katta mas‘uliyat, bilim va iqtidor talab etuvchi soha. Zulfiya badiiy san‘at asarini qayta yaratishga bel bog‘lab, ijod olamiga sho‘ng‘idi. Xususan, rus adibi N. A. Nekrasovning Knyagenya Trubetskaya nomli poemasining o‘zbek tilidagi talqini ham ana shunday sermashaqqat va zavqli mehnat samarasidir.

“Har bir xalq, millatning o‘ziga xos urf-odatlarini bo‘lgani kabi ushbu millat adib va shoirlarining ham o‘z uslub va yo‘nalishlari bo‘ladi. Rus va o‘zbek tillari grammatikasida tafovutlar bo‘lganligi, ikki millat urf-odatlarini hamda dunyoqarashlari o‘rtasida farq bo‘lganligi tufayli rus tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayoni ham birmuncha qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi tabiiydir. Biroq shunday bo‘lsada, bizning buyuk shoir va adiblarimiz bu kabi qiyinchiliklarni yengib o‘tib, o‘z xalqining kitobxonlari uchun tengsiz tarjimalarni yaratib qoldirdilar”, degan edi tarjimashunos olim X.Hamidov.

N. A. Nekrasovning “Knyagenya Trubetskaya” poemasi voqealar rivoji (syujet) matonatli ayol qalbi kechinmalarini yoritib boradi. Ayol – rafiqaning burchi har qanday holatda ham o‘z yorining yonida bo‘lish, deb bilgan knyagenya mashaqqatli turmush yo‘lini tanlaydi:

“О, видит бог!... Но долг другой,
И выше и трудней, Меня зовет... Прости, родной!
Напрасных слез не лей! Далек мой путь, тяжел мой путь,
Страшна судьба моя, Но сталью я одеда грудь...
Гордись - я дочь твоя!”

(Asliyatdan)

“Xudo shohid!.. Naylayin bu choq,
Yana yuksak, yana ham mushkul
Burch chorlaydi... Otam, alvido!
Ko‘z yoshlaring behuda butkul!
Yo‘lim olis, yo‘lim serzahmat,
Dahshatlidir taqdirim mening,
Lekin ko‘ksim misoli po‘lat...
Faxrlangil – men sening qizing”.

(Tarjimadan)

Ko‘rinib turibdi-ki, knyagenya Trubetskayaning ruhiy kechinmalari, qarorining “shunchaki” emasligi, qolaversa nima qilayotganligini o‘zi yaxshi anglab turganini bildirishi, yuragining bir parchasini uzib ketayotgan otasini – grafni ham farzand sifatida yupatishi lozimligi satrlar aro jo bo‘lgan. Buni A. Nekrasov qanchalik mahorat bilan uddalagan bo‘lsa, tarjimada Zulfiya ham maromiga yetkaza olgan.

Inson istiqomat qilishi uchun hali sharoit shakllanmagan, sovuq Sibir o‘lkasiga surgun qilingan eri ortidan borayotgan knyagenya yo‘lda ko‘p to‘siqlarga uchraydi. Balki bu to‘siqlarning ayrimlari ota – graf tomonidan uyushtirilgan “sun’iy to‘siqlar” dir. Ota – baribir ota-da. Dvoryanlar olamida bor barcha shart-sharoitlarni farzandlari uchun yaratib qo‘ysa-yu, qizi balki “yoshlik- qiziqqonlik” qilayotgandir? Yaxshilab burni qorga ishqalansa, bu bema’ni fikridan qaytar?

Lekin, chekka stansiyadagi otasining shogirdi Gubernator chol ham uni yo‘ldan qaytara olmaydi. Chol “Siz unga butun borlig‘ingizni bag‘ishladingiz. U siz uchun qayg‘urmadi-ku?! Yana, quldek ortidan chopasiz?” degan iddao bilan knyagenyaning sha‘n-g‘ururini imtihon qiladi. Va ushbu javobni oladi:

“Не быть его рабой! Но знаю: к родине любовь
Соперница моя, И если б нужно было, вновь
Ему простила б я!..”

(Asliyatdan)

“...Topar edi qalb kuchi, mayli,
Uning quli bo‘lmasga imkon.
Men bilaman, tanho raqibim
Vataniga bo‘lgan muhabbat.
Kerak bo‘lsa, sevguvchi qalbim,
Takror-takror afv etar albat!”

(Tarjimadan)

Gubernator knyagenyani yo‘ldan qaytarishga urinish befoyda ekanini tushunadi, uning o‘z burchiga sodiqligi, qat‘iyat va irodasiga qoyil qoladi:

“Этапного пути Я вас старался напугать.
Не испугались вы! И хоть бы мне не удержать
На плечах головы, Я не могу, я не хочу
Тиранить больше вас... Я вас в три дня туда домчу...

(Отворяя дверь, кричит.)

Эй! запрягать сейчас!..”

(Asliyatdan)

“Qo‘rqitmoqchi bo‘ldim men sizni,
Bilmadingiz qo‘rquvni aslo!
Kechmasinlar gunohimizni,
Mayli, boshim tanamdan judo
Bo‘lsin. Ortiq bermayman azob...
Istamayman qilmakni sitam.

Yetkazaman uch kunda shitob.

(Chol eshikni ochib qichqirdi)

Hoy... Qo‘shinglar otlarni ildam!”

(Tarjimadan)

Ko‘rinadiki, asliyatdagi mazmun va muddao, personaj nutqi, voqelik tarjimada ham to‘liq aksini topgan. Bundan kelib chiqadiki, Zulfiya muallif bilan ruhan yaqinlik va hamfikrlikka erisha olgan.

ZULFIYA SHE'RIYATIDA ZID MA'NOLI VA MA'NODOSH SO'ZLARNING QO'LLANILISHI

**N.Ashirmatova,
Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabi o'qituvchisi,
X.Soatova,
Jizzax shahar 12-umumta'lim maktabi o'qituvchisi**

Adabiyotimizning suyuqli ijodkori, xalq shoirasi taniqli jamoat va davlat arbobi, sadoqat va vafo timsoli Zulfiyaxonim she'rlari o'ta haroratliligi, betakrorligi bilan adabiyot ixlosmandlarini ohanrabodek o'ziga maftun etib kelgan. Chunki shoira lirikasida vatanparvarlik, insoniylik, samimiylik, soddalik, ona mehri kabi iliqlik, sadoqat va shu kabi o'nlab fazilatlar hamisha yetakchilik qilgan. Zulfiyaxonimdagi ziyraklik, mas'uliyatlilik, so'zga chechanlik hamda so'zga bo'lgan saxiylik shoira merosining umriboqiyiligini ta'minlagan.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov aytganlaridek, Zulfiya ijodi millionlab kishilarga muhabbat va sadoqatdan saboq bermoqda, sadoqat va vafo ramzi bo'lib yashamoqda.

Zulfiyaxonim umri davomida ijodiy faoliyatdan to'xtamay badiiy ijod ichida yashadi. Shoira bir-birini takrorlamaydigan misralar yaratishda tilimizning barcha imkoniyatlaridan samarali foydalana olgan. Jumladan, uning she'rlarida tilimizga xos antonim va sinonimlarning qo'llanilishi shoira lirikasini badiiy jihatdan to'yintirishga xizmat qilgan. Biz yaxshi bilamizki, ona tilimizning cheksiz imkoniyatlari leksikologiya bo'limida o'z aksini topadi. Chunki biz ushbu bo'limda so'zni, uning turli ma'no tomonlarini o'rganamiz. Jumladan, ma'nodosh so'zlarni oladigan bo'lsak, ushbu guruh so'zlari nutqimizni jozibador qiladi, ta'sirchanligin ta'minlaydi. O'zbekiston xalq shoiri Erkin Vohidov ham o'zining "So'z latofati" asarida ma'nodosh so'zlar haqida to'xtalib o'tadilar:

"Oftob chiqdi, quyosh chiqdi, kun chiqdi,
Mehr-u, shams-u xurshidi gardun chiqdi.

Bir zamon bolalar uchun aytilgan shu jo'ngina va g'o'rgina ikki satrning o'zida quyoshning oltita nomini topasiz! Sanoqni yana davom ettirish mumkin. Qaysi tilde osmonni kamalak ranglaridek yetti xil nomi bilan ataydilar? Osmon, falak, samo, charx, gardun, fazo, ko'k... Arsh, davvor, minu singari kam ishlatiladigan xos so'zlar ham sanalsa, ro'yxat yanada uzayadi."⁵³

Zulfiyaxonim she'riyatida ham antonim va sinonimlarning, asosan, leksik va kontekstual (shartli) turlari ko'proq qo'llanilgan.

⁵³ Go'zal Umurova "Zulfiyaning badiiy olami" Toshkent 2014 37-bet

“Qani o‘sha qo‘ychi xayolchan yigit?
Nechun ko‘zingda yosh turib qolding lol?
Nechun qora libos, sochlaringda oq,
Nechun bu ko‘klamda sen parishon hol?”

“Bahor keldi seni so‘roqlab” she‘ridan olingan ushbu misralarda qora va oq sifatlari antonim bo‘lib, she‘r badiiyatini oshirishga xizmat qilgan. Shoira lirikasidagi har bir so‘z uning hayoti, har daqiqasi, har nafasining tarjimoni desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

“Derazamning oldida bir tup
O‘rik oppoq bo‘lib gulladi...”
Gulni ko‘rib ishqparast ko‘nglim
Ming aytilgan darddan kuyladi.
Sevgi qurg‘ur buncha zo‘r ekan,
Hijron qo‘shar ekan harorat.
O‘lgudayin mushtoq bo‘libman-
Visolingga yo‘q chog‘i toqat.

She‘riyatning go‘zal namunasi bo‘lmish ushbu parchada “ hijron ” va “ visol” so‘zlari zid ma‘noli bo‘lib, ushbu so‘zlar shoira ruhiyatini, uning xayolot dunyosini badiiy talqin etish uchun qo‘llangan.

Zid ma‘noli so‘zlarning birini aytsak, albatta, ikkinchisi xayolimizda gavdalanadi. Masalan, yaxshi desak yomon, katta desak kichik, ezgulik desak, yovuzlik kabi antonimlari xohlaymizmi, yo‘qmi, tasavvurimizda namoyon bo‘ladi. Zulfiyaxonim she‘rlarida ham bu holatni kuzatish mumkin.

“Kishilar qalbida boqar bo‘lib o‘t,
Bahorning sehrgar boqiy chiroyi
Yosh-keksa ko‘nglin ovlaydi birdak,
Ko‘zguni sindirib tashlar kiroyi
Har kishining yoshi bu fasl dildak
Har nurga, har qushga, har kurtakka shod

Benihoya yaqin bo‘ladi yiroq”.

Mazkur misralarda yosh-u keksa so‘zlari juft qo‘llanilib, yangi ma‘noli so‘z hosil qilgan. Bizga ma‘lumki, antonim so‘zlar birgalikda qo‘llanilib yangi so‘z hosil qilishi mumkin. Masalan, achchiq-chuchuk ovqat turi, uzoq-yaqindan hammayoqdan kabi.

Zulfiyaxonim qalamiga mansub “Bahor” she‘ridan olingan yuqoridagi misralarda qo‘llangan yosh-u qari so‘zlari hamma ma‘nosida qo‘llangan. Yaqin va yiroq so‘zlari ham zid ma‘noli so‘zlar bo‘lib, ushbu so‘zlar she‘rning badiiy jihatdan mukammallashuvi hamda qofiyadosh so‘zlarning hosil bo‘lishiga xizmat qilgan.

“Ham tabiat, ham do‘st, ham raqib
Barchasini qoldirib dog‘da.
Ko‘rishsak-u yana tizilsa,
O‘sha olgan bo‘sa dudog‘da”.

“Sog‘inganda ” she‘ridan olingan ushbu parchaning dastlabki misrasida do‘st so‘zi va uning antonimi sifatida raqib so‘zi qo‘llangan. Raqib so‘zining sinonimlari ham mavjud. Masalan, dushman. Bu misralarda shoira raqib so‘zini badiiy uslub jihatdan qo‘llagan va do‘st - raqib kabi antonim juftlik hosil bo‘lgan.

“Zangor ko‘kni birdan sipqorib,
Yerni kunga tutaman kaftda.
Oyga fazo ilmin sig‘dirib,
Nevaramdek olaman kiftga”.

Mazkur parcha “O‘ylar” she‘ridan olingan bo‘lib, bu bandning dastlabki ikki misrasida antonim so‘zlarining qo‘llanganini ko‘rishimiz mumkin.

“Ko‘k” so‘zi sof turkiycha so‘z bo‘lib, bu so‘zning tilimizda tez-tez uchraydigan samo, fazo, fors-tojikcha osmon, charx, gardun kabi bir qancha ma‘nodoshlari mavjud. Shoira ushbu misrada ko‘k so‘zini, unga antonim sifatida keyingi misrada yer so‘zi qo‘llangan. Uchinchi misrada esa ko‘k so‘zining takrorlanmasligi uchun yer so‘ziga antonim sifatida fazo so‘zi qo‘llanilgan.

Ko‘k, osmon, samo, fazo, charx, gardun kabi sinonimik qatordan ko‘k so‘zining ishlatilishi, avvalo, bu so‘zning sof turkiycha so‘zligi bilan izohlansa, ikkinchidan, she‘riy misradagi bo‘g‘inlar sonining teng kelishini ta‘minlaganligi bilan izohlanadi.

“Hijroning qalbidamda , sozing qo‘limda,
Hayotni kuylayman, chekinar alam.
Tunlar tushimdasan, Kunduz yodimda,
Men hayot ekanman, hayotsan sen ham!”

Shoira she‘rining shunday yakun topishi go‘yoki qishning sovuq, qorong‘I kunlaridan keyin bahor fasli bor tabiatga yorug‘lik, yasharish bag‘ishlaganiga o‘xshash qiyosiy, ramziy tasavvur beradi.

“Muhabbat – bu” she‘ridan olingan ushbu parchada shoira tilimizdagi ma‘nodosh so‘zlardan juda mohirona foydalanib, ajoyib asarni dunyoga keltirganlar. Birinchi misradagi olov so‘zining keyingi misralarda otash, o‘t kabi sinonimlarning qo‘llanilishi she‘r tilining sodda va dilkash. Bu esa muhabbatning qudratini yanada kuchaytirishga xizmat qilgan, shuni alohida e‘tirof etish kerakki, bir she‘r tarkibida bir necha ma‘nodosh so‘zlarning qo‘llanilishi ham tilimizning naqadar boy va betakrorligidan dalolatdir. So‘nggi misralardagi husn va chiroy so‘zlari ham ma‘nodosh so‘zlardir.

“Muhabbat – bu” she’rida shoira nafaqat leksik sinonimlar, balki kontekstual sinonimlarga ham murojaat qilgan:

“Halovating, tinching ko‘rib g‘ash,
Birdan borin shu o‘tga otar”.

Mazkur baytda halovat va tinch so‘zlari shartli sinonim sifatida qo‘llangan.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlab o‘tish kerakki, Zulfiyaxonimning ijodiy merosi hech qachon o‘z kitobxonlarini yo‘qotmaydi. Chunki shoira yozgan nafaqat yozgan she’rlari bilan, balki haqiqiy inson, zarofatli ayol, mehribon ona, sadoqatli yor sifatida o‘zbek xalqining yurak- yuragidan joy olgan. Shoiraning hayot yo‘li, ijodiy namunalari har bir o‘zbek ayoliga maktab, tajriba hisoblanadi. Bejizga birinchi Prezidentimiz Islom Karimov Zulfiyaxonim haqida “ Nafaqat o‘z she’rlari bilan, balki butun hayoti bilan o‘zbek ayolining ma’naviy qiyofasini namoyon eta olgan atoqli, fidoiy inson bo‘lib ma’naviy jasorat ko‘rsatdi”, – deb ulug‘lamaganlar.

“ Bu nazm bog‘iga kirolmas xazon,
Bizni mahv etolmas zavol lashkari
Men ketsam, mung‘aymas umrim hech qachon
Bu bog‘lar – bir bog‘lar bo‘ladi hali...2”

ZULFIYA SHE’RIYATINING BADIY CHIZGILARI

**F.Nurmatova,
Toshkent davlat stomatologiya instituti**

Adabiyot durdonalarini keng targ‘ib qilish, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularni har tomonlama yetuk insonlar bo‘lib kamol toptirishga hissa qo‘shish, iqtidorlarini yanada rivojlantirish maqsadida Muhammad Rizo Ogahiy, Abdulla Qodiriy, Hamid Olimjon va Zulfiya, Ibrohim Yusupov , Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Halima Xudoyberdieva va Muhammad Yusuf nomidagi ma’rifat maskani deb atalmish ijod maktablari qad rostlagani va «Adiblar hiyoboni» majmuasining barpo etilishi milliy yuksalish nishonalaridir. Bu va shu kabi ma’rifat maskanlari til va adabiyotning yashnash va yuksalishning haqiqiy o‘choqlaridir. Shu meroslar va an’analarni asrab-avaylash, kelajak avlodga ham yetkazish uchun Toshkent davlat stomatologiya institutida ham she’riyat shaydolari va adabiyot oshnolari bilan yuksalish yo‘lida birlashib, turli mushoira tadbirlari uyushtirilmoqda. Bu jo‘shqinlik, bu shijoat, bu g‘ayrat, bu ijodni men taraqqiyot yo‘lidagi yakdillik, ravnaq yo‘lidagi ahillik, tilimiz yashovchanligini ta’minlash yo‘lidagi jonbozlik deb bilaman.

Zulfiyaxonim haqida gap ketganda, beixtiyor qalbimizga yaqin misralari jaranglaydi: “Bahor keldi seni so‘roqlab...”

Uning uchun bahor chog‘i novdalarda bo‘rtgan har bir kurtak, shunchaki oddiy kurtak emas, shoira ishonchining bezavol belgilari va nishonalari bo‘lib ko‘rinadi va sog‘ingan ko‘ngliga tasalli beradi. Tong sabosi ham umr yo‘ldoshining nafasini ufurayotgandek.

Butun umr davomida “salqin saharlarda ham, bodom gulini” ham Zulfiya va Hamid Olimjonning bokira muhabbati tasviriga bag‘ishlangan sahifalar bezab turadi. Bevaqt ayriliq Zulfiya xarakterini chiniqtirishdan tashqari, muhabbatini ham sinovdan o‘tkazadi:

“Men o‘tgan umrga achinmay qo‘ydim,
Hech kimda ko‘rmayin umringa o‘xshash:
Suydim, erkalandim, ayrildim, kuydim.
Izzat nima bildim, shu-da bir yashash! 54”

Shoiraning she‘rlarida ayolning pokiza tuyg‘ulari, o‘tli sog‘inchi, yorga sadoqati, ona Vatanga muhabbati ehtirosli tuyg‘ularda kamalakning eng yorqin ranglarida talqin qilinadi.

Vatanni, ona tuproqni himoya qilishga chorlash: adolat uchun, millat, xalq va kelajak uchun kurash, kelajagiga komil ishonch bu she‘rlarning asosini tashkil etadi.

“Aziz xalqim, farzandlik haqqi,
Kurashingga ruhim-la yorman,
Dushmanini yengolgan xalqim
Zafarida, bag‘rida borman.55”

She‘rlardagi badiiy tasvir vositalari ham g‘alabaga bo‘lgan ishonchga monand o‘zgarib boradi. Biroq bu g‘alaba kelguncha xalq ne-ne azob-uqubatlarni, qiyinchiliklarni, ayrilig‘-u yo‘qotish, kutish-u sog‘inishlarni boshdan kechirmadi:

“Ishqing qanotida seni so‘roqlab
Parvoz qilmoqdaman osmonda yengil.
Tezdan yetajakman sening yoningga,
Qo‘limda qurol-u, ustimda shinel.56”

Bu she‘rlarda jonajon O‘zbekistonda o‘z farzandlarini frontga jo‘natib, g‘alaba bilan qaytishini intiqlik bilan kutayotgan ota-onalar, sevikli mahbubalar, jigargo‘shalar qiyofasi olisdagi farzandlarga nisbatan sog‘inchlari lovullab turgan xalq timsoli yaratildi. Mana shu sog‘inch va umid uchqunlari alanga bo‘lib

⁵⁴ Zulfiya, «Bahor keldi seni so‘roqlab», “Yangi asr avlodi”, 2015, 139-bet

⁵⁵ Zulfiya, “Kamalak”, Toshkent, 1982, 42-bet

⁵⁶ Zulfiya, “Kamalak”, Toshkent, 1982, 6-bet

g'alabaga ishonch bag'ishladi, yo'llarini yoritib turdi. Har qanday og'ir mashaqqatdan olib chiqadigan kuch umid va ishonchdir.

O'zbek xalqiga qarata aytilgan, yuraklarni titratuvchi, she'rlari ichida insonparvarlik tuyg'usi nihoyatda tiniq va yorqin ifodalangan ushbu misralarga qarang-a:

“O'zing tashna etding, o'zing suv tutding,
Qalbimdagi sahrom, daryomsan xalqim!
Seni seva-seva men boyib ketdim,
Dunyo ichra topgan dunyomsan, xalqim!⁵⁷”
Asosiysi bular badiiy jihatdan teran she'rlardir.

Yuksak badiiylik she'rlarning estetik qiymatini belgilovchi omildir. Badiiy yuksak va teran bo'lgan asar kitobxonga ta'sir etishi, zavq berishi ayni haqiqat. Agar badiiy jozibadan mahrum bo'lsa, hech qanday muhim mavzu, ulkan g'oya, dono obraz uni muvaffaqiyatsizlikdan qutqara olmaydi. Shuning uchun ham badiiy asarlarning qimmatini undagi obraz, g'oya, mazmunning nechog'lik yuksak badiiylik va samimiylikda ko'rsatilishi bilan baholanadi. Masalan, muhabbat haqida minglab asarlar yozilgan. Biroq yangicha badiiy talqingina muhabbat haqidagi she'rga qanot baxsh eta oladi:

“Qancha sevar eding, bag'rim, bahorni,
O'rik gullarining eding maftuni.
Har uyg'ongan kurtak hayot bergan kabi
Ko'zlaringga surtib o'parding uni.⁵⁸”

Shoira go'zal insoniy tuyg'u va kechinmalarni tasvirlash jarayonida yuksak badiiyat dovonlarini zabt etadi. Uning so'z va tasvir vositalaridan foydalanish san'ati kishi ruhiga estetik ta'sir ko'rsatuvchi qudratga ham egadir.

Zulfiya betakror she'rlari bilan qalbimizda yashaydi. Bu ulug' ijodkor biz uchun doimo sadoqat va vafo timsoli bo'lib qolaveradi.

ZULFIYA IJODIDA FASLLAR TAROVATI

**F. Nurmatova,
Toshkent davlat stomatologiya instituti**

“Hali bor oldimda o'tmagan burchim,
O'tayman ko'zimda tirik tursa nur.
Umrimdagi barcha fasllar uchun
O'ziga bek xalqim, Senga tashakkur!”

⁵⁷ Zulfiya, «Bahor keldi seni so'roqlab», “Yangi asr avlodi”, 2015, 7-bet

⁵⁸ Zulfiya, «Bahor keldi seni so'roqlab», “Yangi asr avlodi”, 2015, 28-bet

Fasllar almashinuvi bilan tabiatda yangilanishlar, odamlar kayfiyatida o'zgarishlar sodir bo'ladi. Ob-havo o'zgarishlari, mo'jizakor tabiatning turli ko'rinishlari bilan mutanosibliigi har qanday insonga ilhom baxsh etadi. Bu jarayonning o'ziga xos sir-sinoatlarini o'tkir nigoh bilan ilg'ab oladigan shoirlar bu go'zalliklarni o'z she'rlarida yorqin misralarda aks ettiradilar.

Shoira Zulfiyaning she'rlarida hamtabiatning betakror go'zalliklari bahor, yoz, kuz va qish fasllarining o'zgacha tarovati "tabiat, to'rt dunyo husn, qulluq, uzoq yillar yashadik inoq" deya ifoda etilgan.

Fasllar kelinchagi bahorni kim sevmaydi deysiz. Borliq yashil rangga burkanadi. Ayniqsa, daraxtlar, yam-yashil o'simliklar, rang-barang gullar – butun olamga o'z chiroyini ko'z-ko'z qiladi va bizni sehrlab qo'yadi. To'yib-to'yib ko'klam taftini, gular iforini sipqorging keladi. Shunday go'zallikni shoira o'zining "Salom, tansiq bahor", "Kel bahor", "Kamalak", "Yana bugun bahorga zorman", "O'rik gullaganda", "O'riklar gullar", "Yomg'ir" nomli she'rlarida tarannum etgan.

Mehr-muhabbat, sog'inch nafasi ufurib turgan, vafo va sadoqat tuyg'ulari samimiy ifodalangan "Bahor keldi seni so'roqlab" she'rida bahor fasli tasviri nihoyatda jozibali:

"Salqin saharlarda, bodom gulida,
Binafsha labida, qirlarda bahor.
Qushlarning parvozi, yellarning nozi,
Baxmal vodiylarda, qirlarda bahor..."

Ona Vatanning beqiyos go'zalligi: bog'lari, gulzorlari, vodiylari, paxtazorlari, to'kin yozlari – hamma-hammasi uni maftun etadi, tabiatning husn jamolini jo'sh urib kuylagisi keladi:

"Ko'ksi xazinaga boy baland tog'lar,
Paxta vodiylaring cheksiz, bepoyon.
Kunda qizib yotgan qumliklaring ham
Ajab jilva bilan boqdi mehribon".

Zulfiya "Oltin kuz" she'rida kuz faslini quyidagicha tasvirlaydi:

"Sevaman, oltin kuz, sevaman jondan
Atlas tabiatli go'zal chog'ingni.
Daraxtlar libosi rango-rang, gulgun,
Ko'zni erkallagan chaman bog'ingni.
Sevaman, oltin kuz, sevaman jondan!
Tovusday bezangan daraxt, bog'larni!
Yomg'irli oqshoming, quyoshli tonging,
Xayolga cho'mganim go'zal onlarni!"

Zulfiya “Bulut o‘yini” she’rida bir lahzaga bo‘lsa ham qishning nafasini yod olib o‘tadi:

“Ko‘z oldimda, atrofimda
Kezar to‘sib yer husnin.
Lablarimda, peshonamda
Sezaman muz nafasini”.

“Aziz tuyg‘ular” she’rida ham qishning ta’rifi beriladi:

“O‘tmishning behuda oni kabi qor,
Beiz, bedard erib ketar uchquni”.

Shoira “Binafsha” she’rida qish faslini ta’riflab,

“Qahratonda yerga to‘shalganda qor,

Mening ko‘nglim tusab qolar binafsha”, –deya yana bahor kelishiga
umid qiladi, sog‘inadi:

“Yana bugun bahorga zorman,
O‘z bahorim kabi shoshqaloq.
Yana bugun bahorga zorman,
Kutaverib dil bo‘ldi qadoq”.

Zulfiyaning she’rlar kitobxon qalbida ona Vatanga muhabbat, tabiatga hurmat tuyg‘ularini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zulfiyaning qudratli ovozi, go‘zallikka tashna insonning orzularini ifodalagan she’rlari abadiy jaranglayveradi. Shoira Oydin Hojiyeva aytganidek: “Salom senga, ey Zulfiyadan mujda keltirgan Bahor!”

ZULFIYA IJODIDA HIJRON VA SADOQAT TARANNUMI

N.Safarov,

**Jizzax davlat pedagogika instituti
boshlang‘ich ta’lim fakulteti talabasi**

Odamzod dunyoga kelibdiki, mehr, e’tibor, sadoqat kutib yashaydi. Zero inson kimgadir o‘zining kerakligini bilib yashasa, hayotga ishonch, kelajakka umid bilan qaraydi. Suyangan kishisi, ishongan suyanchi bo‘lsa, yo‘lida uchragan qiyinchilik tomon mardonavor qadam tashlay oladi. Lekin hayot yo‘li har doim ham ravon bo‘lavermaydi, umr yo‘limizda ba’zan hijron, umidsizlik, qayg‘u kabi izg‘irin tuyg‘ular ham yo‘ldosh bo‘ladi. Bunday hayot yo‘lini esa sadoqat, chidam va bardosh ila yolg‘iz bosib o‘tish har kimning ham qo‘lidan kelavermaydi. Bu tasvir bejiz aytilmadi. Fikrimizning yorqin dalili bo‘lgan ayol, buyuk ona, vafo va sadoqat timsoli – shoira Zulfiya Isroilovadir. U o‘ttizdan ziyod she’riy va nasriy kitoblar muallifi. Badiiy ijod sohasidagi xizmatlari uchun Davlat mukofoti, 1968-

yil Javoharla'l Neru nomidagi xalqaro mukofoti, tinchlik va do'stlikni tarannum etuvchi asarlari hamda taraqqiyparvar Osiyo va Afrika yozuvchilari harakatidagi faol ishtiroki uchun esa xalqaro "Nilufar" mukofoti sohibasi, Nodirabegim, Uvaysiy, Anbar Otinlarning chinakam izdoshi. O'zbek poeziyasida Zulfiya degan nomning paydo bo'lishi – tong yulduzining tug'ilishiga teng voqea bo'ldi. Chigalliklar, tortishuvlar, izlanishlar to'liq bir pallada yangi va umidbaxsh bir sado, yoqimli bir soz jaranglab ketdi. O'sha kezda ayol zotidan qo'liga qalam olganlar sanoqli va paydo bo'lib ulgurmayin so'nib qolar edi. Davr va poeziya ayol erki, ayol qalbi, sadoqatli yor ko'ngli, turmush o'rtog'idan ayrilgan ayol kechmishlari, iztirobga limmo-lim ona timsoli, ona armonlari, ona baxtini, ona dilini kuylashga qodir bir shoiraga muhtoj edi. Zulfiya ana shu bo'shliqni to'ldirib, qo'liga soz olib, o'sha chanqoqlikni qondirgan kuychidir.

Zulfiyaning oilaviy hayoti, muhabbati tarixi ko'pchilikka yaxshi ma'lum. Zulfiya shoir Hamid Olimjonni sevib, u bilan 1935-yilda hayot rishtalarini bog'ladi. Biroq oradan to'qqiz yil o'tgach, nogahoniy falokat tufayli ikkita farzand bilan eridan beva qoldi. Shoira keyingi hayotini umrining oxiriga qadar Hamid Olimjonga bo'lgan muhabbatini asrab-avaylab, sodiqlik va sadoqat timsoli sifatida o'tkazdi. Hamid Olimjon hayot vaqtidayoq shoira ijodiga hijron ohangi kirib keldi. Bu ohang «Hijron» she'rida, «Uni Farhod der edilar» dostonida, H.Olimjon tomonidan tahrir qilinib, bosmaga tushirilgan «Hijron kunlarida» she'riy to'plamida muhim o'rin tutdi. Zulfiya «Nazarimda, shoirlar o'z tarjimai hollarini yozmasliklari kerak. Negaki shoirlar haqida she'rlari tavsif beradi, ular haqida hamma narsani aytib bermasa ham ijodlarida hayotlarining ko'pchilik tomonlarini sharh etib berishga qodir she'rlar bo'ladi»,– degan edi. Darhaqiqat, Zulfiya hayotini o'rganmoqchi bo'lgan kitobxon tarjimai holni emas, balki uning asarlarini o'qisa, shoira hayoti, umr yo'llari, tashqi dunyosi, nafaqat tashqi shu bilan birga ichki olamini ham bemalol bilib olishi mumkin:

“Ey sevgisi aziz, ey sevimli yor,
Ketma, aslo ketma ko'zimdan yiroq.
Garchi tushimda ham seni bir ko'rish
Hijron kunlaridan ming bor yaxshiroq”.

Zulfiyaning „Hijron kunlarida” turkumidagi she'rlarini o'qir ekansiz, ijodkor qalbidagi ziddiyatli to'qnashuvlar, o'z-o'zi bilan bo'lgan monologik nutqlar guvohiga aylanasiz. Ularda sevgisidan ajralgan shoira qalbining abadiy firoq iztiroblari to'la she'rlar o'rin egallagan. „Hijron kunlarida” kitobi bilan o'zbekning uyida shoira tug'ildi, ayol zotining fidoyilik va bardosh, jasorat va nazokat, umid va o'kinch to'la sadosi bo'lib shoira dunyoga keldi. Zulfiyani shoir qilgan o'z dardli qismati va bu dardli qismat haqidagi samimiy va ehtirosli nidosi. Ulug'lardan biri aytgan ekan: «Shoirmi iztirob yaratadi va bu iztirob she'riyat

uchun quvonch bo'ladi». Bu so'zlar bus-butun shoira Zulfiyaga taalluqlidir. Shoirani dunyoga keltirgan ulug' iztirob o'z aksiyati bo'lgan ulug' baxtni ham yaratdi. Bu ulug' baxt to'la to'kis xalq va she'riyatnikidir. She'riyat olamiga har bir ijodkor o'z qo'shig'i bilan kirib keladi. Zulfiya she'riyatga vafo qo'shig'i bilan kirdi va bu qo'shiq ayol sadoqatining yuksak tarannumiga aylandi.

Shoiraning she'rlari haqida, ularning latofati, insoniy jozibasi, teranligi to'g'risida juda ko'p gapirish mumkin. Lekin Zulfiyani odamlarga ardoqli qilgan, adabiyotimizning yorqin yulduzlaridan biriga aylantirgan, XX asrning buyuk ayollari qatoriga qo'shgan asosiy omil bu – uning e'tiqodi, juda yuksak ma'naviy va axloqiy fazilatlari, dili bilan tilining birligi, she'rlarida madh etgan insoniylik, vafo, sadoqat va diyonat degan narsalarga o'zi hayotda og'ishmay amal qilganida.

Hijroning qalbimda, sozing qo'limda,
Hayotni kuylayman, chekinar alam.
Tunlar tushimdasan, kunduz yodimda,
Men hayot ekanman, hayotsan sen ham.

Mazkur she'r Zulfiya o'z umr yo'ldoshining porloq xotirasiga atab yozgan asarlardandir. U bahor faslining kirib kelishi tasviri bilan boshlanadi. Odatda ko'klam kelishi quvonch-u shodlik bilan qarshi olinsa, bu bahor alam va ko'zyosh bilan kutib olinadi. She'r o'ta samimiy ruhda yozilgani bois uni o'qigan kitobxon muallif ko'nglini yaqindan tuyib, butun qalbida unga nisbatan hamdardlik tuyg'usini his qiladi. Bir fikr bilan irod etilsa, bahor timsolida Zulfiyaning o'zi fasl ichra yorini axtaradi. She'riyatimizning, hech bir shubhasiz, eng nodir durdonalari qatoridan o'rin olgan „Bahor keldi seni so'roqlab” she'ridagi bu satrlar haqida keyinchalik atoqli shoira Vera Inber shunday degan edi: „Bu qadar og'ir musibatdan so'ng bir yil o'tib shunday umidbaxsh satrlarni bitish uchun qanchalar qudrat kerak!” .

Zulfiya sevgi, sadoqat, hijron, ona, vatan, tong, tinchlik, dunyo, hurriyat, hayot, umr, yurtdoshlari va taqdiridoshlari jasorati, shodligi, iztiroblari, fojiasi, irodasi haqida ham qalam yuritdi, yuritganda ham ularni o'z shaxsiy nuqtai nazari bilan shaxsiy dard-u tashvishi tarzida talqin qildi. Unda yolg'izlik iztirobi va ayollik irodasi o'ziga xos tarzda samimiy ifoda etilgan. Zulfiyaxonim vafo va sadoqat timsoliga aylangan o'zbek onasi, o'zbek ayoli, o'zbekning shoirasi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tafakkur.net , saviya.uz, kitobxon.com, darakchi.uz .
2. Zulfiya Isroilova. „Bahor keldi seni so'roqlab". „ Yangi asar avlodi", 2019.
3. www.ziyouz.com kutubxonasi.
4. Zulfiya Isroilova. „Tong bilan shom aro". Saylanma. „Sharq" Toshkent-2006

ZULFIYA HAYOTI VA IJODI ZAMONDOSHLAR EHTIROMIDA

**S. Raupova,
Hamid Olimjon va Zulfiya
ijod maktabi tarbiyachisi**

Zulfiya, birgina shu soʻzni xayolimizdan oʻtkazar ekanmiz, beixtiyor butun bir umrini sadoqat bilan oʻtkazgan sharq ayolining vafodor timsoli koʻz oldimizda gavdalanadi. Oʻzining purmano sheʼrlari bilan butun bir millatning qalbidan joy olgan shoira Zulfiya maktab davridayoq adabiyot faniga ixlos qoʻyadi. Zulfiyaxonim sheʼriyatida vafo timsollari bilan bir qatorda vatanparvarlik, ona tabiatning mohirona chizgilari, ona tuproq qoʻshiqlari, qardoshlik qoʻshiqlari, onalik faxriyalari vatandoshlik sadolari ham eng oʻzak mavzulardandir. Oʻsha davrlardayoq Zulfiya adabiy toʻgaraklarga qatnashib turli-tuman oʻylari his-tuygʻulari oʻzi sezmaganda holda misralar shaklida qogʻozga tushirayotganini seza boshladi. Uning birinchi “Men ish qizi” sheʼri 1931-yil 17-iyulda “Ishchi” gazetasida bosilib va bu Zulfiya degan umid yulduzining tugʻilganini maʼlum qildi. 1932-yili “Hayot varaqlari” ilk sheʼrlar toʻplami chop etilganidan keyin Zulfiya oʻziga ishonch seza boshladi.

Ilk sheʼrlar toʻplamining chop etilishi nafaqat Zulfiya va uning toʻgʻarakdosh, kursdosh dugonalari uchun, balki onasi uchun ham quvonchli va unitilmas sovgʻa boʻldi. Bu toʻplamdagi sheʼrlar sheʼriyatimizning hozirgi taraqqiyot choʻqqisidan turib yondashganda ancha sayoz va joʻn boʻlgan. Shunga qaramay Nasurullo Oxundiy havaskor shoirada sheʼriy isteʼdod zarralarini koʻribmikan, uning adabiy kelajagiga katta umid bogʻlaganini yashirmagan.”Toʻgaraklardan ergashib kelayotgan, yoshlarning umidli shoirasi – Zulfiya oʻzbek qizlari ichida adabiyotga dadil qadam tashlagani holda, uning mumtoz bir shoira boʻlib etishishiga shubhamiz yoʻq, albatta”, deb yozgan edi u⁵⁹.

Bundan koʻrishimiz mumkinki aziz kitobxon shoira Zulfiyaxonim ilk sheʼriy toʻplami bilanoq zamondoshlari va ustozlar eʼtirofiga sazovor boʻlgan. Yaʼniki, uning birinchi sheʼriy toʻplamidayoq, sheʼriyat osmonida bir uchqun paydo boʻlayotganligini payqashgan.

Oltmishinchi yillardan boshlab Zulfiyaning sheʼriy kamolotida yangi bir davr boshlandi. U oʻzining “Oʻylar”, “Shalola” singari yoniq insoniy mehr bilan toʻliq sheʼriy turkumlarini oʻrtaga tashladi.”Quyoshli qalam” dostonini yaratdi. U bu asarlari bilan sheʼriyatda chinakam yangi soʻz aytdi. Oʻzbek sheʼriyatining hali ochilmagan imkoniyatlarini inson ruhini tasvirlashda qanchalar qudratli boʻla

⁵⁹ Naim Karimov “Zulfiya” Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent-2015 27-bet.

olishini namoyish qildi. Uning she'rida inson murakkab ruhiy olamining tasviri kuchaygan va noziklashgani sari she'rining tasviriy imkoniyatlari ham boyib, yaxshi ma'noda murakkablashib bordi.⁶⁰

Yillarmi bu – shoshib shoshirgan,
Ulkan ulush orqada qolmish.
Yo, boy bergan baxtim yashirgan,
Yo'llar meni shu kuyga solmish.

Shoira Zulfiyaning bu she'rlarini o'qir ekanmiz,,she'rning mazmundorligiga va she'riy kamolotning yuksak cho'qqisida yozilganiga guvoh bo'lamiz. Ya'ni insonning ruhiy olamiga yillarning ta'siri va bu yillar hech qachon to'xtamasligi tasvirlangan.

O'zbek xalqining hassos shoir o'g'loni Hamid Olimjon va atoqli shoira qizi Zulfiyaning tutash umri tillarda dostonidir. Bu sevgi va ijod qissasi haqidagi she'rlar bitilgan, hali jahoniy ishq dostonlari yozilgusiditr. Lekin, shoiraning birgina –“Hijroning qalbimda, sozing qo'limda” degan satr yozilajak barcha “Hamid va Zulfiya” larga sarlavha bo'lmoqqa loyiq.

“Hijron kunlarida” kitobi nashr etilgan 1944-yil Zulfiya hayotida bir umrlik hijron kunlarining boshlanishi bo'ldi, Shu yili dahshatli falokat Hamid Olimjonni hayotdan olib ketdi. Shoira Zulfiya uchun mushkul sinovli yillar boshlandi. Zulfiya qalbidagi ana shu ziddiyatlar kurashi pinhoniyl zilzilalarga o'sha yillarda yozilgan she'riyatda eng nozik tebranishlargacha sezilib turadi. Bu kurashda shoira Zulfiyaning jasorati –hayotbaxsh qudrati, umid va ishonchi g'alaba qozondi.⁶¹

Hijroning qalbimda, sozing qo'limda,
Hayotni kuylayman, chekinar alam.
Tunlar tushimdasan, kunduz yodimda,
Men hayot ekanman hayotsan sen ham.
Zulfiya “Bahor keldi seni so'roqlab”

Mana shunday og'ir ayriliqdan so'ng ham Zulfiya g'amginlik botqog'iga botmadi, o'zida kuch, matonat, sabr topa oldi. Zerokim, shoira bunday kuchni iste'dodidan, do'stlaridan, yaqinlaridan, muxlislaridan va yurtining muhabbatidan oldi. U o'zidagi bor kuchini she'rlariga, iste'dodiga berdi. Yillar, zamon va muhit shoirani tarbiyaladi, shoiraning o'zligi betakror iste'dodi she'rdan she'rga kitobdan kitobga yangi-yangi qirralari namoyon bo'lib boraverdi. Zulfiya barcha zamondoshlari e'tirofida bo'lgan vafo va sadoqat timsolining malikasi bo'lganligini aytmasdan ilojimiz yo'q. Umrining gullagan davrini Hamid Olimjon xotirasini ardoqlab, u qoldirgan o't og'ushida yashab keldi. Mana shunday

⁶⁰ X.Sulaymonova “Zulfiya hayoti va ijodi” “O'qituvchi”-Toshkent-1980 17-bet

⁶¹ Rahina Shomansur va Ra'no Rahmon “Ehtiromlar” Toshkent “O'zbekiston” 1995 44-bet

sog‘inch qiynoqlaridagi she‘rlarini oqqa ko‘chira boshladi. Shunday ekan biz uning she‘rlarida hislar pokiza tuyg‘ulardan yaralgan, sog‘inch to‘la otash nigohlardan naqsh olgan Hamid Olimjon siymosini hamisha ko‘rib turamiz.

1954-yildagi Xirosima urushining oqibatida halok bo‘lgan kishilar haqida eshitib shoira o‘zining “O‘g‘lim, sira bo‘lmaydi urush” she‘rini yaratadi:

“Urush! Noming o‘chsin jahonda,
Hamon bitmas sen solgan alam.
Sen tufayli ko‘p xonadonda
Ota nomli buyuk shodlik kam...

Ko‘krak suti va mehnat bilan
Biz jahonga berganmiz turmush
Ona qalbi oyoqqa tursa,
O‘g‘lim, sira bo‘lmaydi urush!”

Urushda halok bo‘lgan otalarning farzandlariga ona – ota nomli buyuk shodligini yo‘qotgan, cheksiz mashaqqat va mehr muhabbat bilan yurtga o‘g‘il o‘stirgan mehnatkash oilaning boshlig‘i. Ona qalbi – insoniyat qalbi. Uning hayajonli tuyg‘ularida buyuk ishonch bor, – deya she‘rni ta‘rif etadi vatandoshimiz Asqad Muxtor.

Bu she‘ri orqali Zulfiya butun bir xalq onalarining timsolini yaratadi. Shoira Zulfiyaning o‘zi ham haqiqiy matonatli ona ramzi timsolida shuhrat qozonganligini e‘tirof etishimiz joiz. Shu boisdan ham shoira Xirosima urushi davridagi onalarning ichki his-tuyg‘ularini, g‘azabini, sevgisini, mehrini jamlab oqqa tushirdi.

Zulfiya opa, 1957-yilda siz Osiyo va Afrika xalqlari adabiyoti vakillarini Toshkentga taklif qildingiz. Davlatimiz bu ulkan mas‘uliyatni sizdek insonga bejiz topshirmagan edi. Aslida bunday so‘z aytish, egalik ishonchi elning asl farzandlari, iqtidorlari zimmasiga tushadi. Siz ana shunday inson edingiz. O‘zbekistonning onaxoni, davlat arbobi, qolaversa, o‘zbek qizi sifatida so‘z aytish sizga uzukka ko‘z qo‘ygandek yarashgan edi. Siz bu hurmatga jozibali she‘riyatingiz, haq so‘zingiz, bahoriy qalbingiz bilan erishdingiz. Sizni sharq ayolining timsoli sifatida dunyoning katta mamlakatlarida, qadamingiz, nomingiz yetgan joylarda zo‘r ehtirom bilan e‘zozlashganini ko‘rdik, havas qildik, faxrlandik.

Xulosa qilib aytganda, shoira Zulfiya – Yer yuzidagi barcha yaxshi va ezgu ishlarga qalbi ochiq bo‘lgan qudratli oqila inson. Shoira Zulfiyasiz hozirgi poeziyamizning kamolini dovrug‘ini tasavvur qilish qiyin. Zulfiya, deganda hassos shoira, o‘z xalqi, Vatani uchun baxshida inson, sadoqatli yor, mehribon ona, izzatli farzand, ardoqli davlat arbobi siymosi ko‘z oldimizda namoyon bo‘ladi.

SADOQAT MULKINING MALIKASI

**M.Irgasheva,
Hamid Olimjon va Zulfiya
ijod maktabi tarbiyachisi**

Ma'lumki, adabiyot xalq hayoti bilan chambarchas bog'liq. Zulfiyaning shoirona qalbi butun dunyoda sodir bo'layotgan muhim o'zgarishlarni, insonlar ongi va munosabatida tug'ilayotgan yangiliklarni, zamondoshlarimiz mehnati, orzu umidlarini aks ettiradi. Lirik qahramon qalbi samimiy, tuyg'ulari tiniq, fikrlari teran, estetik didi barkamol, poetik mushohadasi o'tkir, oliy fazilatlar egasidir. Zulfiya she'riyati zamonaviy o'zbek poeziyasining porloq sahifasini tashkil etadi, uning she'ri doimo yangi cho'qqilarni ko'zlaydi, yangi ijodiy yuksalishlarga intiladi. Shoiraning birinchi she'rlar to'plami 1932-yilda bosilib chiqdi. O'sha vaqtda u endi 17 yoshga qadam qo'ygan edi. Zulfiyaning lirik qahramoni she'rdan she'rga o'sib borib, "men", "u", "sen", "biz" tarzida namoyon bo'ladi. Bu obraz faqatgina shoira shaxsi bo'lmay, balki tipik badiiy obraz hamdir.

Atoqli shoir Mirtemir o'zining "Ardoqli va atoqli" nomli maqolasida Zulfiyaning lirik qahramoni haqida gapirib: "Sevimli shoiramizning lirikasida "men"lik tuyg'usi insonlik g'ururi, onalik shodligi, yor hijroni va g'ussasi, vatandosh ayol armoni va ishonchining ifodasidir. Jarangdor va yorqin, quvnoq baxt qo'shiqlarida ham tinchlik orzusida aytilgan she'rlarida ham, oshiq onlarida ham o'zbek ayolining baralla sadosi eshitilib turadi.

O'zbek shoirasining bardam ovozi jahonning olis nuqtalarida yuksak minbarlarida jaranglashidan g'ururlanmaslik mumkinmi? Zulfiyaxonim jahongashta qalamkash, xalq va mamlakatga bergan vakolat bilan olis yurtlarda kezish, odamlar diliga haqiqat urug'ini sochish, kishilarning ko'zlariga to'g'ri qarab, ularning dillarida erk va tinchlik tuyg'usini uyg'ota bilishdir, – deydi. Hindistonning go'zal tuprog'i uzra oqshom quyilib, kunduz dam oladi. Turli millat vakillari, shoirlar, san'atkorlar, ijodkorlar yig'ilishgan. Lirik qahramon do'stlarini davraga taklif etadi. Bunda uzoqdagi do'st yaqin tuyuladi. Bu mushoira san'at, mahoratning bayrami 62.

Qofiya, so'z, misra bahslari, yuraklarni hayajonga soladi. Lirik qahramon murojaat etadi:

“Qay dil chamani boy, jozib nafasi,
Kimning fikri o'tkir, teran, bokira.
Bu guring – shoirlar musobaqasi

⁶² Zulfiya bitiklari yoshlar qalbida. 2016 y. — 32-bet.

Sharq she'riy chamani, bu mushoira.”

Bu she'r bog'iga har bir shoir rang-barang, go'zal qo'shiq olib kelgan. O'qituvchi o'quvchilar diqqatini shoira tomonidan mushoira o'tayotgan joy go'zalligini tasviriga qaratadi. Rang-barang chiroqlar shu'lasini, salqin sohillarda shaboda sabo atrini olib keladi, goh hind qizi kuyini, goh yaqin bog'da sayragan anvoyi qushlar kuyini taratadi. Bu she'r chamanida ilhom va jasur qalam hokim edi. Mushoira davom etardi.

“O'zbek supasiday sahnada gilam,
Chiroqlar kamalakday rango-rang,
Haqiqat va nurga intilgan yuraklar
Mehr-muhabbatni baham ko'rardi.”

Do'stlikning bu bayramida ishtirok etayotganlar hind odatiga amal qilib, gilam uzra bemalol chordona qurib o'tirishardi. “Mushoira”ning adabiyotimiz taraqqiyotidagi ahamiyati. Shoiraning bu asari yuksak mukofot bilan taqdirlanishi, “Mushoira”dan bir parchani keltiramiz:

“Go'zal tuproq uzra quyildi oqshom,
Kunduz olar dam.
Jo'shqin mushoira etadi davom,
Do'stim, kel sen ham.
Bunda uzoqdagi do'st bo'lar yaqin,
San'at mahoratning bayrami bunda.
Qofiya, so'z, misra bahslari qizg'in.
Yuraklar davraga kiradi bunda.
Qay dil chamani boy, jozib nafasi,
Kimning fikri o'tkir, teran, bokira?
Bu guruh – shoirlar musobaqasi
Sharq she'riy chamani, bu mushoira.”

Tinchlik uchun kurash adabiyotning yetakchi mavzularidan biridir. Zulfiya tinchlik mavzusida ko'pgina she'rlar yozdi.

O'zbekiston hukumati atoqli shoiraning buyuk xizmatlarini, adabiyotimiz, madaniyatimiz taraqqiyotiga qo'shgan ulkan hissasini e'tiborga olib, Zulfiya nomidagi davlat mukofoti ta'asis etildi. Zulfiya shoira sifatida o'zbek adabiyotining eng yorqin namoyandalaridan biridir. Zulfiyaxonim o'zbek she'riyatini jahon minbaridan jaranglatganlardan biri, u XX asr o'zbek she'riyatining yulduzi. Ishq va hijron, baxt va armon, xalq va shaxs taqdiri, zamon ishlari va istiqbol orzulari Zulfiya she'riyatida barq urib turadi. Zulfiya maktab yaratgan va o'z maktabida shoir-u shoirlar butun bir avlodini kamolga yetkaza bilgan shoiradir. Uning bolalar uchun yozgan she'rlari “Gullarim”, “Lolaqizg'aldoq”, “Kapalak” kitoblarida jamlangan, ularning hammasi bolalar ruhiga yaqin, aksariyati

o‘quvchilarga yod bo‘lib ketgan. Bu she‘rlarning asosiy xususiyati – fikrchanlik: har bir she‘r o‘quvchida yangi fikr uyg‘otadi, aqlini ham, qalbini ham boyitadi.

Men mana shunday ulkan shoir va atoqli shoiramiz Hamid Olimjon va Zulfiyaxonim nomidagi ijod maktabining o‘zbek tili va adabiyot fanini chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan maktab–internatida faoliyat ko‘rsatayotganimdan faxrlanaman. Bilimga chanqoq qizlarimizning Zulfiya nomidagi davlat mukofotiga sazovor bo‘lishlariga va elimiz ishonchini qozonadigan atoqli shoirlar yetishib chiqishiga ishonch va umidimiz katta.

SHE‘RIYAT BO‘STONINING BEKASI

N.Ochilova,

Qarshi Muhandislik iqtisodiyot instituti

Shoirsiz yurt – bulbulsiz chaman, yulduzsiz osmon, mayoqsiz bandargoh. Bundan qirq yil muqaddam – ming to‘qqiz yuz qirq to‘rtinchi yilda O‘zbekiston Davlat nashriyoti mo‘jazgina bir she‘riy to‘plamni chop etdi. O‘n sakkiztagina she‘r jamlangan. “Hijron kunlarida” deb atalgan bu kitobchanning paydo bo‘lgan kuni dunyoga Zulfiya nomi bilan atalgan qismat yaraldi. Bu qismat bir qatra bo‘ldi-yu, unda zamondosh ayol qalbi o‘zining jahoniy dardi, iztirobi, faryodi bilan akslandi. Zulfiya degan ismda hijronzada yuraklarning ohi, nidosi mujassam bo‘ldi. Darhaqiqat, shoirlik unvon emas – qismat! Buning isbotini butun borlig‘i bilan, barcha ohanglari va ranglari bilan shoira Zulfiya ijodida ko‘rmoq mumkin. Qaysi zamonda, qaysi yurtda yashamasin, birinchi galda o‘z qalbining holatini ayon etadi va agar bu holat minglarning, millionlarning qalbiga esh bo‘lsa shoir nidosi umumxalq, umumbashariy nidoga aylanadi. Shoirlik hamma zamonda qismat bo‘ldi.

“Ey sevgisi aziz, ey sevimli yor,
Ketma, aslo ketma ko‘zimdan yiroq.
Garchi tushimda ham seni bir ko‘rish
Hijron kunlaridan ming bor yaxshiroq.”

Bundoq mehr va sog‘inch bilan to‘lgan satrlarning haqiqiy bahosini bermoq uchun she‘r bitilgan yillar zahmatini, fojialarini tasavvur etmoq kerak. Bu misralar judolik dardida o‘rtangan necha ming yuraklarga malham bo‘lganini, necha ming ko‘ngil daftariga ko‘chirilganini xayol qilmoq kerak.

Nega men so‘zni “Hijron kunlarida” kitobidan boshladim? Axir ungacha ham Zulfiyaning “Hayot varaqlari”, “She‘rlar”, “Qizlar qo‘shig‘i” singari she‘riy to‘plamlari nashr etilgan edi. Bu to‘plamlardagi o‘zining tiniq jozibasi bilan kishini rom etuvchi talay she‘rlar o‘sha vaqtdayoq Zulfiya ismini adabiyotga olib kirgan

va mustahkam mavqe bergan edi. Biz bu kun o'sha kitoblarni varaqlab mahorat bosqichlarini poyama-poya egallab borayotgan iste'dod nafasini sezamiz, she'riyatning umidli kelajagini ko'ramiz. Lekin "Hijron kunlarida" kitobini o'qiganda biz shunga amin bo'lamizki, shoirlilik iste'doddan ham, mahoratdan ham yuqoriroq tushuncha. Yaxshi she'rlar yozmoqning, hatto barkamol satrlar bitmoqning o'zi hali haqiqiy ma'nodagi shoirlilik emas. Toki butun kitob va har bir misrada shoirning o'zligi, bor olami bilan qalbu idroki, dardu quvonchi, tarjimai holi va dunyoqarashi bilan she'rning egasi namoyon bo'lmas ekan, dilkashu dardkash Inson ko'rinib turmas ekan – bu hali to'la ma'nodagi she'riyat emas. "Hijron kunlarida" kitobi bilan o'zbekning uyida shoira tug'ildi, ayol zotining fidoyilik va bardosh, jasorat va nazokat, umid va o'kinch to'la sadosi bo'lib shoira dunyoga keldi va dunyoga kelgan kundan o'zining boqiyiligini ta'min etdi.

Zulfiyani shoir qilgan o'z dardli qismati va bu dardli qismat haqidagi samimiy va ehtirosli nidosi. Ulug'lardan biri aytgan ekan: "Shoirni iztirob yaratadi va bu iztirob she'riyat uchun quvonch bo'ladi". Bu so'zlar bus-butun shoira Zulfiyaga taalluqlidir. Shoirani dunyoga keltirgan ulug' iztirob o'z aksiyati bo'lgan ulug' baxtni ham yaratdi. Bu ulug' baxt to'la to'kis xalq va she'riyatnikidir. She'riyat olamiga har bir ijodkor o'z qo'shig'i bilan kirib keladi. Zulfiya she'riyatga Vafo qo'shig'i bilan kirdi. Va bu qo'shiq ayol sadoqatining yuksak tarannumiga aylandi.

Vafodek muqaddas, pokiza tuyg'uning qimmatini hech bir zamonda kam bo'lgan emas. Lekin dahshatli jang yillarida yor sadoqatining buyuk jangovar qudratga aylanganini o'sha davr kishilari biladilar. Urushni ko'rganlar aytadilar: "Bizning g'alabamizni "Katyusha" qurolidan ko'ra ko'proq "Katyusha" qo'shig'i ta'min etdi". Bu so'zlarda ulug' haqiqat bor. "Katyusha" ayni vafo haqidagi sodda va o'lmas qo'shiqdir. Zulfiyaning sadoqat satrlari o'zbek jangchisining o'ziga xos "Katyusha"si bo'ldi. Shoir qalblarning tarjimoni. Uning yuragini titratadigan rangin tuyg'ulari odatda hayotiy kuzatishlarning, xayolot parvozining mahsuli bo'ladi. Lekin shoira Zulfiyaning vafo qo'shig'i na kuzatishlar, na xayolot mevasi, balki inson Zulfiyaning o'z hayot qo'shig'idir. Shuning uchun ham bu qo'shiq shunchalar yuksak, shunchalar mukammal, shunchalar jozibdir.

Shoirni zamon va muhit yaratadi. To'g'rirog'i, zamona va muhit oldidagi burch yaratadi. Bular shoirga mavzu beradi, ijod mundarijasini belgilaydi. Zulfiyani shoir qilgan va mana yarim asrdan buyon el ardog'iga bois bo'lgan xislat hayot bilan doimiy hamnafaslik tuyg'usidir. Bu uzoq va sharaflil ijod yo'lining har bir bosqichida—bu bosqichlar uzluksiz izlanish, mahorat pillapoyalaridan pog'onama pog'ona yuksalish bosqichlari bo'ldi – shoira zamon hodisotiga – ijtimoiy hayot voqealariga har daqiqa o'z munosabatini bildirdi, bu munosabat umuman shoir munosabati emas, balki Zulfiyaning va faqat Zulfiyaning

munosabati bo'ldi. Shoiraning o'zligi, betakror iste'dodi she'rdan-she'rga, kitobdan-kitobga yangi-yangi qirralari bilan namoyon bo'lib bordi. Hamda bugun o'zining keng mavzu doirasi bilan ranginligi va jozibasi bilan, samimiyati va bor qudrati bilan ko'z oldimizda yaxlit bir she'riyat – Zulfiya she'riyati yuksalib turibdi. Zulfiya iste'dodi umum mamlakat adabiyotida alohida hodisadir.

Tarixiy qismat Sharq ayolining ovozi jahon minbariga olib chiqish sharafi va zahmatini Zulfiya zimmasiga qo'ydi. Bu mas'uliyat uning ijod ufqini va hayot tarzini belgiladi, taniqli jamoat arbobi sifatidagi, tinchlik va xalqlar do'stligining jarchisi sifatidagi o'rmini ta'minladi. Zulfiyaning har bir she'ri juda katta ijodiy ehtiyojning mevasi. U she'r yozish zaruratga aylangandagina qo'lga qalam oladi va har bir misra, har bir so'zga o'ta talabchanlik bilan tosh qo'yadi. O'ziga, she'riga berahmlik Zulfiya iste'dodining xususiyatidir. She'r shakllari, vazn uslublari bobidagi shoiraning izlanishlari alohida diqqatga sazovordir. Bu izlanishlar toza irmoqlar bo'lib uning ijod dengizini har lahza yangilab turadi.

Zulfiya ilhomi sərbastga ham moyil. Ayniqsa, yetmishinchi yillardan boshlab yozilgan she'rlarning talay qismi ana shu zamonaviy erkin vazndadir. Bu vaznning hali ko'pchilik o'rganmagan va shoirlar ham hali to'la kashf etmagan tarovati, imkoniyatlari bor. Sərbast – o'lchov qirg'og'iga sig'magan toshqin tuyg'ularning vaznidir. Bejiz emaski, hozirgi yosh shoirlar bu vaznga ko'proq moyillik bildirmoqdalar. Zulfiya she'riyati kun sayin ko'proq izdoshlar tarbiyalamoqda. To'la asos bilan aytish mumkinki, bu kunda Zulfiya o'z ijodining kamolot cho'qqisida turibdi, kelajakka ishonch ko'zi bilan boqib: “O, ertam, eng go'zal afsonam” deb turibdi. Zulfiya singari siymolar xalqning baxti bo'lib yaraladilar.

ZULFIYA – TANIQLI JAMOAT ARBOBI

**N.Mamatqulova,
Hamid Olimjon va Zulfiya
ijod maktabi tarbiyachisi**

Zulfiya! Shu ismning o'zigina katta davrni, unda yashab o'tgan Hamid Olimjonni yodga soladi. Sevgi va sadoqat haqida gap ketganda? ko'z oldimizga, albatta, Zulfiyaxonim va Hamid Olimjon siymosi keladi. Ularning hayot yo'llari boshqalardan yozgan asarlari, insoniy lutfi, betakror fazilatlari bilan farqlanib turadi. Zulfiyaning badiiy iste'dodi Uyg'un va Hamid Olimjon kabi yozuvchi-shoirlarning ijodini qiziqib kuzatish orqali namoyon bo'la boshladi.

Zulfiya Isroilova 1915-yil 1-martda Toshkentda hunarmand-degrez oilasida tug'ilgan. Zulfiya 1928-yilda boshlang'ich maktabni tugallab, Toshkent xotin-

qizlar pedagogika bilim yurtiga o‘qishga kiradi. 1932-yilda o‘n sakkiz yoshli shoironing birinchi she‘rlar to‘plami “Hayot varaqlari” bosilib chiqadi.⁶³

Zulfiya she‘riyati tabiatga hamda uning ajralmas qismi va yuqori cho‘qqisi bo‘lmish odamzotga nisbatan hayajonli sevgi bilan burkangan. Uning she‘rlarida tabiat och ranglarda, yorqin bo‘yoq va timsollarda gavdalanadi.

Zulfiya ijodida o‘zbek ayolining taqdiri muhim o‘rin egallaydi, uning mamlakat hayotidagi o‘rni muhim ahamiyatga ega bo‘lgan. Shoira uzoq o‘tmishda ayollarning faqatgina uy ishlari bilan mashg‘ul bo‘lganliklari, hamda o‘z erlariga itoatkor bo‘lganliklarini, ularning nazdida eriga cho‘ri bo‘lganliklarini, hech ham yashirmaydi. Shuning uchun ham shoira ijododa ayollar o‘rni muhim ahamiyat kasb etadi.

She‘r! sen bunchalar mohir elchisan! Bunchalar dilkash suhbatdoshsan! Bunchalar qadr don do‘stsan! Zulfiya opa yangi she‘rini o‘qigan kezlari ohanrabo xushhavo kayfiyat kezadi ishxonamizda. U she‘r o‘qib bo‘lgach, imtihon oldidagi o‘quvchiday hammamizni behad kamtarinlik bilan kuzatadi, fikrimizni so‘raydi...

Qulog‘imda uning “Rashk” she‘ridagi mardona, samimiy savoli jaranglaydi:

“Xalq qalbiday bir go‘zal she‘rga
Yetarmikin hech qachon kuchim!”

Qaniydi, bu savol barchamizning qalbimizda ham bot-bot takrorlanib tursa! Shunda biz e‘lon qilayotgan she‘rlar orasida xom-xatala, ikki tomchi suvdek bir-biriga o‘xshashlari kamroq bo‘larmidi? – deydi shoira shogirdi Oydin Hojiyeva.⁶⁴

Zulfiya shaxsiyatidagi barcha yorqin qirralar borlig‘icha asarlariga ko‘chgan. Zulfiyaning yozganlari ezgulikka to‘la yorug‘ olamning qo‘shig‘idir. Uning g‘ururi, sururi, butun iztirobi, dardlari, kuyunchi, suyunchi, osuda xayollari, dolg‘ali tuyg‘ulari balqib yotgan betakror ijodiyoti xalqimiz mehnati, hayoti, kelajagining ajralmas bir parchasi.

Zulfiyaxonim minbarda so‘zlaganida, she‘r o‘qiganida yuzlaridan nur yog‘ilib, ko‘zlari yulduzday porlab ketardi. She‘r satrlarini o‘ktam ovozda, dona-dona qilib, biroz erkalik bilan, biroz nozlanib, suyumli bir alfozda o‘qirdilar. Tinglovchilariga mehr, ehtirom bilan nazar tashlar, yuragidagi mehr-muhabbat, ehtirom, onalik tuyg‘ulari bilan ularni erkalab-erkalab, o‘ziga maftun qilib so‘zlardi shoira.⁶⁵

Zulfiyaxonim ulug‘ sifat liboslarda, qish kunlari yelkaga ro‘mol tashlab yurishni yoqtirgan. Baland bo‘yli, sarviqomat, payvasta qoshli, qirraburun, keng peshonali, kulganda katta ko‘zlari charaqlab ketadigan maftunkor ayol bo‘lgan. Zulfiyaning oliyjanoblik, jasorat, haqqoniy xalq g‘ururi, tabiat va insonga nisbatan

⁶³ Nurali Qobul, Hulkar Olimjonova “Yana bahor keldi sizni so‘roqlab” Toshkent-2018 5-bet

⁶⁴ Oydin Hojiyeva “Zulfiya abadiyati” Toshkent O‘zbekiston 2015 5-bet

⁶⁵ Oydin Hojiyeva “Zulfiya abadiyati” Toshkent O‘zbekiston 2015 14-bet

samimiy tuyg‘ular va hurmat, boy ranglar va kutilmagan yangi timsollar bilan bajarilgan lirikasi, qalblarni larzaga keltiradi, insoniyatning kelajakka bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Iqtidorli shoira va yozuvchi, inson qalb tug‘yonlarini o‘tkir bilimdoni bo‘lib, turli janrlarda asarlar yaratgan: dostonlar, balladalar, elegiyalar, nasriy she‘rlar, hikoyalar, ocherklar, maqolalarni shular jumlasiga kiritishimiz mumkin.

Shoiraning eng mashhur she‘rlari: “Hulkar” (1947), “Men tongni kuylayman”(1950), “Yuragimga yaqin kishilar”(1958), “Mening bahorim” (1967) kabilardir.

She‘riyat olamiga har bir ijodkor o‘z qo‘shig‘i bilan kirib keladi. Zulfiya she‘riyatga vafo qo‘shig‘i bilan kirdi. Va bu qo‘shiq ayollar sadoqatining yuksak tarannumiga aylandi. Vafodek muqaddas, pokiza tuyg‘uning qimmatini hech bir zamonda kam bo‘lmagan.

O‘zbek xalqining hassos shoir o‘g‘loni Hamid Olimjon va ardoqli shoira Zulfiyaning tutash umri tillarda dostonidir. Bu sevgi va ijod qissasi haqida she‘rlar bitilgan, bundan keyin ham ulug‘ ishq dostonlariga o‘xshash o‘lmas asarlar yoziladi.

“Hijron kunlarida” kitobi nashr etilgan 1944-yil Zulfiya hayotida umrlik hijron kunlarining boshlanishi bo‘ldi. Shu yil dahshatli falokat Hamid Olimjonni hayotdan olib ketdi. Shoira uchun mushkul sinov yillari boshlandi. Bu kurashda shoira yuragining jasorati, hayotbaxsh qudrati, umid va ishonchi g‘alaba qildi.

“Hijroning qalbidam, sozing qo‘limda,
Hayotni kuylayman, chekinar alam.
Tunlar tushimdasam, kunduz yodimda,
Men hayot ekanman, hayotsan sen ham”.

Zulfiyaning shoiralik iqtidori uni jahonga tanitgan. Zulfiyaxonim suhbatlarida, maqolalarida o‘zlarini g‘oyatda kamtarin tutib, kam ijod qilganliklarini nadomat bilan ta’kidlagan. Bu gaplar chindan ham kamtarlik va samimiyat belgisi hisoblanadi. Shoiraning ijodidagi birgina – “Hijroning qalbidam, sozing qo‘limda” degan satri barcha “Hamid va Zulfiya”larga sarlavha bo‘lishiga loyiqdir.

Hamid Olimjon va Zulfiya muhabbati Tohir va Zuhra, Layli va Majnun, Farhod va Shirin sevgisiday xalqimiz orasida afsonaga aylanib ketgan. U o‘zining salmoqli ijodi bilan adabiyotlar o‘rtasida, ellar va elatlar orasida oltin ko‘priklar qurdi. Bugun uning buyuk zahmatlari qadrlanib, xalqimiz ko‘z o‘ngida Hamid Olimjon va Zulfiyaxonim haykallari qad ko‘tardi. Prezidentimiz tashabbusi bilan viloyatimizda Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi maktab-internati tashkil etildi. Bu ijod maskanida ko‘plab Zulfiyalar tarbiyalanadi. Zulfiyaxonimning ijod olami,

yorga bo‘lgan sadoqati, ayollik iffati hamda kamtarlik jihatlari bilan hozirgi yosh ijodkor shoirlarimizga har tomonlama o‘rnak bo‘la oladi.

ZULFIYA IJODIDA TALABA QIZLAR VA OLIMA AYOLLAR OBRAZI TALQINI

**N.Abdullayeva,
Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini
mexanizatsiyalash muhandislari instituti Buxoro filiali
“O‘zbek tili va adabiyoti” kafedrasida assistenti**

Zulfiya yuksak iste‘dodli shoira sifatida umri davomida sevgi, nafosat, bahor, ilm-ma‘rifat, xalqparvarlik, vatanga sadoqat haqida kuyladi. Shu bilan u o‘zbek she‘riyatida o‘ziga xos o‘rin topdi. Inson sifatida ham shu xalqning barcha olijanob xislatlarini o‘zida namoyon etib yashadi.

O‘zbek ayollari hayotini yaxshi biluvchi shoira va jurnalist Zulfiya Isroilovanning xotin-qizlar, dugonalari haqida yozgan qator she‘r va publitsistik maqolalari ancha shuhrat qozongan. Ularda shoira xotin-qizlarni jamiyat hayotida ijtimoiy faol bo‘lishga undaydi. Insoniy haq-huquqlarining poymol bo‘lmasligi uchun kurashishga da‘vat etadi. Ayniqsa, Zulfiya o‘z ijodida o‘tmishda tamomila ezilgan, haq-huquqi poymol qilingan o‘zbek ayollarining eskilik sarqitlaridan ozod bo‘lganlarini, ularni yorug‘ kelajak kutayotganligini aytib, har bir xotin-qizni bilim olishga, jamiyatda o‘z o‘rnini topishga chaqiradi. Jumladan, shoiraning “Do‘stimga” she‘rida ayolning quyoshi endi porlagani, u bilimi tufayli hamma sohaning egasi bo‘lishi mumkinligi, xalqiga va vataniga munosib avlod tarbiyalay olishi, yorug‘ kunlari ko‘p ekanligi haqida baralla kuylangan. Shoira yozadi:

“Sen ona! Sen bitmas hayot bulog‘i,
Jahonni bor etgan muhtaram omil.
Ulug‘ kelajakning yosh nihollari
Sendan tarmoq yozib topar takomil.
Sen kuychi, paxtakor, olim, to‘quvchi,
Yulduzlar ilmini bilgan munajjim”.

Shoira johillik tufayli eri yoki ota-akasi tomonidan o‘ldirilgan, gulday umri xotin-qizlar ozodligi yo‘lida bevaqt so‘ngan iste‘dodli ayollar taqdiri haqida ham kuyinib yozadi:

“Somon yo‘lidan ham uzoq yo‘l bosding,
Kelib yetishguncha sen bu huquqqa.
Qancha jon, qancha qon, umid, iste‘dod
Qancha Tursunoylar cho‘kdi quduqqa”.

Shoira o‘zining “Studentka” sarlavhali she‘rini bevosita talaba qiz(lar)ga bag‘ishlagan. Talaba qizning onasi erisha olmagan baxtga erishganligini ta’kidlab, unga nafaqat o‘zi, balki onasining talaba bo‘lish baxti haqidagi armoni ushalishi uchun ham yaxshi o‘qishi zarurligini yetkazadi.

“Keksa onang mehri barq urib,
U ham yostig‘in tark etadi.
Kechikmasin qizim deb turib,
Qaynatib choy, senga tutadi.
Savod so‘zin bilmadi onang,
Sen-chi, mudom kitobga yo‘ldosh.
Nelar ko‘rgan inson o‘tmishda,
Nelar bo‘lgan, shu dono sirdosh”.

Shoira talaba qizga uning kelajagi porloq, yo‘llari nurli ekanligi va uni yangi hayot, fayzli hayot kutayotganligini baralla aytadi. She‘r garchi birgina talaba qizga qaratib yozilgan esa-da, aslida uning mazmuni barcha talaba qizlarga qaratilgandir.

“Sen jo‘nading instituting
Quchog‘iga shoshib, entikib.
Nurga to‘la edi yo‘llaring,
Yarqirardi quyosh nur sepib.
Kechiraning shu marmar tongda,
Sen o‘qiding, men she‘r yozdim.
Ey nur qizi, shod studentkam,
Shu parchani senga atadim”.

Zulfiya “Saodatning amerikalik xonimga javobi” she‘ri mamlakatimizda o‘zbek xotin-qizlari uchun chiqariladigan “Saodat” jurnali muharriri sifatida bir amerikalik olim tahririyatga jo‘natgan xatga javoban yozilgan she‘r bo‘lib, unda ilm-fanda yuqori cho‘qqilarga erishgan, ilm-ma‘rifati tufayli fan doktori darajasiga ko‘tarilgan, mehnatkash oddiy cho‘pon oilasidan yetishib chiqqan o‘zbek olim ayolining faxr va g‘urur hissi gavdalantirilgan. She‘r bevosita o‘zbek olim ayolining tilidan quyidagicha jaranglaydi:

“Men ham fan doktori, boyvuchcha xonim,
Men ham boyligimning bilmayman chetin.
Mening parvozimda fan cho‘qqisiga
Siz degan dollarning qo‘li yo‘q lekin
Men oddiy bir o‘zbek cho‘ponning qizi,
Meni fan doktori qilgan Vatanim!
Mening xazinamning boyligin sanab
Bu kun Uoll-strit uyqudan mahrum!”

Shoira o‘z yurtidagi bilim yurtlarini, universitetlarni jahondagi boshqa nufuzli universitetlardan kam ko‘rmaydi, ularga teng ko‘rib, qattiq faxrlanadi:

“Sizda geologga yo‘qimish ehtiyoj.
Bu haq! Sizga qimmat bu kungi o‘lja.
Bizning Toshkentdagi universitetlar
Har yil mamlakatga berar yuzlarcha!
Lekin buyuk ishlar uchun bu ham kam!
Hech biri o‘ltirmas siz kabi beish!
Dilida jo‘sh urgan muqaddas tilak:
Hayot go‘zalligin ko‘proq yaratish”.

Xullas, Zulfiya ijodida xotin-qizlarning ilm-fanga bo‘lgan ishonchini, intilishini yanada mustahkamlashga, ularni faqat va faqat olg‘a intilishga chorlash g‘oyasi yetakchi o‘rin tutadi. Shunisi bilan ham shoira ijodi o‘ziga xos ibrat va tarbiya maktabi sifatida xizmat qiladi.

ZULFIYA SHE‘RLARIDA UMUMINSONIY G‘OYALARNING MOHIRONA BADIY IFODASI

**S.Mamayusupova,
Jizzax davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi,
M.Yangiboyeva,
Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi**

O‘zbek poyeziyasida Zulfiya she‘riyatining o‘ziga xos bo‘lgan taraqqiyot yo‘li borligini hammamiz juda yaxshi bilamiz. Zulfiya ijodida inson shaxsi, ma‘naviy dunyosining murakkab hayot hodisalari bilan bog‘liqlikdagi ko‘rinishlarini yuksak intellektuallik, falsafiy teranlik bilan badiiy tadqiq etish, xalq hayoti manzaralarini davr ijtimoiy siyosiy taraqqiyoti tamoyillari bilan bog‘liq holda butun murakkabliklari bilan ko‘rish, ko‘rsatish, idrok etish, g‘oyaviy-estetik badialarini yuksak gumanizm bilan sug‘orish adabiyotning xarakterli xususiyatiga aylandi.

Aytish mumkinki, bugungi she‘riyatimiz qahramoni jamiyatni va o‘z-o‘zini teran tushunishga intilayotgan yangi davr kishisi bo‘lganidan, zamondoshlarimizning fikr va o‘ylarini, his-tuyg‘ularini, ma‘naviy dunyosi boyligini badiiy aks ettirish jarayoni ham teranlashadi. Bu xususiyat Zulfiya she‘riyatida samimiylik, quruq g‘oyaviylikdan qochish hamda chuqur mushohadorlikka tortishi bilan ko‘zga tashlanib turadi. Voqeylikni ko‘pincha tabiat hodisalari orqali aks ettirishga intilgan shoira she‘rlarida tabiat bilan inson o‘zaro bog‘liq holda gavdalanadi. Zulfiyaning o‘zi bu haqda shunday yozadi: “Hayotda donolik va bilimning sira tuganmas konlari shu qadar ko‘p ekanki, undan

bahramand bo'lishi uchun butun umrini sarflasa ham, yetmasa kerak. Men hammasini birday yaxshi bilib olishga intilar edim. Navoiy va Pushkin, Hofiz va Shekspir, Bayron va Nekrasov, Lermontov va Lutfiyni o'qir edim, o'qir va o'qishga intilardim. Ulkan shoir, o'z ona tili va adabiyotining bilimdoni, kam uchraydigan qobiliyat va intizom sohibi, do'stlarga mehribon, dushmanlarga ayovsiz H.Olimjon faqat mening turmush yo'ldoshim va bolalarimning otasi bo'lib qolmasdan, ayni chog'da qalbim va ruhimga uyg'un hamrohim va sezgir maslahatchim edi. Men undan fikrlashni, mehnat qilishni va she'r yozishni o'rgandim, uning ijod maktabida ta'lim oldim",– degan fikrlarida uning ilhom jilg'asi suv ichgan chashmalarining birinchisi Hamid Olimjon bo'lganligidan darak beradi. Tabiat go'zalliklaridan behad chuqur hayajonga tushish, o'z tuyg'ularini tabiatdagi tovlanishlar surati orqali berish Zulfiya ijodiga xos xususiyatlardan biridir.

“Kecha jimjit, ko'p go'zal kecha,
Qaraysan-u suqing kiradi.
Yonadi gul, jilmayar g'uncha,
Yellar g'ir-g'ir esib turadi”.

Satrlardagi jarangdor musiqiylik, mayin va ta'sirchan tasvir, maftunkor tashbehlar o'quvchini o'ziga xos sehrlab oladi. Biroq parchaga jiddiy diqqat qilinsa, uning ikkinchi misrasi aynan Hamid Olimjon satri ekanligini ko'rish qiyin emas. Faqat gap shundaki, bu yerda shu o'zlashgan misrani she'rxon ilg'amay qoladi. Chunki bu satr o'zini she'rda o'rnini topib ketgan.

Zulfiya inson baxtini kuylar ekan, bu ijtimoiy hodisani gavdalantiruvchi shoir shaxsi, she'riyati bilan to'liq his qilishga olib keladi:

“Salqin saharlarda, bodom gulida,
Binafsha labida, yerlarda bahor.
Qushlarning parvozi ,yellarning nozi,
Baxmal vodiylarda, qirlarda bahor”.

Bahorni, yasharish faslini poetik tadqiq etganda, Zulfiya asosan H.Olimjon an'anasining ko'tarinki, romantik ohangiga mos motiv tanlaydi. Biroq o'z qalbidagi sog'inch, armon tuyg'ularini ifodalashda u yangicha, mutloq original yo'ldan boradi, o'ziga xos ifodalash usulini qo'llaydi. Shu bilan birga, bu yangilik H.Olimjonning hayotbaxsh an'anasi ta'sirida yuzaga kelgan badiiy hodisa hamdir.

“Gul-u rayhonlarning taraldi atri,
Samoni qopladi mayin bir qo'shiq,
Bu qo'shiq naqadar oshno, yaqin,
Naqadar hayotbaxsh,otashga to'liq”.

Haqiqiy, hayotbaxsh romantik usulining imkoniyat ufqlari benihoya keng va rang-barangdir. Bu ifoda usuli shoira she'riyatiga Hamid Olimjon lirikasi ta'sirida

singishgani uchun ham, shoironing ijodiy yo‘lini belgilovchi mezonga aylanib qolgani uchun ham o‘quvchilarda sun‘iylik taassurotini uyg‘otmaydi. Aksincha, she‘riyat go‘zallikka xizmat etishini isbotlab turadi. Unda, hatto, fojiani ham ko‘tarinkilik bilan, o‘ta ta‘sirchan rang va ohanglarda o‘quvchiga yetkazish mumkin. Yuqoridagi satrlarda ham sog‘inch, bir umrlik armon tuyg‘usi yashirin. Butun borliqdan mayin bir qo‘shiq singari taralayotgan timsolda H.Olimjon ruhiy olamini gavdalantirishda yana Zulfiyaga xos bo‘lgan an‘analarni ko‘ramiz. Zulfiyani bir umrlik armon dardini ifodalash emas, balki shoir ijodi, so‘zining umrboqiyliqi qiziqtiradi. Natijada armon, sog‘inch motivlarining roli kamayadi, u shunchaki poetik bir ifodalash usuliga aylanadi. Har bir so‘z, har bir birikma, har bir obraz “ men Hamid Olimjonnikiman !”deb hayqirib turgan bu she‘rda shoironing insoniy armoni o‘zganing so‘zlarini o‘zgarishsiz takrorlash orqali ro‘yobga chiqqandir. Shoironing hayot haqidagi falsafiy fikrlari lirik kechinma yo‘nalishi hamda tabiat tasviri hamohang teranlashib, tiniqlashib boradi. Fikr bilan tuyg‘u uyg‘unligini inson umrining abadiylikka daxldorligi mohiyatini ochadi. Tabiat tasviri fikr va tuyg‘uni bir-biriga payvandlaydi. Zulfiya mahoratidagi bunday o‘ziga xoslik uning tasvir obyektni yangicha tadqiq etishi, u haqda yangicha fikrlashga intilishi natijasidir. Yangicha fikrlash har qanday san‘atkorning uzoq vaqtlar davomida an‘analar ta‘sirida qolib ketmasligining asosiy garovidir. Shuning uchun ham Zulfiya an‘naviy obrazlar qa‘ridan yangi yangi ma‘nolar izlaydi. Zulfiyaning she‘rlarini o‘qir ekanmiz, romantik ko‘tarinkilikdan ko‘ra hayot haqidagi achchiq haqiqatni ro‘y-rost aytish yetakchi ahamiyat kasb etganining shohidi bo‘lamiz:

“Men o‘tgan umrga achinmay qo‘ydim
Hech kimda ko‘rmayin umringa o‘xshash,
Suydim,
Erkalandim,
Ayrildim,
Kuydim,
Izzat nima bildim,
Shuda ,bir yashash!..”

Shoira bu she‘rida o‘z baxtiga erishgan, baxtsizlig-u fojialar yukidan qaddi bukilmagan inson obrazini teran ifodalaydi.

Xulosamiz shundan iboratki, Zulfiya asarlarida insonni sevish, ardoqlash, tabiatni, Vatanni e‘zozlash motivi orqali lirik qahramonlarning ma‘naviy dunyosi ravshan ko‘rinishi bilan ajralib turadi. Insonlarni kelajakka ishonch bilan qarash, yashash, yaratish tuyg‘ularini tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdukarimov T.” Zulfiyaning 70-80- yillar ijodida lirik qahramon tavi”f.f.n. ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya T.1995 y.
2. Zulfiya Tong bilan shom aro.Saylanma .Toshkent.Sharq. 2006 y.
3. Yana bahor keldi, sizni so’roqlab. Toshkent.Tafakkur. 2015 y.
4. Bahor keldi seni so’roqlab .Toshkent.Yangi asr avlodi. 2015 y.

ZULFIYA LIRIK QAHRAMONINING MA’NAVIY OLAMI

**S.Mamayusupova,
Jizzax davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchisi,
G.Egamqulova,
Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi**

Zulfiyaxonim she’riyati o‘ziga xos xususiyatlari bilan o‘zbek adabiyotida o‘chmas iz qoldirgan, desak adashmagan bo‘lamiz. Kitobxonni hayot haqida o‘ylashga, ezgulik yo‘lida xizmat qilishga o‘rgatuvchi sifatida ko‘ramiz. Zulfiyaning eng sevgan mavzularidan biri bu bahor va insonning bahoriy kayfiyati va tashvishlaridir. Shoiraning she’rlarida lirik qahramonning qalbi quvonchga to‘la holda tabiat va insonning birligi, tabiat hodisalarining lirik qahramon his-tuyg‘ularini to‘lqinlashtirishi obrazli ifodalar orqali ko‘rsatilganligini shohidi bolamiz.

Zulfiya asarlarining mavzulari rang-barangligi uning “Kamalak”, ”Xotira satrlari”, ”Tong bilan shom aro” turkumlarida o‘z aksini topdi. O‘tgan asrimizning 80-yillarida insoniyat beshigi – ona sayyoramiz yadro urushi xavfi ostida chayqalib turar, yerimizning olovli nuqtalarida “koinot guli” – insonlar begunoh halok bo‘layotganiligi shoirani yangi asarlarni yuzaga keltirishiga turtki bo‘ldi. Bunday tashvishli voqealar Zulfiya asarlarida Onaning urushga, insoniyatni qirg‘in qiluvchilarga la’nati, kuchli hayqirig‘i, osoyishta kunlar kelishi muqarrarligiga chuqur ishonchining badiiy ifodasi sifatida o‘z aksini topdi.

Zulfiyaning ana shu davrda yaratgan “Tong bilan shom aro” turkumidan o‘rin olgan “Demak, bahor keldi” she’ri avvalida o‘lkamizga “kuz to‘qigan muz hisli qafas”ni sindirib kelgan bahor va uning “g‘unchalar chokini so‘kishi”,”dehqon qulog‘iga qo‘ng‘iroq tutishi” kuylanadi. Keyingi misralarda esa Bahor obrazining umumlashiruvchi obrazga aylantirilganini ko‘ramiz. She’r boshida oddiy tabiat hodisasi singari tasvir etilgan Bahor endi tiriklik ramzi sifatida beriladi. Shu ramzga aylangan Bahor obrazi vositasida hayotda insonning tutgan o‘rni, turli ellar, xalqlar hamjihatligi, tinch-totuv yashashi to‘g‘risida chuqur badiiy umumlashmalar yaratilganligini ko‘rishimiz mumkin:

“Butun kurrimizga bitta bahor u!
Odilmi, qotilmi-har jonga tanish,
Dehqon urug‘ sochsin,
O‘q sochmasin to‘p
Quvg‘in ellar qushday yurtga qaytsin boz.
Axir, bahor keldi”.

Zulfiyaning eng sevgan mavzusi bahor va insonning bahoriy kayfiyati va tashvishlaridir. Ehtimol, bunda H.Olimjon ijodining doimiy ta’siri sabab bo‘lgandir. Bahor tasviriga bag‘ishlangan har bir she’rida shoira uning yangi-yangi qirralarini ochadi. Faqat poetik mavzu ana’naviylicha qoladi, xolos:

“Sindi qish to‘qigan muz misli qafas,
Mana, yana qushlar chug‘urlab qoldi.
Ona nigohiday muloyim nafas
Zaminu Osmonni bag‘riga oldi,
Demak, bahor keldi”.

Shoira poetik fikrning originalligi tufayli an’anaviylik chegarasidan chiqib, mavzuning yangicha talqinini yuzaga keltiradi. Bahor faslidagi har bir detal shoira nazaridan chetda qolmagan:

“Ona turgan xonaga
Qizi kirdi yugurib,
Go‘yo sig‘may olamga
Dedi shoshib ko‘pirib:
Oyi qanday chiroyli
Hurriyatning lolasi.
Chiqib tersak maylimi,
Urushmasmi onasi?
Oyijonim, tez yuring,
Ko‘rsataman qizil gul”.

Bahor faslining eng go‘zal gullaridan biri, tabiatning tuhfasi lolaqizg‘aldoqning intizorlik bilan ochilishini kutgan qizaloqlarni quvonchi ichiga sig‘may, xuddiki bugun yoki ertaga lolaqizg‘aldoq tugab qoladiganday tasvir etilgan. Bahor. Inson qalbini yayratuvchi, unga olam-olam quvonch keltiruvchi fasl bu. Butun tirik mavjudotni harakatga keltiruvchi bu fasldagi tabiat o‘zgarishlari shoira tasavvurida o‘zgacha bir go‘zallik tushunchasigina bo‘lib qolmasdan, hayotda allaqachon amalga oshgan yangi hayot to‘lqini bo‘lib gavdalanadi. Shoira lirik qahramoni bahor kelib, yer yuzidagi qish manzarasini o‘zgartirishini yangi o‘zgarishlar bilan butun insoniyat bahori boshlanishi bilan qiyos qiladi:

“Hali unday gullarni
Ko‘rmagansiz hech qayda.

Hatto yo‘q kitobdagi
Quyvon kezgan to‘qayda.
Qizcha xuddi chittakday
Sakrab ketdi shu zamon”.

Lirik qahramon qalbi quvonchga to‘la. Chunki u bahorda dunyo yuzini ko‘rdi. Uning nazarida, xuddiki lolaqizg‘aldoq bugun tugab qoladiganday. Lekin u hech qachon tugamaydi. Bahor kelishi bilan yana bo‘y ko‘rsatadi. Qizaloqlar ham voyaga yetadi.

Zulfiya Bahor mavzusiga bag‘ishlangan she‘rlarida o‘z lirik qahramonining ma‘naviy dunyosini tabiat manzaralari fonida ochishga harakat qilgan. She‘rlarini o‘qib, inson qalbi va tabiat tovlanishlarining shoiraning nozik kuzatishlari va teran falsafiy umumlashmalari uchun katta imkoniyat ochganligining shohidi bo‘ldik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Zulfiya Tong bilan shom aro.Saylanma.Toshkent. Sharq.2006y
- 2.Yana bahor keldi, sizni so‘roqlab. Toshkent.Tafakkur.2015 y.
- 3.Bahor keldi seni so‘roqlab.Toshkent.Yangi asr avlodi.2015y.

LEKSIK BIRLIKLARNING POETIK IMKONIYATLARI

(Hamid Olimjon va Zulfiya ijodi misolida)

**E.Ochilov, I.Abdurashidova,
Hamid Olimjon va Zulfiya
ijod maktabi o‘qituvchilari**

Adabiyot quroli so‘z ekanligi ma‘lum. So‘z san‘atkorlari til birliklarining uslubiy imkoniyatlarini ochib berish bilan birga ularning kengayishiga ham hissa qo‘shadilar. Adabiyotshunos olim M.Qo‘shchonovning: “Iste‘dod darajalari har xil bo‘lgan shoirlar asarlarida uchrab tursa-da, ulardan Hamid Olimjon asarlaridagi kabi ta‘sirchanlik sezilmaydi. Demak, so‘z qo‘llash, tasviriy vositalardan foydalanib,o‘ziga xos va mos uslub, maktab yaratgan shoirning o‘zbek adabiy tili rivojidadagi beqiyos o‘rni, tilning soddaligi, uslubning ravonligiga qo‘shgan ulkan hissasidir” 66– degan fikrlarining o‘ziyiq Hamid Olimjonning mahoratiga berilgan yuksak bahodir.

H.Olimjon va Zulfiyaning poetik asarlarida tilshunoslik manbalarida til birliklarining shakl va ma‘no munosabatlariga ko‘ra tiplaridan – shakldosh so‘zlar

⁶⁶ <https://arboblar.uz>. M.Qo‘shchonov “O‘lmas so‘z” maqolasi

H. Olimjon. “Semurg” Yangi nashr 2019, 97-100-bet

Zulfiya “Saylanma”. Nashrga tayyorlovchilar H.Olimjonova, O.Olimjonov.-T.: Sharq,2016, 36-bet

(shakldosh soʻzlar, omogroflar, omofonlar) muhim leksik-stilistik vositalaridan biri sifatida oʻrinli qoʻllanilgan. Ular badiiy matnning taʼsirchanligi, obrazlilik va jozibadorligi kabi uslubiy vazifalarni bajargan. Chunki ular tilshunos olimlarimiz eʼtirof qilganlaridek, adabiyotimiz asarlariga husn beruvchi leksik stilistik omillardan biri hisoblanadi. H.Olimjonda yuqorida tavsiflangan shakldosh soʻzlardan soz lugʻaviy birligining yaxshi soʻzlash, ilhom parisi maʼnolarida qoʻllashi bu fikrning eng xarakterli dalilidir. Bunday xususiyatni shakldosh soʻzlardan hisoblangan “oʻt” lugʻaviy birligi misolida ham kuzatamiz. oʻt–olov, oʻt–maysa maʼnolaridan tashqari oʻtmoq feʼlining oʻzagidan ikki ijodkor ham badiiy matnning leksik-uslubiy vositasi sifatida foydalangan.

“El xonumonin butkul

Sen oʻt yoqib etding kul.

Oʻtardi oy-u kunlar.

Qonga gʻarq boʻlib tunlar”. 67

(H. Olimjon “Oygul bilan Baxtiyor”)

“Aytilmay qolgani ajab oʻt ekan,

Dil qudugʻi sathin urib naq chaqin-

Tuygʻular!

Tutagan vaqtingiz oʻtgan”.68

(Zulfiya. “Tymanib aytmagan...”)

Antiteza–qarama-qarshi qoʻyish, yaʼni qarshilantirish maʼno, vazifasini ifodalaydi. Shoir H.Olimjon «Oygul bilan Baxtiyor» poemasi qarshilantirish usulidan unumli foydalangan. Yolgʻon-chin,oy-kun,oq-qora,kecha-kunduz,botir-qoʻrkoq,achchiq-shirin, eski-yangi kabi soʻzlardan foydalanib mazmuniy taʼsirchanlikni oshirgan.Ayni chogʻda adib ular vositasida tabiat manzaralarini jozibali,obrazli tasvirlagan:

“–Kimlar oʻldi, kim omon?

–Jambil edi bir boʻston, Qilding uni goʻriston”.

Maʼnolari bir xil yoki oʻzaro yaqin boʻlgan, tallaffuz va yozilishi har xil boʻlgan soʻzlar maʼnodosh soʻzlar deb ataladi. Maʼnodosh soʻzlik hodisasi badiiy matnlarda keng qoʻllaniladi. Maʼnodosh soʻzlarning maʼnolari bir-biriga yaqin boʻlsa ham, ular oʻziga xos maʼno nozikliklariga koʻra farq qiladi. Masalan: H.Olimjonning “Oygul bilan Baxtiyor” ertak-dostonida:”soʻyla” leksemasining “soʻzla”ga nisbatan badiiyati kuchli. Shu bois shoir sheʼrida “soʻzla” leksikasining folklorga xos oddiy soʻzlashuvda ham qoʻllanadigan “soʻyla” variantidan oʻrinli foydalanganligi tabiiydir:

⁶⁷ Zulfiya “Saylanma”. Nashrga tayyorlovchilar H.Olimjonova, O.Olimjonov.-T.: Sharq,2016, 8-bet

⁶⁸ Zulfiya “Saylanma”. Nashrga tayyorlovchilar H.Olimjonova, O.Olimjonov.-T.: Sharq,2016, 10-bet

“Qani so‘ylagil, Darxon,
Ne foyda berdi isyon?”

Shuningdek, dostonida ma‘nodosh so‘zlarning mahorat bilan tanlab olinganligiga guvoh bo‘lamiz:

“Unga qayg‘u bilan zor,
Yuz haqorat, ming ozor
Bu xonlardan kuydik ko‘p,
Beklardan o‘rtandik xo‘p.
“Qirq xotin bordir menda”, -
Dedi beor, sharmanda
U zim-ziyo chuqurdan
Qabrday qo‘rqinch o‘rdan
Ammo elda xor edi,
Kambag‘al, nochor edi”

Ushbu dostonida shoir ijodiga xos bo‘lgan shartli ma‘nodosh so‘zlar ham asar tilining xalqchilligini oshirgan:

“Soqchilar zolim xonni,
Bu ajoyib hayvonni”

Ardoqli shoiramiz Zulfiyaxonim ijodida ma‘nodosh so‘z o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘ladi:

“Shu choqqacha ishqin qiz faqat,
Dildan so‘rab aytgandi dilga.
Ilk, musaffo, katta muhabbat
Qiz dilidan kelmasdi tilga”.

(Zulfiya “Muhabbat tongi kulganda”)

Ushbu misralarda muhabbat so‘ziga aniqlovchi sifatida ilk, musaffo, katta so‘zlari keltirilgan. Mazkur so‘zlar shu she‘r tizimidagina ma‘nodoshlik hosil qilgan. Ma‘nodosh so‘zlik hodisasi fe‘l so‘z turkumi doirasida keng uchraydi:

“Mening sevganimni hali bilmasding,
Tanho o‘rtanishdan men oldim lazzat.
Dilimni kemirgan muhabbat sirin,
O‘zim ardoqladim, ham qildim izzat”.

(Zulfiya “Sening maftuning”)

Mazkur bandeda ardoqladim-izzat so‘zlari ma‘nodosh so‘z bo‘lgan. Bu ma‘nodosh so‘zlarning ishlatilishi lirik qahramon tuyg‘ularining asl holatini ochib berishga xizmat qilgan: lirik qahramon hisoblangan qiz qalbidagi muhabbatni sevganiga aytolmaydi, qalbidagi muhabbat dardi unga azob bersa-da, qiz bu shirin azobni ardoqladi, izzat qildi.

H.Olimjon va Zulfiya she'rlaridagi har qanday chiroyli so'zlar uyali emas, balki ifodalamoqchi g'oyani, ta'sirchan badiiylikni ta'minlovchi keng iste'moldagi so'zlar qatlamidan tanlab-tanlab olingan leksik vositalar sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham shoir asarlari tili juda chiroyli, g'oyat yoqimli, kitobxonni maftun qiladigan, hayajonlantiradigan, badiiy zavq beradigan xususiyatlarga ega. Ular o'quvchini g'oyat yoqimli musiqadek o'ziga maftun qiluvchi leksik vositadir.

O'zbek adabiy tilining rivojida H.Olimjon va Zulfiyaning o'rni beqiyos, ularning xalq so'zlashuv tili va adabiy tilining barcha imkoniyatlaridan o'rinli va mohirona foydalanilganligidan namoyon bo'ladi. H.Olimjon va Zulfiyaning ijodida soddalik, uslubning ravonligi estetik prinspga qat'iy amal qilinganligiga guvoh bo'lamiz. Ular o'zbek milliy tilining grammatik qonuniyatlarini, lug'at tarkibini mufassal va chuqur bilgan hassos, tilga usta ijodkorlardir. Zero, so'zlar ijod ahli uchun ham qurol, ham bo'yoq, ham tovush, ham so'z bo'lib xizmat qiladi.

“Pushkin she'ri hali mag'rur jaranglar.
Lermontov charaqlar nazm Osmonida,
Shoir bo'lish qiyin, shoir bo'lish og'ir,
Bunday buyuklarning kahkashonida”.

A. Oripov

"YODIM SINIQLARI" SPEKTAKLI PARVOZI

(Shoira Zulfiyaning "Xotiram siniqlari" dostoni asosida)

B. Norboyev,

**Y.Rajabiy nomidagi O'zMMSI Maqom
cholg'u ijrochiligi kafedراسi magistranti,**

**B. Ergashova,
mustaqil tadqiqotchi**

“Qalbdagi qo'rg'oshinday yotib hasratim,
Ko'zlarim jahonga baxtiyor boqar...
...Baxtli ayol dermish meni xaloyiq...”

Zulfiya

Munis va mehnatkash, hayotning har qanday suron va to'fonlari qarshisida o'zini yo'qotmay, sabr-toqat va shukronalik bilan yashaydigan o'zbek ayoli, o'zbek shoirasining timsoli bo'lgan Zulfiyaxonim ijodida dostonlar janri ham keng o'rin tutadi. Shoiraning “Uni Farhod der edilar” (1943), “Ikki o'rtoq” (1946), “Mushoira” (1958), “Vodil yulduzlari” (1965), “So'roqlaydi shoirni she'rim...” (1965), “Quyoshli qalam” (1979), “Sharqning o'zi ona bo'lgan hamisha”(1993), “Xotiram siniqlari” (1995) kabi dostonlari xalqimizga yaxshi tanish. “Xotiram

siniqlari” asari Zulfiyaning so‘nggi dostoni bo‘lib, unda shoira turmush o‘rtog‘i Hamid Olimjon bilan kechgan umrining bahori, juda erta kelgan hijron, qalb iztiroblari fojiasi orqali ikkinchi jahon urushidan yo‘qotishlar bilan chiqqan xalqning dard va alamlarini ifodalaydi. Xotirasidagi chiziqlarni bir-bir yod etar ekan uning siniqlari – akasi va turmush o‘rtog‘ining bevaqt o‘limini ham dard bilan qalamga oladi.

2015-yil Madaniyat vazirligining munosib tuhfası sifatida "Diydor" teatr-studiyasi tomonidan Zulfiyaning hayotidagi yaxshi va yomon kunlari, taassurotlari, tasavvurlari, ichki kechinmalari, sevgisi, oilasi, ota-onasi, o‘tmishi, hurlik sog‘inchi haqidagi xotiralaridan so‘zlovchi "Xotiram siniqlari" dostoni asosida "Yodim siniqlari" nomli spektakl sahnalashtirildi.

Yetuk rejissor Bahodir Yo‘ldoshev bu asarni sahnaga olib chiqishdan maqsad, bugungi yoshlarni mard, jasur, kuchli irodali bo‘lishlari qolaversa, shu bilan bir qatorda mustaqillik, hurlikni naqadar ulug‘ ne‘mat ekanligini Zulfiya hayoti misolida yorqinroq aks ettirish edi.

“Yodim siniqlari” spektaklidagi rollarni O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist Gulbahor Yo‘ldosheva (Zulfiya), “Nihol”, “E’tirof”-2014 mukofoti sovrindori Ilyos Arabov (H.Olimjon), hamda, “Diydor” teatr o‘quv studiyasining aktyorlari Haydarov Ruslan (ota), Narziyeva Nazokat (ona), Mirazim Abdumutal o‘g‘li (qo‘shni yigit), Madinaxonim Sapayeva (kelin), Mamasharipov Husanboy (mirshab-pristav), Ashurvoyev Parviz (aka) ijro etishgan.

2015-yilning 6-fevralida ilk marta Toshkent shahrida tomoshabinlar hukmiga havo etilgan mazkur spektakl keyinchalik, respublikamizning barcha viloyatlarida namoyish etilib, yuksak olqishlarga sazovor bo‘ldi. Jumladan, Qashqadaryo viloyati - 17-fevral, Surxondaryo viloyati - 19-fevral, Andijon viloyati - 25-fevral, Farg‘ona viloyati - 26-fevral, Namangan viloyati - 27-fevral, Navoiy viloyati - 4-mart, Buxoro viloyati - 5-mart, Qoraqalpog‘iston Respublikasi - 11-mart, Xorazm viloyati - 12-mart hamda, Toshkent viloyati - 14-mart.

Mazkur spektakl 2015-yil 11-dekabrda Rossiya Federatsiyasi Tatariston Respublikasi poytaxti Qozon shahrida yettinchi bor o‘tkazilgan “Remeslo” teatri festivalida maxsus diplom bilan taqdirlandi.

Sahnalashtiruvchi rassom S.Seduxin adabiyot, san‘atga xizmat qiluvchi bir quchoq kitoblar, dutor, kerosin lampa, suratlar, chopon kabi eski buyumlarni bir xonaga jamlagan holda, o‘ziga xos muhit yaratadi va bunday manzara istalgan odamni xayolot dunyosiga yetaklashi tabiiy.

Jurnalist A.Mirzayev festivalni xotirlarkan shunday deydi: “Navbat bizga yetib keldi. Qorong‘i sahnada sham yonishi bilan tomoshabinlar orasidagi g‘alag‘ovur tindi. So‘ng Zulfiyaxonimning xotiralari birin-ketin gavdalana boshladi. Sahna chetidagi harbiy askar, mangu qorovul qotib turar, uning yonidagi daraxtga

zulmni qoralovchi ramz, qush qafasi osilgan bo‘lib, u endi himoya va xotira timsoli bo‘lmay balki, shoira oilasining baxtiga abadiy tahdidni o‘zida gavdalantirardi. U biri ortidan boshqa erkakni olib ketardi. Bora-bora ustiga qora mato yopilgan so‘rilar ittifoqo tobutlarga, ajal hamrohlariga aylanib qolgandek bo‘ladi. Bu manzarani nigohlari so‘niq ona va qiz qo‘llariga sham tutgancha kuylagan g‘amgin qo‘shiq yanada kuchaytirdi. Shuning uchun bu qalblarni butkul larzaga keltirdi.”

Zulfiya obrazini gavdalantirgan Gulbahor Yo‘ldashevaning ijrosi sahna va real hayot o‘rtasidagi pardani butkul ko‘tarib tashlaydi. Va tomoshabin deyarli spektakl avvalidanoq sezib-sezmagan holda Zulfiyaning hamrohiga aylanadi. Aktyorlar jonli ovozda kuylab dutor chaladilar, qahramonlar xarakterini to‘la-to‘kis ko‘rsatishga intiladilar. Ularning kechinma san’atga moyilligi, hissiyotlarini o‘rnida sarflab, jilovlay olishi, holatdan-holatga o‘tish mahorati teatr mutaxassislarida ijobiy taassurot uyg‘otdi.

Asar yakunida xorijlik mutaxassislarning “Tomosha hech qanday tarjimaga ehtiyoj sezmedi, bizni holat va kompozitsiya mahliyo etdi”, – deya bildirgan fikr-mulohazalar ham buni tasdiqlaydi. Ayniqsa, Tatariston xalq artisti Xushvaqt Abubakirov shunday deydi: “Hozir juda hayajondaman. Sababi, bu spektaklda ijro etilgan asarlar, maqom yo‘llarini huddi bir kishi ijro qilayotgandek edi. Bunaqasi bo‘lishi mumkin emas. Ijro vaqtida hattoki, etlarim junjikib ketayozdi. Spektakl vaqtida xayolan o‘zga olamga tushib qolgandek edim. Men shu kungacha bunaqa ansambl ko‘rmaganman. Spektakl matniga esa gap bo‘lishi mumkin emas. Qalbimiz rohatlandi, juda bir ajoyib spektakl bo‘ldi. Katta-katta rahmatlar bo‘lsin...”

“Hurriyat, keldingmi - nahotki kelding,

Pinhona sogindim, pinhona kutdim.

Yomg‘irga bag‘rini tutgan sahrodek -

Sening nasimingga qalbimni tutdim”,

Eng hayratlanarlisi, spektakl oxirida qahramon ayol butunlay yolg‘iz qolganda, qo‘llarini tizzasiga beixtiyor osiltirgancha o‘tirib qolgan payt, uning qiyofasidan tushkunlik va ilojisizlikni emas, balki shoira sifatida parvozga shaylikni uqib olish mumkin.

Binobarin, achchiq qismat, og‘ir judolik va so‘ngsiz musibatlar, xo‘rlanishlar, uning metin irodasini aslo buka olmaydi, balki yanada chiniqtiradi.

“BAHOR KELDI SENI SO‘ROQLAB...”

**F.Maqsumova,
Y.Rajabiy nomidagi O‘zbek milliy
musiqa san’ati instituti magistri**

Musiqa insonda oliyjanoblik, ulug‘vorlik, go‘zallik kabi ijobiy xislatlarni tarbiya qiluvchi qudratli vosita. Xalqimizning milliy an‘analari, urf-odatlarini, og‘zaki va yozma mumtoz ijodiyoti, hunarmandchilik va me‘morchiligi qanchalik qadimiy bo‘lsa, musiqa san’ati ham shuning barobarida boydir. O‘zbek xalqining milliy musiqa merosi bilan bir qatorda zamonaviy kompozitorlik maktabi ham o‘zining tarixi va rivojlanish jarayoniga ega. Hozirgi kunda ushbu maktabning tom ma’noda ishongan, yetarli darajada bilimli va tajribasi boy kompozitorlar yaratgan asarlari bilan muxlislar orasida hurmatga sazovor bo‘lib kelmoqda. Kompozitorlik ijodiyoti ohanglar sehrini o‘zida birlashtirib, tinglovchilar qalbini butunlay maftun etuvchi, shu bilan murakkab bir jarayonni bosib o‘tuvchi faoliyat turidir. Shu o‘rinda O‘zbekiston san’at arbobi, professor, kompozitor F.Yanov-Yanovskiyning quyidagi so‘zlarini eslash o‘rinlidir: “Kompozitorlik ijodiyotini oldindan rejalashtirib bo‘lmaydi. Musiqiy mavzu ijodkorning xayoliga bir zumda kelib, shu zahotiy o‘z qalik pardasiga bekinib ketadi. Keyinchalik tovush va nota belgilarida ifodalangan g‘oya va timsollar qayerdan paydo bo‘lishini aniqlash ham amri mahol. Musiqa sir-asrorli bo‘lgan ijodiy jarayon - uning tovush shaklini olguncha kechadigan bosqichi va keyingi nota yozuvi shaklida namoyon etish san’ati ana shunday “ilohiy” tarzda yuzaga keladi. Bu jumboq, u yoki bu darajada yirik kompozitorlar ijodiga murojaat etuvchi har qanday muallif (asosan tadqiqotchilar) oldida doim ko‘ndalang turadi”. O‘zbekiston Respublikasi san’at arbobi, Davlat mukofoti sovrindori, xalqaro tanlovlar g‘olibi va festivallar ishtirokchisi, O‘zbekiston kompozitorlari va bastakorlari uyushmasining raisi, kompozitor Rustam Abdullayev zamonaviy o‘zbek musiqasining zabardast ijodkorlaridan biridir. R.Abdullayev Sharq va G‘arb mumtoz musiqa san’atining an‘analari izidan borib, turli janr, shakl va mavzularda rangbarang musiqiy asarlar yaratib, vatanimizning musiqa madaniyatiga hamda o‘zbek milliy kompozitorlik maktabining rivojlanishiga samarali hissa qo‘shib kelmoqda. Kompozitor ko‘p yillik ijodiy yo‘li davomida turli qo‘shiq va romanslar, fortepiano uchun turli janrlarda asarlar yaratgan. Forteplano va orkestr uchun 5 ta konsert, fortepiano, torli va zarbli cholg‘ular orkestri uchun “Ratalla”, fortepiano va torli orkestr uchun “Elegiya”, polifonik turkumlar, sonata, variatsiya, miniatyura turkumi, “Bolalar albomi” fortepiano ansambli, simfoniyalari, operalari fikrimizning yaqqol dalilidir. Kompozitor yaratgan har bir asarning musiqiy tili o‘zining milliyliigi, yorug‘

kayfiyatligi, diyorimizning qadimiy musiqa san'ati hamda uning serjilo an'analarini o'z ruhiyatiga singdirib yozganligidan ham bilishimiz mumkin. Ijodkor yaratgan asarlari orasida "Hijron" va "Xirosima faryodi" vokal turkumlari alohida e'tiborni tortadi. Bulardan aynan "Hijron" vokal turkumi haqida qiziqib olib borgan izlanishlar sababli to'plangan natijalarni keltirib o'tadigan bo'lsak ushbu turkumda kompozitor shoira Zulfiyaxonim she'rlaridan saralangan besh bandlik orqali kichik to'plam ichida bir insonning hayot yo'lini ko'rsatib bergan. Musiqiy tili esa sog'inch va faryod obraziga to'la ifoda vositalarini o'ziga xos mukammal fakturalar va sololar yordamida qo'llash bilan namoyon bo'ladi. Asar 1975-yil yozib tugatilgan hamda kirish, 6 qism va xotimadan iborat. Turkumda yangilanish fasli bo'lmish "bahor"ning kelishini kutayotgan qahramonning obrazi templar, tonalliklar, faktura, solo va dinamik belgilar orqali musiqiy xarakterini ifodalab boradi. Masalan, qismlarning templari birin-ketin osoyishta tempdan tez temp tomon almashib borishida, hamda asta-sekin osoyishta temp tomon o'z reprizasiga kelishida bilinadi va butun bir asarning barcha qismlari har xil minor tonalliklarda ifodalanganligi lirik mavzu xarakterini musiqiy isbotidir

Kirish qismi Rubato (erkin ijro) tempida e-moll tonalligida yozilgan. 1-qism Andante (osoyishta) tempida, e-moll tonalligida; 2-qism Andantino (sal tezlashib) tempida, a-moll tonalligida; 3-qism Allegro (tez) tempida, g-moll tonalligida; 4-qism Moderato (o'rtacha) tempida, a-moll tonalligida; 5-qism Risoluto (dadil) tempida, a-moll tonalligida; 6-qism Andante (osoyishta) tempida, g-moll tonalligida va yakunlovchi, ya'ni xotima Andante (osoyishta) tempida, g-moll tonalligida yozilgan. Asar vokal turkumi shaklida yozilgan bo'lib, avval turkum hosil qiladigan elementlar nimalarda ekanligini misollar orqali tushunishimizni talab etadi: Eng avval, she'r ishq-muhabbat mavzusida hamda baxtiyor sevgidan quvongan qahramonning har bir qism davomida hijronli kunlarni boshidan o'tkazayotgani, bir umrni yolg'iz yashab o'tganligi, lekin "Hayot ekanman, hayotsan sen ham!" degan she'riy fikrni qat'iyat bilan tugaganligi bo'lsa;

- ikkinchidan, asar tonalligi e-moll, g-moll, a-moll faqat mungli, g'amgin minor kayfiyatidagi tonalliklar atrofida ekanligi;

- uchinchidan, asarning tempi qismlardan-qismlarga "erkin ijro", "osoyishta", "sal tezlashib", "tez", "o'rtacha", "dadil", "osoyishta" templari bilan almashib turishi orqali turkum shakliga yaqin bo'lsa;

- to'rtinchidan, asar boshidagi kirish qismi mavzusi qismlarni-qismlarga bog'lash vazifasini bajargan. Kirish qismi sakkizta takt bo'lib, bitta davriyani tashkil qiladi va ikkita jumladan iborat. Birinchi jumladayoq o'lchov va ritmning o'zgarib turishi, ya'ni birinchi takt 3/4 o'lchovida, ikkinchi takt 2/4 o'lchovida ekanligi, ritmning ham almashib turishi kuzatiladi. 1-qism osoyishta 3/4 va 2/4 aralash o'lchovida yozilgan bo'lib, kirish qismining o'lchov almashib turishiga

asoslangan. 2-qism sal tezlashib, 2/4 o'lchovida yozilgan hamda kirish qismining birinchi jumlasidagi ikkinchi takt o'lchov yo'lida ifodalanadi. 3-qism tez, birinchi va ikkinchi qismlarning rivojlovi sifatida keltirilgan. 4-qism o'rta tempda bo'lib, kuylayotgan ijrochi xonanda milliy mumtoz musiqa "Segoh" maqom yo'liga yaqin ohangda xalq fojiasi obrazini so'zsiz kuylab o'tgandan so'ng, bir band she'rni rechitativ tarzida ijro etadi. Xonanda rechitativ ijro etishdan bir takt oldin fortepiyanoda kadensiya mavzusi yangraydi. Aslida Shashmaqom tarkibiga kiruvchi "Sego" maqomini tinglayotgan inson ruhiyatida g'amginlik va qayg'u kayfiyati namoyon bo'ladi. 5-qism dadil, bog'lovchi tarzda ifodalanib, 6-qism osoyishta reprizaga olib keladi. Reprizada musiqiy mavzu o'zining alohida mavzu xarakteri bilan yakunlovchi kodaga olib keladi. "Hijron" vokal turkumida shoira Zulfiyaxonim so'zi va Rustam Abdullayev musiqasi bir-birini to'ldirgan. Bunday an'ana musiqiy folklor xalq og'zaki badiiy ijodiyotida hamda og'zaki an'ana dagi kasbiy musiqa san'ati - maqomlarda Ham yetakchi xususiyatlardan biridir. Mahoratli kompozitor Rustam Abdullayev o'zining "Hijron" vokal turkumida ushbu xususiyatni ko'rsatib bergan. Asarni tinglagan har bir tinglovchi faqatgina shoira Zulfiyaxonim turmush o'rtoqlari shoir Hamid Olimjonni yo'qotganligi yoki uzoq ayriliq yo'lini yolg'iz o'zlari bosib o'tganliklari emas, balki butun bir she'riyat dunyosi hamda o'zbek xalqi zabardast shoirdan ayrilganligini his etadi. Asar 1977-yil Moskvada o'tkazilgan "Yosh kompozitorlar" tanlovda birinchi o'ringa sazovor bo'lgan. Zulfiyaxonim asarni tinglab juda ham ta'sirlanib, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan opera xonandasi Gulgina Zokirovaga quyidagi she'rni yozgan ekanlar:

"Kuylama hijronni men kuylab o'tdim,
Nahot men yetmagan pardasi qolmish.
Uzoq achchiq yo'lin men bosib o'tdim,
Senga ne darkor qayta yo'l olish

Ushbu asar hayotiy mavzu bo'libgina qolmay zamon qahramoni Zulfiyaxonimning qalb kechinmalari kompozitor tomonidan musiqaga solinib, inson ruhiyati va ichki dunyosini ohanglar sehri ila ifodalab, ko'rsatib bergan mohirona yutug'i deb atasak bo'ladi.

ZULFIYA SHE'RIYATIDA FORSCHA - O'ZBEKCHA SINONIM MA'NOLI SO'ZLARNING QO'LLANILISHI

**A.Abduvaliyev,
Jizzax davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi**

Hozirgi zamon shoir va yozuvchilarining aksariyati o'zbek mumtoz shoir va yozuvchilarning asarlarini o'zlashtirganlar va ularning she'riyatini yod olganlar. Shuning uchun hali ularning ishtirok etgan forscha-arabcha so'zlarning ayrimlari bu shoir va yozuvchilarning asarlarida qo'llanib kelgan. Ayniqsa, fors tilida omonim yosh ma'nodosh so'zlarning aksariyati o'zbek tilida sinonim ma'noda qo'llanib kelgan. Masalan: fors tilida andosefan (otmoq, tashlamoq, izlamoq, boshiga salmoq) kabi so'zlarning aksariyati sinonim ma'nolarda qo'llaniladi. Bunday so'zlar o'zbek tilida anchagina uchraydi. Bu kabi sinonim ma'noli so'zlar Zulfiyaning asarlarida ham ko'rishimiz mumkin. Fors tilida "jo'shidan" so'zi ham qaynamoq, ham sog'moq ma'nosida qo'llaniladi. Shoiraning she'riyatida "jo'sh" ya'ni qayna, qaynab so'zi ma'nosida, ya'ni hozirgi zamon fe'li shaklida qo'llangan. Bu so'z, ya'ni jo'sh so'zi o'zbek tilidan jo'shib (qaynab), "to'lqinlanib" degan so'zlar bilan sinonim ma'noda qo'llanganini ko'ramiz.

Forscha fe'llardagi "xoh", ya'ni "xostan" (xohlamoq, istamoq) fe'lining hozirgi zamon shakli "xoh" o'zbekcha "istamoq" fe'lining hozirgi zamon shakli "ista" so'zi bilan sinonim ma'noda qo'llangan. Lekin shuni ta'kidlash lozimki, "xoh"- so'zi hamma vaqt "ista" so'zi bilan joy almashtirmaydi.

Masalan: "Xoh inon, xoh inonma,
Seni sevmoq qo'shiqda paydo".

Ushbu so'zning harakat nomi shakli ham sinonim ma'noda qo'llanilishi mumkin. Masalan:

-Faqat dilda oshna bo'lgan ajoyib dashtlar,
-Tuyg'ularining zid xohishi berganda alam.

Bu baytdagi xohish so'zi xohlash yoki o'zbekcha istash - istamoq so'zlari bilan sinonim ma'nolarida qo'llangan (51-bet). Zulfiya o'z she'riyatida xohlamoq, istamoq kabi so'zlarni sinomlik tarzda bir necha misralarda qo'llagan.

Bundan tashqari, hozirgi o'zbek tilida old qo'shimchali so'zlarni asosiysi fors - tojik tilidan kirib kelgan so'zlar hisoblanadi. Bunday qo'shimchalar faqatgina forscha so'zlar tarkibida emas, balki arabcha va o'zbekcha so'zlar tarkibida ham kelishi mumkin. Bu kabi so'zlar ham sinonim ma'noda qo'llaniladi. Masalan, ser - , bo-, ba-, no-, be-, dar va boshqalar. Bu old qo'shimchalar yordamida yasalgan so'z yoki so'z birikmalari ham, Zulfiyaning she'riyatida sinonim ma'noda qo'llanilgan. Masalan:

- Daraxtlar libosi rango - rang gulgun,
- Ko‘zni erkalagan chaman bog‘larda.
- Yoki
- Sevaman, yerlarda rangdor yaproqlar,
- Yumshoq va rang - barang gilam to‘shasa.

Yuqoridagi misralarda rango -rang, rang va rang, rangdor yoki ayrim misrlardagi rangin so‘zlari ham bir-biri bilan, o‘zbekcha xilma-xil turli ranglar kabi so‘zlar bilan ham sinonim ma’nosida qo‘llaniladi. Rango-rang va rang-barang kabi so‘zlardagi-o va -ba old qo‘shimchalari yordamida yasalgan sinonim ma’noli so‘zlardir. Zulfiya o‘z she’rlarida ayrim ranglar har xil bo‘lsada, qo‘llanilishida bir xil rangni ifodalanuvchi so‘z shaklida qo‘llanilgan. Masalan, yam-yashil maysazorlarni ifodalovchi so‘zlardan o‘zbekcha “qon” so‘zini forcha “xon” so‘zlarini yashil so‘zi bilan ma’no jihatidan sinonim deb ataymiz. Bu ma’nodagi baytlarni o‘z vatanini, xalqini, dashtu qishloqlarini sevib ijod qilgan shoira shoiraning she’rlarida ko‘ramiz. Bunday baytlarda shoira inson hayoti uchun qon qanday kerak bo‘lsa yomg‘ir suvi, suv bilan va qon so‘zini forscha xun so‘zi bilan sinonim ma’noda qo‘llanilishini quyidagi misralarda ko‘ramiz.

- Bu tongni sevamiz alvon rangida,
- Kurash qurbonlari yashaydi xuni. (15-bet)

Bu mirslardagi alvon (qizil) rangi, xun (don) ning rang bilan sinonim ma’nosida kelishi mumkin.

Zulfiyaning she’riyatiga e’tibor berganimizda juda ko‘p sinonim ma’noda ishtirok etgan ot, sifat, fe’l, sifatdosh, ravishdosh kabi o‘zbekcha va forscha so‘zlarni sinonim ma’noda qo‘llanganligini ko‘rishimiz mumkin.

Masalan: Ot turkumiga doir so‘zlarni quyidagicha sinonimik ma’nolarda ishtirok etgan. Bahor – ko‘klam, ko‘k – osmon, barg – yaproq, gul – chechak, bola – farzand, emakdosh - ko‘kaldosh, yo‘ldosh - hamroh va boshqalar.

Shunday qilib, Zulfiyaning she’riyatida o‘zbekcha-forscha, forscha-o‘zbekcha so‘zlardan iborat bo‘lgan sinonim ma’noli so‘zlar anchagina uchraydi. Xulosa shuki, Zulfiya mumtoz shoir va yozuvchilarimiz asarlarini ham mukammal o‘rgangan. U o‘zbekcha so‘zlar bilan bir qatorda arabcha, forscha so‘zlarning ham ma’nolarini to‘liq o‘zlashtirgan va yod olgan. Shuning uchun ham asarda to‘liq o‘zbekcha so‘zlar bilan bir qatorda, forscha so‘zlarni ham joy joyida qo‘llagan. Shoira ijodiga qanchalik e’tibor berib o‘qisak, juda ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘rganishimiz mumkin va uning buyuk shoira, so‘z bilarmon shoira ekanligini tushinib yetamiz.

PEDAGOGIKADA YOSHLARNI MA'NAViy-AXLOQIY TARBIYALASHDA ZULFIYA IJODINING AHAMIYATI VA O'RNI

**M.Sattorova,
Jizzax davlat pedagogika instituti magistri**

Mamlakatimizda yuksalish davri boshlandi. Yangi davr shiddati ta'lim-tarbiyaga o'zining aniq, qat'iy talablarini qo'yimoqda. Ta'lim sohasida pedagoglarning moddiy-ma'naviy sharoitini tubdan yaxshilash, ta'lim sifatini oshirishning xorijiy texnologiyalari joriy qilinmoqda. Tarbiya ta'lim bilan uyg'un, ammo o'ziga xos shart-sharoitni, uzluksizlikni talab qiluvchi soha. Ta'lim - bilimdon yoshlarni, tarbiya - irodasi kuchli, vatanga sodiq, tadbirkor, mehr-oqibatli yoshlarni yetishtirib beradi. Bu esa O'zbekistonda yoshlar tarbiyasini yangilangan milliy g'oya negizida, milliy-zamonaviy, ilmiy-texnologik asosda isloh qilishni taqozo qilmoqda. Tarbiya sohasida eski – umumiy, mavhum, natijasiz yondashuvdan voz kechib, aniq, bugungi talablarga chidamli, tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllanishni talab etmoqda. Tayanch kompetensiyalar deganda o'quvchilarning o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini real hayotda uchraydigan amaliy vazifalarni bajarishda qo'llash imkoniyati tushuniladi. Ushbu vazifalarning amalga oshirilishi bevosita pedagogika bilan o'zaro bog'liqdir.

Bizga ma'lumki, pedagogikada ma'naviy-axloqiy tarbiya tushunchasi mavjud. Ma'naviy-axloqiy tarbiyani yosh avlod oiladan oladi. Oila shunday muqaddas makonki, unda hayotning davomiyligini ta'minlovchi shaxs shakllanadi, etnik madaniyat, urf-odatlarimiz, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarimiz saqlanadi, rivojlantiriladi, jamiyat taraqqiyotini belgilovchi iqtisodiy va madaniy hayot poydevori mustahkamlanadi.

Oilaning asosiy ijtimoiy, ma'naviy, axloqiy va psixologik vazifalarini qisqacha tahlil qilib ko'radigan bo'lsak, bolada shakllanadigan barcha tuyg'ular va xislatlar: mehribonlik, oqibatlilik, insonparvarlik, o'ziga va atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatlilik, vatanga bo'lgan sadoqat hamda mehnatsevarlik kurtaklari oilada namoyon bo'ladi.

Oila o'z vazifasini lozim darajada amalga oshirishi uchun uni tegishlicha, ma'rifiy-metodik qurollantirish, ijtimoiy-ma'naviy tadbirlarni o'tkazish yo'li bilan unga yordam berib borish zarur.

Qolaversa, ma'naviy yetuk oila – ma'naviy yuksak jamiyat tayanchidir. Oila urf-odatlari, shajarasi, an'analari, axloqiy-ma'naviy qadriyatlarni farzandlar ongiga singdirish, har bir kishini kasb-hunar malakalari bilan qurollantirish ma'naviy barkamollikni tarbiyalashning asosidir.

Aynan shunday qo'yilgan talablar asosida yoshlarni tarbiyalashda o'zbek shoirasi, jurnalist, tarjimon, jamoat arbobi va O'zbekiston xalq shoiri Zulfiyaning ijodi hamda uning hayotiy tajribalari juda ahimiyatlidir.

Zulfiyaxonim Vatanni sevish, inson baxtini, do'stlikni e'zozlash g'oyalarini olg'a surdi. U Vatan go'zalligini, inson baxti va do'stlikni, Vatan va xalqqa sadoqatlilikni kuylashni ulug' baxt va sharaf deb bildi. U Vatan haqidagi g'oyalarini "Mening Vatanim", "Ikki maktub" kabi she'rlari va "Uni Farhod der edilar" balladasida yorqin ifodaladi.

Zulfiya tug'ilib o'sgan Vatanning go'zalligini chuqur his qiladi: uning ko'm-ko'k bog'lari, sof buloqlari, baland tog'lari, bepoyon paxtazorlari, hatto qizib yotgan qumlari ajib jilva va mehribonlik bilan unda o'ziga nisbatan muhabbat, sevgi uyg'otadi. Shuning uchun shoira Vatanni hayot lazzati, baxt yori deb biladi. Uning fikricha, Vatan mehri, ishq har bir inson qonida oqmog'i kerak, inson qalbiga mehr, sevgi baxsh etgan Vatanga hujum qilgan yovlarga qarshi kurashmog'i lozim, Vatan bilan sevgi barqarordir. Buni u urush davrida yozgan "Qo'limda qurol-u, ustimda shinel" she'rida chiroyli tasvirlab bergan.

Zulfiyaning pedagogik qarashlarida mehnat va mehnatsevarlik alohida o'rin tutadi. Mehnat mehrini insonga go'zallik, zavq, shodlik, orom, shuhrat keltiruvchi noyob gavhar hisoblaydi. Uning "Bog'bon" she'ridagi keksa bog'bonning mehnat mehri bilan bog'iga kirar ekan, uning go'zalligiga qarab, hatto dunyoni unutadi. Qo'lida gulqaychi, belbog'ida tesha. Qaychi bilan qurigan shoxlarni kesadi, tesha bilan patak ildizlarni qirqadi, tuproqni qurt, chiqindilardan forig' etadi. Keyin keksalik mehri bilan gulbog' oralab yuradi, zavqlanib ochilgan gullardan tanlab-tanlab guldasta yasab, hamrohi - shoirga tuhfa qiladi. Shoira shunday deydi:

“Butun o‘zi va qaynoq
Hayotdan qalbida ekar o‘z bog‘in.
Yot o‘t, xasni yanchar,
Terar gul.
Qachon
Topdim, – der gavharu oy yongan noyobni?”

Ma'lumki, mehnat go'zalligi ungan ishda, mehnat ahlida namoyon bo'ladi. O'zining halol mehnati bilan yerni – bog'ni go'zal qilgani uchun bog'bon ham go'zal. Halol mehnat sharofati bilan u shod. Demak, mehnat o'z go'zalligi bilan bog'bon hissiyotiga, hissiyoti orqali esa ongiga ta'sir etgan.

Zulfiya insonparvarlikni, el-yurt uchun qayg'urishni, ilmni e'zozlashni insoniy ulug' xislat sifatida qadrlaydi, insonparvar inson elda ham, yurtda ham hurmat va ehtiromga sazovor ekanligini ta'kidlaydi. Shoira bu g'oyalarini "Rais shunday bo'lsa" she'rida xo'jalik raisi timsolida namoyon etgan. Uning xuddi shunday "Bu yerda men tug'ilganman", "Lolalar", "Yulduzli alla", "Orzu", "Ona",

“Bahor keldi seni so‘roqlab” kabi ko‘plab ijod mahsullaridan ma’naviy ozuqa oladi kishi.

Zulfiyaning oliyjanoblik, jasorat, haqqoniy xalq g‘ururi, tabiat va insonga nisbatan samimiy tuyg‘ular va hurmat, boy ranglar va kutilmagan yangi timsollar bilan bajarilgan lirikasi, kitobxon qalbini larzaga keltiradi, insoniyatning kelajakka bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Zulfiyaxonimning hayoti va ijodi barcha insonlar va, ayniqsa, xotin-qizlar uchun ibrat. Negaki uning hayotidagi mehnatsevarligi, doimo olg‘a intilishi, sevgi bobida sadoqatli yor ekanligi, badiiy ijod borasida tinimsiz izlanuvchanligi hamda hayot qiyinchiliklarida esankiramasligi, erishilgan yutuqlar oldida o‘zini yo‘qotmasligi har qanday inson qalbida havas uyg‘otadi.

SHE’RIYATIMIZ MALIKASI

**M.Karimova, D. Bobojanova,
Jizzax VXTBga qarashli "Umid" IDUMI
ona tili va adabiyot o‘qituvchilari**

She’riyatning malikasi shoira Zulfiyaxonim haqida yozish maqsadida qo‘limizga qalam olar ekanmiz, ko‘z o‘ngimizda surati va siyrati go‘zallik, ko‘zlarida o‘zbek onalariga xos qudratli, ayni paytda tengsiz mehr-muhabbat tuyg‘ulari aks etib turgan buyuk qalb egasi, shu buyuk qalb bilan xorij atalmish mamlakatlar chegarasini hech to‘siqsiz, zavq-shavqqa to‘liq, insoniylik g‘oyalari bilan yorib o‘tgan irodali o‘zbek ayoli siymosi namoyon bo‘ladi.

“Shoira Zulfiya Isroilovanning o‘zbek she’riyatida paydo bo‘lishi tong yulduzining tug‘ilishiga teng voqea bo‘ldi”, – deb yozadi ustoz Mirtemir.⁶⁹ Negaki o‘sha davrlarda ayollar orasida qo‘liga qalam olganlar sanoqligina bo‘lib, ularning ham aksar qismi tanilib ulgurmay, tez “so‘nib” qolar edi. Lekin Zulfiyaxonim she’riyatimizga musaffo tong, erkin hayot, ona baxti, ayol qalbi, baxtiyor hayot kuychisi sifatida kirib keldi. Temirchi oilasida voyaga yetgan shoiraning qalami, irodasi hayotning, turmushning otashida temir kabi toblanganday go‘yo. Shu sabab ham yer kurrasining qaysi qit‘asida bo‘lmasin, hamon bu jonkuyar, otashqalb o‘zbek ayolining baxtli, ozod ovozini, baxtdan masrur tuyg‘ularini, hayotga, xalqiga muhabbatini o‘z she’rlari ila yangratib turibdi:

“Tavsifingiz oltin kitob qilsa kam,
Kamtarin, baxtiyor, mehnatkash xalqim.
Sizga xirmoncha she’r yozsam ham,

⁶⁹ Ehtirom.Rahima Shomansurova,Ra’no Rahmonova.Toshkent- 1995, 18 b

Baxt haqqi qalbindan qilaman ta'zim".70

Taqdir shoira Zulfiyani siylagandi. Uning umr yo'llarini iste'dodli shoir, baxt va shodlik kuychisi, Jizzax vohasining suyukli farzandi, faxri Hamid Olimjon bilan bog'ladi. Ular birgalikda oz fursat bo'lsa-da, baxtli, asrlarga tatigulik, mazmunli hayot kechirdi. Lekin taqdirning buyuk iste'dod egasiga rashki keldimi, ularni ayriliq sahrosiga tashladi, bir-birlaridan judo qildi. Turmush o'rtog'ining, suyanchig'ining bevaqt fojiali o'limi shoira irodasini sindira olmadi, balki u Hamid Olimjon ijodini o'z ijodi bilan yelkama-yelka tatib, davom ettirdi. Bu g'am, bu qayg'u uning qanotlarini qayirmadi. Betxoven kabi barcha shodlikni, ilhom kuchini, yengilmas irodani ijoddan topdi. "Kuyaman-u, bo'lmayman ado" deb yozgan edi shoira o'z she'rida. Shu kurashuvchanlik, shu jasorat uni yuksaklarga undadi.

1968-yilda Javoharla'l Neru nomli xalqaro mukofotga, 1970-yilda Xalqaro "Nilufar" mukofotiga sazovor bo'ldi. Bolgariya xalq Respublikasi shoirani Kirill va Mefodiy nishonlari bilan taqdirladi. Qalbni bezab ketgan ishq, qalbni yaralab ketgan buyuk muhabbat katta she'riyatga evrildi va shoira nomini ulug'lar qatorida mangu muhrladi.

Avar shoiri Rasul Hamzatov shoira Zulfiyaxonim haqida fikrlar bildirar ekan, shunday yozadi: "Agar Zulfiya Armanistonda tug'lganda – Filva, Bolgariyada tug'lganda – Bagryana, Yugoslaviyada tug'lganda ham – Desanka Maksimovichdek mashhur shoira bo'la olar edi"⁷¹. Bu fikrlar ham shoiraning betakror iste'dod va dunyo onalarining dardlari, quvonchi va shodliklarini kamtarin ifodalarda o'zbek tilida jaranglata olgan ijod egasi ekanligidan dalolatdir. Uning tabiatga, hayotga mehri bo'lakcha edi. Shoira she'rlarida tabiat va olamni o'z vujudiga, yuragiga jamlab yozadi, ularni qalban his qiladi: dengizga aylanib hayqiradi, goh dardlarini unutib sokin chayqaladi, mavjlanadi, tabiat bilan bir butun bo'lib ketadi:

“Men dengizning labida turdim,
Dengiz bo'lib chayqaldi yurak.
Men dengizning labida turdim,
Unut o'zim, unut tevarak”.

Zulfiyaxonim "Saodat" jurnali atrofida barcha ijodkor ayollarni, o'zbek ayollarini ma'nan birlashtirdi. Uning rahnamoligida, uning onalarga xos mehr va ko'magida qanchadan qancha shoiralar kamol topdi, qalamlari charxlandi. Oydin Hojjeva, Qutlibeka Rahimboeva, Rahima Shomansur, Ra'no Rahmon, Venera Ibrohimova. Eh-he... Bu qatorni sanab adog'iga yetib bo'lmaydi. Hatto shoira

⁷⁰ Zulfiya. Asarlar.2 tomlik.G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.Toshkent-1974, 117 bet

⁷¹ Nurali Qobul" Sadoqat saroyining mangu malikasi Zulfiyaxonim yoxud Hamid Olimjonning so'ngsiz armoni"esse va she'rlar."Sano-standart" 2018 y.73 b

vafotidan so‘ng ham she‘riyatga qalbi oshufta o‘zbek qizlari, yosh ijodkorlar o‘zlarining ijod va hayot yo‘llaridagi buyuk yo‘lboshchilari, ya‘ni “ma‘naviy ustoz”lari deb bilishadi. Shoira izdoshlari bugunda “Zulfiyaxonim qizlari” nomi atrofida birlashib, o‘zbek she‘riyati an‘analarini davom ettirib kelishmoqda. O‘zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Abdug‘anievich Karimov tomonidan Zulfiya nomidagi Davlat mukofotining ta‘sis etilishi esa bu yuksak iste‘dod egasiga o‘zbek xalqining ehtiromi, cheksiz mehr-muhabbati ramzidir:

“E‘zozing muruvvat deya bilsam men,
Xalqim e‘zozingga javob qilsam men.
Sening ko‘ksingdagi yulduz bo‘lsam men,
Mening ko‘ksimdagi yulduzsan, xalqim!”

Mashrab Boboevning Zulfiyaxonimga bag‘ishlangan “Yulduz monologi” da bitilgan ushbu misralarda aytilganidek, Zulfiyaxonim o‘zbek xalqini ulug‘lab, uni ko‘ksidagi yulduz deb bildi. Cheksiz muhabbat, ehtirom, onalik jasorati, sadoqati ila yo‘g‘rilgan she‘rlari, ibratga arzigulik hayot yo‘li, o‘zbek adabiyotini boyitgan bebaho ijodi bilan o‘zbek xalqining yulduziga, haqli ravishda o‘zbek she‘riyatining malikasiga aylandi.

O‘ZBEKISTON XALQ SHOIRASI ZULFIYAXONIM IJODIGA E‘TIROF

**N.Hasanova, E.Abdukarimova,
Jizzax davlat pedagogika instituti
Musiqiy ta‘lim kafedrasi o‘qituvchilari**

Insonga umr bir marta beriladi. Har bir inson o‘z umrini o‘zi xohlagandek o‘tkazadi. Shunday insonlar borki, ular bu dunyoni tark etsalar-da, mazmunli hayot yo‘llari sabab dillarda mangu barhayotdirlar.

Mana shunday barhayot siymolardan biri o‘zbek she‘riyatida o‘zining serqirra ijodi bilan o‘chmas iz qoldirgan, betakror iste‘dodi, Vatanga muhabbat, vafo va sadoqat tuyg‘usini, olijanob insoniy fazilatlarni yuksak pardalarda tarannum etgan yetuk badiiy asarlari, ibratli hayoti va ijtimoiy faoliyati bilan milliy adabiyotimiz va madaniyatimiz rivojiga, xalqimiz ma‘naviyatini yuksaltirishda ulkan xizmatlari bilan xalqimiz hayotida beqiyos o‘rin yegallagan shoira – Zulfiya Isroilovadir.

Shoira Zulfiya haqida so‘z borganda, yurtboshimiz Islom Karimovning aytganlarini eslash joiz: “Nafaqat o‘z she‘rlari bilan, balki butun hayot yo‘li bilan o‘zbek xalqining ma‘naviy qiyofasini namoyon eta olgan atoqli, fidoiy inson bo‘lib jasorat ko‘rsatdi”.

Har gal shoironing biz uchun ibratli hayot va ijod yo‘liga takror-takror nazar tashlaymiz va o‘zimiz uchun yangi ma’no-mazmun kashf etamiz.

Shoira Zulfiya oddiy temirchi oilasida dunyoga kelgan bo‘lsa-da, oiladagi adabiyot va san’atga bo‘lgan e’tibor tufayli shoironing iste’dodi keng quloq yoydi. Ilk she’ri “Men ishchi qizi” 1931-yilda nashr etiladi va ijodkor “Hayot varaqlari” to‘plami, “Hulkar” kitobi shoir Oybekka bag‘ishlangan “Quyoshli qalam” dostoni va “Men tongni kuylayman”, “Yuragimga yaqin kishilar”, “Kuylarim sizga”, “Visol” kabi to‘plamlari orqali o‘zbek kitobxonlari orasidan joy oldi.

Shoironing she’riyatida insonning his-tuyg‘ulari yorqin aks etgani uchun ham barchaga birdek xush yoqadi. Masalan, “Ko‘rganmiding, ko‘zlarimda yosh” she’rida:

“Sog‘inganda izlab bir nishon,
Qabring tomon olar edim yo‘l.
Keltirarding, menga bir zamon,

Endi har chog‘ men eltaman gul”, – degan misralari orqali vafoli yorning o‘z umr yo‘ldoshiga sadoqati, umr yo‘ldoshidan erta ajralgan bo‘lsa-da, uning mehr-muhabbatini hali hanuz qalbida asrayotgani va vafoning ramzi uning o‘z umr yo‘ldoshini bot-bot gul bilan qabr qoshida yodga olishi mahorat bilan tasvirlangan.

“Nur” she’rida esa:

“Onam mehr to‘la dil amri bilan,
Uxla, – deb so‘ndirib ketdi chiroqni.
Va lekin ko‘zlarim oldida birdan,
Ochdi poyoni yo‘q yaqin-yiroqni.
Hayotim, ishlarim, ijodimda ul,
Otaday ilgari boshlab yuribdi”.

Hozir siz o‘qigan she’rning ham har yo‘l, baytida o‘sha nur porlab turibdi, – deya ota – onaning o‘z farzandi yo‘lini nur kabi yoritishi, har bir o‘giti, amali farzandga hayot ibrati ekanini ta’kidlaydi.

Aytish mumkinki, shoira she’riyati o‘z davridayoq qadr topdi. Uning ibratli ishlari, davlatlar va xalqlar o‘rtasidagi do‘stlik rishtalarini bog‘lay olgani unga Xalqaro “Nilufar”, “Neru” kabi mukofotlarni tuhfa etdi. Shoironing she’rlari ingliz, rus, nemis, bolgar, xitoy, hind, yapon, arab va vetnam tillariga tarjima qilindi, shuningdek, shoironing o‘zi ham tarjimon sifatida rus, ukrain, ozarbayjon va hind xalqlari shoirlarining she’rlarini o‘zbek tiliga tarjima qilib, adabiyotimizni jahon adabiyoti asarlari bilan boyitdi.

Shoironing yana bir ulkan xizmati “Saodat” nomli xotin-qizlar jurnaliga bosh muharrir bo‘lib, xotin-qizlarning hayotning barcha sohalaridagi faoliyatini

namoyon etish va jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash yo‘lida qilgan sa’y-harakatlaridir.

Shoira Hamid Olimjon bilan qisqa vaqt birga yashagan bo‘lsa-da, umr yo‘ldoshi vafotidan so‘ng farzandlari Hulkar va Omonni tarbiyalashda kuch topa olgani uchun ham biz yoshlar uchun sadoqatli va irodali o‘zbek ayoli timsoli bo‘lib qolaveradi. Ayolni muqaddas bilish, unga alohida ehtirom ko‘rsatish, ozod va obod yurtimiz kelajagi bo‘lgan har tomonlama yetuk yoshlarni tarbiyalashdagi beqiyos o‘rnini yana bir bor e’tirof etish, barkamol, oqila xotin-qizlar avlodini voyaga yetkazish, ular orasidagi iqtidorli yoshlarning adabiyot, san’at, fan va madaniyatni rivojlantirishdagi yutuqlari, tengdoshlarining milliy istiqlol g‘oyalari va madaniy-ma’naviy qadriyatlarga e’tiqodining yuksalishi yo‘lidagi ibratli faoliyati, keng ko‘lamli islohotlarni jadallashtirishdagi faol ishtirokini rag‘batlantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 1999-yil 10-iyundagi PF 2326-son Farmoni bilan tasdiqlangan Zulfiya nomidagi Davlat mukofotining ta’sis etilishi bu O‘zbek ayollariga bo‘lgan e’tiborning yuksakligidandir.

Bugun yurtimiz bo‘ylab shoira Zulfiya tavalludining 106 yilligi keng nishonlanmoqda. Bugun shoira Zulfiyaga havas qilib, uning izdoshi bo‘lishga intilayotgan qizlar yurtimizda ko‘pchilikni tashkil etadi. Jizzax davlat Pedagogika Instituti talaba qizlari ham ushbu mukofotni qo‘lga kiritish uchun ijodiy izlanmoqdalar. Bulardan:

2005- yili Bahromova Sabohat san’at yo‘nalishida.

2010-yil Abduraxmonova Iroda sportning Dzyudo yo‘nalishida.

2013- yil Matmurodova Iroda sportning Dzyudo yo‘nalishida.

2018-yil Umarova Sabina sportning yengil atletika yo‘nalishida ijod qilib Zulfiya nomli mukofotni qo‘lga kiritganlar.

Zero, biz doimo yaxshilikka intilgan, mehr-oqibatli, insoniy fazilatlarning eng ezgularini o‘zida mujassam etgan o‘zbek xalqining vorislari ekanmiz biz yoshlarni tarbiyalashda mana shunday el ardog‘idagi shoir va shoirlar ijodini yanada ommaga targ‘ib etish yo‘lida izlanmog‘imiz kerak.

ZULFIYA ASARLARINING LINGVOPOETIKASI

A.Musayev, dotsent,

G.Umrzoqova,

**Jizzax davlat pedagogika instituti o‘zbek tili
o‘qitish metodikasi kafedrasi katta o‘qituvchisi**

Buyuk ma’naviy meros va milliy qadriyatlarimizdan ma’lumki, qadimda ota-bobolarimiz o‘z avlodlarini umumbashariy tuyg‘ular, o‘lmas Sharq falsafasi,

milliy qadriyatlarimiz ruhida tarbiya qilib kelganlar va ular asosida asrlar davomida tilimizni, dilimiz va dinimizni, o'zbekning urf-odatlarini har tomonlama asrab-avaylab, barkamol avlodlarni voyaga yetkazishni asosiy maqsad qilib qo'yganlar.

Ayollarga e'tibor qaratgan, ularni e'zozlagan yurt egalari bilimli, tadbirkor va millatparvardir. Chunki ayol millatning ijtimoiy sog'lomligini belgilab turuvchi omil hisoblanadi. Jismonan baquvvat, ruhan sog'lom, ma'nan barkamol onalar kelajagi buyuk davlatning asosi va poydevoridir. Erkin demokratik jamiyat qurish yo'lidan borayotgan O'zbekistonda ayollarning oila, jamiyat va davlat qurilishidagi nufuzi, barcha sohadagi huquqlari qonunlarimiz orqali kafolatlangan. Ayollarning faolligi va hayotga munosabatini biz Zulfiya hayoti va ijodi orqali ko'rganmiz, o'qib o'rganganmiz.

Badiiy asar tilini o'rganish yozuvchining so'z tanlash va qo'llash san'ati, uning tasviriy vositalardan foydalanish mahorati darajasi uning asarlari tilini o'rganishning asosini tashkil qiladi. "Badiiy adabiyot tilini o'rganish ikki aspektda: lingvistik aspekt va stilistik aspektda olib borilishi zarurligi ta'kidlanadi"⁷² "Matn-lingvistik tahlilining obyekti ekanligi, matn turlari, ularning umumiy va o'ziga xos belgilari va usullari, badiiy matndagi tasviriy vositalar to'g'risida fikrlar mavjud"⁷³

Badiiy asar tilini o'rganishda yuqorida ko'rsatilgan olimlarimizdan tashqari yana ko'plab olimlarimiz o'z ilmiy asarlarida fikrlari va yaxshi mulohazalari bilan ilmiy tadqiqotlar yuzaga kelgan.

O'zbek tilshunosligida asar tilini, ijodkor tili va uslubini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar: 1. I.Qo'chqortoyev "Badiiy nutq stilistikasi", H.Doniyorov, B.Yo'ldoshev, "Adabiy til va badiiy stil", R.Qo'ng'urov "O'zbek tilining tasviriy vositalari", B.Umurqulov "Poetik nutq leksikasi" asarlari e'tiborga loyiq.

XX asr o'zbek adabiyotida o'zining she'riy asarlari bilan ma'naviyatimizga madaniyatning rivojlanishiga hissa qo'shgan shoira Zulfiya xalqaro "Javaharlal Neru" (1968), "Nilufar" (1971) mukofotlari hamda Hamza nomidagi O'zbekiston davlat mukofoti (1970) laureati va Bolgariyaning "Kirill va Mefodiy" (1972) ordeniga sazovor bo'lgan.

Zulfiyaning ijodiy jarayoni o'zbek milliy adabiy tilining rivojlanish va boyish davriga to'g'ri keladi. Zulfiya asarlarining til xususiyatlarini atroflicha o'rganish o'zbek milliy adabiy tilining boyligi to'g'risida ba'zi bir umumiy

⁷² O'rinboyev B.Qo'ng'urov R.Lapasov J. Badiiy tekstning lingvistik tahlili. Toshkent, 1990.

⁷³ Doniyorov.H, Mirzayev S.So'z san'ati.T, 1962, 173-174 b.

qonuniyatlarni aniqlashga yordam beradi. Shuning uchun ham biz bu ishda Zulfiyaning turli davrlarda yozgan she'riy asarlari tilining poetik leksikologiyasini tekshirishni asosiy maqsad qilib oldik.

Zulfiya asarlari tilini tahlil qilish jarayonida, imkoniyat boricha adib asarlari tilida mavjud bo'lgan til faktlarini ko'rsatishga, shu bilan birga, mavjud til faktlarining an'anaviy adabiy tilga hamda hozirgi adabiy tilimizga munosabatini aniqlashga harakat qildik. Shoiri Zulfiya o'zbek adabiy til me'yorlarini yaxshi bilishi orqali ajoyib va g'aroyib she'riy asarlari bilan o'zbek xalqining qalbiga o'rnatilib qoldi.

Zulfiyaning asarlarini ko'zdan kechirsak, unda o'z qatlam so'zlar lingvopoetikasiga misol bo'ladigan umumturkiy so'zlar, o'zbekcha so'zlardan o'z joyida foydalanganligini ko'ramiz.

Zulfiya asarlarini kuzatishlarimiz o'z qatlamga mansub lug'aviy birliklarning quyidagi mavzu guruhlari mavjudligini ko'rsatdi:

1. Inson tushunchasi bilan bog'liq so'zlar:

“Bahorda burkangan sen sevgan elda,
Ovozing yangradi jo'shqin, zabardast.
O'lmagan ekansan, jonim, sen hayot,
Men ham hali sensiz olmadim nafas”.

“Dili shoir hassos bir elga,
Farzandligim naql etar burchim.
Xalq qalbidan bir go'zal she'rga
Yetarmikan hech qachon kuchim...”
(O'sha asar. 46-b.).

“Men chizaman... non, sevgi, mehnat,
Do'stdan aziz ayol suratin.
Shu kamtarin, shu ulug' san'at-
Mening yurtim, mening shuhratim”.

2. Qon-qarindoshlik va yaqinlikni ifodalovchi so'zlar:

“Men qolmayman quchog'ingda,
Sen izimdan tutasan.
Mening Ona tuprog'imda
Don, suv bo'lib jo'shasan”.
(O'sha asar. 53-b.).

“Otam boshi misol oq tog'dan,

Otqin suvdan yulaman qudrat.
Bu kun kanalga zor tuproqdan,
Tashnalikni olaman pudrat”
(O‘sha asar. O‘ylar, 55-b).

“Zangor ko‘kni birday sinqarib,
Yerni kunga tutaman kaftda.
Oyga fazo ilmim sig‘dirib,
Nevaramdan olaman kiftga”.
(O‘sha asar. O‘ylar. 55-b).

“Mana, o‘g‘lim labi ustida,
Qaldirg‘ochning mayin qanoti.
O‘spirinim toza ko‘ksida,
Kunda oshar yangi his joni”.
(O‘sha asar. O‘g‘lim, sira bo‘lmaydi urush. 42-b).

3. Tabiiy obyektlar, hodisalar nomi:

“Tog‘lar etagida, qirlar ko‘ksida
Sekin chayqalardi lola dengizi”.
(Zulfiya. Tingla, bulbul. Toshkent, 2019, 13-b).

**

“Oyni kutgan oqshomgi ko‘kda
Beshik-beshik bulut yurardi”.
(Zulfiya. Tingla, bulbul. Toshkent, 2019, 5-b).

“Mag‘rur tashlab yerga nigohin
Tinglab qoldi yigit so‘zini”.
(Zulfiya. Tingla, bulbul. Toshkent, 2019, 5-b).

“Yonadi gul, jilmayar g‘uncha,
Yellar g‘ir-g‘ir esib turadi”.
(Zulfiya. Tingla, bulbul. Toshkent, 2019, 3-b).

“Daydi shamol yeladi hur-hur,
Olib ketar ko‘zdan uyquni”.
(Zulfiya. Tingla, bulbul. Toshkent, 2019, 3-b).

“O‘zga yurtida buncha qorong‘u,

Uzun buncha tun?”

(Zulfiya. Yana bahor keldi, sizni so‘roqlab. Toshkent, 2018, 59-b).

4. O‘simlik, daraxtlar va ularning mahsuloti nomlari:

“Sen kuylagan o‘rik shu kecha,
Burkandi oq-oppoq chechakka”.

(Zulfiya. Yana bahor keldi, sizni so‘roqlab. Toshkent, 2018, 38-b).

“Sharq qizarib, jiqmoqda quyosh,
Oltinlandi terakning uchi”.

(Zulfiya. Yana bahor keldi, sizni so‘roqlab. Toshkent, 2018, 38-b).

“Salqin saharlarda, bodom gulida,
Binafsha labida, yerlarda bahor”.

(Zulfiya. Tingla, bulbul. Toshkent, 2019, 20-b).

“Har biri ko‘zidan go‘yo boychechak,
Gilosday boqqandi men bergan yurak”.

(Zulfiya. Tingla, bulbul. Toshkent, 2019, 53-b).

“Yalang‘och daraxtlar ora majnuntol
Shoir xayoliday latif, sarhasham”.

(O‘sha asar, 101-b).

5. Inson qo‘li bilan yaratilgan narsa predmetlar nomi:

“Damda varraq yasab ko‘kka uchirib,
Izidan qop-qora ko‘zlari yurar”.

(O‘sha asar, 100-b).

“To‘lqinga tashlangan kemaday qalqib
Qudratli, mehrlil qirg‘og‘ izlayman”.

(O‘sha asar, 106-b).

“Yerda novda, gul, barglar
Aksi kashta singari”.

(O‘sha asar, 70-b).

**

“Qo‘lda ketmon, bir chol daryodan
Bog‘iga suv ochadi yayrab”.

(Zulfiya. Yana bahor keldi, sizni so‘roqlab. Toshkent, 2018, 44-b).

“Men chizaman... non, sevgi, mehnat,
Do‘stday aziz ayol suratin”.
(O‘sha asar, 48-b).

O‘zbek she‘riyatida nutq madaniyati va notiqlik san‘ati uzoq tarixga ega bo‘lib, qadimdan o‘z san‘ati, uning ijtimoiy siyosiy hayotdagi o‘rni va ahamiyatiga katta e‘tibor berilgan.

Zulfiya asarlarida qo‘llanilgan o‘zbekcha o‘z qatlam so‘zlarning mavzu guruhlaridan ko‘rinib turibdiki, shoira yaratgan she‘riy asarlari o‘zbek xalqining turli davrlardagi turkumini aks ettirish orqali o‘zbek tilidan unumli foydalangan. Jamiyatimiz a‘zolariga tushunarli bo‘lgan va umumxalq tilida keng iste‘mol qilinadigan, lug‘at tarkibining faol qatlamiga kiruvchi ishlab chiqarishning turli sohalari bilan bog‘liq bo‘lgan asl o‘zbekcha so‘zlar so‘z san‘atkori asarlarida o‘rinli ishlatilgan. Ular poetik leksikani shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

ZULFIYAXONIM SHE‘RLARIDA O‘XSHATISH VA IBORALAR

**M.Sa‘dullayeva,
Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi**

Zulfiyaxonim o‘zining betakror she‘riyati, yuksak ma‘naviy dunyosi bilan xalqimiz qalbidan joy olgan ajoyib shoira, o‘zbek she‘riyatining beqiyos vakilasidir. Zulfiyaxonim she‘rlarining betakror jozibasi har bir satrida jilva qiladi go‘yo. Bu borada Boshqirdiston adibi Mustay Karim shoira haqida quyidagi satrlarni yozadi: “Zulfiya va she‘riyat, Zulfiya va qo‘shiq- bu so‘zlarni bir-biridan ajratib bo‘lmaydi. Uning she‘rlari ko‘p yillar muqaddam meni hayratga solgan, qalbimni rom etgan edi”.

“Nafis satrlarda aks etar hayot,
Muhabbat taftida kuymalanar dil.
Bugun qalbimizda yangragan bayot
Ajib musiqaga raqs etar ko‘ngil”.

Zero, ushbu satrlardan ko‘rinib turibdiki, Zulfiyaxonim o‘z jilvakor misralari bilan nafaqat o‘zbek xalqi, balki boshqa millat vakillari qalbida ham chuqur iz qoldirgan. Shoira o‘z she‘rlarida xalqimizga xos turli o‘xshatish va iboralardan ham keng foydalangan va chuqur ma‘no kasb etgan satrlar yarata olgan. Shoira she‘rlarining har bir satri, har bir inson qalbidagi hislarni junbushga keltirishga qodir:

“Ko‘z ochgani qo‘ymaydi alam,
Boshim qo‘ysam, kuydirar bolish.
Yupatolmas kitob va qalam
Misralarim ko‘tarar nolish”.

Ushbu misralarda shoira hijron kunlarining beshafqat va ayovsiz alamlari iskanjasida chekkan dardlarini ifodalar ekan, har bir inson qalbida uyg‘oq his-tuyg‘ularni qo‘zg‘aydi va qalb dardini kuyga solgandek bo‘ladi go‘yo. Shoira shu o‘rinda alamlardan qanchalik iztirobda ekanligini, “ko‘z ochgani qo‘ymaydi” iborasi bilan sifatlaydi. Bu esa she‘rga ta’sirchan yo‘sin va musaffo ifoda bag‘ishlagan. Shoira o‘zini qo‘yishga joy topolmayotgan lirik qahramonning holatini jonli tasvirlar bilan ifodalaydi.

Shoira o‘z suyukli yori Hamid Olimjonning yorqin xotirasi bilan yashagan har bir kunini o‘z she‘rlari orqali kuyga solar ekan, quyidagi misralarda o‘ziga murojaat qiladi:

“Kel, kuysiz yurakka qo‘shiq bag‘ishlab,
Kulgusiz lablarga o‘rgat tabassum.
Baxting soch, dard bo‘lsa tishingga tishlab,
Yenga olsang yeng-u bo‘lma hech taslim”.

Ushbu satrlarda shoira o‘zidan bag‘oyatda ulkan jasorat va sabr kutib, yangi yo‘llar ochishni maqsad qiladi, o‘ziga katta sabr kerakligini, “dardni tishingga tishlab” yeng, – deya ifodalaydi.

Zulfiya she‘riyatida bahor tasviri ko‘p uchraydi, ammo har bir she‘r boshqasidan farq qiladi, har birida bahorning turli jilvasi aks etadi, har birida turfa xil hikoya bor, nazarimda.

“Inson ko‘zlaridan jon olar bahor
Barcha tomirida uning to‘lqini.
O‘tmishning behuda oni kabi qor
Beiz, bedard erib ketar uchquni.
Bahorning sehrgar boqiy chiroyi
Yosh-u keksa ko‘nglin ovlaydi birdak,
Ko‘zguni sindirib tashlar. Kiroyi
Har kishining yoshi bu fasl dildak”.

Bahor tarovati bilan yo‘g‘rilgan bu she‘r har kishini yoshartiruvchi, qalbiga iliq tuyg‘ularni jo qiluvchi hissiyotlar jamlanmasidir. Shoira ushbu satrlarda ham iboralardan foydalanib, bahor tasvirini chizadi. Misralardagi “jon olar”, “ko‘ngil ovlaydi” kabi iboralar she‘rda ajoyib va mos o‘rin egallaydi. Go‘yo bahor inson ko‘zidan jonlangandek, chaqnoq va turfa ranglarga boy, uning jamoli esa sehrgar kabi yosh-u keksaning qalbiga birday yoshlikni olib kirganday.

Zulfiyaxonim o‘zi yashagan davrning yoshlariga qarata shunday satrlarni bitadi:

“Sizning zamon ajib, inson sehrigar,
Rejangiz yer qolib, o‘rlaydi ko‘kka.
Bizning yoqqa dil-la tashlangiz nazar,
Sizning orzularga biz shay ko‘makka”.

Ushbu satrlar xuddi biz yoshlar uchun, bugungi kun uchun yangraganday go‘yo. Shoira yoshlarning har bir rejasini amalga oshirishning imkoniyatlari ko‘pligini e’tirof etib, rejalarning “ko‘kka o‘rlashi” orqali ifoda etadi.

Zulfiyaxonim she’riyati ajib o‘xshatishlar, hali hech biri jodkor qalami tegmagan ibora va jummalarga ham boy. Har misra yoki satrda bir olam hikoya, turfa xil his-tuyg‘u bordek, har bir so‘zda kimdir yashayotgandek jonli va betakror. Biz sevgi, muhabbatga boy satrlarni, sog‘inch aks etgan jummalarni har bir ijodkor qalami va asaridan topishimiz mumkin, lekin bunday jonli satrlarni uchratavermaymiz. Gohida qalbimiz tug‘yonini eshitgimiz kelib qolsa, ushbu o‘lmas she’r va xotiralarga suyansak arziydi, gohida baxtni his qilsak ham shunday satrlarga talpinsak arziydi.

Taniqli rus qalamkashi Nikolay Tixanov Zulfiyaxonimga qarata shunday fikrlarni bildirib o‘tadi: “Sizning misralaringizni kuychi bulbullarimiz shunday kuylaydiki, ularni Moskvada turib ham eshitish mumkin. Sizning ovozingiz hamisha tetik. U kishiga quvonch bag‘ishlaydi, uni go‘zal hissiyotlar bilan to‘la dunyo sari chorlaydi. Natijada hayot to‘kislik va aniqlik kasb etadi”.

Zero, adib ta’kidlaganidek, o‘zbek she’riyatining yorqin yulduzi Zulfiyaxonim ovozi hech qachon tinmaydi, shoira doimo dillarda va tillarda barhayotdir.

BAXTIM SHUL – O‘ZBEKNING ZULFIYASIMAN

A.Saydullayev,

Toshkent tibbiyot akademiyasi katta o‘qituvchisi

«Adabiyot xalqning yuragi, elning ma’naviyatini ko‘rsatadi. Bugungi murakkab zamonda odamlar qalbiga yo‘l topish, ularni ezgu maqsadlarga ilhomlantirishda adabiyotning ta’sirchan kuchidan foydalanish kerak. Ajdodlar merosini o‘rganish, buyuk madaniyatimizga munosib buyuk adabiyot yaratish uchun hamma sharoitlarni yaratamiz», — degan edi Shavkat Mirziyoev Adiblar hiyoboniga tashrifi chog‘ida.

2020-yil 20-may kuni Prezidentimiz Shavkat Mirziyoevning Toshkentda barpo etilgan Adiblar hiyoboni va hiyobon yonida tashkil etilgan kutubxonaga

tashrifi davomida Alisher Navoiy haykali atrofida 20 dan ziyod atoqli shoir va adiblarning haykallari yaxlit joylashtirilgan me'moriy va badiiy kompozitsiya hamda uning mantiqiy yechimi bilan tanishar ekan, Adiblar hiyobonini adabiyot, ma'rifat va madaniyat maskaniga aylantirish, har bir adib haykalini muayyan oliy o'quv yurtiga biriktirib, bu yerda ochiq darslar, ma'rifiy tadbirlar o'tkazish bo'yicha tavsiyalar bergan edi. Tashrif davomida hiyobon bilangina cheklanib qolmasdan, adiblar ijodini chuqur o'rganish, ularning ibratli umr yo'llari haqida kitoblar va filmlar yaratish, yangi asarlar yozish muhimligi haqida muhim topshiriqlar berilgan edi.

O'tgan vaqt mobaynida Oliy ta'lim tizimida yoshlarni adabiyotga bo'lgan qiziqishini yanada oshirish to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2020-yil 3-iyundagi 311-sonli buyrug'i ijrosini ta'minlash maqsadida TTA rektori tomonidan №360 sonli buyruq tasdiqlandi va O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan "Adiblar hiyoboni"ga tashrifi davomida berilgan topshiriqlar ijrosi bo'yicha "Yo'l xaritasi" ga muvofiq TTA ning chora-tadbirlar reja-jadvali ishlab chiqildi.

Shu munosabat bilan Toshkent tibbiyot akademiyasi talaba-yoshlari bilan Zulfiyaxonim yodgorlik haykali oldida ma'naviy ma'rifiy tadbirlar tashkil etish, sevimli shoironing hayoti va ijodini o'rganish va keng targ'ib qilish ishlari boshlab yuborildi va hozirgacha qisqa vaqt mobaynida ko'plab ibratli ishlar amalga oshirildi.

Jumladan, Toshkent tibbiyot akademiyasida Zulfiya nomidagi ijod xonasi tashkil etildi. Toshkent tibbiyot akademiyasining kutubxonasida shoira ijodiga mansub asarlar burchagi tashkil etilib, unda shoira Zulfiyaning barcha ijod namunalari jamlandi. Shuningdek, Toshkent tibbiyot akademiyasi rasmiy veb saytida "Zulfiyaxonim ijodini o'rganamiz" sahifasi tashkil etildi.

Hozirda 2225 tadan ziyod talabalar a'zo bo'lgan "Keling, Vatanimizga qanot bo'laylik", "TTAning ijodkor talabalari" telegram guruhlarida Zulfiyaxonimning hayot va ijod yo'llariga bag'ishlab erkin yo'nalishlarda (audiroluk, videorolik, taqdimot, she'r, insho, qo'shiq, kuy, rassomchilik mahorati) ijodiy ishlar tanlovlari e'lon qilinib kelinmoqda. Tanlov tashkilotchilariga bugunga qadar talabalar tomonidan Zulfiya qalamiga mansub she'rlar asosida tayyorlangan audiosherlar, talabalarning o'z badiiy va tasviriy ijod namunalari, Zulfiya asarlari bo'yicha talabalar tomonidan ijro etilgan kuy, qo'shiqlar taqdim etilmoqda.

Bulardan tashqari Toshkent tibbiyot akademiyasida "Men sevgan shoira", "Baxtim shul – O'zbekning Zulfiyasiman" mavzularida online insholar tanlovlari va "Zulfiyaxonim portretiga chizgilar" rukni ostida rasmlar ko'rgazmasi tashkil etilib, unda 100 dan ortiq talabalar faol ishtirok etib, Zulfiya ijodini batafsil yoritib kelishmoqda.

Yana muhim yangiliklardan biri bugungi kunda Toshkent tibbiyot akademiyasida “Zulfiyaxonim izdoshlari” qizlar klubi tashkil etilgan bo‘lib, unda hozircha 20 dan ziyod Toshkent tibbiyot akademiyasining ijodkor talaba qizlari faoliyat yuritishmoqda.

Toshkent tibbiyot akademiyasi rahbariyati, yoshlar bilan ishlash, ma’naviyat va ma’rifat bo‘limi, Toshkent tibbiyot akademiyasi professor-o‘qituvchilari nafaqat Zulfiya ijodi, balki O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi rejasi asosida o‘tkazilayotgan boshqa adiblar ijodi va faolitini o‘rganish oyligida faol ishtirok etib, adiblar hayotini, ilmiy ijodini, talabalar orasida keng targ‘ib etishmoqda.

Toshkent tibbiyot akademiyasida O‘zbek xalqining sevimli shoirasi, taniqli jamoat arbobi, O‘zbekiston xalq shoiri Zulfiya Isroilovanning hayot yo‘li, aspirantura davridagi tahsil yillaridagi, ijodiy kamolot cho‘qqisidagi, Urush davridagi va urushdan keyingi tinchlik yillaridagi yozgan asarlari sevib o‘rganilmoqda.

Shoira ijodi va faoliyatini targ‘ib qilishda uning she’riy va nasriy kitoblari bilan bir qatorda badiiy ijod sohasidagi xizmatlari uchun olgan yuksak mukofotlari (1968-yil Javoharlal Neru nomidagi xalqaro mukofot bilan taqdirlandi. Tinchlik va do‘stlikni tarannum etuvchi asarlari hamda taraqqiyparvar Osiyo va Afrika yozuvchilari harakatidagi faol ishtiroki uchun esa xalqaro “Nilufar” mukofotiga sazovor bo‘ldi) ham alohida e’tirof etiladi.

VATAN TARANNUMI

**A.Absattarov,
Hamid Olimjon va Zulfiya
ijod maktabi tarbiyachisi**

Zulfiya she’rlarida xalq xo‘jaligini tiklash, xotin-qizlarning, turli kasb kishilarining jamiyatdagi roli, mehnati, ichki kechinmalari, orzu-umidlari, urush vaqtlari yozilgan bo‘lib, urushni la’natlashlari, tinchlikni ulug‘lashlari o‘z aksini topgan.

Adabiyotshunos olim Ozod Sharafiddinov lirik qahramon haqida gapirib shunday deydi: “Lirikada obraz o‘ziga xos shaklda muhim ijtimoiy qimmatga ega bo‘lgan fikrni ifodalovchi aniq hayotiy kechinma shaklida namoyon bo‘ladi.

Shu kechinmaning mazmuniga va yo‘nalishiga ko‘ra biz lirik qahramonning harakterini belgilaymiz, uning aks ettirilayotgan hodisaga munosabatini aniqlaymiz. Kechinma mavzuning mohiyatini chuqur ochishga imkon beruvchi, o‘quvchida tasvirlanayotgan hodisaga nisbatan ma’lum emotsional va estetik munosabat uyg‘otuvchi omildir. Bu esa shoirning tasvirlanayotgan hodisa va

narsalarni chuqur his etmog'ini, ularni o'z shaxsiy hayotining uzviy qismiga aylantirishni taqozo qiladi”.

Shoir lirikasida xalq va Vatan mavzusi sevib kuylanadi. “Mening Vatanim” she'rida shoira ona Vatan haqida juda iliq va samimiy fikrlarni bayon etadi⁷⁴:

“Men shunda tug'ildim, ko'rdim dunyoni,
Hayotga ilk qadam qo'yganman shunda.
Tilim nutq topdi, ko'zim ziyoni,
Mehr va erk bilan yashadim kunda”.

Zulfiya o'z tushunchasida “ko'zni qamashtirgan ko'm-ko'k bog”larni bo'yiga ko'zgu bo'lgan sof buloqlarini Vatan deb biladi. “Toshqin suvlar, xonish qilgan bulbullar hammasi shoirani maftun etadi, u qo'shiq sehriga o'giriladi:

“Faqat seni dedim, qalb qo'shig'ini,
Ey aziz Vatan, atadim senga,
Sen hur bo'lganing uchun nafasim hurdir
Hayotim lazzatli, baxt yordir menga”.

Shoirani qarashlarida Vatanning go'zal ta'rifi mahorat bilan chizilgan bu she'r vatanparvarlik ruhi bilan sug'orilgan.

“G'alabani qutlab olaman sozim.
Senga aziz Vatan, senga ona yurt,
Mehr, ishqing bilan to'liq ovozim”.

Shoiraning bu she'ri zamondoshlarimizni vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi, ularda ona Vatanni mehr bilan sevish hissini uyg'otadi.

Shoiraning “Yuragimga yaqin kishilar” (1954) she'ri xalqlar do'stligini madh etishga bag'ishlanadi. Zulfiya bu she'rining bosh qahramoni qilib kamtar, ulug'vor, o'zbek xalqi — yuragiga yaqin kishilar obrazini oladi. Shoira yurt xaritasini o'z yuragiga o'xshatadi, yurak atrofidagi har bir a'zo yurak uchun qadrli bo'libgina qolmay, yurt xaritasidagi har bir jon, inson shoira uchun aziz va qadrli. She'r vatanparvarlik g'oyalari bilan sug'orilgan.

“Yuragimga yaqin kishilar” she'ridan misollar keltirish mumkin:

“Yurtim xaritasi mening yuragim,
Eng uzoq burchi ham tanish va yaqin. .
Muqaddas gavharday saqlayman unda,
Ikki yuz million xalq muhabbatin”.

She'rda gavjum hayot nafasida kishilarning halol mehnatlari, o'y maqsadlari o'z aksini topganligi bilan aks ettirilgan. Ularning barchasida buyuk intilish hissi yotadi:

“Shahrim ko'chasidan men shod boraman,

⁷⁴ F. Nasriddinov. «Dugonalar bilan suhbat» to'plami haqida. «Sharq yulduzi» jurnali, 1953, 3-son. 38-bet.

Katta hayot, qaynoq, sershovqin, gavjum.
Odamlar daryosi oqar yonimdan,
Qarayman:
Hamma-hammasi tanish,
Bilmayman aslin ham,
kasbin ham ammo,
Bilaman barida buyuk intilish...”

Shoiraning orzusi ulkan maqsadlar bilan limmo-lim ekanligi she’rlarida aks ettirilgan. U aziz va yuragimga yaqin kishilar qalbiga o‘z she’rlarim bilan kira olsam, o‘zimni baxtli deb hisoblardim, deydi. She’rning mazmuni chuqur, uning zamirida chuqur umumlashma yotibdi:

“Zavodda, kolxozda, davlat boshida,
Mening yuragimga yaqin kishilar.
Baxtiyor bo‘lardim she’rlarim bilan,,
Shu do‘stlar qalbiga kirolsam agar”⁷⁵.

“Yuragimga yaqin kishilar” she’rida shoiraning vatanparvarlik tuyg‘ulari, ona Vatanga mehr-muhabbat, sadoqat hislari, zamondoshlarning ichki-kechinmalari, orzu-umidlari, fikr-o‘ylari, yorqin tuyg‘ulari jo‘shqinlik bilan ifodalangandir.

Shoira “Tanishlarim qancha?” deb o‘zidan so‘raydi. Unga ko‘kda porlagan quyoshni misol qilib javob qiladi shoira:

“Mening nurim kirgan hamma yer tanish,
Bahra olgan jonning hammasi qardosh”.

Ana shu niyatda shu qalb kuyi bo‘lib goh oqshom, goh tong do‘stlar eshigidan kirib boradi. Har yerda muhabbat va hayot bergan yaqin kishilarni topa oladi.

Shunday qilib, Zulfiyaning shoirona qalbli xalq, Vatan haqida fikr yuritganda butun dunyoda sodir bo‘layotgan muhim o‘zgarishlarni, insonlar ongi va munosabatida tug‘ilayotgan yangiliklarni zamondoshlarimiz mehnati, orzu-umidini aks ettiradi.

⁷⁵ O. Ikromov. Zulfiya ijodi. O‘zDU asarlari, yangi seriya № 63. Samarqand, 1996 yil 27-bet.

ZULFIYAXONIM- HAYOT KUYCHISI

**D.Alimova,
Hamid Olimjon va Zulfiya
ijod maktabi tarbiyachisi**

Shoira ijodini, o‘quv-tarbiyaviy jarayonlarda o‘quvchilarga ma’naviy ozuqa, kuchli ta’sir, jozibalanish hissi, Zulfiyaxonim she’rlaridan namunalaridan kiritib borish ijodiy kreativligini oshiradi. Haqiqatan ham shoira she’rlarining ilhom ufqi keng, she’rlarining tematikasi rang-barangdir. Zulfiyaning she’rlarida hozirjavoblik, haqqoniylik, tematik kenglik, aniqlilik, chuqur lirizm, jo‘shqinlik, o‘ta samimiylilik, xalqchillik, obrazlilik kabi xususiyatlarga xosdir.

Zulfiya she’rlari harorat bilan bitilgan ehtirosli, hayotbaxsh she’rlardir. Ular goh vatan haqida, uning go‘zal tabiati, mehnatkash odamlari, buyuk bunyodkorlik qudrati xususida bo‘lsin, goh insonlarning turfa; mehr-muhabbat, quvonch-u shodlik, baxt, saodatni tarannum etishga bag‘ishlangan bo‘lsin, barchasida hayotsevarlik, o‘quvchida yorug‘ kayfiyat paydo etish istagi hukmronidir.

Betakror ijodi, Vatanga sadoqat, vafo va sadoqat tuyg‘usini, oliyjanob fazilatlarini yuksak pardalar tarannum etgan yetuk badiiy asarlari ibratli hayoti va madaniyatimiz rivojiga, xalqimiz ma’naviyatini yuksaltirishga qo‘shgan ulkan hissasini inobatga olib har bahorning ilk kunida yodga olish, hamda tavalludini munosib nishonlash xalqimizga an’ana tusiga aylanib bormoqda.

Uning hayoti davomiyligida she’riyat olamiga o‘chmas iz qoldirdi. Zulfiya zamondoshlari xotirasida “Saylanma” asari ijodiyot olamidan bo‘rtib chiqqan asar sifatida, o‘quvchi yoshlarga tushunchalar berish, ilm nazokati, nafosati ufurgan tuhfarlaridan bahra olishga chorlash maqsadida ular bilan tahlil qilish kechalar, tadbirlar va davra suhbatlari uyushtirib borish lozimdir.

Zulfiyaxonim zamonamizning zabardast shoirasi va jamoat arbobi sifatida O‘zbekistonning jarangdor ovozi bo‘ldi desak aslo mubolag‘a bo‘lmaydi. Sharq ayolining aql-u zakovati fazl-u kamolidan noyob nishonasi sifatida latif ijodi bilan millionlab kishilarga ezgulik, muhabbat va sadoqatdan saboq berdi.

Hayot sinovlari uni ham ayagani yo‘q albatta, aslida bu yorug‘ dunyoda ayriliq va hijron azobi hammani ham boshida bor, doimo g‘am anduhni matonat bilan mahf etib armonlaridan tirik orzular yaratgan, tog‘dek bardoshi bilan sadoqat va vafo ramziga aylangan.

Zulfiyaxonim Hamid Olimjonning quyidagi o‘ktam satrlarini hayotiy shior etib o‘zida mardona yashash hissi bilan rang-barang so‘zlar orqali ifoda etgan:

“Rozimasman bir yosh tomsa ko‘zimdan,
Rozimasman sal rang ketsa yuzimdan.

Yo'l ochsam-u, sal yashashdan adashdim,
Rozimasman unda tamom o'zimdanda.⁷⁶

Sharq fozila ayollari Gulbadanbegim, Zebiniso, Uvaysiy, Nodirabegim kabi shoirlar an'analarini boyitib, yangi pog'onalarga ko'tardi.

O'zbekiston xalq shori, O'zbekiston qahramoni Abdulla Oripovning "Zulfiya opaga" she'rida, uni yuksak pog'onalarda ekanligini isbotlaydi:

"O'tgan yillar uchun chekmang xijolat,
Uzr so'rayvermang yuragingizdan.
Xijolat tortsin o'zi tabiat,
Tabiat uzrini so'rasin sizdan.
Zahmatkash, mehnatkash shu qalam bilan,
Buyuk asrimizning siz ham naqlisiz.
Davrga goh quvonch, goh alam bilan,
Baho bermoqlikka siz ham haqlisiz.
Tabbaruk yoshga yetibsiz omon,
Allohim kun bersa, ardog'i bo'lmas.
Agar yuraklarni zabt etsa inson,
Undayin umrning sanog'i bo'lmas."⁷⁷

Mehribon va talabchan ustoz Zulfiyaxonimning mahorat maktabidan ko'plab iste'dod egalari saboq olganlar. Uning maftunkor she'riyati, u el ardog'idagi yetuk ijodkor, mohir tarjimon, atoqli-noshir muharrir va jamoat arbobi sifatida xalqimiz orasida qadrlanadi.

ZULFIYA – O'ZBEK MA'NAVIYATIDA HAYOT GULSHANI, SHE'RIYAT VA SADOQAT MALIKASI

**K.Alimova,
Toshkent davlat stomatologiya instituti
O'zbek tili va xorijiy tillar kafedrasi o'qituvchisi**

O'zbek diyori qadimdan shu paytgacha va ayni paytda ham shoira ayollarga boy bo'lgan diyordir.

Qadimda Uvaysiy, Nodirabegimlar qalam tebratgan bo'lsalar, bugungi davrimizgacha bo'lgan she'riyat davrida, hokisor va jonkuyar adabiyotchi sifatida serg'ayrat shoira sifatida Zulfiyaxonim haqida yozgimiz keladi. Shoira nomini

⁷⁶ M. Ulug'ova. "Yana bahor keldi sini so'roqlab" Esse va lirik she'rlar. Sharq. Toshkent-2015 y. 138-bet

⁷⁷ Zulfiya Isroilova asarlari, kitoblari- Kitobxon. com 3-b.

adabiy lashtirish maqsadida mustaqil O‘zbekistonda Zulfiya nomidagi davlat mukofoti ta’ sis etildi va ayni paytda bugunda yuzlab qizlarimiz, talabalarimiz ushbu mukofotga sazovor bo‘lmoqdalar.

Zulfiya jahon bo‘ylab tinchlik va do‘stlik g‘oyalarini baland kuylagan shoira. Zulfiyaning serqirra ijodini M.Tursunzoda: “Hamisha navqiron va go‘zal Zulfiya o‘zbek ayollarining hech takrorlanmaydigan va yorqin obrozlari yaratganligi, ular qalbining boyligini yanada chuqurroq ochib berganligi uchun undan minnatdorman”, – deya ta’riflagan.

Zulfiya – atoqli davlat va jamoat arbobi, yer yuzida ozodlik va adolat uchun matonotli kurashchi sifatida maydonga chiqdi.

Zulfiya serquyosh o‘lkamizning baxtiyor va iste’dodli shoirasi bo‘lgan. Zulfiya faqatgina O‘zbekistonga emas balki jahonga mashhur shoira. Uning sermazmun g‘oyaviy chuqur barkamol ijodi, lirik she‘rlari orombaxsh qo‘shiq lari barcha kitobxonni maftun qilib kelmoqda. Uning samimiy va ohangrabo she‘rlari xuddi bahor shabodasidek kishiga yaqin ruh baxsh etadi. Shoira ko‘proq, o‘zbek xotin-qizlariga bag‘ishlab she‘r yozgan.

Tojik shoiri M.Tursunzoda Zulfiyaning quvnoq hayoti, farovon turmushi, odamoxun va mehmondorchiligini ravon misralarda mahorat bilan kuylagan:

“Ey o‘zbekimning qizi, sohibi xona,
Barcha tashvishlardan tamom begona,
Butun mamlakat ham ixtiyoringda,
O‘zbekiston yangrar sening toringda.
Men sening qoshingga borurman shodon,
Bosh ustida deya kutarsan mehmon”.

(B.Boyqobilov tarjimasi)

Zulfiyaxonim haqida qancha gapirsak ham kamdir. Shu kabi ma’naviy olami boy bo‘lgan shoiraning hayot yo‘li va umr mazmuni adabiyotimiz rivojiga qo‘shgan hissalar haqida har qancha faxrlanib gapirsa arzigulik. Zero, shoiraning qoldirgan boy ma’naviy va adabiy merosi bizning ayollarimiz va qizlarimiz uchun yagona hayot maktabidir.

Shoironing jo‘shqin hayoti va serqirra she‘riyat dunyosi o‘ziga xosligi bilan o‘zbek she‘riyatida ajralib turadi.

She‘r inson qalbining oynasi, boyligi. Shu boylik qatra-qatra bo‘lib, she‘rga silqiydi. She‘r boshdan oyoq olamga hayojonli munosabat. El ardoqlagan, she‘riyat va sadoqat malikasi, O‘zbekiston xalq shoiri, Hamza nomidagi respublika Davlat mukofotining laureati, “Neru” va “Nilufar” nomli xalqaro mukofotlar egasi Zulfiyaxonim tavallud topgan kuni bahor fasliga – tabiat uyg‘onib, har tomondan jonlanish, yasharish boshlangan kunlarga to‘g‘ri kelar ekan, bunda qandaydir ishora bordek, nazarimda.

Bizga ma'lumki, shoironing she'riyati uning boy qalb kechinmalari va xayollari dunyosini aks ettiradi. She'r Zulfiyaning umrlik ishiga, umrining tugal mazmuniga aylanganki, biz buni uning qalb to'ridan chiqib, sadafdek ipga tizilgan she'rlariga nazar tashlaganimizda his etamiz. U she'rni, badiiy so'zni muqaddas deb biladi va kitobxonlar qalbiga o'zining samimiyati, muhabbati, sadoqati, kuchli hissiyoti bilan kirib boradi.

Bahorday yashnagan, hayotiga erta kuz kirgan Zulfiyaxonim bunchalik yuksak bahorga qanday erishdi? Uning she'riyati qaysi sifatlari bilan elning e'tibori va muhabbatini qozondi?

Zulfiyaning muhabbati, quvonchi, suyanchig'i Hamid Olimjon unga ilhom bag'ishlab, qalblarini nurga to'ldirar, shu nur she'rlariga yoyilar ekan, 29 yoshida achchiq qismat uni baxtidan ayirdi. Lekin ayriliq Zulfiyaxonimni irodasini buka olmadi. U suyukli yori Hamid Olimjon uchun ham yashash, yaratish, xizmat qilish tilagini o'zida kuch topib, matonat ila amalga oshirdi. Bu oson emasdi, shoira so'zi bilan aytganda:

“Seni birdan jonsiz ko'rdim,
Jonim chiqdi mening-da.
Es-hushimdan ajrab turdim,
Tuyg'um ketdi sening-la”.

Nozik didli, xayoli gul bargidek toza, nafis ayol, ikki norasida go'dakning onasi Zulfiya o'zidagi barcha shijoat, iroda va iqtidor bilan taqdirning achchiq qismatiga o'zida bardosh topib, qaddini bukmay, yori uchun ham ijod qilishga shaylandi:

“Hijronning qalbida, sozing qo'limda,
Hayotini kuylayman, chekinar olam.
Tunlar tushimdasan, kunduz yodimda,
Men hayot ekanman, hayotsan sen ham”.

Shoira ushbu satrlarini o'z hayoti uchun dasturulamal qilib oldi. Endi Hamid Olimjon Zulfiyaning har bir she'riga kirib boradi, ularda ishtirok etadi, toza so'z satrlari bilan unga ilhom beradi: uning qoshida qal'adek ustuvor va mustahkam turadi.

Zulfiyaning she'riyati ayol qalbining iztirobli izlanishlari ruhini aks ettiradi. U alohida ustuvor va qat'iyatli inson bo'lgani uchun ham kechinmalari juda chuqur va ko'pincha juda dramatik ohanglarga to'la. Uning she'riyatida yengil, havoyi biron satr yo'q. Uni iztirob alangalari o'rab turadi. U vaqtning o'tib borishini behad nozik his qiladi. Zulmatni hayotidan quvishga harakat qiladi:

“Tundan tongni uzib olaman,
Katta bo'lsam deb ishli kunim...”
Shoira zulmatni, tunni o'ziga yov deb biladi:

“Seni qarg‘ab, qarg‘ishlab,
Men saharga chopaman.
Toqatni tishga tishlab,
Izlab tongni topaman”.

Tun –g‘iflat, bedorlik – yaratish. Shoira g‘aflat bilan emas, yaratish zavqi bilan yashaydi. Adabiyotshunos olim To‘xtasin Jalolov: “Shoiralik Zulfiya uchun kasb emas, fazilatdir. Uning she‘rlarida zo‘rma-zo‘rakilik yo‘q. Aksincha, ularda tabiiylik, ravonlik va musiqiylik barq urib turadi. Shoira hayotni kuzatib, mushohada etib, uning latofatidan zavq-shavqqa to‘lmaguncha, o‘z soziga jo‘r bo‘lardi, ohang topib, qalbi gul-gul ochilmaguncha she‘r yozmaydi. Mana shu sabablik, mana shu talabchanlik Zulfiya she‘rlariga borgan sari ko‘proq zariflik va latiflik baxsh etmoqda”, – degan ta‘rifi shoira ijodiga o‘z vaqtida berilgan haqiqiy baho edi.

Zulfiya o‘tayotgan umrning bekorga sarflamaganidan mamnun bo‘ladi:

“Men o‘tgan umrga achinmay qo‘ydim,
Hech kimda ko‘rmayin umrimga o‘xshash:
Suydim,
Erkaladim,
Ayrildim,
Kuydim
Izzat nima bildim.
Shu-da bir yashash!”

Shoiraning bunday she‘rlarini tahlil qilar ekanmiz, ularning yuzaga kelishiga omil bo‘lgan hayotiy voqealarning tilga olinishi ham she‘r mohiyatini anglab yetishda asosiy omillardan biri ekanligiga shohid bo‘lamiz. XX asr buyuk faylasuflaridan biri Erix Fromm: “Muhabbat amaliyoti e‘tiqod amaliyotini talab qiladi”, – deb yozgan ekan. Zulfiya ijodiyotini ko‘zdan ko‘chirar ekanmiz, uning Hamid Olimjonga muhabbati e‘tiqod darajasiga ko‘tarilgan va go‘zal misralarda o‘z aksini topgan desak mubolag‘a bo‘lmas.

Darhaqiqat, shoirani el suyib, she‘rlari kuyga tushdi, o‘zi esa vafo timsoli sifatida tillarda qoldi, muhabbati uni yurtga tanitdi. Chunki Zulfiya she‘riyati tuyg‘ular va fikrlarning yetukligi, tabiiyligi, favqulodda go‘zal va ta‘sirchanligi, so‘z ma‘nolarining kamalakdek tovlanishi bilan kitobxonlarni o‘ziga tortdi. Shoira o‘ziga yopiq muhabbatdan haykal yasadi. Muhabbat insonning eng qudratli va olamning ruhiy, jismoniy dunyolarini har tomonlama va butunlay qamrab, cho‘lg‘ab olguvchi, o‘ziga bo‘ysundiruvchi hissiyot ekan, shunday muhabbat sohibasi Zulfiya she‘rlari har bir pok qalbgga yo‘l topishi tabiiy. Har birimizga nasib etsin, shunday boqiy muhabbat.

MUNDARIJA

1	<i>Umarova H.</i> Qutlov nutqi.....	5
2	<i>Xamdamova D.</i> So`z boshi	7
3	<i>Ulug`ova M.</i> Hayotiy chizgilar	9
4	<i>Begalieva Y.</i> Komila ayaning atlas ko`ylagi	15
5	<i>Kha N.</i> Were I saw your face for a moment	16
6	<i>Rahmonova D.</i> Zulfiya qalamida jahon she`riyati	18
7	<i>Maykotova G.</i> Favourite poetess of Kazakh nations.....	21
8	<i>Alibekova Z.</i> Useful activities in teaching grammar for learners....	23
9	<i>Abirkulova N. Z. Ashurova Zulfiya</i> – diamond of uzbek poetry.....	25
10	<i>Гудзина Виктория Анатольевна</i> Поэзия зульфийи как лирический дневник ее жизнию.....	28
11	<i>Арипова Х., Аvezов С.</i> Взаимосвязь человека и природы в поэзии ахматовой и Зульфийи.....	32
12	<i>Рахимова З.</i> Языковые особенности творчества зульфийи.....	37
13	<i>Исаева Г. Ибодуллаева М.</i> Чувственно-эмоциональные особенности лирики зульфийиюю.....	41
14	<i>Саидова К.</i> Отражение благополучия родины как семейного достояния в творческом наследии зульфийи.....	45
15	<i>Ярматова М.А.</i> Зулфия - Мастер перевода.....	48
16	<i>Hamroqulova X.</i> Zulfiya dostonlarining badiiy xususiyati.....	50
17	<i>Karimov S.</i> Zulfiya poeziyasida «Tong» va «Shom» so`zlari oppozitsiyasi.....	54
18	<i>Umurova G.</i> Shoiria Zulfiya badiiy olami.....	58
19	<i>Xolova M.</i> Ona nidosi.....	60
20	<i>Orazbayev E.</i> Zulfiyaning “Quyoshli qalam” dostonida takrorlarning uslubiy vazifalari.....	63
21	<i>Yusupova M.</i> Zulfiya lirikasining g`oyaviy-badiiy xususiyatlari.....	65
22	<i>Mavlyanova Sh.</i> Ta`lim jarayonida Zulfiya hayoti va ijodini o`rganishga doir tavsiyalar.....	68
23	<i>Hamroyev U.</i> Zulfiya she`rlarida badiiy san'atlarning qo`llanishi.....	70
24	<i>Abdullayeva G.</i> Zulfiya lirikasida hijron tasviri.....	73
25	<i>Siddiqova Shoxida Isoqovna, Ne`matova Shahnoza Axmadjanovna</i> Zulfiya she`rlarida subyektiv baho shakllarining ifodalanishi.....	76
26	<i>Ermатов Q.</i> Mardona va Zabarjad she`riyat xazinasini.....	78
27	<i>Bobomurodov T.</i> Zulfiya ijodi tibbiyotchi talabalar talqinida.....	81

28	<i>Erdanov Z.</i> Shoira Zulfiya asarlarida xalqlar qardoshligi motivlari.....	83
29	<i>Erdanov Z. Daminova N.</i> Zulfiya asarlarining inglizcha tarjimasida tabiat tasviri va peyzaj motivlari tavsifi.....	87
30	<i>Hasanova B.</i> “Xotiram siniqlari” dostonida davr va shaxs fojiasi talqini.....	93
31	<i>Boymatova D.</i> She’riy matnlarda aksiologik modallikning ifodalanishi (Zulfiya she’rlari misolida).....	97
32	<i>Otarova T.</i> Zulfiya ijodining Qoraqalpoq adabiyotida tutgan o‘rni.....	100
33	<i>G‘Oyibova Z., D.Qambarova</i> Zulfiya – tarjimon.....	102
34	<i>G‘Aniyeva G.</i> Zulfiya ijodiy mahoratining dostonlarda aks etishi.....	104
35	<i>Abdumalikov J.</i> Zulfiya ijodida so‘zlarning voqelanishi.....	106
36	<i>Soliyeva F.</i> Hayotbaxsh badiiy meros xazinasini.....	109
37	<i>Tursunova B.</i> Sadoqat timsoli.....	110
38	<i>Abdullayeva V.</i> Zulfiya- taniqli jamoat arbobi.....	114
39	<i>Jumayeva F.</i> So‘zning ma’no jilolari.....	116
40	<i>Maratova N.</i> Zulfiya asarlarining til xususiyatlari.....	118
41	<i>Sa’dullayeva M.</i> Zulfiyaxonim she’rlarida o‘xshatish va iboralar.....	120
42	<i>Boltayeva B. Nishonova D.</i> O‘zbek ayolining yorqin timsoli.....	122
43	<i>Dushayeva, G. G‘aybullayeva S.</i> Zulfiya she’rlarida badiiy metaforalar.....	125
44	<i>Nuriddinova S.</i> Kitobxon ma’naviyatining shakllanishida Zulfiya adabiy-badiiy merosining ahamiyati.....	127
45	<i>Narziqulova N.</i> Zulfiya – taniqli jamoat arbobi.....	129
46	<i>Ko‘chimova G.</i> Yosh avlod tarbiyasida Zulfiya she’rlarining ahamiyati.....	131
47	<i>Dushayeva G. Xolboyeva A.</i> Zulfiyaxonim - bahorning tengdoshi.....	133
48	<i>Mo‘minova D.</i> Zulfiya she’riyatida badiiy san’atlar.....	135
49	<i>Komilov S. Komilova O.</i> Knyagenya trubetskaya Zulfiya talqinida.....	137
50	<i>Ashirmatova N, Soatova X.</i> Zulfiya she’riyatida zid ma’noli va ma’nodosh so‘zlarning qo‘llanilishi.....	140
51	<i>Nurmatova F.</i> Zulfiya she’riyatining badiiy chizgilari.....	143
52	<i>Nurmatova F.</i> Zulfiya ijodida fasllar tarovati.....	145
53	<i>Safarov N.</i> Zulfiya ijodida hijron va sadoqat tarannumi.....	147

54	<i>Raupova S.</i> Zulfiya hayoti va ijodi zamondoshlar ehtiromida.....	150
55	<i>Irgasheva M.</i> Sadoqat mulkining malikasi.....	153
56	<i>Ochilova N.</i> She'riyat bo'stonining bekasi.....	155
57	<i>Mamatqulova N.</i> Zulfiya – taniqli jamoat arbobi.....	157
58	<i>Abdullayeva N.</i> Zulfiya ijodida talaba qizlar va olima ayollar obrazi talqini.....	160
59	<i>Mamayusupova S. Yangiboyeva M.</i> Zulfiya she'rlarida umuminsoniy g'oyalarning mohirona badiiy ifodasi.....	162
60	<i>Mamayusupova S. Egamqulova G.</i> Zulfiya lirik qahramonining ma'naviy olami.....	165
61	<i>Ochilov E. Abdurashidova I.</i> Leksik birliklarning poetik imkoniyatlari (Hamid Olimjon va Zulfiya ijodi misolida).....	167
62	<i>Norboyev B. Ergashova B.</i> "Yodim siniqlari" spektakli parvozi (Shoira Zulfiyaning "Xotiram siniqlari" dostoni asosida).....	170
63	<i>F.Maqsumova</i> "Bahor keldi seni so'roqlab...".....	173
64	<i>Abduvaliyev A.</i> Zulfiya she'riyatida forscha - o'zbekcha sinonim ma'noli so'zlarning qo'llanilishi.....	176
65	<i>Sattorova M.</i> Pedagogikada yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda Zulfiya ijodining ahamiyati va o'rni.....	178
67	<i>Karimova M. Bobojanova D.</i> She'riyatimiz malikasi.....	180
68	<i>Hasanova N. Abdukarimova E.</i> O'zbekiston xalq shoirasi Zulfiyaxonim ijodiga e'tirof.....	182
69	<i>Musayev A, Umrzoqova G.</i> Zulfiya asarlarining lingvopoetikasi.....	184
70	<i>Sa'dullayeva M.</i> Zulfiyaxonim she'rlarida o'xshatish va iboralar.....	189
71	<i>Saydullayev A.</i> Baxtim shul – o'zbekning Zulfiyasiman.....	191
72	<i>Absattarov A.</i> Vatan tarannumi.....	193
73	<i>Alimova D.</i> Zulfiyaxonim- hayot kuychisi.....	196
74	<i>Alimova K.</i> Zulfiya – o'zbek ma'naviyatida hayot gulshani, she'riyat va sadoqat malikasi.....	197

**“ZULFIYA IJODI VA ADABIY-BADIIY MEROSINING XALQARO
AHAMIYATI”**

(Mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya maqolalari to‘plami)

Muharrir: S. Normammedov
Musahhah: J. Murtozaev

Guvohnoma № 880921, 14.08.2020
Ofset qog‘ozi. Bosishga ruxsat etildi 24.02.2021.
Format A4. Garnitura «Times New Roman».
Shartli bosma taboq 16,25
Adadi 100 nusxa. Buyurtma № 02

ISBN: 978-9943-6948-4-2

Sirdaryo viloyati Guliston shahri “Ziyo nashr-matbaa”
Xususiy korxonasida chop etildi.
880921 Sirdaryo viloyati, Guliston shahri
O‘zbekiston ko‘chasi, 8-uy